Editura UNIVERS

Dintre cele mai cunoscute opere ale lui Corrado Alvaro amintim *Poesie grigioverdi* (Poezie griverde), 1917; *L'amata alla finestra* (Iubita la fereastră) 1929; *Gente in Aspromonte* (Oameni din Aspromonte) 1930; *Vent'anni* (Douăzeci de ani) 1930; *Itinerario italiano* (Itinerar italian) 1933; *L'età breve* (Vîrsta scurtă) 1946; *Quasi una vita. Giornale di uno scrittore* (Aproape o viață. Jurnalul unui scriitor) 1950 (distins, în 1952, cu premiul „Strega"; *Settantacinque racconti* (Șaptezeci și cinci de povestiri) 1955.

Lei 15,50 Vol. I, Vol, II

176

1971

★★

ÎNTÎLNIRI DE DRAGOSTE ● CORRADO ALVARO

CORRADO ALVARO

ÎNTÎLNIRI DE DRAGOSTE ★★

COLECȚIA MERIDIANE

Desenul copertei *Ion Bănulescu*

Corrado Alvaro

Settantacinque racconti

Corrado Alvaro

Întîlniri de dragoste

Vol. II

În româneşte de
AUREL COVACI

Editura UNIVERS

Bucureşti, 1971

CASTELUL DINSPRE GOLF

ZIUA ACEEA

Roma e un oraş care în unele zile pare uitat, părăsit, mort, nici mai mult, nici mai puţin decît Palmira sau Pompeiul. Într-una din aceste zile de uitare de sine, ar putea adormi pentru totdeauna, devenind îndepărtat în timp şi de neînţeles ca vechile civilizaţii apuse. În schimb, în alte zile se trezeşte, deodată toate culmile edificiilor, arcurile, palatele, victoriile, par gata pregătite ca pentru o primire triumfală. Uneori oraşul e aidoma acelor venerabili moşnegi care, fără să mai priceapă nimic, sau pricepînd prea multe, aprobă tot ce se întîmplă cu îngăduinţa celui ce nu se mai miră de nimic. Astfel, cînd intrară trupele aliate, Roma se trezi şi îşi aduse aminte că este un oraş încă doritor să mai vadă ceva nou. Era vorba de oaspeţi pe care nu-i mai întîmpinase pînă acum în calitate de învingători. Toţi se voiau eliberaţi, aveau chiar meritul de a se face eliberaţi, ca nişte convalescenţi în urma unei boli îndelungate şi grave care, prin slăbiciunea lor, dobîndesc toate drepturile. Spre bulevardul Iuliu Caesar, unde cu

cîteva luni înainte o femeie gravidă ce alerga după un camion în care fusese încărcat soțul ei spre a fi dus la muncă forțată căzuse secerată de o rafală de mitralieră, întrucît îi sîcîia pe gardieni cu strigătele ei, un personaj de o vîrstă nedefinită și de sex nedefinit, ieșise să fie martor la cele dintîi adieri ale libertății : își dăduse pleoapele cu un violet intens, buzele veștede cu un pic de ruj ; o bască îi acoperea fruntea și o mantie neagră drapată încerca să-i ascundă, în mers, pantofii decoltați și ciorapii roșii. Stătuse multă vreme în umbră și acum se putea arăta așa cum era. Mergea ca și cum s-ar fi dus la un bal mascat. Fu găsit asasinat, a doua zi dimineața, la Villa Borghese. E ciudat că unii își mai aduc aminte de el printre aparițiile din ziua aceea cînd, fără îndoială, surveniseră fapte mult mai interesante. Unii se îngrămădiseră la Ponte Milvio ca să-i vadă pe nemții ce se retrăgeau și, cum se întîmplă la Roma, nu puțini se simțiră cuprinși de milă pentru dușmanul care-și lua tălpășița extenuat, zdrențuit, înfometat, nemaiacordînd nici o atenție curioșilor, uitînd că mai are o armă în mînă. Erau compătimiți. Roma uita cruzimea. La Roma istoria începe din ziua cînd cineva este înfrînt, adică de la sfîrșit.

Și a mai fost cazul domnișoarei Enrica R. Era o fată aproape frumoasă, venită la Roma cu cîțiva ani înainte ca să triumfe. Avea de gînd să se facă plăcută de o persoană foarte importantă și i se încredință unui cutare care-l cunoștea pe secretarul unui personaj foarte suspus. Apoi trecu la un prieten al celui ce-l cunoștea pe secretar,

apoi printr-un întreg cerc de prieteni, rămînînd veșnic în anticamera norocului ei. În felul acesta se strică, se mulțumi cu mici și iluzorii succese și se înăcri văzînd că alte femei, cu mult mai puțin farmec decît ea, cuceriseră mari favoruri. Cînd vechea societate se prăbuși, i se păru că dintotdeauna fusese dușmana acesteia, se crezu persecutată și urmărită. Ca să nu fie recunoscută, începuse să poarte niște ochelari negri enormi, ca un domino.

La vreme de primejdie omului îi este totdeauna scumpă viața. Nu numai că vrea să vadă cum o s-o sfîrșească, dar cînd se cere să se apere, apără o viață care, de fapt, nu merită atîta osteneală ; s-ar părea că-l așteaptă a doua zi o sarcină grandioasă de dus la îndeplinire, că are nesfîrșite posibilități, ca și cum ar trebui să renască — și în asta constă speranța libertății. Domnișoara Enrica R., nu recunoscu libertatea cînd acesteia îi mijiră zorii. Primejdia trecuse, viața reîncepea cu necazurile și trebuințele ei, puteai ieși pe stradă fără teamă că vei fi recunoscut și înhățat. Mai ales în prima zi, totul e jalnic : nu mai există nici măcar poliția, nu mai există nici măcar hoții și delicvenții. Totul tace, totul e pustiu. Fața ta, care în vremile de primejdie pare imprimată pe toate monedele aflate în circulație, poate fi acum recunoscută de oricine, vinovăția ta, care în clipele de primejdie pare vinovăția întregii națiuni și a întregii omeniri, în ziua aceea nu mai interesează pe nimeni. Devii un individ oarecare, bun nici măcar să fii deportat sau împușcat, fie și din eroare. Dezamăgirile, melancolia, neliniștea vieții de altădată te năpădesc iar. Nu mai e nimic de

făcut. Nu există greutate mai mare decît să știi cum să te slujești de libertate, cum să fii liber, cum să fii un oarecare, să ai datoriile și pasiunile unui oarecare.

Se duseseră deci vremurile bune. Vremurile acelea în care trecătorii puteau bănui în tine cine știe ce personaj misterios și te înștiințau că strada e blocată de trupe care-i controlează pe toți. Puteai să te refugiezi aproape oriunde, sigur că nimeni nu te va alunga. Și acum — un gol imens. Însăși proprietăreasa încetează să mai creadă că ai fi nu știu cine, în legătură cu cine știe ce intrigi formidabile, și că într-o zi o să te dezvălui ca fiind un personaj extraordinar. Acum toți se priveau dezamăgiți unul pe altul. Lumea de odinioară recădea în spatele fiecăruia, cu povara și plictiseala ei. Oamenii reveneau la vechiul mod de a gîndi. Și domnișoara Enrica R., care în vremurile cînd viața nu valora doi bani dorise să se sinucidă, acum se gîndea din nou la asta. Își apărase cu înverșunare viața. Acum era liberă să dispună cum avea chef de ea. Peste numai cîteva ceasuri, doar cît să vadă trupele liberatoare intrînd, va exista libertatea, pînă și libertatea de a te sinucide. Ziarele urmau să vorbească despre asta, pe cînd înainte nu-ți era permis nici să mori cum îți era voia. Dorea ca ziarele să facă zarvă în jurul ei, voia ca toată lumea să afle. Era protestul ei. Mulți alții se aflau în aceeași stare sufletească și, într-adevăr, redobîndirea libertății fu însoțită de un delir al fugii de viață.

Domnișoara Enrica R. se îmbrăcă cu deosebită grijă, punîndu-și lenjeria cea mai frumoasă. Pentru nimic în lume n-ar fi vrut să se arate cu veșmintele în dezordine, mai ales că urma să cadă de sus de tot, de pe Arco di Druso, în momentul cînd trupele aliate ar fi intrat în oraș dinspre via Appia. Arcul lui Druso e unul dintre cele mai sugestive monumente ale Romei ; de acolo începe sentimentul de suburbie, de acolo încep viile, ospătăriile, grădinile de un colorit domestic și antic, și o umilință amintind de conspirația creștină din catacombe. Pînă și un cocoș, cîntînd în acele grădini, amintește de cocoșul tăgăduirii lui Petru.

Domnișoara Enrica R. traversă orașul prin care mișunau acum, leneși și nedumeriți, mulți conspiratori cu bărbile încîlcite. Era o lume cu totul deosebită de cea de ieri. Istoria își urma drumul, îngropa lumile vechi, noi înfățișări se trezeau. Vechile ziduri păreau năucite de cîte le era dat să vadă. E de necrezut cum poate un oraș întreg să se transforme într-o singură zi. Abia în astfel de zile îți dai seama cît de multe lucruri este obișnuită să vadă Roma. Domnișoara Enrica R. se simțea acum, îndreptîndu-se spre pasul fatal, cu un bagaj pe care o forță superioară îl expediază dintr-un capăt în altul al lumii. I se părea că băuse un anestezic și-și pierduse conștiința de sine. Se găsise grațioasă îmbrăcîndu-se, și încercase o senzație de prospețime a trupului de parcă toate membrele ei ar fi fost tot atîtea plăsmuiri personale, peisaje și arcade scumpe de atîtea ori vizitate. Își vorbise sieși în oglindă, spunîndu-și multe lucruri, mereu aceleași, tutuindu-se, repetîndu-și de mai multe ori numele, ca să vadă dacă propria ei imagine îi răspunde. Și îi răspundea, prin gesturi și semne ce-i aminteau de cei ce o cunoscuseră. Se întreba cum o cunoscuseră.

Iat-o în vîrful Arcului lui Druso. Livezile, podgoriile, căsuțele răzlețe i se întipăriră în minte ca o priveliște cunoscută cîndva, de mult, reîntoarsă acum pe neașteptate. Nu-și închipuise niciodată că o armată ar fi putut intra în oraș în felul acela, că victoria ar fi putut avea o asemenea înfățișare. Erau niște mașini cenușii și negre care puteau chiar și să nu se mai oprească, să traverseze doar orașul și să-și urmeze drumul. Și totul părea atît de străin, încît vechile lespezi, vechile clădiri, păreau mai puternice decît ceea ce trecea. Minusculi în pragul ospătăriei de dedesubt, cîțiva oameni ieșiseră să privească. Unii strigau, băteau din palme. Ea întrevăzu un tanc apropiindu-se. Unul dintre soldați stătea într-o poziție de statuie antică, dar, de fapt, nu făcuse decît să-și aleagă poziția cea mai comodă. Îl alese pe el. Văzu mîinile ce se întindeau și abia avu timp să se mai gîndească la faptul că avea ciorapi noi și desuurile în ordine.

Cînd își veni în fire, Corso-ul se deschidea în fața ei adînc, asemenea imaginii unui oraș străin pe o carte poștală ilustrată. Era săltată în sus. Rupse din zbor o floare și o ridică agitînd-o în mînă. În spate, alți oameni urcaseră pe tanc și se lăsau tîrîți ca niște copii agățați de tamponul unui tramvai. Mulți o aplaudau pe ea. Ofițerul, în postura lui de împărat, adică în poziția cea mai comodă pentru el, îi făcea semne să răspundă strigătelor și ovațiilor, toate adresate ei. Era un bărbat foarte cumsecade. Unul dintre soldați, măsurînd-o cu privirea de jos în sus, exclamă :

— Frumoși ciorapi. Frumoși ciorapi. Unde e atunci mizeria ?

Avea un aer grav și neîncrezător.

Tăcerea aceea se prăbușise peste oraș de parcă tot orașul s-ar fi golit, de parcă toți oamenii ar fi ieșit din case înspăimîntați de singurătate. Fata în casă, Raffaella, se înfățișă în cadrul ușii, întrebînd :

— Dumneavoastră, domnule doctor, rămîneți acasă ? Noi ne ducem să vedem cum intră aliații.

Chiar așa, zicea fetița, mătușa are o prăvălie la mezanin, pe Corso, și de acolo se poate vedea bine totul. Fetișcana era îmbrăcată ca de sărbătoare și de pe acum, ca pe o femeie, hainele noi o făceau distantă, străină, o altă persoană. Doctorul își aminti, ciudat, că în primii ani ai căsniciei lui, cînd nevastă-sa era în toaletă de seară, simțea nevoia s-o întrebe : „Mă iubești ?", tocmai cînd ieșeau din casă și ea se afla în distanta toaletei ei ca într-o costumație, în dorința de a fi frumoasă a femeii, și nu-i răspundea, plictisită, pierzîndu-se cu firea, iritată. Tot așa îl privea acum Raffaella, nu-i păsa dacă el se uita la ea și o găsea grațioasă sau nu, puțin se sinchisea de părerea lui, ca și cum, brusc, și-ar fi dat seama că era bătrîn, de o bătrînețe subită, bătrînețea oamenilor învinși. Lipsa de interes și de mister a învinșilor. Raffaella adăugă :

— Soția dumneavoastră e deja la prăvălie cu mătușa.

Închise ușa ieșind, lucru care-l înfurie pe doctor, care ar fi vrut s-o redeschidă cu un picior și să-i strige nici el nu știe ce cuvinte din urmă. Raffaella se întoarse înapoi, deschise fără să ceară voie ; de data asta părea mai matură, perfidă. Îl informă :

— Daisy și Daniele vin și ei cu mine.

Doctorul se ridică în picioare și văzu ochii înspăimîntați ai Raffaellei, care nu pricepea încă ce poate însemna un bărbat cu pornirile lui, și strigă, simțind că se înăbușe de mînie :

— Copii mei rămîn acasă ! Unde-s ?

Erau acolo copiii lui, erau după ușă, și Daisy îl privea cu ură, pe el, pe tatăl ei, pe învins. Daisy semăna cu maică-sa, avea chipul străin al acesteia, ca și cum s-ar fi înțeles în secret împotriva lui, a tatălui, a învinsului.

— Sînt indieni, cu cozi, zise Raffaella, dar Daisy făcu o mică mutră disprețuitoare.

Aștepta ca tatăl ei să vorbească, l-ar fi ascultat, dar îi era superioară chiar ascultîndu-l ; înțelesese deodată totul.

— Duceți-vă, copii, zise tatăl, forțîndu-se să pară calm.

— Au niște mașini mari, mari de tot. Și tunuri mari. Tancuri de tipul... tone... intră în discuție și Daniele.

Tatăl trebui să facă un efort pentru a repeta :

— Duceți-vă, copii, distrați-vă.

Daniele era mai puțin emancipat decît sora lui, era băiat și tehnica îl impresiona. Băieții ăștia nu mai văd decît tehnica acum. Pentru ei nu există nici învingători, nici învinși : există numai tehnica.

Și acum doctorul era singur. Peste puțin timp putea să se întoarcă la ei acasă, ar fi încetat să mai fie un evacuat împreună cu soția și doi copii ; se mira că nu este mulțumit, ba, mai mult, că era speriat ca și cum nu i-ar mai fi rămas nimic de făcut și s-ar fi isprăvit cu viața. Casa se golise ;

afară, pe bulevard, nu se zărea nimeni, în casele din jur — nimeni. Era părăsit ca un lucru fără valoare, și pînă și munții, șesul, fîșia de mare la orizont, satele îndepărtate și apropiate de pe dealuri nu mai însemnau nimic ; totul îi apărea învechit, decrepit ; soarele înălțat pe cer privea indiferent, ca un astru stins. Nu-și închipuise niciodată că înfrîngerea arăta așa, că totul va fi înfrînt, pînă și el. Îi ajungea cum îl privise Raffaella, o puștoaică de treisprezece ani, care într-o clipă își însușise expresia femeii ce instinctiv își dă seama că un bărbat e incapabil și slab și ineficient, ea care-l crezuse totdeauna, care-i sorbise totdeauna cu atenție cuvintele, gesturile, glumele, în așteptarea inconștientă a revelării bărbatului. Și acum soseau forța, puterea, victoria — și indienii cu cozile.

Pînă și pe chipul lui Daisy, care semăna cu al mamei sale, avînd aceeași expresie de adolescentă dezgustată, el deslușise o undă de rușine ; fiicei lui îi era rușine de el, de tatăl ei. Ca și mama ei, Daisy se roșea toată pînă la linia frunții, așa cum vinul înroșește un pahar cu apă : tot așa roșea și nevastă-sa, Margaret. Margaret era o străină ; și acum Daisy se simțea străină ca mama ei. Era o greșeală : mama ei se căsătorise cu un învins, cu el, astăzi își dădea seama de asta, ca și cum și-ar fi dat seama că e bolnavă după o îndelungă perioadă de incubație. Acestea erau gîndurile lui și se simțea cuprins de o supărare necunoscută, un sentiment primitiv, acela al omului înfrînt o dată cu tribul lui.

Departe, ca auzită la radio, amenințătoare dar din înalt, ca un nor, confuz, ca la un meci de fot-

bal sau ca la o seară de operă, o mulțime urla, bătea din palme, în mijlocul unui imperturbabil și grav vuiet de motoare. Un avion trecu în cercetare pe deasupra caselor pustii, peste pămîntul pustiu, matur și morocănos față de ovațiile și bătăile din palme destul de asemănătoare cu hărmălaia prin care oamenii salută cea din urmă zi a anului ce se duce.

Acum aștepta îngrijorat să se întoarcă nevastă-sa. O cunoștea destul, ca să știe cum se va întoarce, cu obrajii ca jarul, dominată de zumzetul acela imens ce acoperea pămîntul și-l înstăpînea ; munții și fluviile, podurile, satele nu mai erau de acum înainte decît un nume pe o hartă topografică. Se va întoarce tulburată, ca de descoperirea unui bărbat. Era stupid, era pueril ; eliberarea, cu toată hărmălaia aceea, se desfășura ca un joc de copii. Era de ajus să treci, era de ajuns să atingi — și locul peste care treceai era liber. Totul era pueril, dar perfect, de oțel, pentru oamenii maturi. Era victoria !

Semnalul de sfîrșit al primirii triumfale îl dădura bucătăriile, mirosul mîncărurilor de sărbătoare, forfota vieții ce-și relua cursul o dată cu masa de prînz. Așa se întîmplase, pămîntul văzuse și asta, firul de fum suind din coșuri spunea că amiaza e eternă și familiară, că vine oricum totdeauna, cu sfîrîitul tigăilor și cu clinchetul tacîmurilor.

Intră Margaret. El stătea aplecat peste o carte, o carte voluminoasă în care cuvintele erau așternute unele lîngă altele cu răbdare și încăpățînare, o carte învinsă și ea, într-o limbă învinsă. Daisy stătea lipită de maică-sa ca și cum s-ar fi temut să

n-o piardă. Daniele se așeză pe un scaun, într-un colț, privindu-l țintă pe tatăl său. Îl vedea din spate și i se părea încă și mai gîrbov. Doctorul ridică ochii din carte și o întrebă pe Daisy :

— Ei, te-ai distrat ?

Fata răspunse cu un aer de inocentă superioritate, cu un dispreț de care ea însăși nu-și dădea seama :

— Aruncau flori. Mulți se suiau pe tancuri și se lăsau duși cu ele. Florile cădeau și peste ei. Le priveau cum cad.

— Se lăsau duși cu tancurile, zise tatăl. Așa sînt oamenii simpli. Le place să se lase duși. E ceva copilăresc în asta, bineînțeles. Vorbea ca și cum ar fi răspuns unui gînd al soției sale. Adăugă : Învingătorul este totdeauna oarecum fascinant. La fel și obiectele ce-i aparțin lui. Poporul nu izbutește să priceapă, nu nutrește nici un fel de ură, cel puțin oamenii de aici, din țara asta.

Margaret tăcea, și el dorea ca ea să vorbească. Insistă :

„Desigur, pentru un străin e greu de priceput. E o lipsă de demnitate să fii înfrînt, ocupat și să urci în tancul învingătorului care intră triumfător, în aplauzele învinșilor, ca și cum ar fi luat sfîrșit o competiție sportivă. Tuturor li se poate întîmpla să fie învinși. Asta li s-a întîmplat tuturor. E ușor să-l disprețuiești pe cel ce pierde. Cu siguranță că soldații și comandanții tancurilor trebuie să fi fost dezgustați. Îi înțeleg. Altundeva n-ar s-ar întîmpla una ca asta. Și asta înseamnă civilizație ? Decadență ? Lipsă de demnitate ? Ce este ?"

El insista ca pentru a anticipa cuvintele lui Margaret, ca pentru a le provoca, aștepta să fie

judecat şi el ca învins, fibră cu fibră, în vreme ce ea aparţinea rasei învingătorilor. Totdeauna ea aparţinuse acestei rase, iar el totdeauna suferise — şi acum îşi dădea seama de asta.

„Nu se întîmplă aşa ceva nicăieri pe lume, dar aici se întîmplă. Trebuie să înţelegi. Să te supui victoriei, prestigiului învingătorului, să uiţi dintr-o dată totul, pînă şi morţii şi suferinţele, e civilizat, necivilizat, cuminte, josnic ? Animalele se retrag în bîrloguri cînd sînt învinse. Dar oamenii... Pentru oameni viaţa continuă."

Vorbea degeaba şi îşi aduse aminte de tăcerile ei, de felul cum ştia uneori să-l lase fără răspuns sau să-l întrerupă în mijlocul unei peroraţii ca asta ca să-i spună, de pildă, că ţinuta lui la masă nu este corectă. El pricepea acum, din tăcerea ei, revolta femeii în faţa întîlnirii decisive din viaţa ei ; acum ea îşi văzuse bărbaţii ei, le auzise cuvintele în oraşul de pe acum insuportabil de estival, cu o climă moale, seducătoare, în cadrul căreia nu poate înflori o civilizaţie aspră şi implacabilă.

În dosul dulapului aşezat pe colţ, Margaret îşi schimba veşmintele şi se ascundea cu o grijă excesivă. Peste cîteva zile se vor fi reîntors la casa lor, vor fi sfîrşit să mai trăiască toţi într-o singură cameră. Apoi Daisy ieşi, urmată de fratele ei. Margaret isprăvise cu îmbrăcatul. Îşi privi soţul cu nişte ochi ce voiau să exprime doar ce vedeau şi nimic altceva. Zise :

— Plec. Te las. Asta voiam să-ţi spun. O iau pe Daisy cu mine.

— Înţeleg, zise el, înţeleg. Daisy a şi început să mă dispreţuiască, aşa copilă cum e. Îţi seamănă.

— E-n regulă, acceptă ea. Sîntem de acord. Fără scene.

Nu pronunţa corect fraza asta, niciodată n-o pronunţase cum trebuie, dar se încăpăţîna s-o folosească mereu.

Afară, pe bulevard, pîlcuri de oameni se şi întorceau la satele lor, cu sacii şi cu boccelele lor ; o femeie purta pe creştet o covată, alta — o măsuţă. Una mîna din urmă o vacă. Totul era cît se poate de simplu.

„CIOCOLATĂ, ŢIGĂRI"

Signor Cutelli aştepta să poată lua loc într-un camion. Signor Cutelli, de meserie profesor, fusese pus în libertate şi putea nu numai să se mişte în oraşul în care avusese domiciliu forţat timp de trei ani, dar putea chiar să ia un mijloc de locomoţie, avea dreptul să plece, să se întoarcă la el acasă. Aceasta e libertatea, asta înseamnă să fii om, să ai drepturi. Înainte de a fi liber nu eşti nimic : oamenii te privesc bănuitori, e ca şi cum ai avea rîie, ca şi cum n-ai avea nici un drept, nici măcar dreptul de a sta pe gînduri, de a zîmbi, dar simţi că ai o inimă care bate, un stomac ce tresare, se răzvrăteşte sau pe neaşteptate cere ceva, îl apucă o foame inoportună, încercînd să iasă din ungherul de groază unde s-a refugiat : e ca un animal la care tocmai foamea exprimă o vagă înrudire cu omul. După aceea însă redevii om şi toate astea, inima, stomacul, stau cuminţi, omul redevine decent şi nu-l mai apucă mila sau scîrba de el însuşi ; poate să plece — şi e grozav de important ca un vehicul să se poată pune în mişcare ca să-l transporte.

Oraşul eliberat se mişcă şi el, cît e de mare, cu aceeaşi siguranţă, femeile nu mai sînt nişte sărmane făpturi ce plătesc cu zile lungi de nelinişte faptul de a fi mame şi soţii, pedepsite pentru că sînt normale, pentru că au instincte şi afecţiuni, ca şi cum toate acestea ar putea provoca răul. De fapt răul, de-a lungul tuturor acelor luni, era atît de risipit în bănuiala fiecăruia, încît fiecare putea fi un hoţ, un spion, un trădător, orice, în afară de un om demn de încredere. În schimb, după eliberare, toţi din orăşelul acela de provincie se regăsiseră fericiţi la culme, de parcă toţi ar fi fost drepţi şi buni, prieteni, toţi vrednici de încredere : bănuiala, frica, neîncrederea — alungate ca o boală. Toţi sînt gălbejiţi de pe urma refugiilor spaimei şi ale nopţilor de bombardamente, copţi în odăile închise unde stăteau aşteptînd, sau pîndind de la ferestre zborul avioanelor, indescifrabile ca schimbarea cerului sau drumul astrelor. Acum umblă în cete sau în grupuri, ocupă tot Corso-ul, iar femeile se duc pe la prietenele lor care locuiesc la mezanin ca să se bucure de spectacol ca dintr-o lojă. Signor Cutelli părăsise zile de-a rîndul casa în care fusese ascuns şi acum se uită la proprietăreasă cu sentimentul patetic al celui ce-şi revede mama care i-a stat la căpătîi în timpul unei boli, după prima zi de ieşire pe stradă ; signor Cutelli făcuse Corso-ul cel puţin de zece ori, el care, după ce-l străbătuse o singură dată, într-o zi înzăpezită, sub ocupaţie, printre rarii trecători tăcuţi mergînd ca furnicile, fusese agitat o seară întreagă. Şi văzuse cum viaţa reintra în matca ei, în vreme ce în afara oraşului mai zăceau morţi întinşi pe iarbă, printre butucii de

vie, în şanţuri, ca şi cum dintr-o clipă în alta ar fi putut să se scuture, să se ridice pe încălţările care au o atît de absurdă însemnătate la morţi. Îi vedeai pe ţăranii ce emigraseră în America, ghemuiţi la uşile automobilelor eliberatorilor ca lîngă un confesional, vorbind americana lor. Iar ceilalţi trec, zîmbesc, îi privesc cu un aer protector pe toţi oamenii aceia cu picioarele goale sub pantalonii scurţi, plini de pistrui galbeni, înroşiţi de soarele care nu poate arde cum trebuie trupurile lor ; te fac să te gîndeşti la ţări umede, la fiinţe acvatice.

În vreme ce oraşul iese la plimbare, oamenii aceia aleargă în sus şi în jos cu automobilele lor, stînd în ele cu dezinvoltură, pe cînd antenele de radio vibrează ca nişte tinere mlădiţe de oţel. Aici se desfăşoară plimbarea. Puţin mai departe, ajungînd pe terasa primăriei, zăreşti deasupra satului vecin un imens copac de fum şi satul acela, altădată cunoscut pentru ardeii şi dovlecii lui, pare intrat acum într-o nouă dimensiune sacrală, dimensiunea clipei cînd se zămisleşte libertatea. Toţi soldaţii în trecere par absorbiţi de vidul bătăliei şi toţi, pînă la ultima motocicletă, supţi într-un vîrtej. Şi oamenii ies la plimbare pe Corso şi nu încearcă nici o remuşcare pentru faptul că se plimbă în vreme ce ceilalţi sînt supţi în vîrtej : îi privesc chiar cu aerul protector al celor salvaţi care, tocmai pentru că sînt salvaţi şi sînt mai slabi, merită mai mult mila lui Dumnezeu : au suferit, i-au aşteptat, fără ură, uitîndu-se la morţii din timpul bombardamentelor ca şi cum ar fi fost loviţi de un fulger faţă de care nu poţi nutri sentimente de ură.

Numai că signor Cutelli, pe cînd cotea după un colţ de stradă, fu cît pe ce să fie călcat de un automobil militar. Abia prinsese să se destindă într-un zîmbet, că şi auzi o voce :

— Tîmpitule ! Cretinule !

Signor Cutelli ridică ochii şi văzu că acele cuvinte ieşeau din gura unui individ în uniformă, cu nasul exagerat de turtit şi cu vîrful în sus, ca al unui animal exotic, ceva ca o particularitate de descendenţă familială. Signor Cutelli îi mai zîmbi o dată fără să ia în seamă ocările, gîndindu-se că omul, vorbind prost italiana, voia, poate, să facă un pic de exerciţiu. Acesta însă continuă cu aceeaşi vigoare.

— Imbecil !

Abia la acest al treilea cuvînt signor Cutelli se simţi profund jignit. Oricum, erau cele dintîi cuvinte auzite din gura eliberatorului, şi acesta frînase chiar ca să i le poată spune cum trebuie.

Adevărul este că, eliberaţi sau ocupaţi sau invadaţi, în genere, în faţa unui străin, poate din pricina dificultăţilor de comunicare, ne simţim puţin mai prejos de propria noastră condiţie profesională şi chiar umană. Totul devine factice, ne simţim aparţinînd unui trib cu ciudate rituri şi în ciudate costumaţii, fie vechi, fie chiar antice ; regele nu este rege, miniştrii nu sînt miniştri decît ca în cadrul unei accepţii primitive. Tot aşa se întîmplă şi cu prefectul, cu oricine. Tot aşa, signor Cutelli nu mai era acum un profesor care-şi ştia rostul, ci un individ oarecare, aproape înalt de statură, de vreo patruzeci de ani, robust, cu o figură inteligentă şi cunoscător al unor limbi moarte ; dar toate astea nu-l ajută de loc să-şi

păstreze demnitatea. Signor Cutelli se gîndi la soția lui, la copiii lăsați în oraș, și-i văzu în închipuire ca pe o mică familie indigenă așteptîndu-l pe tăticul lor, spre a se retrage apoi în dulcile și discretele rituri cotidiene ale afecțiunii și ale mizeriei.

Se gîndi atunci, drept consolare, la colonelul străin care-i promisese că-l va trimite acasă cu cel dintîi camion ce urma să plece, un colonel care, intrînd pentru prima oară în biroul prefecturei, se îndreptase spre masa lui și-i dăduse portarului un ordin, de parcă s-ar fi aflat acolo de cînd lumea.

Cu signor Cutelli se afla principele D., un napolitan cu înfățișarea unui bătrîn rege al unui minuscul regat prăbușit, bătut pe o veche monedă, și despre care te străduiești să-ți amintești un fapt cît de mic, iar dacă nu, măcar secolul în care domnise. Era distins într-un chip regal, adică era ca și cum ar fi repetat pe de rost o lecție fără să dea semne de oboseală. Intrară într-un palat ticsit de oameni, și era de necrezut că atîta lume sărmană care avea nevoie de hîrtii, de documente, de autorizații, putea să se afle astăzi aici, ca și ieri, cînd alții erau stăpînii, ca și acum un an sau acum cîțiva ani, mereu aceeași, poate osîndită să aibă mereu de a face cu aceleași probleme, oricine ar fi fost stăpînul, încît pentru ea totul părea să fi rămas la fel, fără schimbări, fără iluzii și fără speranță. Pentru această lume era totuna chiar și faptul care-l frapă pe signor Cutelli: adică polițiștii doar în pantaloni scurți și cămăși, cu părul și pielea de culoare deschisă, cu nasul cîrn și aceștia, în loc să fie îmbrăcați în haine de culoare

închisă, să fie bruneți, cu o umbră de barbă neagră-albăstrie, iar ochii seci și ficși. Vorbeau foarte mult pentru niște polițiști și, în comparație cu ei, meridionalii de ieri, puternic pigmentați, erau de un calm și de o concizie orientale. Aceștia mustrau, dojeneau, făceau reproșuri; cereau și aceștia să fie ordine, dar într-un chip ciudat, ca niște predicatori care, în loc de iad, aveau ca pedeapsă închisoarea. În timp ce mulțimea se uita în jur, căutînd să afle cui îi erau adresate acele cuvinte, unul dintre polițiști îi spunea cu bruschețe unei tinere femei, îmbrăcate în negru și căreia suferințele nu-i stinseseră încă văpaia neagră a ochilor:

— E inutil să vă faceți griji, să cereți nu știu ce. Soțul dumneavoastră, aflat la închisoare, n-are de ce se teme din partea noastră. O să fie în siguranță și-o s-o ducă bine. Trebuie să se supună. Să ni se supună nouă. Și, mai ales, să știți că la noi, dacă se spune un lucru, apoi așa rămîne, nu se poate schimba.

Repetă de mai multe ori cuvintele „la noi", în timp ce un altul le comunica tuturor că nu se puteau duce la țară deoarece peste tot erau mine și se puneau în primejdie. Mulțimea se privea, neîncrezătoare: cîtă amabilitate! Cine știe de ce, ei, cine știe! Și oamenii ordinei strigau, așa cum li se întîmplă celor care, vorbind o limbă străină, au o oarecare senzație de surzenie. Ușa biroului se deschidea din cînd în cînd și, la o masă, putea fi văzut unul din ei omorîndu-se la o mașină de scris cu atîta înverșunare, încît se părea că avea sarcina s-o facă praf.

Colonelul îl pofti pe signor Cutelli să ia loc pe un scaun în fața biroului și-i oferi o țigară. Apoi i se adresă brusc principelui :

— Dar dumneavoastră ce-ați făcut pentru eliberarea țării dumneavoastră ?

— Nimic, răspunse principele D., nimic : mă aflam aici ca să-mi administrez bunurile personale cînd s-a apropiat frontul. Și am locuit aici, vreme de nouă luni, împreună cu soția și cu cele două fiice ale mele, în două odăi.

Nu părea de loc umilit de întrebarea ce i se pusese, ca și cum treaba lui ar fi fost să nu dea atenție unor asemenea inepții.

— Și după ce c-ați stat aici să vă administrați bunurile, în timp ce oamenii mureau pe front, acum aveți pretenția să vi se pună la dispoziție un mijloc de transport ca să vă întoarceți imediat în orașul dumneavoastră. Dar n-ați fost de loc grăbit cînd vi se cerea să vă liberați țara ! adăugă colonelul.

— Eu ? făcu principele, eu ? Cum puteam, eu... Dumneavoastră sînteți cei care...

— Este principele D. de R., interveni signor Cutelli, căutînd să scurteze discuția aceea spinoasă.

Colonelul tăcu și, fără să aibă aerul că o face, îl asigură printr-un semn din cap că și el va pleca.

Dar principele D. de R. nu părea să aibă nici un interes să se eschiveze de la acel colocviu și-i era total indiferent că era necunoscut, cu toate titlurile sale. Făcu gestul de a-și scoate ceasul, poate batista, în orice caz vîrî mîna în buzunar și scoase o coroniță de mătănii, cu boabele brune, amintind boabele de cafea, de cafeaua pe care nimeni

n-o mai băuse de amar de vreme ; nu se simțea stingherit și ținea coronița între degete. Principele era îmbrăcat în negru.

Afară, oamenii se duceau în vizită la cantonamentele trupelor. În jurul unui soldat indian, care tăia o pîine incredibil de albă, se strînsese un cerc de oameni. În fața grupului indienilor se adunaseră mulți, fără să facă cea mai mică tentativă de a schimba cu ei un cuvînt ; și unii, și alții se priveau nemișcați ca pisicile, cu o elementară conștiință de ființe vii, pentru care miracolul vieții este suficient pentru a accepta să stea în tovărășie. Lumea admira mașinile, aparatele, perfecțiunea fiecărei piese, prevederea oricărei necesități. Toți se îmbrăcaseră de sărbătoare în vederea acestor vizite și mulți vorbeau despre clipa cînd indienii vor începe să-și facă neobișnuitele cozi. Era cu totul altfel în comparație cu timpul cînd Fritz, beat, îndreptase revolverul spre o muscă ce i se așezase pe o mînă, în vreme ce vorbea cu Carmela, portăreasa, și dacă trăgea, ar fi omorît-o pe fetiță, care stătea chiar în direcția mîinii lui. Libertatea era ca o mare expoziție volantă ale ultimelor progrese în materie de armament. Oamenii își disputau militarii care urmau să fie poftiți la prînz ; signor Cutelli fu invitat și el să ia masa în familie cu procuratorul general ; trebuia să vină și un ofițer aliat.

În legătură cu eliberarea acelui orășel de provincie, veți auzi cele mai ciudate explicații și cele mai ciudate povești despre acele invitații la prînz. Adevărul este că populația orașului nu era pe deplin satisfăcută de înaintarea trupelor, întrucît, aplaudînd vreme de o zi sau două fiecare mașină

și fiecare motocicletă ce intra în oraș, după ce depășise și stadiul de surpriză în fața apariției trupelor de culoare, și le aplaudase și pe acestea după o clipă de ezitare, se credea oarecum prost răsplătită pentru entuziasmul ei. Soldații, pe mașinile lor, n-aveau nici măcar aerul că aud hărmălaia aceea asurzitoare, strigătele lor, ovațiile, măcar că unui ofițer cît un munte îi tremurau mustățile. Cîte unul, sportiv, încerca să prindă din mașină florile ce plouau de la ferestre, zburau în sus de pe trotuare, și le așeza pe parbriz, dar fără să arunce în jur o privire, fără un zîmbet, ca un motan care, văzînd un obiect mișcîndu-se, nu poate face altceva decît să-l urmărească și să-l prindă ; gestul soldatului stabilea totuși un raport, așa că de cîte ori îl făcea, mulțimea își întețea aplauzele. Cum spuneam însă, soldații treceau ca într-un vis, magnetizați de drum, și părea o întîmplare faptul că pe drumul acela se afla o mulțime care ovaționa, era ca și cum ar fi intrat pe o șosea mărginită de arbori foșnitori după zeci de kilometri de drum monoton și pustiu.

Poate tocmai din pricina nedumeririi asupra eficienței primirii lor, oamenii și-i disputau pe eliberatori, care la început nu pricepură despre ce era vorba dar apoi, dumirindu-se, rămaseră neîncrezători, așteptîndu-se mereu la o surpriză, la un motiv, la un scop ascuns. Signor Cutelli făcu descoperirea asta nu fără uimire, cînd îl văzu apărînd în casa procuratorului general pe ofițerul amintit — și se poate spune că acesta stătuse ca pe ghimpi tot timpul prînzului.

Era o sală uriașă, într-un palat din seicento, cu lampadare cu brațe împodobind pereții și un can-

delabru imens, din mărgele de cristal, atîrnat deasupra mesei. Masa era lungă, somptuos aranjată ; procuratorul general era impunător, grăsuliu, foarte înalt și palid, de o paloare ce-i accentua sprîncenele foarte negre și ochii de un albastru spălăcit dar limpede. Soția lui era frumoasă, plină, durdulie, răsfățîndu-se cu un grațios defect de pronunție, strivind „s"-urile între dinți ca și cum și-ar fi stăpînit un gînd ascuns. Fiica — o fetiță trandafirie și aurie ca o piersică, repeta reflexivitatea tatălui și dulceața mamei, exagerînd uneori grația acelei feminități discrete, pudice, și roșeața ce-i suia acesteia în obraji pe neașteptate și fără motiv ; dar la fetiță faptul devenea excesiv, inconștient impudic, ca și cum ar fi dat pe față, cu instinctivitatea copiilor, un secret matern. Ofițerul reținea toate aceste detalii, fără să aibă aerul că le acordă atenție, dar era evident că nimic nu-i scăpa, întrucît signor Cutelli se pomeni, nu știa cum, privind în jur ca și cum ar fi perceput totul prin ochii străinului.

Signor Cutelli vedea acum exact ca omul reîntors printre aspectele unei vieți cunoscute odată, demult, și de mulți ani părăsită, observîndu-i cusururile pe care niciodată înainte nu le remarcase. Sufrageria aceea i se părea o inutilă declamație, plină de amintirea unor obiceiuri dispărute, de ambiții distruse, de măreții decăzute în falsa splendoare a tapetului de hîrtie de pe pereți, care voia să semene cu un tapet de damasc. Se spunea că în palatul acela fusese găzduit cardinalul Mazarin. Mîinile grăsulii, palide, de culoarea sidefului ale procurorului general, cu unghiile ușor strivite și cu gropițe la încheieturile degetelor, aveau ceva din

caracteristicile mîinilor din Seicento, așa cum apar la statuile vreunei sfinte sau ale vreunui pontif, de o natură omenească devenită neutră și lipsită de vlagă. Mai rămînea doar farmecul stăpînei casei și al fetiței ei, ca al tuturor femeilor în genere, ultimele depozitare ale unei vieți apuse, ale unei bucurii acum secrete și casnice, ale unei frumuseți a tuturor lucrurilor transmisă prin ereditate femeilor, care le păstrează cel mai mult timp amintirea. Iar fetița, cu ochii ei cenușii, ageri, nepierzînd nici un gest al străinului din înfățișarea căruia retina ei nu reținea decît că era oacheș și căruia încerca să-i dibuiască măcar unul din defectele și cusururile ce-i impresionează atît de mult pe copii — de pildă felul cum stă pe scaun, cu trupul aproape relaxat, în timp ce-și strînge cu mîna stîngă brațul drept care atîrnă de-a lungul șoldului — fetița aceasta era moștenitoarea inconștientă a unei lumi prăbușite, o moștenitoare gingașă, grațioasă, dar cu o cută de cruzime în expresia gurii, o cruzime inutilă și neputincioasă, așa cum neputincioasă era acum țara ei.

Signor Cutelli o văzu pe fetiță aplecîndu-se de mai multe ori spre tatăl ei, și spunîndu-i ceva cu glas scăzut, îl văzu pe acesta înclinîndu-și capul spre ea, făcîndu-i semn că da, în vreme ce mama, care trebuia să știe despre ce secret era vorba, întreba ca supărată, pe un ton de dojană :

— Dar ce vrea ?

Mereu prin prisma ochilor străinului, signor Cutelli o socotea pe fetiță neștiutoare de ce se întîmplase cu societatea și viața cărora le era destinată, redusă acum la nimic altceva decît la o succesiune de acte, rituri, zile, fără alt viitor

decît unul biologic. Asta îl făcea pe signor Cutelli să se simtă prost, deoarece îl îngrozea ideea că se gîndea la asemenea lucruri în marea zi a eliberării. Între timp, ofițerul, care cunoscuse din întîmplare în orașul vecin cîțiva prieteni de-ai procurorului general, vorbea despre ei cu o finețe a observației, cu o discreție și cu o detașare nemaipomenite, de parcă ar fi fost niște personaje întîlnite într-o carte.

Abia spre sfîrșitul prînzului, în fața unui imens tort cu cremă, fetița deveni nerăbdătoare (în expresia chipului ei revenea nu știu ce vechime a rasei și o încăpățînare poruncitoare), puse furculița pe masă și stătu cu capul plecat. Tatăl, ca și cum ar fi luat în sfîrșit o hotărîre, zise :

— Ei, fetița vrea ciocolată, e inutil să mai facem un mister din asta. Și-a băgat-o în cap, și pace.

Signor Cutelli fu cuprins de îngrijorare. Tot acel prînz care, nu era greu de ghicit, fusese încropit cu ultimele rezerve păstrate cu deosebită grijă pentru a putea supraviețui lipsurilor din timpul ocupației inamice, și scoase la iveală în ziua aceea de sărbătoare care avea strălucirea unei zile de Paști, rezerve pe care era inutil să le mai economisească întrucît, cum spunea un manifest cu capul lui Garibaldi, „Au venit prietenii noștri", tot acel prînz apărea, signor Cutelli era sigur de asta, drept o cursă întinsă cu scopul de a obține o bucățică de ciocolată pentru fetiță, o cursă meschină, menită să stoarcă ceva prin excrocherie, și nu avea nici o însemnătate că acest ceva era obținut la un preț exorbitant, acela al unui prînz bogat în zilele de sărăcie lucie ; nu conta : era sigur că așa avea

să interpreteze străinul invitaţia la masă : citise în ochii tuturor acelor străini suspiciunea şi neîncrederea. Străinul nu înţelese decît tîrziu despre ce era vorba, cînd în mintea lui, aşa cum li se întîmplă celor străini de o limbă, acele cuvinte îşi limpeziră înţelesul — şi atunci zise, scotocindu-se prin buzunare :

— Dar n-am ciocolată.

Şi cum fetiţa îşi ţinea capul plecat, contrariată, el îi văzu privirea neîncrezătoare, suspicioasă, ca a unui om ce-şi închipuie existenţa, la un trib primitiv, a cine ştie căror stranii planuri şi obiceiuri, acolo unde nu există altceva decît cea mai elementară simplitate umană.

— Pentru copii, încercă să explice tatăl, libertatea înseamnă ciocolată ; cînd ne întrebau de ce vă aşteptăm cu atîta nerăbdare, noi le răspundeam : „Pentru că o să aducă ciocolată ; ei au ciocolată". Desigur, e greu să le explici copiilor ce înseamnă libertatea. Ciocolată.

Şi zîmbi, dînd din umeri. Fetiţa se uită în jurul ei, fără să-şi poată lămuri situaţia. Străinul zîmbi, arătînd că pricepuse, dar cu siguranţă că avea să priceapă abia mult mai tîrziu. Poate că aceeaşi scenă se repeta în sute de alte case — gîndea signor Cutelli — şi îşi dădu seama că şi el aştepta ceva : aştepta ca străinul să scoată ţigările. Străinul însă nu fuma. Şi de atîta vreme nu mai găseai nicăieri o ţigară ! Ciocolată. Ţigări.

Aşteptînd plecarea camionului care urma să-l readucă în sînul familiei, signor Cutelli se lăsă pradă unor reflecţii ce izvorau din faptele amintite, destul de neînsemnate în realitate. Dar marile evenimente lasă în urma lor asemenea reziduuri şi

omul, după primele clipe de beţie şi de măreţie, rămîne încleiat de asemenea reflecţii prosteşti şi de nemărturisit, cum de nemărturisit sînt gîndurile unui om în însăşi ziua fericirii lui intime, cum ar fi dragostea împlinită şi căsătoria. Îşi dădu seama că atracţia cea mai mare asupra eliberatorilor săi o exercitau nu poporul întîmpinîndu-i sărbătoreşte, nu ruinile, nu cei ce fuseseră nevoiţi a-şi părăsi căminul, ci urmele duşmanului. Era o curiozitate, o rivalitate, o dorinţă de a cerceta, destul de asemănătoare cu cea stîrnită de viaţa sexuală a unei persoane, chiar dacă ai şi cucerit-o. Signor Cutelli îşi amintea că, la un moment dat, în timpul acelui dejun, făcînd el o aluzie la viaţa sub ocupaţie într-o zi oarecare, străinul îi prinsese cuvintele din zbor, şi fu singura dată cînd îşi abandonase ţinuta rezervată şi întrebase cu vioiciune :

— Aşadar, dumneavoastră îi vedeaţi ! Îi vedeaţi pe nemţi ! ...

Signor Cutelli se apărase de această întrebare, simţindu-se bănuit, şi nu de un delict sau de o culpă, ci de o nedesluşită uşurinţă, ca o femeie care nu se bucură de nici o stimă şi în care bărbatul continuă să urmărească semnele doveditoare ale necinstei, semne la care ea însăşi nu ia seama, ba le şi dezvăluie cu candoare, atît este de departe de ea sentimentul propriei vinovăţii. Da, exact ca o femeie de acest gen. Se simţi la fel de vrednic de dispreţ ; iar micul oraşel care continua să sărbătorească sosirea eliberatorilor, viaţa ce-şi relua cursul, prieteniile ce se reînchegau, de astă dată fără suspiciuni, dejunurile la birturi care-i adunau laolaltă pe oamenii cei mai feluriţi, opuşi, aproape

străini, într-un elan de încredere și de fraternitate, iubirile ce se țeseau iarăși în siguranță, toate astea — el vedea acum limpede — stagnau după primul elan într-un soi de lîncezeală și de plictiseală ; cîțiva tineri care se prezentaseră voluntari pentru război fuseseră trimiși acasă, și acum își spărgeau pieptul cîntînd imnuri patriotice în urma convoaielor, de parcă ei ar fi cîștigat victoria ; micului orășel nu-i mai rămînea decît să-și reia obișnuințele provinciale ale plimbărilor ca la defilare pe Corso, cu hainele noi ascunzînd condiția socială a fiecăruia și încercînd s-o egalizeze ; după sfîrșitul furtunii toate reintrau în vechea lor matcă, dar fără semnificație, lipsite acum de speranța ce-l sprijinise pe fiecare și care acum se împlinise, lăsîndu-i pe toți pustiiți și triști. Poate că nici nu mai merita osteneala. Meditațiile lui signor Cutelli se opriseră la clipa cînd va fi din nou împreună cu soția și cu copiii lui — și el se întreba cu ce scop și ce avea să facă după aceea.

Cu ce scop fuseseră devastate toate satele acelea, de-a lungul drumului războiului, pe care signor Cutelli îl reparcurgea acum într-un camion, spre casă ? Drumul era tot colb mărunt, des, adînc, impenetrabil — făcea ca vehiculele să apară ca niștre umbre. întindea peste toate lucrurile aceeași uniformitate, îi egaliza pe signor Cutelli, pe principe, pe un tînăr avocat, pe un băiat în uniformă — mascota unui regiment ; îi identifica pe toți unii cu alții, ca un același element suportat de toți, așa cum îi identificase între ei și războiul : praful le modela cu repeziciune o mască densă și groasă pe chip și în păr, lăsîndu-le doar o urmă de omenesc și de viață în ochi. Se revărsau zorile.

Prin această pulbere se întrezăreau satele spre care se cățăra camionul — adormite, se pare, la ceasul acela. Un tanc, un tun, o mașină, toate strivite, păreau animale rătăcite aici dintr-o altă civilizație aparte, animale care n-au izbutit să supraviețuiască în țara aceea străină unde arborii păreau totuși să moară. Pe urmele amintirilor și ale nostalgiilor rustice, gîndul refăcea drumul înapoi în timp, în memorie. căutînd aspecte familiare ; numai că totul în jur agoniza — și nu era tragic faptul că unii pomi fuseseră truncheați și rupți, ci faptul că în cei ce supraviețuiseră aproape că nu mai deslușeai urmă de viață, erau despuiați și goi, cu frunzele chircite într-un ultim gîfîit care nu voia să moară. Atunci gîndul mergea și mai departe, suia către primul sat de pe pantă, în căutarea vieții. Camionul și parcurgea centura exterioară a satului, pe sub casele tăiate în stîncă : peste puțin urma s-o ia pe o uliță, să traverseze o piață și, peste un vechi itinerar al memoriei ar fi dat de multipla și veșnic egala viață a oamenilor. Dar de pe acum, pe sub șirul caselor cocoțate pe stîncă, camionul huruia ca o voce într-o tăcere surdă, fără ecou, neînsuflețită. Nu era zgomotul acela de mașină care, irumpînd într-o așezare, stîrnește ecourile întregii vieți omenești, în cutia de rezonanță a ulițelor bine apărate, a caselor vibrînd ca niște instrumente muzicale lovite, cînd toate ecourile satului dau buzna în întîmpinarea mașinii ca niște cete de ștrengari, cînd vezi spaima caraghioasă a țăranilor și a femeilor care se feresc la o parte. Satul era mort. Casele, care pe stîncile din exterior păreau zdravăn rezemate pe temeliile lor, apăreau, în incinta satului, ca în viziunea

tulbure a unui om pe cale să-și piardă vederea, cînd un element i se pare gata să se întrepătrundă cu altul, să se confunde cu el și pentru o clipă șovăie să creadă că lumea ar exista altfel decît ca o iluzie a desăvîrșitului ochi omenesc. E cumplit ca o casă, care are atîta importanță și ocupă atîta spațiu, să fie redusă la o grămadă de moloz. În zidurile rămase în picioare nu zăreai urmă de ferestre sau de uși. Nu zăreai măcar un obiect care să dovedească existența vieții, nimic altceva decît ruinele zidurilor, ca și cum aici viața ar fi încetat de secole, o viață ciudată, a unei ciudate civilizații care nu lasă în urma ei obiecte. O încrucișare de ulițí, lărgită acum din pricina ruinelor, localiza priveliștea într-un ținut îndepărtat, în spațiile unui continent nehotărnicit. În această nedeslușită nemărginire, niște afișe impuneau restricții de neînțeles pentru o altă omenire, întrucît cea dintîi dispăruse. În colbul des, gros, îmbîcsit de mirosurile, izurile și miasmele unei vieți stinse și rămase doar ca o duhoare printre zidurile dărîmate, treceau convoaie invizibile. Ceva se rostogoli pe uliță, se mișca, era ceva ca un ghemotoc de zdrențe, o făptură omenească, o fetiță alergînd spre acest semn de viață care trecea. Între dărîmăturile dintre care ieșise, o zdreanță verde fîlfîia la un geam gol. Printre bătăile motorului camionului, se amesteca vocea ei, cerînd :

— Ciocolată Ciocolată !

Principele zise :

— Grozavă ar fi o ceșcuță cu lapte.

Își amintea pe neașteptate de lapte, ca un copil, și atunci, deodată, tuturor li se făcu sete, pînă și tînărului avocat care se suise în camion în ultima clipă, pînă și lui signor Cutelli, dar nu și copilandrului care de la bun început îi distrase pe toți, un copil pierdut, adunat de pe drumuri de un regiment și acum în drum spre casă : era în uniformă, părea campionul unei armate de pitici și învățase să fumeze ; fuma cu înverșunare.

— Ei, ai putea s-o lași mai moale cu fumatul. Cum de mai poți fuma în prăfăraia asta ? îl dojeni tînărul avocat. Praful i se lipise de tuleiele de pe obraji și de deasupra buzei de sus, încît părea o buruiană colbăită.

— Am învățat de la soldați. Ei au, se explică el.

— Ei au de toate, adăugă principele.

— Au de aruncă la gunoi, întări băiatul. Dimineța aruncam cutii peste cutii, abia deschise ; le dădeam țăranilor ; iar țăranii le dădeau să le mănînce soldaților italieni împrăștiați de armistițiu, care lucrau la ei pentru o ciorbă. Pe acolo țăranii o duceau bine, nu sufereau din pricina războiului și de aceea nu erau buni la suflet.

— Așa-i ; țăranii erau, în genere, omenoși. Le dădeau de mîncare celor ce scăpau, îi ajutau pe prizonieri. Au dat dovadă de multă omenie, aprobă signor Cutelli, ca pentru a stabili un principiu de care depindeau toate speranțele.

— Depinde de locuri, argumentă băiatul. Pămîntul nu-i peste tot la fel.

— Dar ce-o să te faci, o dată ajuns în sat ? Taică-tu și maică-ta cu siguranță că nu-ți vor putea face rost de țigări, se interesă avocatul, văzînd că băiatul aprindea altă țigară.

— Sînt doar în permisie. Apoi mă întorc înapoi. Mă întorc la regiment, se lăudă băiatul.

În vreme ce vorbeau, sub masca de colb încleiat cu sudoare se redeslușea gura, buzele redeveneau umede, se întrezăreau dinții albi, asemenea dinților ce rămîn unica amintire a vieții unor mumii.

— O, și nu vezi un fruct în pomi ! Un singur fruct ! se lamentă principele, mereu pradă dorinței sale de prospețime, de reîmprospătare. Apoi, după ce stătuse cîteva clipe gînditor, cu mîinile încrucișate pe pîntece, adăugă : După ce trecem de Isernia, știu eu pe aproape un om de-al meu. Dacă mai e acolo, am putea opri, să ne spălăm, să bem cîte o ceașcă de lapte. Se găsește apă. Și lapte. Dacă mai e în picioare casa !

Vorbea cu o domoală cadență napolitană în care simțeai setea Neapolelui plin de chioșcurile lui estivale împodobite cu ghirlande de lămîi.

Casa era într-adevăr în picioare, ca și cum ar fi ascultat de o poruncă a principelui. Acesta nici nu se arătă mirat. El avea rosariul în buzunar, el stătea cu mîinile încrucișate pe pîntece, cu bine-știuta înfățișare a unui copil răbdător. Coborî primul, cu masca lui de colb, serios și liniștit. Casa era în picioare, mare, la marginea drumului, lîngă fîntîna care încă mai dădea apă. Odăile erau toate cu ușile date de perete, ca și cum n-ar mai fi existat secrete. Focul ardea într-un cămin și în jurul lui trebăluia o femeie. Stăpînul casei îi primi pe toți ca pe niște vechi cunoscuți, de parcă ar fi fost inutil să mai întrebe cîte ceva despre fiecare, așa cum se obișnuia. Peste tot era plin de praf din pricina trecerii neîntrerupte a mașinilor, dar apa era în lighene, ceștile erau rînduite pe masă — se salvase ceva pe lume ; oglinzile re-

flectau imaginile și fiecare făcea cunoștință cu propriul său chip înțepenit și indiferent. Era un adăpost în care se vorbea încă o limbă cunoscută, cu obiceiuri familiare și femeia scoase la iveală pînă și un ștergar.

— Ei, au dat mari necazuri peste noi, zise principele, luînd ștergarul și ștergîndu-se cu mișcări brusce și întrerupte în fața oglinzii.

— S-a întîmplat ceva, excelență ? întrebă femeia.

Era strînsă în rochia ei lungă, cu părul adunat în jurul capului, cu fața fină și aspră, cioplită parcă de o mînă neîndemînatică dar care știe ce este frumusețea.

— Și toată chestia asta ? zise principele, făcînd un semn spre ce se vedea dincolo de fereastră.

— Dar nu i s-a întîmplat excelenței-voastre ! rîse femeia.

— Și la ce încercare am fost supuși, la ce încercare ! exclamă principele, și-și ridică ochii spre femeia care-l privea doar ca pe un om ce avea nevoie să se spele și să mănînce ceva.

Din cerdac se vedea așezarea încă în picioare, cu cîte o casă surpată, cu niște grămezi de moloz sub ferestrele caselor neatinse, care acum se deschideau libere spre soare, uscînd o străveche umbră mucegăită. La orizont, muntele era încă acoperit de copacii dintotdeauna, trezind mereu vechea imagine a unui taifas de sihaștri, a unor ființe ce nu se pot mișca, înglugate în coamele lor de sălbatici și capișoanele lor de eremiți ; erau făpturi ale unei lumi ce nu cunoaște înfrîngeri. Lanțul de munți evoca alte lanțuri de munți, într-un ținut natal ce ar fi suferit subit niște prefaceri sau cine

știe ce deplasări absurde în timpul unei absențe.

— Fericită ești dumneata, care ești femeie. Dumneata n-ai pierdut războiul. În Biblie, cînd un oraș se săvîrșește, rămîn femeile și bătrînii. Ce vină aveți voi ? Și nu mai osteniți să ne aduceți pe lume ! Vă osteniți însă...

— Da, excelență, accepta femeia, serioasă.

Dealurile din jur, de culoarea ruinurilor, dar de culoarea unor ruine antice, de-a dreptul telurice, purtînd pe creștete urme ale cine știe cărui alt război, se contopeau cu impresia generală de țară părăsită ; numai pomii neștiutori dacă mai scoteau la iveală cîte un fruct pe întinderile pustii, un fruct pe care ți-l închipuiai de nemîncat și amar ; trecutul și prezentul alcătuiau un singur tot, secole de istorie se închideau în acele ruine veșnic neschimbate și fără timp, iar trecutul nu era decît o clipă. O imensă armată năvălea în spatele altor armate înghițite de timp, și nu rămînea în picioare decît copacul inconștient care-și păstrează ținuta plină de demnitate în mijlocul naturii, singurul aspect nobil și care cere respect. Zăreai drumul în zigzag ; războiul îl parcursese ca un călător nesuferit care, în timpul popasurilor prin case sau la ospătării, distruge totul înainte de a pleca. Dar lăsase în drumul lui cîte ceva, destul ca să schimbe priveliștea : bidoane, borcane, butoaie goale, caroserii. Drumul larg, făcînd o cotitură în fața casei, înnegrit de benzină și de uleiuri, alcătuia un unghi asemănător cu cele văzute în filmele americane, numai că aici copacii foșneau sub adierea ce venea dinspre mare, și drumul acela texan răsuna de tremuratul neașteptat al plopilor amintind de tamburinele unei vechi tarantele. Un preot

negru, pe drumul bătut de soare, cu o umbrelă neagră, cu poalele sutanei pe braț și cu pantalonii cenușii destrămați peste botine, trecea peste obstacolele din drumul lui, cu gravitatea inutilă a marilor insecte negre pe drumurile cîmpiilor.

— Sus, uitați-vă după degetul meu, acolo s-a poticnit războiul toate lunile astea, zise femeia indicîndu-i principelui un lanț de munți.

Mii și sute de mii de nădejdi se legaseră de numele acelui lanț de munți — și iată-l acum, aidoma unui corpuscul ce a provocat o îndelungată boală, între pensetele doctorului.

— Dar ce se întîmplă acolo ? Fac să explodeze minele ? întrebă principele. Nu dăduse importanță faptului ; bubuiturile răsunau însă dinspre munți, niște bubuituri înfundate, aproape stinse, amintind de niște uși trîntite, de un zumzet de motoare ; îți stîrneau senzația că te reîntorci la starea sufletească din timp de război, cu ritmul cadențat al bombardamentelor, și numai cînd mintea, luptînd împotriva acelei neașteptate tristeți și îngrijorări, confirma că bătălia se sfîrșise, încercai iarăși bucuria că se sfîrșise cu adevărat. Între timp, tînărul avocat, rămas cîteva clipe singur în bucătărie și descoperind o pușcă rezemată de perete, se gîndi să tragă un foc. De multă vreme dorea el să tragă cu pușca. Ieșise chiar cu pușca din ascunzătoarea lui din oraș, cînd partizanii coborîseră din munți, dar nu izbutise să tragă nici un singur foc. Acum focul porni, iar el, după ce puse arma la loc, se înfățișă în odaie și zise :

— Ați auzit ?

Și stătu să guste scena îngrijorărilor și întrebărilor stîrnite de focul lui.

— N-o să tragă încoace, zise stăpînul casei. Știu că mai sînt oameni pe-aici.

— Eu am tras, recunoscu tînărul avocat. Am tras după un individ înarmat, care a luat-o la sănătoasa pe cîmp... Avea o pușcă și o fată... Cred că am făcut bine, nu ?

Voia să fie lăudat. Principele însă întrebă :

— Dar de ce ? Mai trag și acum ?

— În satul ăla din munți, zise femeia. Sînt trei zile de cînd îl tot bombardează.

— Dar cine mai e acolo ? întrebă principele.

— Nu mai e țipenie în sat. L-au evacuat în septembrie, zise femeia.

— Dar de ce-l distrug ? se miră principele.

— Africanii, zise stăpînul casei.

— Indienii, îl contrazise femeia.

— Fac cinematograf, dădu lămuriri bărbatul. Vor să arate la ei în țară cum e războiul prin părțile noastre. Trimit acolo filmul.

— O fac pentru ca să se laude, adăugă femeia.

— Satul trebuie să fie o ruină de o bucată de vreme, își dădu cu părerea tînărul avocat.

Signor Cutelli, care stătuse pînă atunci mut, izbucni iritat :

— Ei, dar multe mai știți ! Tare vă mai grăbiți !

— Vreți să discutăm despre dreptul celui mai puternic ? Profesore... zise avocatul.

— Nu, eu vreau să discut despre dreptul celui mai slab, îl înfruntă signor Cutelli.

— Am aici doi evacuați care așteaptă să se întoarcă în satul lor, zise stăpînul casei. Ieși la ușă și strigă :

— Ei, Pantaleò !

Un bărbat și o femeie stăteau în fața ușii. Bărbatul abia dacă întoarse capul. I se vedea gura deschisă, uscată prin stufărișul bărbii lungi.

— Ce poftiți ? întrebă.

— Casa. Ți-au făcut-o praf, măi Pantaleò, îi zise stăpînul casei.

— De aici nu se vede. Dar aud bubuiturile. Parcă m-ar bate peste pîntece, zise evacuatul.

— Chiar trag asupra satului ? întrebă principele.

— Trag serios sau o fac în glumă ? zise evacuata cu o voce plină, aproape cîntată. Eu zic să nu ne împotrivim sorții. Nu mai vreau să știu nimic. Ce-i pierdut, e bun pierdut. Dar de ce să se prefacă ? De ce ? Le-am spus-o, dar nu pricep italienește.

— Au fost acolo, sus, dar i-au trimis înapoi, o lămuri stăpînul casei.

— Dacă a rămas ceva, puteau să ne lase nouă, nu ? Noi ne-am lăsat casa în septembrie. N-am putut lua cu mine nici măcar covata, să fac pîine, se plînse evacuata.

Omul își ciulea urechile în direcția din care se auzeau bubuiturile. La fiecare explozie, bărbatul și femeia se strîngeau unul într-altul. Nu se clintiră nici cînd se auzi vocea avocatului :

— O să vă facă alta, una nouă. Ăia au la bani !...

Camionul își reluă cursa din dreptul fîntînii. Praful începu să se învîrtejească iar, depozitîndu-se pe fețele pasagerilor. Împînzea un iz de viață în comun, ca și cum obiceiurile și suspinele oamenilor ar fi putut putrezi. Signor Cutelli, cu capul aplecat peste aripa laterală a camionului, începu să verse

și se gîndea : „Mi-aș vărsa și sufletul, de mi-ar fi scris să nu-mi revăd casa !" dar sufletul și-l simțea acum lipit de pereții stomacului, ca o senzație de greață. Principele își scosese rosariul din buzunar și se ruga mișcîndu-și buzele, cu un aer de vechi seminarist. Copilandrul îmbucătăți o tabletă de ciocolată și o strînse între două felii de pîine exagerat de albă în care-și înfipse dinții. Tînărul avocat se muncea să încropească o poveste interesantă de spus altora despre focul acela de armă. Mai simțea încă în umăr reculul puștii cu o plăcută tresărire a mușchilor.

NIMIC RĂU

Fata care trecea în vreme ce eu stăteam în fața vitrinei librarului, căutînd și eu cartea care să-mi spună totul și pe care n-o mai găsesc — și cărțile sînt atît de sărace în unele perioade ale istoriei lumii, ca atunci, imediat după război — fata aceea era zveltă, suplă, vaporoasă, cu picioare lungi sub fusta scurtă de culoarea tutunului ; trecu pe lîngă mine, și-mi zise brusc :

— Bună seara.

Totul era franc, cordial, vocea prietenoasă. Dar eu n-o cunoșteam. Se întoarse. Și remarcai atunci că chipul ei vioi și plin de prospețime devenea respingător din pricina ochilor prea încercănați și umflați. Se întoarse iar. O urmării cu privirea în vreme ce trecea pe celălalt trotuar, și îmi veni în minte ceea ce, în împrejurări asemănătoare, cred că-i trece prin cap oricărui bărbat : că numai cîțiva pași îl despart de clipa cînd își va petrece brațul pe sub brațul unei făpturi necunoscute și de alt sex, de discuțiile prin care încearcă să invadeze o altă minte, să se oglindească în ea și, în sfîrșit, de momentul în care devine stăpîn al unei alte

persoane, pentru puţină vreme, cu senzaţia aproape de beţie că totul va trece şi va apărea ca neadevărat. Mintea unui bărbat experimentat imaginează totul, aproape în fiecare amănunt, pînă la ochii care-l privesc şi nu-l cunosc, aidoma ochilor animalelor.

Lipsisem mai multe luni din oraş, petrecusem multe zile în casă şi acesta era primul meu contact cu oraşul. De astfel de întîlniri, atît de directe şi de neafectate, nu mai avusesem însă parte. Multe trebuie să se fi schimbat. Fata se făcu nevăzută, în sus, spre Hotelul „Russia", în Piazza del Popolo, pe care nu izbuteşti s-o explorezi niciodată, oricîţi ani ţi-ai petrece acolo. Mă întorsei să examinez cărţile din vitrină. Nimic bun; n-o să cumpăr niciodată litografia aceea colorată intitulată „Păstor Veneţian", în pantaloni verzi scurţi, ciorapi albi, cu o căciulă dată pe ceafă şi cu un fluier în gură; nu ştiu în ce salonaş va ajunge păstorul să zică din fluierul lui. Trebuie să menţionez că a doua zi m-am reîntors să-l văd, deoarece nu-mi aduceam aminte dacă avea sau nu încălţări; da, avea o pereche de încălţări galbene perforate, de gentilom. Dar acel ceas al zilei îmi era propice. O altă fată trecu pe lîngă mine, una excepţional de blondă, care-şi strîmbă gura într-un surîs din colţul buzelor cînd îmi văzu pantofii. Mi se păruse mai expeditiv, mai franc acel „bună seara" al fetei de culoarea tutunului, un „bună seara" al unui om care nu are timp de pierdut. Da, pentru că odinioară toate fetele astea arborau un aer de demnitate romană; dădeau ideea de ilicit, de prohibit, de viciu. Era umbra păcatului, sau ceva asemănător. Cred că se alegeau cu un profit mediocru de pe urma meseriei lor, care abia le acoperea nevoile urgente, şi această idee de oboseală şi de chin într-o meserie ce-şi trăgea numele din plăcere, îi conferea faptului o măsură, o suferinţă, un blestem — ca oricărei munci trudnice. Era ideea de plată în schimbul unui trup, adică ideea unei sume necorespunzătoare faţă de ce dădeau ele. Şi în asta constă revolta şi ura femeii ce se vinde. Mă năpădiră gînduri ciudate: revolta femeii ce se vinde, ura ei, ar fi deci invers proporţionale cu suma pentru care se vinde: şi neputînd evada din condiţia ei de mizerie, fiind nevoită să recurgă zi de zi la acelaşi mijloc de trai, jignită în delicata ei calitate de om, în incomunicabilitatea ei — se alătură marii răzvrătiri a celor săraci.

Mi se spune însă că printre aceste fete întîlneşti astăzi bogătaşe, milionare; că multe dintre ele, traficîndu-şi propriul trup, cu noii achizitori şi la preţurile de astăzi, stăpînesc acea forţă şi putere care este banul, pot să-şi facă rost de o casă, să intre în vîrtejul vieţii comune, în afaceri, în politică, în lumea intelectuală. Cu bani — se zice — poţi face orice. Şi atunci în faţa minţii mele se deschide perspectiva unei societăţi întemeiate pe elementele unei asemenea lumi; nu pot să mi-o imaginez. Fata cu „bună seara" mi se păruse sigură de sine, ageră, practică, fără ruşine. Nu mai exista ideea de rău. Poseda o forţă, şi forţa asta se afla în însuşi trupul ei. Descoperise ceva ca o mină de aur, tocmai în persoana ei, la care numai moartea sau vîrsta mai puteau atenta. Ajuns aici, gîndurile mele şovăiră. Vorbim destul de mult despre revoluţii, dar fata aceea aparţinea unei asociaţii revoluţionare fără insigne şi fără par-

tid. Meditam. De cînd un uriaș torent de bani invadase țara asta săracă, de cînd o femeie se vinde la un preț ce depășește nevoile ei zilnice, ceea ce însemna necinste și păcat devenise un mijloc de luptă, ca petrolul, fierul, cărbunele. La fel se întîmpla și cu pîinea. Pe vremuri, traversînd cartierul popular al celor nevoiași, pe cheiul stîng al rîului Tevere, aproape că te rușinai de proprii tăi pantofi și de îmbrăcămintea ta decentă. Acum, acolo, nevoiașii se uită cu dispreț și cu milă la costumul și la pantofii tăi ; o să-i vinzi ca să-ți cumperi ulei și pîine, o să-i vinzi. Și-au descoperit și ei mina lor, ca fata aceea în trupul ei, dar în alimente. Sînt bogați. Și acum se pune problema săracilor milionari. Nu știu cum îi va digera societatea, dar ei își duc la bun sfîrșit revoluția lor. Toate teoriile revoluționare, legislațiile, previziunile sociale, n-au făcut vreme de atîția ani ceea ce au făcut săracii, în numai cîteva luni, cînd le-a venit la îndemînă. Aceștia dărîmă societatea, în vreme ce revoluționarii tună despre reforme, despre muncă, despre proletariat. Dar e totuna ; vor găsi alți oameni ajunși, la rîndul lor, săraci. Aceștia stau acum și mănîncă, deoarece la început bogăția cere să fie astîmpărată o foame de veacuri ; duminica, în camioane, în sunete de acordeoane și cîntînd din gură, dau năvală în ospătăriile de la țară. Au obrăznicia și înverșunarea celor ce au ajuns să se răzbune. Pe mine faptul nu mă jenează cum îi jenează pe alții. Dar de ce urlă și de ce se obrăznicesc de parcă ar fi încă săraci ? Încă n-au realizat că sînt bogați, nu știu că au în mîini o unealtă formidabilă, că ei sînt stăpînii ; n-au intrat încă în acel mecanism care este societatea ; se mărginesc să te privească de la înălțimea fostei lor mizerii, ca și cum ar fi încă sărmani și obidiți. Dușmanul lor e mereu același, dar acum mănîncă puțin, are o leafă și abia dacă se îmbracă decent. Ei, în schimb, mai poartă și acum costumul lor zdrențuit și modest. Dușmanul lor este cel pedepsit, cel care și-a părăsit casa părintească, pomul cu roade bogate și lanurile de grîu ; cel care, pentru a se putea așeza la un birou și pentru a putea suna clopoțelul ca să cheme ușierul, și-a vîndut libertatea și o să-și vîndă pantofii. O să i le vîndă ușierului care mai răspunde încă la sunetul clopoțelului, leneș și obraznic, și care așteaptă. Asemenea gînduri mă măcinau.

În ziua aceea trebuia să mă duc la poliție. Mă chemaseră ca să-mi ceară informații despre o carte pe care voiam s-o tipăresc. Știu cum se desfășoară scenele astea, sînt plictisitoare. Funcționarul îți pune întrebări ; cine este tipograful, cine este autorul, dacă ai profesat idei politice etcetera, și, la sfîrșit :

— Dar spuneți-mi, vă rog, de ce vreți să publicați cartea asta ?

Îți scotocești memoria : chiar, de ce să tipărești o carte ? Ai uitat, nu știi de ce scrii și de ce publici, dar trebuie să existe un motiv, un motiv din tinerețe :

— Ca să fac rost de bani.

Ți se pare că ai dat o explicație plauzibilă. Ei, și în acest birou, în fața funcționarului care ia note pe o fișă (o hîrtie de proastă calitate pe care eu n-aș întrebuința-o), cu scrisul specific tuturor funcționarilor de la poliție, un scris rotund, mare, lăbărțat, rămas o ultimă amintire de la școală, dar

un scris citeţ, tu eşti unul dintre mulţii oameni ciudaţi ce nimeresc în birourile poliţiei, unde se aude vorbindu-se despre atîtea ocupaţii.

Sediul poliţiei se află într-un edificiu ultramodern, cu trepte de marmură şi cu pereţii căptuşiţi cu plinte de marmură. Uşierul este cel de la vechiul sediu, doar că e spălăcit şi îmbătrînit ; acum poartă o cravată roşie. Nu mă gîndisem niciodată la cravata lui şi nu-i dădusem niciodată atenţie. Oricît era coridorul de larg şi de alb, cu ferestrele deschise spre aerul curat al străzii, se aciuase aici şi vechiul miros de cazarmă din celălalt sediu, miros pe care ţigările americane nu izbuteau să-l alunge. Şi, cum scriu cărţi, eu ştiu că nu este doar un miros de convieţuire omenească, ci miros de hîrtii ce se învechesc, aproape se descompun. Pînă şi bibliotecile miros uneori a vechitură, a moarte. Omul moare, moare şi gîndirea lui, mor pînă şi cărţile lui. Printre funcţionarii de poliţie întîlneai cîte unul nou, bine îmbrăcat, tînăr. Aveau toţi aerul plictisit, deşi acum era democraţie. Mesele sînt noi, hîrtiile şi fişele cele de mai înainte, umflate de jumătăţi de coli pe care poţi să citeşti cîte un fragment precum : *„Tagliabotti Elvira — camere de închiriat — Corso Umberto ***. S-au executat descinderi inopinate în casa susnumitei şi rezultă că nu favorizează prostituţia clandestină. Se menţine, totuşi, sub supraveghere“.* Din hîrţoagele astea emană ceva ascuns, echivoc. Nu există nimic mai echivoc decît locurile în care te gîndeşti la ordine şi la morală ; ceva se lipeşte de ele — cenuşa plăcerilor. Revezi Corso-ul, la orele de plimbare, şi numărul ***, da, numărul lîngă care e prăvălia unui împăietor de păsări ; mai departe — o modistă ; amintirile de odinioară, cu atîţia ani în urmă, se trezesc : ea, da, ea, cum o chema ? Marta ! Marta se lăsa adesea însoţită pînă acolo, pretextînd că se duce la modistă. Poate că-i plăceai, dar tu erai sărac şi ea tot săracă. Dar taiorul acela nou, cu fîşii de piele lustruită pe la cusături, de unde venea ? Adesea îţi făcea scene, te apuca de păr, de părul tău pe atunci negru, şi trăgea zdravăn, mai ales după ce se înapoia de la vizita aia la modistă. Nu pricepeai de ce se încurcase cu tine. Poate că era un tertip la care recurgea ca să nu fie bănuită. Spunea că e geloasă. Probabil că era nemulţumită de ea însăşi. Acum însă pricepi totul : Tagliabotti Elvira— camere de închiriat. Din hîrţoagele alea emană melancolia unor amoruri consumate, de hîrtii ce se strică şi de camere nu îndeajuns de curate. Uşierul cu cravată roşie trebuia să-şi aducă aminte de mine, întrucît mă văzuse de cîteva ori. O dată mă căraseră la ei, în celălalt sediu, însîngerat ca un duşman al patriei căruia i s-a dat o lecţie binemeritată. De atunci, raporturile mele cu el deveniseră tot mai strînse, mă cunoaşte, ştie cine sînt — unul cu idei aiurite ; şi nu numai de astăzi îmi deschide uşa spre coridorul de-a lungul căruia se deschid uşile numerotate ale birourilor ; tot el o făcea şi înainte. Sfîrşeşti prin a fi socotit unul de-ai casei, chiar dacă eşti vinovat de ceva şi cu atît mai mult dacă eşti suspect. Delictele acelea sînt acum excluse, nu mai există, nu erau delicte. Dar atunci de ce să fi suferit ? De ce au murit atîţia oameni ?

Uşierul îi vedea trecînd cu aceeaşi indiferenţă pe delicvenţii de ieri, plictisit şi sceptic. Aş spune chiar

că altădată îţi acorda mai multă atenţie, te primea cu un salut mai expresiv, mai expresivă era pînă şi bruschețea cu care te poftea să treci şi să baţi la uşa camerei cu numărul 9. O să-l regăsesc pe acelaşi funcţionar, cu fişa mea personală, de o culoare roşie ca plămînul. Au aerul că ar fi glumit odinioară, că nimic nu mai e adevărat, că proştii eram noi, fiindcă ne băgasem în chestiile alea, şi ne irosisem timpul, tinereţea, în vreme ce numita Tagliabotti Elvira, neschimbata Tagliabotti Elvira, care a văzut trecînd printre pereţii camerelor ei de închiriat femei ce erau nişte fetiţe pe vremea aceea, care a văzut trecînd prin ele atîtea femei pe atunci, mereu cu aceeaşi făgăduinţă de desfătare — ea nu se teme nici de politică, nici de trecerea timpului, întrucît tinereţea se reînnoieşte iar dragostea este veşnică, şi cei de azi iubesc tot aşa cum iubeau şi cei de ieri.

Pe coridor ne-am şi adunat cîţiva în faţa camerei cu numărul 9, care e goală. În grupul nostru se află un muncitor şi două bătrînele care trebuie să fie surori ; îşi seamănă una, alteia, fiecare poartă pălărioară şi amîndouă sînt îmbrăcate în negru : cea mai înaltă se sprijină de braţul celei mai scunde, iar în cealaltă mînă ţine un toiag. E un du-te-vino de funcţionari ; sînt printre ei funcţionari noi, tineri, bine îmbrăcaţi, dar nici unul nu intră în camera 9. Se aude ţăcănitul unei maşini de scris. În camera 9 sînt patru birouri, două cîte două de-a lungul pereţilor ; birourile sînt noi dar fişetul e vechi. Maşina de scris e lîngă fereastră. Muncitorul plecase, ca şi cum ar fi greşit uşa. Orice ţigară aprinsă răscoleşte mirosul

acela de cazarmă, de sudoare, de convieţuire — înteţindu-l.

Deodată, ca şi cum s-ar fi deschis o fereastră, dă năvală un alt miros. Gîndul mi se întoarce la Tagliabotti Elvira ; e un miros intens, lipicios, vulgar, aproape un miros de parfum ; de parfum care, pe cînd eram copii, ne plăcuse ; aduce cu mirosul simţit brusc pe via della Mercede sau la San Claudio, aproape de vînzătorul de „papier d'Arménie“, spre toamnă, amestecat cu noul lipăit al paşilor în noroiul străzii ; sau mirosul împînzit în jurul unor parfumerii, primăvara, cînd trupurile se înfierbîntă iar parfumurile din prăvălie crează o primăvară artificială. Există şi o memorie a parfumurilor, de pildă mirosul primei bucăţele de săpun cu care ne-am spălat, oricît de vulgar ar fi ajuns să pară mai tîrziu, asociindu-se apoi cu amintirile şi impresiile vieţii mature, evocînd zilele cînd simţurile păreau a se limpezi. Mirosul ce se simţea acum în coridorul de la poliţie era de acest gen. Mă întorsei, se întoarseră şi cele două bătrînele. Nu se vedea nimeni. Jos, lîngă uşierul cu cravată roşie, vorbeau cu voce tare două femei, şi una dintre ele întreba cu glas energic :

— Biroul la care se denunţă furturile !

Nu se zăreau, cele două femei ; jos coridorul se lărgea, făcea un intrînd, acolo era masa uşierului. Vocea solicitantei era trepidantă, săltăreaţă, aproape veselă ; cea mai înaltă dintre bătrînele mă privi schiţînd un zîmbet vag, parcă ar fi auzit vorbindu-se despre asemenea lucruri într-o altă viaţă, odinioară, printre atîtea probleme curioase cărora li se atribuia o valoare. Cele două femei veneau spre noi, şi îndată parfumul se simţi

aproape, persistent, prea puternic. Una dintre ele ţinea în mînă un săpun de toaletă care descătuşa mirosul acela cu energia şi continuitatea unei pile electrice. Săpunul era evident subţiat în urma folosirii. Femeia continua discuţia cu un bărbat care tocmai sosise. Zicea :

— E un săpun cum nu se mai există ; nimeni nu poate avea unul la fel. Acum e consumat, dar înainte era cu relief, avea ceva scris pe el. Şi nu se poate spune că-i de la americani, că de-astea n-au. Asta e un săpun original.

Insista asupra cuvîntului „original“, acordîndu-i cine ştie ce semnificaţie şi folosindu-l cu plăcere, aşa cum putea îmbrăca o rochie elegantă fără teamă că va bate la ochi ; se simţea totuşi că nu era încă obişnuită cu rochia ei, cum nu era obişnuită cu cuvîntul acela.

Avea o faţă tristă, palidă, de femeie care a suferit, cu delicateţea suferinţei ce se întipăreşte egal pe chipul fiecăruia, identificîndu-i pe oameni unii cu alţii : purta părul cu cărare la mijlocul frunţii, pătrate, drepte, înalte, contrastînd cu faţa mică. Nu mai era chiar aşa de tînără, trebuie să fi îndurat multe nevoi — şi asta reieşea din însăşi ţinuta ei ; era străină de costumul ei elegant, de ciorapii şi de pantofii de bună calitate, ca şi cum le-ar fi cumpărat de puţină vreme, în urma unei întîmplări fericite, dar care deveneau modeste prin însuşi faptul că le purta ea, atît de gingaşă, umilă şi consumată. Că era o femeie din popor, înţelegeai din faptul că mereu căuta în jur, cu privirile şi cuvintele, încredere şi solidaritate. Zicea :

— Am dat peste ea pe cînd se spăla ; am intrat în camera ei ; se spăla într-un lighenaş aşezat pe jos. Cînd m-a văzut intrînd, s-a sculat aşa de încurcată, c-am întrebat-o : „Da' ce ? ţi-e ruşine să te arăţi cînd te speli ? Doar te-am văzut de atîtea ori spălîndu-te şi nu te-ai ruşinat niciodată.“

Povestea cu atenţie, căutînd în memorie acele cuvinte precise, convinsă de importanţa lor, mulţumită că povesteşte ceva ce i se întîmplase ei, că ajunsese în centrul unui eveniment. Se uită la mine ca să vadă efectul povestirii ei şi, studiindu-mi chipul, nerecunoscînd, poate, un aspect familiar pentru ea, sau nefiind sigură că am înţeles-o, repetă :

— Mereu am văzut-o spălîndu-se, şi nu s-a ruşinat niciodată.

O întrebai curios, ca şi cum s-ar fi deschis în faţă acoperişul sau peretele unei case şi acum puteam privi înăuntru fără să fiu văzut :

— Se spăla ?

Ea răspunse — şi i se zbăteau pleoapele de sărmană femeie păţită :

— Da, se spăla, făcea curăţenie.

Mi se păru că înţeleg mai bine, parcă s-ar fi exprimat acum într-un limbaj acceptat de toţi, un limbaj obişnuit în cercul cunoştinţelor ei — şi adăugai :

— Locuiţi în aceeaşi casă ?

Mă privi bănuitoare, reflectă o clipă, în vreme ce eu mă gîndeam din nou la numita Tagliabotti Elvira — camere de închiriat — şi răspunse :

— Nu ; stăm pe acelaşi coridor — şi ea are o cameră.

Acum interveni cealaltă femeie, care o însoțea :

— De cînd i-a dispărut săpunul, eu una nu m-am mai dus pe la ea. Mă întrebase : „Nu care cumva, din întîmplare, mi-ai luat săpunul, așa, fără voia ta ?" Putea bănui că eu aș fi hoața. E normal, din fericire l-a găsit, că altfel pe mine cădea bănuiala.

— Eu chiar că pe ea o bănuiam, întări cealaltă.

— Ai văzut ? exclamă însoțitoarea. Și făcu un gest de plecăciune, lăsîndu-se puțin pe vine, și agitîndu-și poșeta cu amîndouă mîinile împreunate la spate, în dreptul șezutului. Un lucru nu pricepeam eu, și cum funcționarul din camera 9 nu sosise încă, mă munceam să înțeleg, ca să-mi omor timpul. Ținîndu-și mîinile la spate, cea de a doua își scotea acum pieptul în afară, își mișca neliniștită picioarele fără ciorapi, parcă ar fi măsurat dușumeaua. Era mai înaltă, mai voinică decît tovarășa ei, trăgea mereu cu ochiul, mă privea deschis în față, sigură de ea, aproape interogativă, mult mai puțin prevăzătoare decît cealaltă, ca și cum m-ar fi cunoscut de mult, adică știa ce este un bărbat, și nu încerca în fața lui nici o stînjeneală ; în schimb, cea dintîi mai că se temea să nu stîrnească vreo bănuială sau să dea de înțeles cine știe ce ; avea o față plină, de femeie robustă și sănătoasă din popor, care-și stricase dinții trăind cîtva timp la oraș ; aproape distinsă și îndatoritoare în felul ei de a fi, sigură de sine, îți venea într-adevăr să te întrebi din ce i se trăgea încrederea, încredere ca de om ce s-ar fi dedicat unei profesiuni legate de intimitățile corpului omenesc : o infirmieră, o moașă sau ceva asemănător. Încerca

să-și arate picioarele din toate pozițiile, niște picioare țepene, strîmbe, crăcănate, strînse. Asta îmi dădu de gîndit. Probabil că se simțea, pur și simplu, curată, bine îmbrăcată ; și cu o pereche de pantofi noi.

— Ei, da, și ce-i cu asta ? făcu cealaltă. Sigur că te-am bănuit pe tine. Ai fost ultima care-ai intrat în camera mea.

— Las' c-am priceput eu, și de-asta nu m-am mai arătat. Ca să ajungi în camera mea sînt prea multe trepte de urcat, ce să zic ! replică tovarășa ei.

Femeia cea palidă întinse mîna, reînnodînd firul povestirii întrerupte, și acum expunea totul în ordine, parcă ar fi auzit povestea de la altcineva, expunea totul cu fidelitatea femeii simple căreia nu i se întîmplase niciodată nimic demn de povestit în public :

— Și atunci i-am zis : „Bine, dar te-am văzut de atîtea ori spălîndu-te și niciodată nu te-ai rușinat de mine ; și acum te ascunzi ?" M-am apropiat și am văzut-o că ținea o mînă la spate — și în mîna aia avea săpunul ăsta !

Scoase iarăși la iveală obiectul acela îngrozitor de parfumat, arătîndu-l cu mîna cealaltă, agitîndu-l ca pe o oglindă, cu un sentiment de privilegiu, de proprietate, care-mi aminti de alte gesturi și de alte privilegii. Și pauza pe care o făcuse, pauză de surpriză și de suspensie înainte de a arăta acel obiect, era o șiretenie retorică pe care nu pricepeam unde o putuse învăța, dar care mă făcu să mă bucur în sinea mea, întrucît îmi place să regăsesc tot ce simulează arta, chiar pe departe, la oamenii din condiție modestă. Femeia continuă :

— Şi i-am zis : „Asta-i săpunul meu ; e original, nici măcar americanii n-au aşa ceva — aşa i-am zis — de unde l-ai luat ? Dă-mi-l înapoi." Mi l-a dat înapoi, ba i l-am luat eu din mînă, şi ea o băgase pe mînecă, nu ştia ce să spună. Şi asta-i dovada ! Ce chestie, auzi, ce chestie !

Întrebai brusc, fără menajamente :

— Dar unde s-au întîmplat toate astea ? Vreau să zic, pe ce stradă ?

Îmi spuse numele uneia din ultimile străzi ce dădeau pe Corso, chiar prin părţile unde locuia Tagliabotti Elvira, dar după ce ezitase puţin, privindu-mă uimită, dar imediat după aceea se apucă să vorbească iar despre ruşine şi despre hoaţă, despre figura ce i-o făcuse, vorbind însă cu detaşarea, superioritatea şi distincţia celui ce posedă măcar un săpun original.

— Asta-i dovada ! scandă ea solemn.

Probabil că nu auzisem o parte a discursului pronunţat de ea mai înainte, căci povestea mi se înfăţişa oarecum încurcată. Femeia adăugă :

— Am o fetiţă, şi nu se poate să nu-i fac rău hoaţei. Dumneavoastră ce ziceţi ? Fac rău, sau bine ? Ttrebuie s-o denunţ. Îmi pare rău.

O spunea cu convingere şi eu nu îndrăzneam s-o întreb de ce voia s-o denunţe pe femeia aceea şi în ce măsură un săpun, chiar original, putea constitui o probă. Nu îndrăzneam, pentru că uneori te trezeşti în faţa unor oameni jigniţi, nu se ştie bine din pricina cărei insulte, mai ales cei ce posedă un lucru pe care alţii nu-l au, care sînt stăpîniţi de cine ştie ce sentiment de distincţie, de detaşare, oameni pentru care lucrurile lor sînt extraordinare şi tot ce au e deosebit, respectabil

— iar ei sînt atît de supărăcioşi şi de absurzi. Uitîndu-mă însă bine la ea, îmi dădeam seama că femeia aceea nu făcea parte din această categorie — iar cînd spusese că are o fetiţă, glasul ei căpătase accentul matern al unei fiinţe care este singură pe lume şi-şi apără progenitura şi ştie cum să şi-o apere.

— Sigur, cînd ai o fetiţă, trebuie să te gîndeşti bine ce faci, o aprobă înfloritoarea ei tovarăşă.

Îşi scărpină mamela, ca şi cum ar fi pus la locul lui un copil neastîmpărat, şi mă privi cu un clipit ciudat din gene. Cîte un funcţionar, trecînd cu un maldăr de hîrtii, se întorcea să asculte frînturi din povestea aceea, cu o familiaritate ce mă uimi. Femeia cu săpunul era constrînsă să recapituleze, dorind ca toţi să-i cunoască problema :

— E vorba de douăsprezece mii de lire ! Am o fetiţă. Banii ăştia nu-s un fleac pentru mine.

Enunţă cifra asta nu fără să-i dea importanţă, dar aproape smerită, parcă încerca să mai ascundă banii aceia.

— Eu, zise tovarăşa ei, eu m-am dus imediat la poştă, să-mi depun banii. Îţi intră nu ştiu cine în casă, vezi că banii nu-s, şi cine ţi-i mai dă înapoi ?

— Douăsprezece mii de lire, repetă femeia palidă, strîngînd arătătorul peste degetul mare al mîinii libere în aer.

Părea să cîntărească o trudă. Dar nu dădea mare importanţă banilor, aşa cum fac de obicei cei ce au avut totdeauna puţini. Unul obişnuit cu bogăţia ar fi făcut mai multă gălăgie şi ar fi vorbit mai mult. Era îmbrăcată bine, dar cu un mai pronunţat simţ al decenţei decît al eleganţei, lucru ce-i conferea o anumită demnitate. Noi avem

o demnitate a îmbrăcăminţii care ascunde totul, ne apără de toate. Totuşi se simţea că amîndouă erau gătite parcă de sărbătoare, iar cea mai atrăgătoare îşi sălta rotunjimile în fusta de fular *a la montanina,* fără ruşine, ca într-un element mai vast, mai plăcut şi mai neobişnuit. Putea să arate totul, putea să-şi arate poşeta, bluza, putea să-şi scarpine sînul ; nu avea pudoarea pantofilor rupţi, a poşetei vechi, a bluzei uzate ; era pusă la punct.

În sfîrşit se arătă şi funcţionarul din camera 9 şi se aşeză la maşina de scris. Cele două femei se apropiară de el. Cea mai zdravănă luă loc, ridicîndu-şi poalele fustei ca să n-o şifoneze, lăsînd să se vadă un combinezon roz, cu multă băgare de seamă — şi acesta fu singurul gest de pudoare şi nevinovăţie pe care-l observai la ea. Între cele două femei se statornicise solidaritatea unui nou noroc, un soi de înţelegere şi în acelaşi timp preocuparea de a ascunde ceva. De aceea privirile ce le furişau spre mine erau nesigure şi bănuitoare. Mai văzusem asemenea priviri furişate spre mine (cea palidă era destul de rezervată), dar odinioară erau priviri care aşteptau ceva, ochi ce mă aţinteau ca nişte ochi de cîine pironiţi asupra pradei, sau ca ai unui duşman aşteptîndu-şi duşmanul ; acum însă mă aţinteau fără pic de teamă, fără ură, ca şi cum o străveche luptă, dintre femeie şi călăul ei, s-ar fi încheiat prin împăcare. Femeia palidă îşi reluase povestirea, repetînd aceleaşi gesturi şi cu aceleaşi inflexiuni ale vocii. Reveni iar asupra cuvîntului original şi asupra ideii că nici americanii nu puteau oferi un asemenea săpun. Veni şi rîndul scenei cu vecina care se spăla, scenă pe care eu o aşteptam

ca şi cum ar fi trebuit să revăd tabloul unui mare pictor, *Suzana în baie.*

— Doar te-am văzut de atîtea ori pe cînd te spălai şi niciodată nu te-ai ruşinat.

Refăcu scena cu săpunul ascuns la spate şi arătă cum se apropiase ca să şi-l ia înapoi. Schiţă chiar un gest nou, cu care se simţea că era deprinsă, un gest pungăşesc, gestul celui ce fură, rotindu-şi unul după altul cele cinci degete.

— „Ăsta-i săpunul meu !" i-am spus. Ea a zis că nu, dar s-a făcut toată roşie. „Bine", i-am zis eu, dar săpunul era lîngă poşetă, erau chiar aşa, poşeta în picioare şi săpunul pe marmură. Din poşetă îmi lipseau douăsprezece mii de lire. Ea a zis că nu. Mi-a jurat pe copiii ei că nu era adevărat. Înţelegeţi ? A jurat pe copiii ei !

Funcţionarul scria la maşină încercînd să dea o formă limpede spuselor ei, şi astfel întîmplarea se îndepărta în timp, era acum o întîmplare trecută, devenea istorie, şi cea dintîi care rămase mirată de asta fu tocmai povestitoarea. Ea povestea stînd lîngă maşină, femeia mai prosperă stătea în faţa ei, şi acum funcţionarul se făcuse roşu simţindu-se în centrul interesului lor, scotocind în viaţa aceea intimă cu mirosul ei de săpun, cu poşeta şi cu banii ei — un tulburător miros de intimitate şi de promiscuitate.

— Da, da, răspunse păgubaşa la o întrebare a funcţionarului, pentru că cu o zi înainte ca eu să descopăr dispariţia săpunului, ea cumpărase cinci perechi de încălţăminte pentru cei cinci copii ai ei, le-am văzut noi-nouţe în picioarele lor şi, i-am zis eu, cel puţin să fi aşteptat, să nu le scoţi aşa iute la iveală, că e funcţionară la oficiul poştal, e cu

curățenia, i-am zis, și cine ți-a dat atîția bani, că n-aveai un chior. Și cu două zile mai înainte se dusese la Viterbo și adusese un sac de făină și niște fasole, ca la o sută de chile, și a văzut-o și prietena mea care vine des pe la mine, și începusem să intru la bănuială, și-mi ziceam acum că numai ea poate fi, și eu la început o bănuisem pe prietena asta a mea.

Prietena ei se întoarse spre mine, zicîndu-mi :

— Mi-e foame.

Eu continuam însă să mă uit la funcționarul căruia nu-i scăpă gestul ei de a-și duce mîna la pîntece. Scria cu sîrguință. Femeia se bucura de respectabilitatea unei persoane prădate, lezate în drepturile ei ; ea denunța un furt, și în povestea ei importanța lucrurilor furate, a săpunului, a banilor, devenea maiestuoasă, se prezenta în fața justiției. Iar eu mă gîndeam la femeia de serviciu de la poștă, care nu avea cui să se adreseze, care avea cinci copii și furase, și era o delicventă.

Funcționarul punea întrebări și apoi transcria : „...notă că cei cinci copii purtau în picioare o pereche de ghete noi". Ridicînd capul, întrebă :

— Toți ?

— Toți cinci, răspunse femeia. Cinci perechi de pantofi noi.

— Dar ați spus, remarcă el, că a intrat în camera dumneavoastră. Cum a intrat ?

— Bine, dar stăm ușă-n ușă.

— Și eu mă duceam des pe la ea, zise prospera însoțitoare. Funcționarul îi aruncă o privire și zîmbi. Dar nu m-am mai dus cînd am înțeles că aș putea fi bănuită, adăugă ea.

— Dar dumneavoastră nu stați în cameră cînd vă vin în vizită prietenele ? o întrebă funcționarul pe femeia cea palidă.

Femeia interogată rămase puțin încurcată, dar numai o clipă. Prietena ei se întoarse iarăși spre mine și, lovindu-se cu mîna peste pîntece, zise :

— Mă taie la stomac. E ora mea de masă. Numai să mă invite cineva, că mă și duc ; nu-s absurdă.

Cealaltă răspundea :

— Cîteodată da, cîteodată nu.

— Chiar cînd intră femeia de serviciu, vă lăsați camera așa ? insistă funcționarul.

Nu auzii răspunsul interogatei, căci tovarășa ei îmi spuse cu glas scăzut, parcă ținînd grozav să mă convingă pe mine :

— Are cinci copii, e femeie de serviciu la poștă, de unde să poată cumpăra cinci perechi de încălțări ?

Femeia prădată tocmai îi răspundea funcționarului :

— Mi-a zis că a primit săpunul de la un american. Dar eu o cunosc. Nu umblă cu americanii. Nu umblă, sînt sigură de asta. E vai de ea.

Funcționarul ieși să caute nu știu ce, și pentru o clipă cele două femeie se întoarseră perplexe spre mine, încercînd parcă să înțeleagă dacă nu li se putea întîmpla ceva rău. Cea prădată îmi zise, fără să-și miște brațele și fără să gesticuleze cum făcea prietena ei :

— Îmi pare rău că trebuie s-o denunț, că are cinci copii, dar și eu am o fetiță...

— Sigur, recunoscui eu, cu cinci copii... Și chiar erau desculți înainte de asta ?

— Da, erau desculţi.
— Vine iarna, zisei eu. Şi-s mici copiii ?
— Da, mititei. Apoi, tot ea : Dar cel puţin dacă mărturisea că era ea, cel puţin de-mi spunea, deh, dacă-mi zicea, iacă, ţi-i înapoiez aşa, puţin cîte puţin, atîta pe lună ; că sigur că nu-i mai avea. Şi douăsprezece mii de lire...
— Douăsprezece mii de lire, se auzi, ca un ecou, vocea tovarăşei ei, care se lovea cu mîna peste pîntece şi zicea :
— E ora prînzului. M-am îngrăşat, acum mănînc, eu mănînc, nu-s o neroadă, mă duc cu oricine mă invită la masă. Acum nu-mi mai pasă de nimic.
Dădu din umeri, zîmbi, îmi făcu cu ochiul. Femeia prădată se gîndea la acelaşi lucru. Reluă, cu glas stins :
— Măcar de-mi făgăduia că mi-i dă înapoi.
— Dar de unde să ţi-i dea ? întrebă tovarăşa ei. N-ai de ce să-ţi faci sînge rău, n-are cum să ţi-i înapoieze.
— Avea cinci copii, toţi desculţi, reamintii eu.
— Să mi se fi făcut milă de ea ? Dumneata ce zici ? adăugă femeia prădată.
— Depinde, răspunsei eu, depinde în ce situaţie se află, dacă are de unde să cîştige.
Femeia prădată exclamă :
— Dar eu îmi dau viaţa americanilor, şi nu pentru alţii, am o fetiţă, îmi dau sufletul din mine !
Tovarăşa ei rîse, roşind uşor, şi se întoarse spre mine să vadă dacă mă arătam uimit. Femeia prădată întări, cu şi mai multă forţă :

— Ei, da, iacă, umblu cu americanii ! Şi ce-i cu asta ? Trebuie să dau cuiva socoteală ? E cineva care să mă ajute ?
Mă întrebam dacă trebuia să dea cuiva socoteală şi dacă o ajuta cineva, dar nu descoperii pe nimeni în mintea mea, nici poliţia şi nici măcar pe fetiţa ei ; mi se părea însă că trebuia să dea cuiva socoteală — şi nu găseam cui. Pereţii camerei erau goi, fără un tablou, fără o imagine. Mă întorsei ; cele două bătrînele se uitau înăuntru şi ascultau neclintite, cu acelaşi surîs pe buze, aşteptînd. Cea mai prosperă dintre cele două femei preciză :
— Dar nu umblăm aiurea, aşa, cu toţi. Avem un prieten, un logodnic. Apoi ăsta pleacă şi ne găsim altul. Sîntem mereu logodite.
Îmi făcu iarăşi cu ochiul, iar eu îmi întorsei iar capul şi le văzui pe cele două bătrînele aşteptînd pe un alt ţărm, pe ţărmul anilor ce trec.
— Da' eu n-o fac aşa, să mă distrez, zise iar femeia prădată. Îmi scot sufletul din mine. De ce nu umblă şi ea cu americanii ?
— Cine ? Femeia de serviciu ? întrebai eu.
— Dar cum vrei să umble ! exclamă cu dispreţ tovarăşa ei.
— Nu umblă, zise cealaltă gînditoare. Între timp îşi deschisese poşeta şi acum scotea afară o fotografie. Observai gestul pe care-l văzusem de atîtea ori la alţii, gest pe care-l făcusem şi eu pe cînd eram soldat şi departe, gest pe care-l remarcasem la atîţia şi atîţia soldaţi de toate naţionalităţile — aflaţi şi ei departe de ai lor : gestul de a scoate şi de a arăta fotografiile celor dragi.
— Ce serioasă e ! zise ea încet, ce serioasă e !

Şi se uita la o fotografie pe care eu n-o vedeam, în vreme ce tovarăşa ei se apleca spre ea.

— E fetiţa dumitale ? întrebai eu.

— Nu, sînt eu, răspunse ea dîndu-mi fotografia. Mi-am făcut-o cu două zile înainte de furt.

Şi înainte de a se despărţi de ea o mai privi o dată, ca pentru a citi ceva, o presimţire, o idee ; şi mi-o dădu de parcă mi s-ar fi dăruit pe ea însăşi, devenită o umbră, o apariţie nevinovată. O luă înapoi, se uită iar la ea, faţă în faţă cu ea însăşi, ea care se cunoştea dar făcea acum cunoştinţă cu imaginea ei, ştearsă pe hîrtia aceea imponderabilă, pierdută de pe acum în misterul imaginilor ce nu mai au istorie. Nu, nimic rău nu se oglindea în fotografia aceea, nu era decît o femeie mirată că se află pe lume. Adăugă amabilă, vîrînd fotografia la loc cu extremă delicateţe, ca pentru a nu trezi o amintire :

— Nu, nu pot să-mi scot sufletul pentru ea.

Un gardian în uniformă se înfăţişă în cadrul uşii ; era îmbrăcat în negru, avea buzele excesiv de roşii, ca şi petliţele lui, obrazul ras, funingăit de o barbă prea neagră, şi zise vesel :

— Ei, unde am ajuns ?

— Ne-am oprit chiar la mijloc, răspunse femeia mai prosperă.

— Rău, foarte rău ; eu, cînd încep, merg pînă la fund, zise el, zîmbind satisfăcut şi vulgar. Să tot fi avut patruzeci de ani. Rîdea uitîndu-se la ele, oprit în pragul uşii. Cea mai tînără replică ceva, cu subînţeles, ca pentru a-i plăti pînă şi lui un tribut. Apoi dădu din umeri cînd gardianul ieşi plin de sine şi satisfăcut. Primul funcţionar se întoarse şi se aşeză plin de rîvnă la maşina de scris. Cele două bătrînele, mereu rezemate una de alta, aşteptau fără să dea semne de nerăbdare, cu neclintitul lor zîmbet care ştia totul, nu se mira de nimic, ca şi cum ar fi fost amîndouă moarte.

— Dar dumneavoastră, de ce vreţi să tipăriţi cartea asta ? mi se adresă mie un alt funcţionar, care tocmai intrase.

Aruncai o privire în jurul meu ; aş fi vrut să-mi fi vorbit cu glas scăzut. Cele două femei se întoarseră amîndouă spre mine. Trebuie să se fi întrebat ce meserie aveam şi hotărîseră, după cîteva clipe de şovăială, să mă considere drept un domn respectabil. Acum ştiau. Şi acum se uitau la mine ca la unul dintre cei ce exercită una dintre multele meserii ciudate şi misterioase ale oraşului, şi-mi zîmbiră cu înţeles, de data asta fără umbră de inferioritate. Răspunsei :

— Ca să fac rost de bani, fireşte.

JUCĂRIILE STRICATE

La puțin timp după Eliberare — trenurile dinspre Roma își reluaseră cursele — fu pus în circulație chiar și un rapid. Încă nu era ca mai înainte, dar trebuie să ne gîndim că abia cu o săptămînă în urmă călătoria cu trenul era chinuitoare, nu exista decît o linie în exploatare, și deși convoiul nostru purta numele de rapid, se oprea mereu, parcurgea o bucată de drum îndărăt, manevra peste porțiuni de linie dublă abia remontate, în timp ce lucrătorii trebăluiau la podurile susținute de traverse de lemn, la gările distruse și înțesate de schelete de vagoane.

Rapidul era ticsit de oameni ce-și disputau locurile ; unii intrau pe fereastră. Era o căldură înăbușitoare. Mirosul de cauciuc și de imitație de piele făcea și mai dezgustătoare zăpușeala. Certurile izbucneau peste tot. Cei ce-și făcuseră rost de un loc se uitau nepăsători la lupta aceea, extrem de satisfăcuți că sînt în afara ei, sau dormeau stăpîniți și în somn de o senzație de dezgust și de dușmănie. Undeva izbucni o ceartă în jurul unui semn pus de cineva ca să arate că locul e

ocupat. Semnul era un ziar. Unul — student după înfățișare — pretextă că ziarul nu-i un semn care să aibă vreo valoare :

— Da ce-ai vrea ? Să fi pus o bancnotă de o mie ? întrebă celălalt, un bărbat cu o geantă sub braț.

Ironia este unul din lucrurile pe care meridionalii nu le tolerează. Studentul reacționă, cei doi se înfruntară, dar nu se întîmplă nimic. Toți știau că nu se va întîmpla nimic. Cei doi își vorbeau lipiți unul de altul, aproape piept în piept, fiecare își rostea fraza, mereu aceeași, scandată, retezată, ca și cum ar fi recitat împreună paragrafele unui discurs furibund. Dar nu se întîmplă nimic. În altă parte, cineva dădea apă la moară unui alt litigiu, simțindu-se ofensat că i se ofereau cinci sute de lire dacă-și ceda locul. Începu să urle că el ar fi dat o mie de lire. Plecă însă fără a da mia de lire, să ocupe locul unei fete care cedase la insistențele unui sicilian îndrăzneț care o asigurase că peste o jumătate de oră urma să plece o altă garnitură cu totul goală, unde ar fi putut călători la largul lor, comod, nu în învălmășala aia. Tînărul era simpatic, plin de umor, cu o alură de aventură și obrăznicie. Fata cedă, cedă și femeia care o însoțea, poate mama ei, și-l urmară pe tînăr ca pentru a asculta sfîrșitul unei povestiri. Tînărul știa să imite multe dialecte italiene, dialectul milanez și cel venețian — și destul de prost pe cel toscan. Cel cu mia de lire ocupă unul din locurile rămase libere, celălalt loc fu disputat între un bărbat scund, bondoc, cu o umbră de cenușiu pe obraz, ceea ce dădea de bănuit că ar avea mai mulți ani decît arăta — și un

altul, solid, greoi, arogant, cu o mutră plictisită și disprețuitoare; purta neglijent în buzunarul pantalonilor un teanc de bilete de cîte o mie printre care căută, mereu cu aerul lui disprețuitor, biletul de călătorie, îndată ce se așeză pe acel loc. Bondocul se dădu învins și se întoarse pe culoar, în fața WC-ului înțesat de oameni.

De multă vreme bărbatul acesta nu se mai urcase într-un tren, de vreo șapte ani, de dinainte de război, și acum observa cu atenție tot ce se petrecea în jurul lui. Era meridional, trenul era plin de meridionali și el le recunoștea meseria, ocupația, poate profesia, cu ochiul expert al celui ce posedă memoria experienței. Le recunoștea atitudinile, virtuțile și viciile, condiția socială — sau cel puțin așa i se părea. Vedea în spatele lor casele, satele lor, reparcurgea drumul străbătut de el însuși în viață. De multă vreme nu se mai reîntorsese în ținuturile lui, dar se revedea copil desculț pe una din ulițele acelor sate, se întreba care i-ar fi fost soarta dacă ar fi rămas acolo, cu care dintre cei din jurul lui ar fi semănat acum. Fiecare dintre noi își tîrăște după el trecutul, poate că fiece clipă a vieții noastre este o recapitulare a acelui trecut, dar o măsurăm cu precizie, într-o străfulgerare, cînd ne aflăm printre oameni deosebiți de noi, în varietatea condiției umane care ne sugerează imaginea a ceea ce eram și a ceea ce am fi putut să fim. Și atunci trecutul, pe care-l tîrîm după noi ca pe ceva unic, amorțește supus la încercare, devine o poveste măruntă ca atîtea altele, o problemă de coincidențe, și ne apucă o imensă milă de noi înșine.

Iată, iată un individ cu care bondocul nostru trebuia să fi semănat într-o perioadă a vieții sale. Era un tînăr, student după înfățișare, cu fața de un brun intens a unor meridionali pe al căror chip sprîncenele linse și dese se deschid ca două pene. Numai bondocul putea desluși — sau așa i se părea — că omul acela era de condiție modestă, dar că trebuia să-și fi făcut o educație sumară frecventînd orașele și universitățile. Îl recunoștea după gesturile lui cuprinse între distincție și stîngăcie, o stîngăcie firească și o distincție dobîndită, după felul cum se trudea să-și afle un loc, după felul cum privea pe fereastră să vadă dacă nu vinde cineva o sticlă cu apă; meridionalilor le e totdeauna sete, sînt mereu în căutarea apei, au în ei ceva de ghicitor al izvoarelor subpămîntene; acesta căuta neastîmpărat ceva, poate căuta o femeie pe culoar, poate cîtimea de aventură și de noutate pe care un tînăr meridional mereu o caută și niciodată n-o găsește; toate astea bondocul le știa foarte bine. Îl găsea caraghios și totuși simțea că-i semănase, că fusese aidoma lui, cu capul tobă de drept roman, tot numai chichițe și chițibușuri, elemente ce le conferă meridionalilor o expresie aridă, le aprinde un licăr de orgoliu în ochi, de parcă ar participa la intimitățile unui trecut. Meridionalii au un adînc sentiment al trecutului, trăiesc în acest trecut ca în umbra mamei. Trăiesc ca și cum n-ar mai fi nimic de spus pe lume și totul s-ar fi spus.

Bondocul nu observase că tocmai în fața lui, lîngă ușa toaletei, o femeie plîngea încetișor. Stătea pe un sac umflat, sacul obișnuit ce apare la anumite latitudini, așa cum apare și măgarul, și

se văicărea. El pricepu că femeia zicea în dialectul ei : „Unde s-a dus ? Unde s-o fi dus ?". Era îmbrăcată în obişnuita rochie neagră purtată de mamele din popor de prin partea locului, rochia neagră care reliefează pîntecele umflat ; stătea cu tot trunchiul plecat înainte, în poziţia impusă de o astfel de rochie, cu mîinile împreunate în poală. El îi înţelegea dialectul şi îşi dădea seama că se plîngea ca o cloşcă, fără să aibă puterea de a căuta sau de a reacţiona, în starea de singurătate a cloştii care, pînă la urmă, nu-şi află alt motiv de văicăreală decît înseşi văicărelile ei : „Unde s-a dus ? Unde s-o fi dus ?" Şi cel pe care-l căuta era fiul ei, încîlcit acolo în înghesuiala aceea de oameni în care ea nu-l mai putea desluşi, obişnuită cum era să-l considere ca pe o fiinţă unică, ce nu se poate amesteca printre ceilalţi — ceilalţi, duşmani, străini, plini de păcate, hoţi şi haimanale. Bondocul era uimit că putea citi în gîndul ei cu atîta limpezime. El îl desluşea prea bine pe cel căutat : fiul ei ; mergea cu braţele ridicate, ca pentru a evita să se lovească sau să se atingă de alţii, ieşea la fereastră, căuta apă ; îşi vîra capul în compartimente, parcă le-ar fi controlat, căuta o femeie la care să se uite cu ochii lui umezi sub sprîncenele ca două pene. Desigur, bondocul trebuie să-l fi şi văzut, văzuse atîţia alţii ca el, se văzuse pe el însuşi în alte vremuri, el însuşi fusese acel băiat. Femeia încetase cu văicărelile, parcă uitase, şi aşezată pe sac, cu gleznele ieşindu-i de sub lunga rochie neagră, nişte glezne subţiri şi puţin scobite, acoperite de ciorapii groşi şi negri de bumbac, era absorbită acum de ceva ce o amuza.

Era vorba de una din jucăriile alea care pe atunci se vindeau în jurul gărilor, o cutie de carton din care ieşea o suită de imagini repetînd mereu fuga lui Fortunello cu o pisică neagră şi cu jandarmii după el ; imaginile erau puse în mişcare prin învîrtirea unei mici manivele, picioarele figurinelor păreau că aleargă, se multiplicau de nu le mai puteai număra, patru, şase, opt — şi astfel scena se desfăşura ca la cinematograf. Femeia învîrtea atentă manivela de sîrmă, se uita neîncrezătoare la Fortunello alergînd, la jandarmi şi la pisică alergînd. În clipa cînd goana se întrerupea, toate figurinele încremeneau arătîndu-şi nelămurit estompate cele patru, cele şase, cele opt picioare. Apoi scena se repeta de la capăt, mereu de la capăt. Iar femeia sucea manivela cu încăpăţînare, întrebîndu-se poate întrucît l-ar fi putut amuza pe băiatul care, cu siguranţă, o aştepta în sat. Ori poate că încerca jucăria ca să vadă dacă funcţionează cum trebuie, ca să guste bucuria băiatului. Şi tot învîrti pînă ce foiţa de celofan ce acoperea scena se dezlipi ca o pojghiţă, şi jucăria îşi dezvălui simpla şi ingenioasa alcătuire ; foiţa de celofan era liniată şi figurile, trecînd şi aproape încîlcindu-se în aceste linii, dădeau impresia mişcării. Ea nu pricepu. Bondocul ar fi putut s-o lămurească, dar se uita la ea cu un fel de satisfacţie gravă, ca şi cum jucăria aia ar fi reprezentat toată viaţa civilizată care o înspăimînta atîta, din pricina căreia se temea că-şi va pierde fiul, fiul care căuta cu aviditate apă şi femei, strecurîndu-se prin mulţime de parcă ar fi încercat să se lipească de ea, să se confunde cu ea. Da, el i-ar fi putut lămuri totul, dar se uita la ea cum

stătea așa dezamăgită, buimăcită, încăpățînîndu-se să învîrtă manivela ca și cum jucăria ar fi trebuit să se repare ca prin minune, numai că, în loc de asta, foița de celofan se sfîșia de tot, și acum jucăria era bună de aruncat. Atunci femeia își aduse iar aminte de văicărelile ei, reluîndu-le alarmată, căci trenul tocmai se punea în mișcare după o oprire într-o gară ciuruită de rafale de mitralieră : „Unde-o fi ? Unde s-o fi dus ?". Într-adevăr, băiatul dispăruse. Femeia se ridică, nu rezistă la smucitura trenului, dădu să cadă pe spate și bondocul trebui s-o prindă de braț și s-o susțină. Îi simți brațul. Era brațul mamei lui, brațul amintirilor lui, brațul femeilor din satul lui, dîndu-i acea nelămurită senzație de moliciune și ușurime. Brațul era moale ca pîinea proaspătă. Moale și ușor. Ușor ca un braț scump, în care cineva recunoaște ceva din el însuși. Și pentru că se văicărea nedumerită, în dialectul ei, dar fără să se agite, resemnată de pe acum să întîmpine cine știe ce întîmplare neplăcută, bondocul îi zise morocănos :

— Nu vă faceți griji. S-o fi suit în alt vagon, în vreme ce trenul se urnea.

Cu siguranță că ea nu-l înțelese, dar îl crezu și se liniști. Intuia doar că exista o explicație. Se așeză iar pe sacul ei și începu să încerce o altă jucărie, reprezentînd un omuleț de lemn, pe același Fortunello care, acționat printr-o sforicică, ciocănea cu mîinile lui de lemn într un butuc tot de lemn, iscînd un sunet copilăresc, așa cum poate păpușile din Vicleim aud nicovala păstorului fierar, tot din Vicleim ca și ele, într-o suavă noapte de Crăciun, cînd truda omului capătă aspect de joacă. Femeia era cu atenția încordată asupra aces-

tui joc cînd băiatul ei reapăru ; atunci renunță la joaca ei încăpățînată din care nu pricepea o iotă, așa cum pisica nu pricepe un lucru ce-i stîrnește curiozitatea și la care se uită bănuitoare, ca să-l întrebe :

— Unde-ai fost ?

Acum însă vocea ei era departe de văicăreala de mai înainte. Bondocul o privea, aplecat deasupra ei ca deasupra propriului său trecut. Cu aerul că-i face un reproș fiului, femeia îi arătă jucăria stricată. Fiul se uită și el la jucărie. Nu mai era nimic de făcut. Deschise sacul și o azvîrli înăuntru, apoi o consolă pe maică-sa cu vocea autoritară cu care liniștești o mînză, reluîndu-și de îndată turneul neastîmpărat prin coridorul ticsit, urmărit peste tot de protestele pasagerilor.

Aceasta era mama. Acesta era trecutul — ca o jucărie rămasă despuiată de suprafața ei strălucitoare. Mama începu să-i vorbească bondocului, sprijinindu-se de fereastră ; îi vorbi ca și cum l-ar fi cunoscut de cînd lumea, cu o încredere firească, încît îl jigni. Evident, păstra și el ceva din trecutul lui. Ea trebuia să simtă instinctiv asta și se apropia de el fără șovăială, încrezătoare în el. Bondocul se simți aproape jignit. Ea îl întrebă, cu glasul ei de femeie care rămîne ceasuri și zile la rînd cufundată în tăcere, de femeie trăind mereu printre gînduri mărunte, rămasă și ea măruntă în ciuda anilor ei :

— Și unde mergeți dumneavoastră ?

Călătoriile, oamenii ce se întrebau odinioară despre ținta călătoriei lor, îi veniră în mine ; îi veni în minte Ulise cel pierdut în paginile unei cărți din antichitate, în care călătorii se întreabă

de unde veniți, încotro vă duceți — curiozitate de oameni din vechime care vedeau în călătorie ceva extraordinar, cărți în care călătoreau numai oamenii deosebiți și aventuroși, nu ca astăzi, cînd oricine merge dintr-un oraș într-altul, coboară din tren și pune piciorul pe pămînt ca și cum s-ar afla în casa lui, recunoscînd fără a se mira piețile și străzile.

— Mă duc la Neapole, răspunse el.

— Așa departe ? se miră ea.

— Nu-i departe, e aproape, răspunse el.

— Da' atunci Catania unde-i ? Și mai aproape ? se interesă ea.

— Nu, e mai departe, o lămuri el. Venim de la Roma.

Femeia nu pricepea. Poate că trecea printr-o clipă de amețeală, între cele două puncte cardinale — nordul și sudul — și trebuia să i se pară că trenul merge pe neașteptate îndărăt. Asta i se păru bondocului că înțelege din felul ei de a fi, prins acum și el de un fel de amețeală, ca omul ce se trezește din somn într-o odaie necunoscută, în care cîteva clipe nu izbutește să se orienteze și i se pare că lumea s-a răsturnat ca o cutie magică.

— Și Reggio, continuă femeia, e mai departe decît Catania ?

Bondocul își dădu seama că femeia avea în minte drumul parcurs la ducere și nu se dumirea că acum îl parcurgea în sens contrar și că ordinea gărilor se inversase.

— Spuneți-mi și mie cînd ajungem la Reggio, îl rugă ea.

— Eu cobor înainte de Reggio, răspunse el. Dar o să vă dați seama și singură. După Reggio trebuie să treceți marea, să treceți Strîmtoarea.

Femeia își scotoci memoria dar nu găsi nimic. Stătea la ușă, aproape agățată de clanță, pradă acelei dezorientări în care creierul ei se învîrtea probabil ca și cum ar fi avut amețeli. Și bondocul încerca o asemenea stare. Crezînd poate că-i face plăcere, femeia zise :

— E un oraș frumos Neapole. L-am văzut o dată, într-o poză. Frumos oraș !

— O să trecem prin Neapole, puteți să vă opriți, să coborîți din tren, îi sugeră el.

Femeia îl privi neîncrezătoare. Un povîrniș alerga în întîmpinarea lor, și la un moment dat începu să se învîrtă răsucind o întreagă livadă de măslini, ca un batalion în manevră. O cocioabă se arătă, ciudat de strîmbă, la numai cîțiva metri. Femeia arătă spre o turmă de pe colină și întrebă :

— Or fi oi ?

Bondocul privi și el, și-i răspunse :

— Nu, sînt boi.

Femeia îl crezu. Stătea mereu agățată la fereastră și privea lumea de parcă n-ar mai fi văzut-o niciodată. Nu deosebea o oaie de un bou. Unde crescuse ? Unde trăia ? Uitase de băiatul ei, parcă stînd la fereastră ar fi luat un drog ca să uite.

Intrarea într-un tunel fu anunțată printr-un prelung fluierat al locomotivei, trenul se afundă în el scandîndu-și ritmul, stîrnind un iz stătut de fum de la vechi locomotive cu aburi. Părea că trenul merge cu o gheată ruptă, alternanța bătăilor ro-

ților era mai pronunțată ; imaginea ce-i veni în minte bondocului fu aceea a unor ghete rupte. Tot la asta trebuia să se gîndească și femeia, iar bondocul se simți învăluit de gîndurile acelea elementare, de aceea ignoranță elementară, de acea copilărie veșnică. Vagonul se prăbușise în beznă, nu se aprinse nici o lumină ; era o beznă huruitoare.

Bondocul acționă cu piciorul manivela ce deschidea ușa.

Huruitul trenului, amenințător, și curentul îmbîcsit de izul grețos al vechiului fum invadară vagonul. Bondocului i se păru că aude un strigăt, înăbușit îndată de zgomotul de pantofi rupți. Calculă mintal năucirea femeii precipitate în gol. Cu siguranță că nici nu-și dăduse seama. Poate că nici nu fusese uluită. Bărbatul se dezlipi de la ușă și se rezemă de peretele vagonului simțind deschizîndu-i-se sub picioare abisul. Cînd trenul ieși din tunel, o zări pe femeie, de loc mirată, agățată de ușa deschisă. O dojeniră ca pe un copil imprudent. Dar ea nu pricepuse :

— Puteai să mori, o mustră fiul cu o voce joasă, guturală. Ea se așeză pe sacul ei, supusă. Luă iar în mînă păpușa de lemn, trase de sforicică și rămase uitîndu-se cum tot lovea, tot lovea cu mîinile de lemn. Cu siguranță că avea s-o strice și pe asta pînă să ajungă acasă, în dracul știe ce sat. Avea să le ducă nepoților ei niște jucării stricate. Iar aceștia urmau să aibă senzația unei lumi de lucruri stricate. De lucruri noi, stricate.

FRAGILITATE

Tocmai în zilele astea băiatul se întoarse acasă în permisie. Era îmbrăcat soldățește și făcea războiul pe undeva. În casă totul fusese pregătit pentru el : fel de fel de cutioare, tablete de ciocolată, rezerve adunate cu doi ani înainte, în așteptarea războiului. Cîteva din numele ce se citeau pe cutioare erau ale unor orașe asediate, amenințate, bombardate, distruse. Nume acum fără nici un prestigiu. Tatăl băiatului făcuse și el războiul, cu douăzeci de ani în urmă, cînd orașele își aveau prestigiul lor, cînd evocau amintiri din școală, amintiri din istorie. Exista faima catedralelor lor, a palatelor, a țesăturilor lor antice, a negutătorilor, a navigatorilor, a priveliștilor și a costumelor înveșnicite pe pînzele marilor pictori. Și faima ideilor înveșnicite în opera marilor poeți. Și pe atunci armatele dușmane intraseră în străvechile orașe și lumea vărsase lacrimi gîndindu-se la Rembrandt, sau la Giorgione, sau la Ioana d'Arc, precum și la toți cei ce clădiseră această civilizație. Acum însă nu se vărsau lacrimi. Totul dădea senzația de grav bolnav în recidivă. Orașele cu pri-

cina se prăbuşeau de parcă istoria s-ar fi terminat. Parisul căzuse în toiul rugăciunilor şi a litaniilor transmise prin radio, pînă în clipa cînd se stinseseră fără ca măcar crainicul să zică „Noapte bună, dragi ascultători".

Printre cutioare, era una cu pateu de ficat de Strasbourg, şi Strasbourgul nu mai trăia acum prin catedrala lui, ci prin cutioara asta, care supravieţuise. Iată ce ajunsese Europa : o prăvălie de obiecte fragile, lovită de o bombă.

Băiatul ăsta îmbrăcat soldăţeşte trebuia bine hrănit. Dîndu-i să mănînce bine, încercau să îndepărteze remuşcările. Căci în adîncul inimii remuşcările erau puternice. Îi dădeau de mîncare, dar el avea mereu senzaţia că fusese dat pe uşă afară, înşelat şi părăsit. Băiatul povesti că, venind spre casă, în uniforma lui ponosită şi cu aerul rătăcit, fusese oprit de poliţie şi i se pusese în vedere să nu circule pe străzile principale ale oraşului, ci s-o ia pe străzile lăturalnice. Populaţia nu trebuia demoralizată. În celălalt război, un soldat în uniformă zdrenţuită stîrnea aceleaşi simţăminte ca şi un drapel zdrenţuit. Acum deranja.

Băiatul se uita în jurul lui cu nişte ochi ce cereau solidaritate, dar nu vedea decît spaghetti, cutioare, ciocolată. Curînd, din Strasbourg şi din Hamburg nu aveau să mai rămînă decît nişte cutii goale, de pateu de ficat şi de peşte cu ceapă. Tatăl şi mama simţiseră, sărutîndu-şi fiul pe obraji, barba lui de bărbat crescută dintr-o piele de bărbat. Şi băiatul simţise obrajii lor moi. Tatăl îşi ştersese o lacrimă răsărită pe geană şi răcită acolo, ca şi cum ar fi plîns lacrimi îngheţate. De cînd băiatul lipsea de acasă, nu mai mîncau în sufragerie ci în bucătărie, strînşi lîngă cămin. Aşa şi gîndurile lor se reduseseră la o flăcăruie a vieţii. Dar nu aveau nimic să-i spună, nu puteau nici măcar să-i dea curaj. Nu ştiau decît să-i dea de mîncare şi să-i pregătească un pat ca lumea. Băiatul mînca savurînd vechea lume sfîrşită, şi întîia noapte nu izbuti să adoarmă în patul prea moale.

Adevărul este că-l priveau ca pe un om învins şi se gîndeau la el aşa cum te gîndeşti la un popor învins. Şi acesta era fiul lor. Ba chiar doreau să fie învins şi, între timp, îi dădeau de mîncare. Băiatul încercă să povestească ceva, dar nu-i interesa. Pentru cel învins durerea nu este decît mizerie. Pentru o clipă tatăl, care cunoştea războiul, îşi închipui scena la care fiul lui trebuia să fi asistat de cum ajunsese la regiment ; funeraliile a şase camarazi de arme ucişi într-o ambuscadă ; îşi aminti cît sînt de ţepeni soldaţii morţi sub mantalele lor. Şi cît de rece e ţeava puştii cînd soldaţilor morţi li se prezintă onorul ! Dar era ca şi cum lucrurile astea i se întîmplaseră altcuiva. Se uitau la el, gîndindu-se la unul şi acelaşi lucru, atît tatăl, cît şi mama : la inima lui, la mădularele lui. Pentru întîia oară simţeau că nu-l pot ajuta cu nimic.

Era o biată armată de fii înşelaţi şi părăsiţi. Era o armată a remuşcărilor. De aceea nu se vorbea cu plăcere despre ea. Băiatul se simţea stingherit acasă, tînjea să se întoarcă înapoi printre camarazii lui, ca să se încălzească împreună cu ei în mizeria părăsirii şi a urii. În odaia sa toate erau aşa cum le lăsase el, dar el nu-şi dădu seama că pe masă cărţile lui, briceagul lui, tocul lui, toate se aflau la locul în care le pusese el înainte

de a pleca, într-o clipă a vieții sale. Dar era totuna, dacă-l uitaseră sau nu, cu toate că se gîndeau mereu la el. Se gîndeau la el, la el singur și nu la toți. Nădăjduiau să-l scape pe el și nu să-i scape pe toți. El încercă să povestească despre rîurile întîlnite în cursul războiului, despre rîurile limpezi de munte, purtînd numele unei alte istorii.

— A, da ?

Vorbi și despre misiunea lui. Nădăjduia să fie reprimit și să se întoarcă printre tovarășii lui. Era mai puțin plictisitor să lupte. Sarcina lui consta în a parcurge toată ziua, în sus și în jos, un tronson de cale ferată, stînd pe locomotivă, cu ochii țintă la șine, la traverse, la rambleuri, la pietriș : trebuia să aibă ochiul experimentat ca să descopere dacă o porțiune a căii ferate fusese minată sau nu. Puteau fi atacați și nimiciți.

— A, da ?

Povestirile lui nu stîrneau nici un sentiment, nici o mișcare, nici o fărîmă de îngrijorare. Nici măcar o lacrimă, nici măcar un gest de emoție pentru băiatul ăsta, care era fiul lor. Tot ce era în legătură cu el le stîrnea doar remușcarea — și nu era de ajuns să-i dea să mănînce pe săturate și să-i aștearnă un pat de puf. Tatăl și mama aveau ceva să-și reproșeze — și nu se știa precis ce anume. Își reproșau că nu împiedicaseră războiul. „Dar cum puteam eu să-l împiedic ?" Femeia îi reproșa asta bărbatului — îi reproșa lașitatea bărbaților. „Și femeile ? Ce ? N-au dat și ele dovadă de lașitate ?" Apoi însă se împăcau și se lăudau. Se lăudau că băiatul era deștept. Se lăudau pentru că era sănătos. Dar acesta era singurul bun pe care i-l știuseră dărui.

Discuțiile astea aveau loc cînd băiatul ieșea în oraș, cu uniforma cîrpită și călcată de mama lui ; cînd însă se reîntorcea în uniforma aceea care nu putea reprezenta pentru ei decît înfrîngerea, măcar că doreau această înfrîngere, se regăseau în privirea lui care-i judeca, în ochii lui care nu înțelegeau, care nu găseau ajutor nicăieri. Din discuțiile cu el reieșea că avea camarazi între care se statornicise o solidaritate mai puternică decît aceea a familiei, ca între cei alungați de acasă și între vagabonzi. Familia lui era altundeva. În această familie a lui, veche și ștearsă, care încă mai ținea casa în bună rînduială fără să-și închipuie că o bombă ar fi putut-o preschimba în pulbere, mocnea remușcarea : remușcarea de a-l fi adus pe lume și de a nu-l fi știut apăra. Pînă și ochii lui grăiau : „N-ai știut să mă aperi de război !" Orașele erau prefăcute în scrum, catedralele și palatele erau nimicite, națiuni întregi, altădată mîndre de civilizația lor, erau puse pe fugă, iar oamenii de știință, filosofii, poeții, odinioară siguri de a cunoaște adevărurile, se contopeau cu turma omenească, fugind cu ea, ducînd în buzunar un bilețel pe care notaseră cîteva cuvinte într-o limbă străină, ca să-i ceară îndurare inamicului. Dar băiatul acesta nu avea remușcări și nu avea de cerut îndurarea nimănui. Minunate erau rîurile reci de munte. Căpitanul era ibovnicul soției unei notabilități din partea locului. O dată, înfometați, în pădure, găsiseră foarte gustoasă carnea unui măgăruș. O fată străbătea pădurea. Era o spioană. Era o fată tare frumoasă. Fusese ucisă ? Asupra acestui fapt el păstra o tăcere de mormînt, ca și cum, indiscreți, ar fi voit să-i descopere dragostele.

Mama dădu drumul aparatului de radio, prinzînd tocmai Londra. Băiatul era şi el acolo, în uniforma lui. Uniforma era jerpelită ca straiele unui ţăran. La radio se vorbea în italiană, dar băiatul se tulbură şi întrebă :

— Ce-i asta ?

Întrebă pe un ton şi făcu un gest pe care tatăl lui nu le recunoştea, de om care învăţase să comande. Glasul lui avea o cadenţă aparte, parcă era al unui şcolar învăţînd să pronunţe cuvintele propriei sale limbi din gura unui străin. Şi chiar cuvintele ce le rostea erau ciudate, el vorbea despre învinşi şi despre morţi, şi aceşti morţi şi învinşi erau oameni ca acest băiat, nenumăraţii camarazi ai acestui băiat, erau însuşi băiatul acesta.

— Dar ce-i asta !?

Chipul băiatului se încreţi într-o cută adîncă ; acum tatăl şi mama puteau să-şi închipuie expresia chipului lui în faţa frumoasei spioane. Puteau să-şi închipuie expresia lui în clipa cînd lovea în duşman. Tatăl parcă se simţi pălmuit.

— Închide, îi spuse soţiei.

— De ce ? se miră ea.

— Tu nu pricepi. E aici cineva care face războiul. Şi acest cineva e fiul tău. Aceeaşi voce ar putea vesti mîine nenorocirea lui.

Ea însă tot nu pricepuse.

— Nu-nţelegi că vocea asta poate să-l jignească, să-l insulte ?

— Dar aşa aflăm ce se întîmplă, se încăpăţînă ea.

Bărbatul îşi ieşi din fire :

— Dar el nu trebuie să ştie ce se întîmplă ! El are nevoie de curaj !

— Dar ce ? Altădată n-am ascultat ? stărui mama.

Băiatul se ridică în picioare, gata de plecare. Izbi uşa cu putere. Iarăşi senzaţia unei palme ! La radio, aceeaşi voce continua.

— Nu pricepi ? Nu-i puteam spune băiatului că noi sîntem siguri de înfrîngere, că noi dorim înfrîngerea asta. El trebuie să se bată. Trebuie, cel puţin, să-şi apere viaţa. Măcar viaţa lui să şi-o apere !

La radio, vocea continua, cu cadenţa ei de predică. Uneori li se părea că recunosc fizionomia celui ce vorbea aşa de sigur de el, ascuns.

— Fă-l mai încet.

Vocea continuă să vorbească, dar acum nu era decît un murmur. Savurînd parcă o răzbunare împotriva tuturor bărbaţilor, mama repetă cu voce tare :

— Au distrus...

Bărbatul se închise în camera lui. Aştepta ca băiatul să se întoarcă şi să-i vorbească între patru ochi, de la bărbat la bărbat. Nu ştia ce anume avea să-i spună, poate că ar fi căzut în genunchi în faţa lui, cerîndu-i iertare.

Se întîlniră însă numai la masă. N-aveau nimica să-şi spună. Băiatul se gîndea că mîine avea să plece. Pleca voluntar. Oraşul, gol de prietenii lui, i se părea un oraş văzut în cursul unei călătorii. Palatele şi bisericile pe lîngă care trecuse odată şcolar, apoi student şi mai tîrziu îndrăgostit, i se păreau acum revăzute într-o ilustrată oarecare. Pleca în bună rînduială, cu suficiente provizii pentru drum. De altfel pînă şi tatăl şi mama lui se gîndeau că era mai bine să plece înapoi,

aproape că doreau să plece. Şi asta pentru că el era fiul din pricina căruia nu puteau dormi, de la care aşteptau veşti zi de zi, neizbutind niciodată să umple prăpastia dintre data plecării şi data sosirii cărţilor poştale verzi ; el era durerea lor, tot ce aveau mai bun în viaţa lor de acum. Reîncepură să ia masa în bucătărie. Reîncepură să vorbească despre el, de vremea cînd era copil. Se lăudau că-l crescuseră puternic, şi astfel erau măcinaţi de mai puţine remuşcări.

DULCELE SOMN AL CELOR VII

Noi îi spusesem lui Cesarino că nu era bine să-l invite pe Minelli ăla la cină. Se ştie prea bine ce s-a petrecut cu tinerii în ultimii ani ; băieţii ăştia cunoscuseră războiul civil, se vînaseră unii pe alţii, se uciseseră, se spînzuraseră. Cînd s-a întors acasă, Cesarino era năucit ; noaptea avea coşmaruri ; mînca orice, ca un apucat. Apoi starea lui se îmbunătăţise. Iarna asta îl apucase mania de a prăji pîinea pe sobă, cîntîndu-şi cîntecele obişnuite. Cu siguranţă că aceste operaţiuni îi aduceau aminte de ceva. Încercarăm să-l facem să vorbească despre cele întîmplate, dar nu ne destăinui niciodată nimic. Desigur, văzuse ce înseamnă sîngele. Dar nu vorbea despre asta cu noi, aşa cum nu vorbeşti cu proprii tăi părinţi despre atîtea lucruri intime, de pildă despre dragoste.

Cesarino făcute parte dintr-o tabără, Minelli dintr-alta. Nu se cunoscuseră în timpul războiului civil, ci aici în oraş. Cesarino aducea adesea vorba despre Minelli, cel din tabăra adversă, ca despre unul ce-i intrase în inimă. De treizeci de ani ne aflăm în starea asta, urîndu-ne şi apro-

piindu-ne unii de alţii. Pînă la urmă vine şi oboseala. Am simţit oboseala asta într-una din zilele trecute, la teatru, văzîndu-l pe unul de care se fereau toţi, stînd cu spatele la perete, în picioare, ca un om ce se teme că este de prisos, sau aşteaptă un ordin, sau e pur şi simplu resemnat; cu toate astea vrea să vadă, să se afle în mijlocul oamenilor, chiar dacă oamenii nu-l recunosc. Ieşise cine ştie din ce cotlon şi avea încă un aer de om încurcat. Iată-l, stătea cu spatele la perete, ca un întemniţat, ca un condamnat. Acum trebuia să-i fiu şi eu duşman, şi odinioară fusesem prieteni. Avea înfăţişarea de om măcinat pe dinăuntru a celor ce-au îndurat ura — şi eu trebuia să am aceeaşi înfăţişare de om măcinat pe dinăuntru. Mă apropiai de el, mă aşezai şi eu cu spatele la perete şi nu izbutirăm decît să schimbăm un salut. Nu mai aveam nimic să ne spunem, şi aşa cum stăteam, unul lîngă altul, eram doi oameni măcinaţi de ură. Şi el zîmbi, cu toate că dinţii îi zburaseră din gură.

Asupra băieţilor ăstora însă ura nu are acelaşi efect. Ei au ce să-şi spună, se întîlnesc, vorbesc şi deapănă amintiri, chiar dacă s-au căutat o dată ca să se spînzure unii pe alţii. Cesarino vorbea despre Minelli ca şi cum ar fi vorbit despre iubita lui, cu aceeaşi curiozitate şi cu aceeaşi ranchiună; se învîrtea în jurul lui, îşi întipărea în minte şi în închipuire orice atitudine a acestuia; ajunsese chiar să se ducă la el acasă, să-i cunoască mama şi tatăl, să vadă unde şi cum locuia. Minelli avea şi o soră. Nu ştiu nici măcar dacă asta era ură; era o atracţie, cum i se întîmplă poliţistului ce-şi întipăreşte în minte imaginea celui pe care-l urmăreşte, stabilind o legătură între el şi acesta. Nu se cunosc limitele urii; ştiu din experienţă că adesea limitele acestea au o deosebită fascinaţie. Cîtăva vreme Cesarino ne bătu la cap cu Minelli ăsta al lui, cu mama, tatăl şi sora acestuia — parcă-i credea un trib trăind în cadrul unor ritualuri primitive. Îl întrebasem dacă sora lui Minelli era drăguţă. Ne răspunsese că semăna cu Minelli.

Şi, pînă la urmă, Minelli se înfăţişă la cină. Ceserino era foarte amabil cu el, dar amabil aşa cum poţi fi cu un animal care bănuieşte că i-ai putea întinde o cursă. Fu o seară mai de grabă penibilă; toţi înţeleseră că se vorbeau două limbi deosebite; cuvintele erau aceleaşi, inteligibile, dar sensul discuţiei era incomprehensibil pentru Minelli pe de o parte, pentru noi pe de alta. După cuvintele lui Minelli îţi puteai închipui cum vorbesc ai lui, în sînul familiei. Din cînd în cînd, îi scăpa cîte o delicateţe sau cîte o slăbiciune — poate amintind de mama lui. Şi pentru că discuţiile nu se legau, Cesarino nu făcu alta decît să stea pe capul lui Minelli, stăruind să mănînce şi să bea, singurele lucruri asupra cărora se puteau înţelege. Şi noi făceam la fel, dar Cesarino vorbea parcă sfidîndu-l. Minelli face parte din soiul acela de băieţi delicaţi care mănîncă şi beau puţin, sînt distraţi, lasă să li se răcească mîncarea în farfurie, în vreme ce prin ochii lor se perindă lumea copiilor ce se extaziază din senin, rămînînd cu furculiţa în aer. Avea înfăţişarea somnoroasă, moale, de om ce se lasă pradă închipuirilor. Nevastă-mea era foarte îndatoritoare şi afectuoasă cu el. Minelli vorbi despre sora lui, în legătură cu nişte fleacuri, despre gusturi şi obiceiuri familiare. Pe nevastă-

mea părea că o interesează discuţia ; dar eu şi cu Cesarino ne uitarăm unul la altul şi neomenia noastră de bărbaţi, ura noastră neschimbată de bărbaţi sfîrşi prin a se uni în privirile noastre, dezlegîndu-se apoi înfricoşată.

E de prisos să reamintesc din ce tabere făcuseră parte tinerii. Important este doar faptul că raporturile dintre Cesarino şi Minelli deveniră monotone, aproape iritante ; Cesarino insista că Minelli trebuie să bea, că trebuie să reziste la băutură ; şi pentru ei a bea mi se păru că înseamnă o dovadă de rezistenţă la capcane, la primejdii, la moarte, la toate nenorocirile ce fierb în băieţii ăştia. Minelli bea cu un aer supus, de om ce se lasă dus de alţii. Sfîrşitul cinei fu o uşurare pentru toţi : Minelli se uită la mama lui Cesarino de parcă ar fi pierdut o protectoare.

Nu se întîmplase nimic, dar eu şi nevastă-mea ieşirăm din casă iritaţi. Cesarino adoptase faţă de Minelli un aer protector, care ne băga în sperieţi. Peste puţin urmau să sosească alţi doi prieteni de-ai lui Cesarino şi aveau să se închidă toţi patru într-o cameră, continuînd să bea. Minelli trebuia să bea, trebuia să reziste, trebuia să-şi dovedească rezistenţa. Ieşirăm, munciţi de gînduri. Rătăcirăm prin oraşul care ne plăcuse atît de mult odinioară şi pe care ura îl cruţase, dar care acum nu mai însemna nimic, cel puţin pentru noi. Un oraş atît de delicat, clădit în atîtea secole şi de care eram acum sătui, obosiţi ca de un bolnav la căpătîiul căruia am fi vegheat nenumărate nopţi, care s-a vindecat dar care, pînă la urmă, te oboseşte.

Ne întoarserăm acasă închipuindu-ne că, la ora aceea, Minelli trebuia să fi plecat şi că seara asta care ne menţinea într-o stare de îngrijorare iraţională se sfîrşise. Găsirăm însă luminile aprinse peste tot, iar în apartamentul în care cunoşteam fiece glas al obişnuiţilor casei o animaţie ce ne făcea să bănuim că se întîmplase ceva ieşit din comun. Uşa de la baie era deschisă. Înăuntru zărirăm doi tineri în jurul altuia, gol pînă la brîu, pe care-l loveau. O idee, a unui alt fel de flagelări ne fulgeră prin minte, căci imaginaţia noastră păstrează amintirile vechi ale unei dureri prea puternice, de neostoit în timp. Dar îl loveau, după cum vedeam, fără cruzime, pe Minelli. O făceau Cesarino şi cu unul din prietenii lui, pentru că Minelli era beat de nu se mai putea ţine pe picioare, căzut într-o amorţeală soră cu catalepsia, insensibil la lovituri. Erau beţi şi cei doi care-l loveau, zicînd că vreau să-l facă să-şi vină în fire, să-l pună pe picioare şi să-l trimită acasă la maică-sa, poate că se înspăimîntaseră pomenindu-se în braţe cu un om ce-şi pierduse cunoştinţa. Îl loveau peste obraji, peste spate, peste braţe, în faţa căzii de baie peste care răpăia duşul. Pe pieptul gol al tînărului picăturile de apă arătau ca o sudoare rece. Cesarino se întoarse şi zise, uitîndu-se la el cu doi ochi sticloşi :

— S-a îmbătat. Nu rezistă la bătură. Măi, ce neam de eroi ! Mereu fac aşa, ăştia...

Apa continua să ţîşnească răpăind şi albul căzii alcătuia o ambianţă de o cruzime orbitoare şi chirurgicală. Plecai în fugă de acolo ca să-mi scot paltonul şi în întuneric mă lovii de un trup din care sui spre mine o voce plîngăcioasă :

— Domnule, aş vrea să fiu înţeles. Numai dumneavoastră puteţi să mă înţelegeţi. Suferinţa mea... Aş fi fost bun. Dragostea...

Era celălalt prieten al lui Cesarino. Aprinsei lumina. Îşi ceru scuze că se afla acolo, beat. Cînd mă întorsei în baie, văzui că-l întinseseră pe Minelli, inert, pe rama ferestrei deschise, moale de parcă s-ar fi pus cu capul pe butuc. Îl auzii pe Cesarino zicînd :

— Ţi-am spus eu că n-au rezistenţă nici de doi bani.

Îi luai lui Minelli pulsul. Abia dacă mai bătea. Fruntea îi era rece şi o simţii sub mîna mea, fruntea lui fragedă, peretele acela fragil care apără gîndul şi mintea şi ochii omului, aşa cum simţisem uneori şi fruntea lui Cesarino cînd îi fusese rău.

— Trebuie întins pe pat şi lăsat să se odihnească. Să fie lăsat pînă se trezeşte singur, le recomandai eu.

Îl tîrîră de acolo, şi acum trupul acela inert ocupa toată casa, lui i se acorda toată atenţia, totul era gata să-l slujească pe el. Mă temeam să nu-i slăbească pulsul. Fu întins pe patul lui Cesarino. Abia mai respira. Cesarino se trînti pe covor, patul lui fiind acum ocupat. În camera de alături cei doi prieteni aiurau, zicînd că amîndoi voiau să fie înţeleşi de cineva şi că dragostea, dragostea, tinereţea...

Cesarino simţi, ca altădată cînd era aţipit, că mama lui intrase în cameră. Ea se apropie de Minelli şi-i trecu mîna peste frunte, peste buze, peste gît — gestul ei obişnuit de mamă. Minelli păru să se trezească din toropeala lui şi se întinse comod

în pat, liniştit parcă în privinţa a tot ce-l înconjura. Cesarino mormăi :

— E un ticălos. Nu-l vezi că se preface ? E o canalie ! E un şnapan. Se preface !

Atît eu, cît şi mama lui îi vedeam obrazul prin barba ce răsărea deasă pe faţa de adolescent şi pentru întîia oară realizam că are un chip de bărbat, cum poate în timpul ororilor războiului civil i-l văzuseră şi alţii, dar nedîndu-şi seama că mai avea încă o gură fragedă de băiat. Mai tîrziu, noaptea, sună telefonul. Era mama lui Minelli. Şi atunci cele două femei vorbiră. Becurile aprinse în casă aveau tensiunea anumitor ceasuri din noapte, cînd par să facă un efort plin de devotament. Cele două femei vorbeau cu vocea încrezătoare şi copilăroasă în care îşi contopesc ele copiii şi se contopesc pe ele însele.

— O, nu-i decît o beţie între băieţi. Chestii obişnuite de-ale lor. Fiul dumneavoastră doarme. Doarme liniştit. Are respiraţia regulată. N-are febră. N-aş vrea să-l trezesc. O să se întoarcă el acasă mîine dimineaţă, fiţi liniştită, doamnă, n-are nimic.

La celălalt capăt al firului mama lui Minelli o crezu.

Cei doi prieteni veniţi mai tîrziu ieşiră braţ la braţ ; se clătinau şi se văicăreau mereu că nu sînt înţeleşi de nimeni şi se scuzau pentru deranj. Cesarino dormea pe covor. Maică-sa îl acoperi cu o cuvertură şi-i vîrî o pernă sub cap. Minelli dormea calm, stăpîn peste toate. Era ca şi cum dintr-o toropeală de moarte ar fi intrat în dulcele somn al celor vii. Aplecaţi asupra lui, îi priveam chipul necunoscut apărut în locul unui chip pe care-l

cunoşteam. Desigur, era mai tînăr decît Cesarino. Servitoarea, aţîţată de aceste poveşti absurd masculine, se retrase în silă în camera ei. Iar ei dormeau amîndoi. Casa era bună, mai exista încă o casă, mai existau cuverturile moi cu care să se acopere şi lampa de veghe, şi fereastra se închidea uşurel, iar ferestruica de sus, deschisă, lăsa să se strecoare aerul proaspăt al nopţii.

CĂLĂUL DISTRAT

— Zadarnic o să cauţi pe chipul doamnei care dansează acolo, vreo urmă a nenorocirilor prin care a trecut. A fost deţinută într-un lagăr de concetrare din Polonia.

— Nu mi se pare ceva neobişnuit.

(Doamna despre care vorbim dansează. Partenerul ei îi apasă uşor palma pe spate, o călăuzeşte conducînd-o pe drumul acela mereu întors în el însuşi, drumul dansului, care nu este decît un moment de şovăială spre alte praguri. Da, chiar aşa, pragurile unei camere. Întreaga viaţă este alcătuită din simboluri ale căror văluri este mai bine să nu le ridicăm. Se ţine seama de simboluri şi nu de ce acoperă ele. Aceasta e civilizaţia, aceasta este arta : răscumpărarea unei condiţii fireşti şi nefericite într-o neîntreruptă serie de fabulaţii. Nefericit este cel ce nu mai crede în asemenea fabulaţii : se isprăveşte cu civilizaţia, se isprăveşte cu arta).

— Această doamnă a fost azvîrlită pînă şi în unul din crematoriile în care erau nimicite naţiunile Europei şi care ne-ar fi înghiţit pe toţi dacă,

pînă la urmă, marea fabulație a justiției și a respectului față de om n-ar fi triumfat. Cuptorul era aprins.

— Acesta e un fapt mai puțin obișnuit.

(Doamna despre care vorbim dansează. Cavalerul ei o conduce arătîndu-o în întregime publicului ; ba pare că-și arată fiica, ba că arată o femeie răpită. O arată de la călcîiul avîntat în dans, strălucind prin țesătura delicată a ciorapului, pînă la fața absorbită și expresivă. E ca și cum el ar vrea să dezvăluie minunățiile trupului omenesc, ținuta lui, nervii și mușchii lui ce se mișcă asemenea ingenioasei alcătuiri a unui instrument muzical, mecanismul unui pian al cărui glas nu este decît efectul unui ciocănel de copil lovind o coardă ; tot astfel minunea vieții este resuscitată de vibrația tendoanelor și a nervilor).

— Cuptorul era aprins. Supraveghetorul, sau cum să-i spunem — cuptorarul, nu închisese bine ușița. Doamna asta era piedica din pricina căreia cuptorul nu putuse fi închis. Era goală, ca toți tovarășii ei de supliciu.

(Aceasta este inepuizabila frumusețe a dansului — o mînă apăsînd spatele, o mînă strîngînd o altă mînă, atît cît e nevoie pentru a conduce, pentru a simți armonic voința, pentru a ține aproape sau departe acel trup. Cavalerul este absorbit de armonia trupului ei, de aroma ei mai îmbătătoare ca orice vin. Cîte unul îi caută privirea în timp ce ea-și întoarce chipul schimbător, care din față, pare plăpînd, din profil, poruncitor, supunîndu-se pașilor prescriși și adîncită parcă în amintiri).

— Dar doamna asta era încă vie printre tovarășii ei de supliciu. Peste cenușa insuficient măturată a victimelor arse cu un ceas mai înainte, mănunchiul acela de trupuri era viu. Ea fugi prin ușița deschisă. Găsi ieșirea și alergă pe cîmp pînă la o casă singuratică. Era goală ca un vierme. Casa era locuită de oameni cumsecade și o femeie murise de curînd în ea. O îmbrăcară pe fugară în hainele moartei. Îi dădură actele moartei.

(Ea știe să găsească o grație copilărească și pastorală în figura aceea de dans nițel cam veche, ieșită din modă, în piruieta aceea, în contrapași. Are o inepuizabilă capacitate de a rămîne proaspătă. Iar cavalerul ei are mai degrabă un aer de pedagog, sau de gardian, sau aerul unui instrument pentru jocul ei. În pasul ei se pot desluși anumite rețineri, o oarecare fugă, o oarecare dăruire, tendința de a ocoli ceva. Descoperi în el unele gesturi ale vieții ei de toate zilele — și aceasta este descoperirea cea mai fascinantă ; cum poate ține o greutate, cum îi vibrează mușchii în timp ce se apără, în timp ce aleargă, în timp ce se joacă, în timp ce se apleacă peste bărbatul ei sau peste copilul ei pe cale să adoarmă. Și unele poziții mai stîngace, de un adevăr cotidian, tocmai pozițiile ce rămîn întipărite în amintirea bărbatului și care alcătuiesc imaginea, amintirea sfîșietoare a ceva ce-ai avut și ți-a fost smuls. Și unele gesturi care sînt numai ale ei, amintiri și urme ale unei vieți intime ce-i aparține numai ei. Și unele manifestări de lăcomie — din clipele cînd îi place un fruct, o prăjitură, o floare. Dansul este o revelare a nenumăratelor atitudini, fie și a celor umile, fie și a celor intime, care în viața de toate zilele nu i se dezvăluie nimănui decît din întîmplare).

— Și ea fugi, deci, pe cîmpul înghițit de noapte, pîngărită și tremurînd din toate mădularele. Sub zdrențele moartei, femeia asta cunoscu fuga, bănuiala, înlănțuirea reciprocă a fricii și a lașității. Cînd sîntem copii, una dintre minunățiile vieții este pentru noi putința de a ne muta dintr-un punct într-altul al pămîntului, de a ajunge într-un oraș nou unde să găsim o lume ce se mișcă și acționează de parcă întreg universul s-ar sfîrși acolo ; și abia mai ieri ne-am despărțit de un loc în care lumea părea că se limitează. O dată cu maturitatea — miracolul este o altă călătorie, și mai îndepărtată. Ieri toți eram hărțuiți pentru că vorbeam o limbă diferită, făceam parte din națiuni diferite, gîndirea ne era deformată într-o Europă a prea multor spînzurători.

— Doamna aceasta se trezește uneori din somn, țipînd. Se înăbușe de groază. Își petrece multe ceasuri ale serii dansînd — și așa își amăgește noaptea.

(Dansul este un ritual străvechi, apărut în clipa cînd s-a statornicit o comuniune între oameni. Nu este altceva decît vechile sărituri, vechea fugă, o ficțiune născută din amintirea clipelor cînd, în barbarie, oamenii fugeau din fața unor adevărați urmăritori și din fața unor fiare adevărate. Omul își traduce suferința în simboluri. Erudiții ne spun că, de pildă, cuvîntul „consul" înseamnă, la originea lui „cel ce sare împreună", iar cuvîntul „prelat" — „cel ce supraveghează săriturile", iar Saliii, care erau o corporație de preoți, nu erau altceva decît săritorii ce reînnoiau la Roma ritualul fugii din fața lupului).

— Ea nu-și dă seama, dar continuă să fugă. Dansează.

— Dar tu, tu îți amintești de vremea cînd fugeai și tu, și fugea și tovarășul tău, și prietenul tău, tatăl tău, fratele tău ?

— Ce-aș putea să-ți spun ? Au fost niște vremuri... Aveam impresia că toată lumea ne cunoștea trăsăturile feței și numele, de parcă ar fi fost reproduse pe monede. Niciodată nu s-a trăit ca atunci măreția de a fi oameni, de a avea sub un craniu fragil ceva ce se putea chema gîndire. Apoi, totul s-a sfîrșit... Dar ce se întîmplă ?

Doamna de care vorbeam se prăbușise la pămînt, țipînd. Mai mulți alergară spre ea, dar ea îi respinse acoperindu-și fața și urlînd.

— V-am spus că e bîntuită de coșmaruri.

(Ea nu va mărturisi niciodată cît de puternică este spaima ei în fața oamenilor ; e amintirea anului acela, a fugii de atunci. E prea multă ură în jur, ura aceea nesocotită care te face să nu te miri cînd vezi doi necunoscuți întîlnindu-se pe stradă și aruncîndu-se unul împotriva altuia. Și totuși nimeni n-o poate ajuta decît tot oamenii).

— Dar călăul care nu închises bine ușa cuptorului ! Fusese o nebăgare de seamă ? Un semn deosebit al destinului ? Al cărui destin ?

CA OAMENII

Stăteam pe balustrada podețului. Sub noi curgea rîul, strecurîndu-se printr-o vegetație deasă ce alcătuia, între malurile adînci, un peisaj fantastic în miniatură, și te făcea să te gîndești la marile fluvii din cine știe ce parte a lumii, pe care le vezi în ilustrațiile cărților de călătorie; și era odihnitor acest peisaj față de peisajul arid din jur, cu pămîntul uscat ca un perete coșcovit. Nimeream uneori în acest sat, și podețul era o haltă care-mi plăcea. Drumul spre un loc oarecare, mai degrabă decît locul însuși, constituie frumusețea călătoriilor noastre și a drumețiilor. Aici, un prieten de prin părțile locului mă punea la curent cu noutățile. Lucrul îi făcea plăcere și lui; uneori, a povesti despre noi, despre viața noastră, despre orașul nostru, e o modalitate de a înțelege ce se întîmplă; cîteodată nici nu ne dăm seama că nu trăim decît prin ceea ce povestim; aproape că descoperim că trăim, aproape că născocim totul, în timp ce povestim. Îmi aduceam bine aminte că,

imediat după război, el îmi povestise cum, pe podețul acela, avusese loc execuția unui nevinovat. Asta i se întîmplase unui sergent venit în permisie și nimerit în sat tocmai într-o zi în care avusese loc un sabotaj. Sergentul se apropiase de podeț și fusese oprit de un neamț; neamțul îl invitase să stea pe balustradă, exact unde stăteam noi acuma, îi oferise o țigare, i-o aprinsese, apoi îi luase revolverul de la centură și i-l înfipsese în tîmplă. Sergentul începuse să-l roage să-l lase cel puțin să-și revadă casa, soția și copiii. Fusese ucis și se răsturnă în rîuleț. Era o poveste veche acum, dar eu mi-o aduceam aminte ori de cît ori poposeam pe podețul acela; pe malul povîrnit al rîului creșteau tufe de trestii și obișnuitele barba-ursului sau cozile-calului, cărora într-o zi le-am descoperit dublul nume, unul greu și unul ușor, într-o carte de botanică.

Noi stăteam pe balustrada podețului și peste tot domnea pacea. Oamenii se întorceau de la cîmp, fiecare cu ce adunase pentru acasă, un coș acoperit cu frunze, o legătură de lemne, o creangă încărcată de fructe, ruptă dintr-un pom; era mereu aceeași imagine a serii, cînd osteneala se schimbă în sărbătoare. Trecură doi, mînîndu-și din urmă măgarii. Începură să fluiere, distinct și ascuțit, o melodie cunoscută, din vremuri străvechi, cînd o cîntau fanfarele, radioul, gramofoanele, cînd melodia asta invada orașele în zilele de sărbătoare, trupele defilau, treceau steagurile, avioanele zburau, orașul era stăpînit de acest cîntec, piețele răsunau ca niște cutii de rezonanță și oamenii se uitau de la ferestre la cei ce defi-

lau, cu figurile acelea nelămurite în care, de departe, se desluşeau găurile ochilor, făcîndu-te fără să vrei să te gîndeşti la moarte. Cei doi fluierau melodia cu turbare, ca şi cum o vreme ar fi fost interzisă iar acum îşi puteau îngădui s-o cînte cu voce tare, deoarece erau liberi. Imaginea sergentului ucis îmi reveni în minte ; din sîngele lui nu mai rămăsese nici o urmă, rîuleţul era limpede, şi puţin mai încolo, peste groapa cîtorva căzuţi în război de-a lungul malului, vrejurile ghimpoase de mure se îndesiseră. Catîrgiii trecură, după ce ne aruncară o privire încărcată de o ură fără pricină, căutînd un motiv.

— Nu-şi mai aduc aminte, zise gazda mea.

Trecură cu paşii lor de sclavi liberaţi evocînd cîntecul lanţurilor, dovedind parcă în ce măsură părerile de rău şi nostalgiile oamenilor sînt de cea mai stranie natură.

— Nu-i numai vina lor, îmi dădui eu cu părerea. Există şi ura de a fi liber. Libertatea urii. Există oameni care nu ştiu să fie liberi într-alt fel. Şi, apoi, poate că asta e singura libertate de care se bucură.

Nu exprimam prea precis ce gîndeam, dar asta simţeam.

Gazda mea avea o casă la ţară. Ştiam că, îndată ce intra pe poartă, cîinele lui îi alerga în întîmpinare ca şi cum nu l-ar fi văzut vreme îndelungată, cu acele neobosite manifestări de bucurie ce-ţi stîrnesc mila chiar cînd le vezi la un cîine, de parcă şi cîinele ar avea însuşirea de a se umili, proprie omului. Era un fost cîine vagabond, cu doi ochi umili şi şterşi, ca nasturii vechilor şi sărăcăcioaselor paltoane de culoarea

tutunului. Da, mă durea să văd cum scheuna, cum făcea sluj, gingaş şi înduioşător. Mi se părea că socotea această umilinţă drept o exigenţă a oamenilor ; ar fi avut nevoie de o bună bucată de vreme pentru a dobîndi felul sigur de a fi al animalelor care au încredere în om şi-i oglindesc demnitatea şi prietenia.

De data asta trecurăm însă de poartă fără să zărim cîinele stînd nemişcat în acelaşi punct, la capătul aleii, ca şi cum de acolo ar fi început, cine ştie după ce semne, tot ce avea de apărat, aşteptîndu-se să venim cu stăruinţa aceea nevinovată şi cu demnitatea ce evocă la animale o veşnică stare de copilărie.

— Dar unde-i Paşă ? întrebai eu.

Lipsea ceva din prestigiul intrării într-o casă de ţară, glasul acela care dă alarma, care o face pe gospodină să iasă afară din casă, care le conferă un sens de interdicţie şi de siguranţă ciorchinilor de struguri, fructelor atîrnînd grele în ramuri, copacilor care nu se pot mişca şi au nevoie de apărare. Găsirăm cîinele ghemuit la soare, la capătul aleii.

— Nu mai e în apele lui, îmi spuse prietenul meu.

Observai că toată seara aceea cîinele evită orice familiaritate cu noi. Se apropia de noi de parcă am fi emanat cine ştie ce groaznică duhoare, încercînd să-şi învingă greaţa şi retrăgîndu-se imediat, cu urechile pleoştite, măsurîndu-ne cu privirea de la distanţă. Îl visai noaptea : cîinele căpătase grai. Asta mi se întîmpla, poate, pentru că patul era înalt, cu două saltele, moale şi totodată bine aşternut, învăluindu-mă într-o

căldură plăcută în care se strecura adierea nocturnă a cîmpiei. Vorbisem mult seara, în timpul cinei, despre ce putea avea cîinele. Mînca în silă și aștepta să i se dea de mîncare stînd departe, privindu-ne cu niște ochi bănuitori. Cunoscusem ochii resemnați ai oamenilor la capătul unei experiențe, dar niciodată pe cei ai animalelor. Tocmai ochii lui, ca de om, îl făcură să capete grai în visul meu.

— Cunoști acum și tu năravurile stăpînilor. Să nu-l crezi, oricum ți-ar vorbi.

Mă tutuia — și faptul mi se părea firesc. Cînd eram copil, știam cum trebuia să le vorbești măgarilor, pisicilor, păsărilor ; le tutuiam și mă tutuiau pînă și niște flori cu corolele deschise, cu limba despicată a pistilelor, emanînd un parfum perfid pentru un copil.

— Dar stăpînul tău e cumsecade, îi spuneam eu cîinelui. El însuși e tare supărat pentru că ai fost, poate, prea tulburat.

— El nu știe că eu am văzut, îmi replica animalul, și perii franjurați ai botului mi se părură omenești, ca ai unui bărbat neras după zile îndelungi de chin sufletesc.

— Și cum de-ai văzut totul ?

Începu să povestească. Povestea stînd în coadă, dar nemișcîndu-și de fapt buzele. Era povestirea intimă și mută ce țîșnea din toată ființa lui, fără cuvinte, cum se întîmplă uneori între oameni cînd se întîlnesc și își spun totul, prea mult chiar, printr-o singură privire, făcîndu-te să te cutremuri.

— Eram acolo din întîmplare, îmi spuse el. Nu ies niciodată în sat, pentru că nu vrea stă-

pînul. Mă dusesem să-l caut pe un prieten al meu, pe Mustafà, un cîine. L-am văzut venind spre mine în mijlocul unui pîlc de oameni. Toți strigau și-i chemau și pe alții să vină cu ei. Mustafà stătea lîngă stăpînul lui și se gudura pe lîngă el. Mă văzu. Era foarte mîndru și mă pofti și pe mine să vin cu el. Pe drum aflai că era mare sărbătoare, că stăpînul lui îl scotea la plimbare, că ieșeau la iarbă verde. Slujise mulți ani, lătrase multe nopți pentru el de îndată ce auzea un zgomot de pași în depărtare. Noaptea, pașii se aud foarte de departe. Nu se latră la căruțe și la mașini, care trec în goana mare ; hoții umblă cu băgare de seamă, pe picioarele lor. Și nu se latră la cei ce cîntă, trebuie să știi asta. În ziua aceea Mustafà era mulțumit. Oamenii din jurul lui strigau, striga și el, și toți rîdeau. Noi admiram cizmele stăpînului lui, statura stăpînului lui, buzunarele costumului lui vînătoresc. Oamenii ieșeau la ferestre, se strigau unii pe alții ; iar unii care niciodată nu se clinteau din pragul casei, alergau acum după noi. Mustafà se străduia să alerge ca pe vremea cînd era tînăr, să facă salturile cele mai mari cu putință. Soarele dogorea. Erau mulți copii, alții dădeau fuga, dar nu-i făceau nici un rău, în ziua aceea erau buni cu el, îl strigau pe nume. Voia să le facă pe plac tuturor, alerga de colocolo, o luase înainte, arătînd cît era încă de sprinten. Și deodată se pomeni singur, departe de ei. Văzu că toți se opriseră departe și cred că i se făcuse frică. Stăpînul lui îl strigă : „Mustafà !". Atunci el își adună toate puterile și se precipită spre stăpînul lui, arătîndu-le tuturor cum știa să-i dea ascultare. Și tocmai în clipa aceea stăpînul

lui, în vreme ce el îi alerga fericit în întîmpinare și și-ar fi dat viața pentru el, duse pușca la umăr și apăsă pe trăgaci. Mustafà căzu, privindu-l fără să fi înțeles nimic, și în ochii lui se citea că-l ierta, se citea că-l mai iubea încă, pricepi ?

— Asta nu se poate, obiectai eu. Cum adică să-l mai iubească ?

— Îl iubea, repetă Pașà. Cîinii crezi cumva că sînt altfel decît oamenii ? Nu înțelesese. Urletele mulțimii îl asurzeau, toți admirau focul de pușcă nimerit drept la țintă, în cap. Nici măcar eu nu înțelesesem. Mă apropiai să-l miros. Și atunci simții mirosul de sînge. O tulii și mă ascunsei. Și cum Mustafà mai dădea încă semne de viață, copiii îl spînzurară de un copac.

În zorii zilei următoare — nu-l auzisem toată noaptea — Pașà dispăruse.

— Rău a făcut, zise stăpînul lui. Unde să se ducă ? Rătăcind mereu o să dea de oameni care o să-l omoare. Sînt multe arme prin împrejurimi. A trecut războiul pe aici. Se poartă cu cîini așa cum s-au purtat alții cu ei. Îi tratează ca pe niște oameni.

PRIETENI CU TOȚI

— Ia te uită pe cine văd ! Carbari !

— O, Lamberti !

Se reîntîlneau după mulți ani, și după anii care trecuseră, după anii pe care i-am simțit trecînd. În vreme ce-și spuneau unul altuia : „Arăți bine — îți merge din plin — nu te-ai schimbat de loc", observau totuși semnele anilor de restriște ; semne asemănătoare cu cele lăsate pe o hîrtie de un pumn ce o mototolește și o face ghemotoc.

— Nu te-ai schimbat, dar, zău, chiar de loc, zise Lamberti.

— Așa pare. Dar știu eu bine că m-am schimbat. O simt aici, înăuntru. Nu mai am chef de nimic.

Carbari făcu un gest ce cuprindea totul :

— De-am avea cu zece ani mai puțin ! Acest accident al istoriei a survenit un pic cam tîrziu pentru mine și pentru atîția alții ca mine. Ar fi trebuit să mi se întîmple la vîrsta ta. Asta n-a fost un război. A fost un act de succesiune al unei proprietăți. Cine va fi moștenitorul, iată problema. Între timp însă, cine a putut s-a aranjat, indiferent

de rasă sau de naționalitate. Războiul se reîntoarce la formele sale clasice și declarate : război de jaf.

Lamberti mergea alături de el și, fiind foarte tînăr, îl asculta cu atitudinea reculeasă a tinerilor cînd înțeleg mai mult decît li se spune, iar cel ce vorbește nu este decît instrumentul în ale cărui acorduri gîndurile celui ce ascultă se multiplică la infinit. Și Carbari vorbea, se revărsa într-un monolog, în obișnuitul monolog al oamenilor de astăzi, care nu leagă discuții, ci monologhează. Drama modernă este o dramă cu multe monologuri.

„Închipuie-ți, mă trezesc azi dimineață și simt că femeia mea de serviciu e scăldată în parfumul nevesti-mi. E un parfum scump, rămas pe jumătate într-o sticluță veche — o amintire. Și pentru că sînt rezonabil, îmi place să raționez și să-i conving pe oameni, ar fi trebuit s-o chem pe femeie și să-i spun : «Fată dragă, a fura un parfum e ca și cum ai fura un mănunchi de clopoței. Clopoțeii sună. Un parfum miroase, nu poți să-l ascunzi. Mă supără să-l simt la tine, e ca o substituire de persoană. Îmi aduc aminte de parfumul ăsta de atîția și atîția ani, dintr-o seară așa și pe dincolo. Și astăzi-dimineață, orientîndu-mă după mirosul parfumului, intru într-o cameră, cred că am să dau acolo peste o anumită persoană, mi se pare că trebuie să reiau o discuție întreruptă, și în locul persoanei la care mă aștept găsesc pe altcineva, te găsesc pe tine». Așa trebuia să-i spun, dar sînt nevoit să mă prefac că nu simt mirosul acelui parfum, să nu mă gîndesc că femeia asta e o hoață patentată, declarată, că mă înșeală și că vrea să mă

prefac că nu-mi dau seama de nimic. Iată, în mare și în mic, morala acestor ani. Se pune problema de a stabili faptul că voi mă prădați iar eu trebuie să mă prefac că nu-mi dau seama de asta, ba chiar zîmbesc, vorbesc, vorbesc de civilizație, de Europa și nu mai știu de cîte alte lucruri grozave. Și, la urma urmei, de ce n-aș putea fura și eu ? E o boală de care suferă un pic toți. Se fură teritorii și ai vrea să nu se fure un lucrușor care-ți face plăcere ? Citesc ziarele : se întîmplă uneori să văd unele furturi consemnate ca niște glume ingenioase, ca niște minuni de dibăcie. Și astfel se fură populații întregi, ca niște turme de vite.

Tu zici că ar trebui să ne redobîndim încrederea în om. Cîteodată îmi aduc aminte de o întîlnire, de o seară, de o piață, de revederea unui prieten, de o femeie pe care o aștepți, de un necunoscut ce ți se dezvăluie. Era frumos, aveam încredere în oameni. Acum cîteva zile, însă, mi se făcu rușine de mine însumi. Primisem pe cineva necunoscut și abia plecase că și începusem să cercetez ce anume mi-ar fi putut fura. Eram umilit, îmi era silă de mine. Eu stau la țară o bună parte din an. Am o casă care mi-a fost rechiziționată în timpul războiului de nu știu cîte comandamente militare. Au trecut pe acolo soldați de toate naționalitățile și culorile, și cînd m-am întors am găsit-o goală, în schimb am dat de două lucruri pe care nu le aveam mai înainte : o cărticică nemțească despre Nietzsche și o revistă americană de cinema : două civilizații în expresia lor esențială. Întorcîndu-mă la căsuța aceea, credeam că nu voi mai găsi nimic altceva decît un morman de ruine. Dar, dimpo-

trivă, casa era în picioare. Răul, cum se întîmplă deobicei cînd cineva și-l închipuie, era de cu totul altă natură. În sat se răspîndise zvonul că aș fi fost împușcat de cineva, nu se știe din ce pricină. Îmi aduc bine aminte expresia mai degrabă de supărare decît de uimire zugrăvită pe chipul primului țăran întîlnit, cît de încurcat m-a salutat, iritat parcă de faptul că trebuia să-și schimbe părerile despre soarta mea. Port mereu în minte expresia chipului lui — căci era imaginea vremurilor imediat următoare războiului. Din crîmpeiele de discuție cu cei întîlniți de-a lungul drumului, aflai tot ce se întîmplase în casa mea.

Într-o zi, casa mea fu, în sfîrșit, evacuată de comandamentul german ce-și avea sediul acolo. Ofițerul închise ușa, care nu fusese încă furată și, văzînd prin jur un grup de oameni întrebase : „A cui e casa asta ?". Voia să-i încredințeze cuiva cheia. Nemții erau în stare de asemenea pedanterii ; te azvîrleau într-un cuptor după ce-ți smulgeau dinții de aur, dar țineau să nu fie considerați drept niște hoți de rînd. Iată diferența dintre morala lor și — să zicem — a noastră ; ca și diferența dintre morala noastră și a altora. Popoarele își dobîndesc proasta lor faimă din pricina unor cusururi insignifiante ; nebuniile criminale nu provoacă decît oroare — și atunci se spune că omenirea e rea ; micile cusururi te înjosesc și fac să se spună că o națiune este infectă. Ofițerul cu cheia în mînă își dădu seama că oamenii așteptau să care ceva din casa mea. Se făcu foc, tocmai el care-și petrecuse cîteva clipe de nostalgie trăgînd în oglinzile mele, în tablourile și în mobilele mele, și se revărsă în obișnuitele insulte de gentilom, amenințînd că va împrăștia grupul acela de oameni cu mitraliera. Între timp însă armata învingătoare înainta de zor : printre șirurile de copaci apăreau soldații însărcinați să ocupe o poziție, acei puțini oameni în fața cărora cedează pînă la urmă rezistența armatelor și a lunilor îndelungate ; acei puțini oameni așteptați, care par născuți din cenușă, palizi, cu mișcările lor stîngace, dar din fața cărora se fuge.

Casa fu părăsită și mulțimea dădu buzna. Svonul se răspîndi într-o clipă și, pe cînd tunul mai bubuia încă pe uliță, dădură fuga alți oameni din sat, cu cărucioare, cu catîri, cu biciclete. Și erau printre ei unii nu tocmai săraci. Cred că furtul este una din chemările cele mai vechi ale omului, ca vînătoarea. Numai că vînătoarea a fost de multă vreme legalizată. Jaful era condus de un vecin al meu, care se impusese cu ajutorul puștii cu două țevi : în calitate de vecin avea drept de prioritate asupra bunurilor mele. Dar împărțeala se dovedi dificilă. Din unele mobile unul luă ușile, alții sertarele, alții oglinzile. Smulseră țevile, jaluzelele, sîrmele electrice. Erau grăbiți și n-aveau timp să aleagă. Sobele de teracotă fură azvîrlite pe fereastră, ca să isprăvească mai repede cu ele, dar se făcură țăndări. În toată povestea, ăsta e amănuntul care mă interesează cel mai mult ; cred că pierduseră noțiunea rezistenței obiectelor, și că totul se desfășura, după cum am explicat, potrivit unui străvechi instinct, fără ca unul măcar să se gîndească dacă putea trage vreun folos din ce făcea. În cîteva ceasuri casa fu golită. Fiecare se întoarse în sat cu prada lui — era un lung șir de căruțe, de măgari, de biciclete, de femei cu

mobilele pe cap. Cei ce aveau căruțe avuseseră grijă să întindă peste ele o cuvertură ; oamenilor simpli nu le place să arate ce au.

Cînd mă întorsei eu, bineînțeles, eram de prisos. Trebuia să-mi recuperez bunurile împrăștiate printre atîția oameni rezervați, care nu voiau ca o umbră de bănuială să apese asupra vecinului lor. Locuitorii aceștia trăiesc într-un ținut mai degrabă mîndru, toți sînt oameni orgolioși și nu prea nevoiași, întrucît trăiesc pe un pămînt mănos, care le dă de lucru tuturor. Sînt oameni plini de demnitate, însușirea asta le-am recunoscut-o totdeauna, și de aceea mă și hotărîsem să stau acolo. Trebuia, deci, să fiu cît se poate de grijuliu ca să-mi recuperez bruma de lucruri ce mai rămăsese. Nimic nu i-ar fi jignit mai mult decît bănuiala că eu îi tratez ca pe niște hoți. Îmi place demnitatea, cred că națiunile cîștigă mai mult respect prin demnitate decît prin cruzime. Pe lista mea de jefuitori erau nume ale unor oameni cu care ciocnisem un pahar de vin, oameni care mă respectau și pe care și eu îi respectam. Se aflau printre ei și amanta unui bogătaș, pe jumătate țărancă, și doi sau trei intelectuali care mereu se întrebaseră dacă banii cu care-mi zidisem casa aceea fuseseră cîștigați pe căi cinstite. Încerci o emoție aparte cînd regăsești mobilele din propria ta casă la niște străini. Îți vine să le saluți, să le vorbești ; iar mobilele nu-ți pot răspunde decît prin stricăciunile lor. Găsii o masă Louis XV în odaia unor țărani, o mobilă venețiană într-un grajd, fotoliile și divanul, cu tapițeria ferfenițată, într-o pivniță. După părerea mea formele sînt, dacă nu civilizație, cel puțin dorința după o viață

civilizată și de aceea noi, care sîntem civilizați și umani, ținem la forme. Eu nu sînt din cale afară de respectuos, așa că intram în odăile lor, în grajdurile lor, în beciurile lor, ca un prieten în vizită, venit să-și caute copiii întîrziați pe afară. Ziceam: «Mobila asta era în casa mea ». Răspunsul îmi confirma că politețea e o chestie grozavă : «Oh, signor Cabari, e a dumneavoastră ? Noi am găsit-o afară, pe cîmp, și-am adus-o la noi, crezînd că, o dată, tot o va reclama cineva». Iar eu le răspundeam : «Vă mulțumesc, prieteni» ! Iar ei : «Bine barem că a nimerit în mîinile noastre, că altfel, cu atîția nelegiuiți, netemători de Dumnezeu, în vecii vecilor n-o mai găseați» ! Și eu : «Mulțumesc, mulțumesc pentru osteneală. Dacă sînteți atît de amabili, poate mi-o mai țineți o zi la dumneavoastră. Și chestia aia, nu e o troacă, ci un sertar de la o mobilă». Unul chiar mă însoți puțin pe drum, ca să mă întrebe : «Dar sînteți sigur că scaunul ăla e al dumneavoastră ? Are vreun semn după care să-l recunoașteți» ?

Am dat astfel o raită pe la vreo zece familii, tot argumentînd, ba că e, ba că nu e, în același fel. Am recuperat cam a treia parte din ce mi se furase, dar patul nu l-am găsit. Am rămas cu toții prieteni, și uneori mai aducem vorba despre vremurile acelea, iar ei nu uită să-mi amintească grija lor pentru avutul meu și recunoștința pe care le-o datorez. O singură persoană mi-a rămas dușmană, o bătrînă care mă tratase mereu ca pe un copil și care și-a făcut multă vreme inimă rea pentru că o silisem să-mi restituie o bucătărioară economică de mare folos la țară. Și cum era jignită că o bănuiam, am lăsat-o și eu

mai moale și a rămas cu masa mea de bucătărie și cu ușa de la pivniță.

Mobila cea mai frumoasă și-o însușise amanta bogătașului de care ți-am vorbit. Îmi fixă o oră de întîlnire, spre seară. Toți preferau ca vizitele mele să aibă loc seara, după cum preferau să-mi restituie lucrurile în zori, cînd nimeni nu-i putea vedea de pe stradă și nu-i putea bănui că-mi dau ceva înapoi. Oamenilor din acest sat le plac numele dificile și fata cu pricina se chema Cariclea, dar pronunția acestui cuvînt e liberă. Cariclea locuia într-o casă veche de tot, odaia ei era situată sub acoperișul povîrnit și avea o ferestruică tare îngustă. Îmi arătă niște mobile și-mi spuse că le cumpărase de la nemți, cu cincizeci de lire bucata, dar printre ele zării o piesă de-a mea, piemonteză. Îmi povesti cît se zbătuse ca s-o aducă la ea întreagă și că unul, evident expert, pusese pe loc mîna pe ușițe și pe sertarele interioare. Discretă, nu-i destăinui numele.

Era seară. Dincolo de peretele foarte subțire tușea o bătrînă. Ieșirăm la ferestruică. Satul mirosea a lemn ars, era ceasul căminului și al ciorbei. Mirosul lemnului ars suia pînă la noi — era lemn de alun — și o dată cu mirosul suiau glasurile și sunetele vieții intime a oamenilor. Stăteam cu coatele lipite, rezemate de lespedea pervazului, dulce și călduță, o lespede de tuf vulcanic, care nu-i face pe bieții morți să tremure prea tare de frig în mormintele lor. Cariclea mirosea a cenușă. Îmi spuse că mă crezuse mort. Seara, văzută prin fumul ce suia din coșuri, era tristă și resemnată. Viu, Cariclea își rîdea de mine, zicea că eram un om slab, incapabil să-i

denunț pe hoți și să mă răzbun ; buba e a educației — zicea — educația ne face slabi. Cînd aprinse lumînarea se rușină — parcă i se dezvăluiseră toate tainele și rămăsese fără apărare. Era supusă de parcă aș fi ciomăgit-o. Refuză cele cincizeci de lire pe care spunea că le plătise nemților pentru mobila mea și mă lăsa să înțeleg că mi-o restituia într-un moment de slăbiciune. E o fată zdravănă, înaltă, bine făcută, încalță pantofi fini din piele de căprioară, care-i conferă o eleganță cultivată, puțin cam echivocă straiului ei popular.

UN FAPT DIVERS

Aş vrea să-mi pice ceva, un lucru pe care alţii nu-l văd. Mîine, în ziarul meu, aş scrie despre faptul acesta pe care nimeni nu l-a văzut. Toţi vor fi trecut pe lîngă el — şi numai eu îl voi fi văzut. Dar vizitele astea, în grup, ale ziariştilor, nu-mi plac. Toţi văd unul şi acelaşi lucru şi, a doua zi, în ziare, citeşti atîtea şi atîtea articole diferite. Şi apoi, vizitele astea la cei nevoiaşi. Ce-ai putea să faci ? Să scrii ! Şi apoi ? Oamenii citesc totul ca pe o istorioară oarecare şi fluieră a pagubă. Acolo unde nu există un spirit de solidaritate umană, ziarele nu fac altceva decît să contribuie la insensibilizarea oamenilor.

— Dar nu stau de loc rău, uită-te : au un dormitor cu mobilă modernă şi o mică sufragerie, murmură colegul meu Brusca.

— Sînt nişte relicve ale vremurilor cînd nu stăteau rău, sugerează Simeoni, absorbit de meditaţii filosofice.

— Unde aţi locuit înainte ? întreabă Brusca.

Se aude cum cineva răspunde : locuiau în centrul oraşului şi erau meşteşugari. Fuseseră evacuaţi pentru că vechile case trebuiau demolate ca să facă loc unui mare bulevard modern. Femeile sînt cele care răspund. Trebuie să le asculţi cu răbdare, căci vor să-şi depene toată povestea lor, să te pună la curent cu toate încurcăturile lor. Vor să le fie vizitată casa. Devin ameninţătoare dacă grupul de ziarişti şovăie.

— Mereu aceeaşi poveste, îşi spun ziariştii cu un aer ştiinţific, de medici.

Dar trebuie să vizitezi toate casele, una cîte una ; totul seamănă cu lipsa de pudoare a unor bolnavi care vor să-ţi arate de ce rău suferă, să-ţi arate rănile lor.

— Ei, nu, nu ! Ajunge să vedem una din case. Toate sînt la fel.

Una dintre femei aude cuvintele astea şi începe să urle. Din uşile barăcilor, unde toate aşteaptă să intri în casa lor ca să vezi în ce condiţii locuiesc, toate protestează. Dereticaseră ca să-i primească pe vizitatori. Se pare că o revoltă este pe cale să izbucnească, vinovaţi de mizeria asta fiind ziariştii, sau cineva care se ascunde în spatele lor, unul pe care ochii aţîţaţi ai femeilor îl văd.

Nu ostenesc niciodată să aştepte şi să nădăjduiască. Au văzut atîţia vizitatori, şi de toate soiurile. Ziarele aduseseră la modă mizeria asta. Şi au mai rămas încă la acest stadiu.

„Sigur, sigur, am să vorbesc despre femeia asta sărmană cu copilul ei înfăşat în zdrenţe", se gîndeşte Simeoni. Femeia ieşise afară ca să-şi arate copilul. Copilul suferă de trahom. Îl oferă ca pe

un fruct, biata de ea. Un fruct care putrezise aici. Și ea e sănătoasă. Trebuie să fi fost frumoasă.

Vizita continuă, monotonă. Înăuntru, plouă prin tavan. Afară burnițează mărunt, aproape nici nu-ți dai seama că plouă. Dar noroiul are un miros grețos, îmbîcsit de miros de oameni. Adevărata impresie a ploii n-o încerci decît înăuntru. Un șiroi încăpățînat se scurge pe tavan și cade pe pat.

— N-ați putea strînge salteaua? întreabă un ziarist gras, liniștit, purtînd o uriașă pălărie de fetru.

Triumfătoare, o femeie arată picurul de apă care nu cade mereu din același loc ci se scurge de-a lungul unei crăpături din tavan. Femeia pare mîndră de acest detaliu, ca de un privilegiu. Din cadrul unei uși, o altă femeie ne cheamă :

— Treceți și pe la mine după aia. Vă aștept. Am ceva special pentru dumneavoastră.

Cine știe de ce, femeia asta dă o vagă senzație de ilicit. De obicei, femeile i se adresează celui mai solid dintre vizitatori, celui cu pălăria de fetru, socotindu-l cel mai autoritar. Acesta li se adresează colegilor într-o clipă cînd crede că nu este ascultat de femei, zicînd :

— Domnilor, să isprăvim cît mai repede cu văzutul și cu scrisul, și să nu ne mai arătăm pe aici. Întrucît e clar că n-o să se întîmple nimic și toate vor rămîne în murdăria de acum, cel dintîi care va veni să constate situația va fi linșat.

Se pare că undeva izbucniseră nemulțumiri. Niște femei care locuiau mai departe, aproape de haznaua ce deborda, veniseră să amenințe și să ocărască ; se răspîndise zvonul că ziariștii nu vor trece peste tot. Una din ele protestează într-un mod echivoc, privind cu niște ochi nițel atinși de

strabism și zîmbind tîmp. („Plăcerea există și aici, plăcerea !"). Protestează năzuroasă, timidă, ca pentru a ascunde că aici se simte cît se poate de bine, că nu-i pasă de nimic. Ochii ei se opresc asupra lui Simeoni, zîmbește din colțul gurii cu subînțeles. Nu se uită la el ca la un bărbat, nici măcar ca la un dușman ; se uită cum se uită cîinele la stăpînul lui, după ce a fost lovit.

— Cînd o să trec pe bulevardul ăla panoramic, o să-mi aduc aminte că a fost construit din durerea acestor oameni, zice un ziarist novice.

Asta e societatea : nu poate fi destrămată, sau piere. Toți acești oameni, trăiau în centrul orașului. Toți aveau relațiile lor, locul lor, clientela lor, în vălmășagul relațiilor vechilor orașe. Dacă ar fi luată una din aceste aglomerări umane, dacă totul ar fi demolat și oamenii ar fi împrăștiați în nu știu cîte vile, toți ar crăpa de foame. Fără serviciile, schimburile, prestațiile, expedientele, remediile, fără toată aceea nesiguranță care-i face pe oameni să trăiască atunci cînd sînt prea mulți. Simeoni ar fi vrut să dezvolte ideea asta în ziarul lui. Sau poate că nu. L-ar fi acuzat că este un susținător al societății bazate pe exploatare. Chiar dacă directorul l-ar fi lăudat : dar el voia să evite pînă și asta.

„Dacă s-ar isprăvi cu toate meseriile ilicite, am avea orașe locuite pe trei sferturi de niște zdrențăroși. De ce satele par mai sărace decît orașele ? Pentru că acolo există un mult mai eficace control reciproc. Pentru că fiecare știe cum trăiește celălalt. Ideea asta i-ar plăcea directorului meu, care adesea vrea să facă pe filosoful și pe spiritualul,

dar niciodată nu izbutește. Citează în articolele lui niște cărți de acum cincizeci de ani, sărăcuțul !“

Brusca se apropie de el, șoptindu-i :

— Eram pe cale să intrăm pe ușa aia, dar a ieșit o femeie și ne-a spus să trecem mai tîrziu, că acum e ocupată. N-a scos afară decît capul. Era dezbrăcată.

Da, despre asta i-ar fi plăcut să scrie în ziar : senzația atît de frecventă la un ziarist, senzația intuirii vieții intime a oamenilor, senzația aceea de tainic și aproape de sacru, aceeași peste tot, la săraci ca și la bogați, în bordei și în palat, egală pentru toți, ca moartea. Iată, asta ar fi vrut el să exprime. Dar responsabilul rubricii îi atrăgea mereu atenția să nu facă literatură.

— Era drăguță ?

— Nimeni nu-i drăguț pe-aici. E prea multă mizerie. Ar fi drăguță dacă...

Una din calitățile lui, ale lui Simeoni, era aceea de a se lăsa mișcat. Îi dădeau lacrimile pe neașteptate și de aceea scria niște „cartușe“ cu sentiment, care plăceau și-i aduceau cîteva scrisori din partea unor cititori mai sensibili. O femeie îl împinse de la spate într-una din locuințele alea ; îl privi de parcă i-ar fi rezervat o mîncare gustoasă, zicîndu-i :

— Nimeni n-are ce am eu.

Doi copii stăteau ghemuiți în pat, sub o umbrelă deschisă care-i apăra de tavanul mustind de apă. Ochii lui Simeoni se opriră la picioarele goale ale fetiței cuibărite lîngă frățiorul ei, sub umbrelă. Un grup asemănător trebuie să existe pe cine știe ce ilustrată, o ilustrată de altădată, doi copii sub o umbrelă uriașă. Picioarele fetiței erau bine făcute.

Femeia indica nivelul atins de apă cu cîteva zile mai înainte, cînd canalele inundaseră totul. Nivelul ajunsese la vreo douăzeci de centimetri. Picioarele mobilelor, patul, comoda, fuseseră ridicate cu dibăcie pe grămezi de cărămizi, ca să nu se strice, la cincizeci de centimetri de la dușumea. Păreau săltate pe catalige și-ți dădea impresia de farsă. Simeoni simți însă că-i suie un nod în gît cînd văzu pe perete fotografia unei fetițe cu o privire de moartă, umflată de umezeală, încît părea că murise înecată. Întoarse ochii. „Așa trebuie să apară delictele într-un mediu ca ăsta. Bietele piciorușe goale ale fetiței de sub umbrelă erau singurul lux în această ambianță. Natura ne-a făcut cum trebuie. Noi sîntem cei care... Mult îți mai trebuie ca să devii delicvent, în anumite împrejurări !“

— Dar știi că aici costul vieții e mai ridicat decît în cartierele bogate ?

— Firește. În toate țările sărace viața e scumpă.

Simeoni auzea discuțiile astea în jurul lui și avu o clipă de puternică emoție ; nu din pricina celor văzute, ci din pricina propriilor săi colegi. Erau de toate soiurile, mai mult sau mai puțin instruiți, unii fără nici o pregătire, instruiți doar de experiența vieții, unii cu aerul acela ager, de alergător, de cal inteligent — și spuneau cuvinte pe care nici un istoric, nici un sociolog n-ar fi știut să le spună cu atîta adevăr și simplitate. Unul, mărunt și brunet, zise :

— Am văzut că la magazin, la venirea noastră, ascundeau cartonașele cu prețurile.

Măruntelul era totdeauna elegant îmbrăcat și avea o figură isteață, de țăran, contrastînd ciudat

cu haina croită după ultima modă, la trei nasturi, obținută cu plata în rate de la un croitor.

Un cor de școlari ce bătuceau noroiul în picioare și făceau să sune gamelele pe care toți le strîngeau în mînă, se auzea din ce în ce mai aproape. Grupul vizitatorilor se opri. Simeoni coti pe după colț, mînat de o presimțire, adulmecînd ca un cîine. I se întîmpla să i se întipărească ceva în minte, ca o întrebare ce așteaptă răspuns, ca o poveste care cere o urmare, ca primul cuvînt al unui discurs surprinzător. Un individ curios îmbrăcat pentru locurile alea și la acea oră, într-o haină albastră la două rînduri, cu gulerul scrobit, purtînd în cap o uriașă pălărie gri, cu un baston în mînă, se îndepărta fără a întoarce capul dar și fără să grăbească pasul. Nu se întorcea nici măcar la auzul cîntecului copiilor spre care parcă se uitau drăgăstoase toate barăcile din jur. Omul se străduia să meargă cu pas domol, dar graba i se deslușea din mișcarea umerilor ; Simeoni văzuse asta limpede și era sigur că nu se înșeală. Grăbi și el pasul, încredințat că va surprinde continuarea poveștii pe care o depănau umerii aceea grăbiți dar prudenți, și se pomeni în fața unei camere de la parter, cu ușa deschisă.

În picioare, în mijlocul camerei, stătea o fetiță ca de vreo doisprezece ani — dar e cumplit de greu să-i dai o vîrstă mizeriei. Fetița stătea în picioare, nemișcată, o vedea din profil și nu se întoarse nici măcar cînd auzi că se oprise cineva în fața ușii. Stătea dreaptă, într-un singur picior vîrît într-un pantof uriaș. Celălalt picior, desculț, și-l ținea ridicat de parcă ar fi durut-o ceva, de parcă și-ar fi pierdut senzația realității propriului

trup. Părea, cum stătea așa încremenită, într-o poziție amintind de un obiect oarecare mutat din loc, un obiect al odăii. Odaia era îmbîcsită de mîl bătucit în picioare, sugerînd ideea că cineva o parcursese într-un moment de agitație. Zdrențe erau aruncate alandala ; pereții erau pătați de umezeală ; patul, mare, înmuiat de apă, cu cearșafurile părînd abia luate de pe un ghips murdar de sculptor. Pe pat, un băiat într-o lungă haină bărbătească, stătea ghemuit, nemișcat și el. Era și un scaun în odaie : o mînă a fetiței se rezema pe speteaza lui. Impresia lui Simeoni fu că nimerise acolo îndată după săvîrșirea unei fărădelegi. Îi stăruia în minte bărbatul îmbrăcat în albastru, plecînd fără să se uite înapoi, cu pas măsurat, dar dînd impresia certă a fugii. Apoi ochii lui Simeoni se opriră iar asupra fetiței. „E o rușine ! — își zise ; da, e o rușine ! I-a fost frică, îi este frică și acum. Îi este frică de bărbați. Îi este rușine de noi, bărbații. Îi este rușine pentru noi, bărbații. Și stă într-un picior, ca un pui".

— Unde e mămica ta ? o întrebă.

Nu răspundea. Nu se întorcea. Stătea cu chipul încordat, ca și cum ar fi căpătat o palmă. „E ca și cum ar fi prădat-o cineva, și abia acum și-a dat seama că avusese ceva de preț". Repetă întrebarea:

— Unde e mămica ta ?

Nu răspunse nici măcar băiatul de pe pat. Avea o figură de adult, neîncrezătoare și ironică, așa cum se întîmplă cu unii copii săraci pentru care mizeria este o veștejire pretimpurie. Era o șaradă — și ziaristul nu se clintea din pragul ușii ; instinctiv, nu voia să miște niciunul din elementele ce i se înfățișau, ca un jucător de șah studiind o miș-

care dificilă. Dar poate că nu era nici măcar asta, poate că el se simțea vinovat pentru faptul că era bărbat, iar fetița îndura toată rușinea. „Și, totuși, băiatul trebuie să fi văzut ceva. Sau a fost chiar el", gîndi ziaristul cu răceală, încordat ca omul pe cale să dezlege o enigmă.

— E soră-ta ? îl întrebă el pe băiat. Dar acesta nu se clinti : se uita la el cu un aer de lehamite, ironic ; se uita la el cu dispreț. „Nu, nu ! A fost bărbatul ăla care plecase cu frica în spate. Și băiatul a văzut totul. Și ne disprețuiește pe toți. Pe noi toți, pe toți bărbații civilizați. Iar fata nu are nimic altceva decît rușinea".

— Cine a văzut ? Cine a fost aici acum cîteva clipe ? întrebă ziaristul cu vocea gîtuită. Vorbește : vă sîntem prieteni, adăugă el, întorcîndu-se spre fetiță, și văzu cum chipul ei exprima o înfricoșătoare rușine, rușine din pricina unui lucru pe care o femeie nu-l poate explica, rușinea de a fi fost jefuită de ceva despre care nici ea nu știa nimic mai înainte, ea, atît de sărmană cum era.

— Să-i dăm niște bani, ei, voi, ăștialalți ! propune ziaristul mărunțel și brunet care se oprise și el în fața ușii împreună cu ceilalți. Adunară o mie de lire. Ziaristul brunet luă banii, traversă spațiul opac ca o mlaștină, se apropie de fetiță și-i deschise pumnul pe care ea îl lăsă în voia lui cu o rușine lipsită de apărare.

— Are totuși un profil delicat, zise el, întorcîndu-se.

Fără să se clintească, ținîndu-și mereu piciorul gol suspendat în aer, fetița roși ca o femeie.

OAMENI DE INIMĂ

O dată pe săptămînă vine la noi o cusătoreasă. Pentru ziua aceea îi pregătim și tăieturile din ziare în care sînt relatate întîmplări ciudate. Cusătoreasa locuiește într-un cartier suburban — Tor Marancia sau ceva asemănător — și, cînd se întoarce printre oamenii din mahalaua ei, are ce povesti. Nu sînt chestii politice, ci întîmplări cotidiene, ale unor actori cotidieni, pe scena orașului. Nu sînt nici măcar relatări ale unor fapte criminale și pline de cruzime, căci cusătoreasa asta are inima duioasă. E lacomă, ba chiar un pic mincinoasă, și uneori, distrată, vîră în poșetă o pereche de foarfeci sau mai știu eu ce altceva. Atunci noi îi spunem că a dispărut ceva din greșeală și ea regăsește lucrul dispărut. E nemăritată, are patruzeci de ani și, în asprimea celibatului ei, plînge cu ușurință. Cîteodată, cînd intru în odaia în care lucrează, o găsesc plîngînd și servitoarea mea plînge împreună cu ea. Ea abia de plînge, cu niște lacrimi ce se opresc pe pleoapele ce i se înroșesc ; servitoarea e mai tînără și plînge cu lacrimi mari, care-i împrospătează obrajii cu un

ten excesiv de brunet; plîng din pricina vreunui fapt divers citadin. Pe cusătoreasă o interesează numai faptele petrecute în orașul nostru, nu cele petrecute în alte orașe, și cu atît mai puțin cele petrecute în alte țări. Faptele prea îndepărtate se preschimbă pentru ea în povești. Și ea relatează, uneori, fapte din cartierul ei, Tor Marancia, mai grozave decît cele citite în ziare. De cum intră, parcă aduce o tașcă plină de asemenea fapte, căci vine cu tașca.

Știu multe întîmplări de prin cartierul ei, știu pînă și că-l adoră pe un nepot al ei, care e o poamă... Sînt trei surori în casă și nepotul e fiul uneia dintre ele, văduvă. Din povestirile ei înțeleg că, așa cum din casa mea dispar foarfecele sau alte lucruri, din toate casele dispare cîte ceva. Se cere mare osteneală ca să-ți procuri cele de trebuință și apoi să le păzești. Peste tot a trecut războiul, care a însemnat o mare schimbare de proprietăți, și țările cel mai civilizate au ajuns la concluzia că furtul e ceva cît se poate de modern și nu un apanaj al popoarelor inferioare. Apoi însă, asemenea lacrimilor stoarse de cusătoreasa mea, omenirea mai stoarce și ea din cînd în cînd cîte o lacrimă. Așa s-a întîmplat și în cartierul Tor Marancia, unde toate zarzavagioaicele, vînzătoarele de fructe și speculantele, pînă și băcănesele, făcură o subscripție pentru o minunată coroană de flori în cinstea unei fete moarte din dragoste. Fata era logodită cu un tînăr măcelar. Nu mai lipseau decît cîteva săptămîni pînă la nuntă, cînd logodnicul muri. Își făcuseră rost de un mic apartament și-l mobilaseră cu un pat secolul XX, cu un fotoliu nou, tot verde și aur, o mică Madonă la căpătîiul

patului, din cele moderne care tind să semene cu stelele de cinema, dar în mod cast. La intrare dădeai de un arbore genealogic arătînd descendența tînărului măcelar, cu o stemă deasupra. Patul era învelit în celofan. Mica sufragerie, stil Renaștere, era gravă ca pîinea. Cei doi se iubiseră foarte mult.

Încercai să stabilesc fizionomia fetei; era foarte zveltă, înaltă, cu un chip prelung și o expesie de copil. Poate că, dacă era așa de copilăroasă cum o arăta chipul, n-ar fi avut parte de copii. Fata îi jurase tînărului ei mire să-l iubească veșnic, totdeauna, totdeauna, și jurămîntul acesta de toate zilele făcuse vîlvă în toată mahalaua, deși se știe că dragostea vorbește mereu de moarte, îndrăgostiții vrînd să se anuleze și să evadeze în moarte, vorbesc despre moartea lor, își spun „să murim împreună" — și toate astea vor să însemne cu totul altceva. Cum am spus, tînărul muri și fu îngropat în cavoul familiei. Se știe că îmbogățiții de pe urma războiului și a lipsurilor și-au făcut, întîi de toate, un cavou al familiei — asta cel puțin în orașul nostru. E frig, sînt atîția oameni fără un acoperiș deasupra capului, atîția oameni desculți, purtînd încă pantalonii și pantofii de pînză din timpul verii. Și mai sînt încă atîția oameni sub dărîmăturile războiului. Iubita măcelarului începu, deci, să meargă des pe la mama acestuia. E un punct asupra căruia am insistat mult pe lîngă cusătoreasă. Logodnica era o fată din popor și iată că, o dată ce bărbatul pe care-l iubea murise, începu să se ducă des pe la mama celui căruia îi făgăduise că-l va iubi pînă la moarte. Asemenea fapte se citeau odinioară în descrierile obi-

ceiurilor celei mai alese societăţi, dar astăzi ar fi ridicol să pomeneşti despre aşa ceva.

Poate că am vorbit cu o anumită ironie despre arborele genealogic al tînărului măcelar. De unde se trăgea fata aceea cu înfăţişarea de copil, cu faţa prelungă şi cu bazinul îngust, care niciodată nu ar fi putut da naştere unui copil ? De unde se trage o anumită perfecţiune şi decadenţă a trăsăturilor, întîlnită uneori la oamenii din popor, ca şi la scoborîtorii din cele mai ilustre familii ? Iată întrebarea pe care mi-o pun. Fata devenise aproape de-a casei pe lîngă mama iubitului ei dispărut. pînă acolo încît tot cartierul nu mai vorbea decît de povestea asta : ea nu avea încă nici douăzeci de ani, nu trebuia să-şi irosească tinereţea gîndindu-se mereu la cel ce nu mai era printre cei vii, căutîndu-l în amintirile şi în trăsăturile mamei, în mobile şi între zidurile casei lui. Da, îndrăgostiţii jură că se vor iubi veşnic, că vor muri împreună, dar se ştie că asta înseamnă cu totul altceva. Şi apoi, printre oamenii de inimă asemenea făgăduieli sînt cu neputinţă de ţinut. Oamenii de inimă vor ca tinerii să se bucure din plin de viaţă şi n-ar îngădui ca o fată de nici douăzeci de ani să renunţe să mai iubească, să nu mai fie a nimănui şi să se prăpădească. Oamenii de inimă admit suferinţa, dar totodată şi alinarea. Starea fetei era aidoma stării unui bolnav sau a unuia fără poftă de mîncare ; trebuia să-şi caute alt băiat, era în joc mîndria întregii mahalale care îşi are perechile ei de îndrăgostiţi, le ocroteşte, le descrie, le descrie părul, statura, ochii, carnaţia, sănătatea de fier.

Fata fu îndepărtată încetul cu încetul de mama logodnicului mort, ca şi cum toţi ar fi vrut s-o

înţarce de această tovărăşie şi, pînă la urmă, îi găsiră alt tînăr. Cusătoreasa mea, după cum am spus, e fată bătrînă ; povesteşte unele lucruri într-un fel crud şi neplăcut, şi atunci totul devine dizgraţios, ca şi lacrimile ce-i înroşesc pleoapele, ca faţa ei cu trăsături regulate, poate chiar fine, dar insignifiante. Adevărul e că între fată şi noul ei iubit se întîmplă ceva foarte complicat. Cusătoreasa se exprimă aşa :

— Cînd o săruta el, ea-şi închipuia că, dincolo de moarte, celălalt suferea.

Adevărul este că fetei îi era frică să nu fie văzută în braţele altuia de umbra aceea care nu vorbea, dar o vedea. Anotimpul dragostei e un anotimp al vieţii în care se pricepe totul, se dezvăluie toate misterele, se ajunge la gîndurile cele mai înalte şi cele mai subtile, dispar diferenţele de cultură, de educaţie, de civilizaţie, toţi oamenii de toate soiurile fiind egali în faţa dragostei, de la Platon la fata din cartierul Tor Marancia. Ea întreba :

— Credeţi că mă vede ?

Sînt mulţi cei ce nu rostesc un cuvînt, nu spun nimic, şi dragostea cunoaşte astfel de torturi, momente cînd îndrăgostiţii fug unul de altul, se urmăresc ca într-un uriaş palat necunoscut, străvechi, plin de amintiri şi de mister, se arată la ferestre de la un etaj la altul, dintr-o încăpere într-alta, chemîndu-se cu disperare şi fugind unul de altul şi, uneori, scotocindu-şi în inimă, în răni, în sînge, căutînd să descopere ce este dragostea. Atunci încep şi ziarele să urle, îngrozite. Dar fata asta vorbea, se zbătea, împotrivindu-se bărbatului ei, cu ochii pironiţi în gol, în necunoscut, în inexis-

9 — Întîlniri de dragoste vol. II — c. 1040

tent, și striga: „Mă vede!“, cu aerul Sibilelor care, ridicînd un deget, invocă, asemenea unor dirijori de orchestră, nălucirile. În brațele acelui tînăr, cu ochii larg deschiși, toată pudoarea ei se răzvrătea, rușinîndu-se.

Așa cum se întîmplă în poveștile populare și în închipuirile copilărești în care moartea e necorporală, fata muri. Fusese credincioasă. Ultima ei dorință cerea să fie îngropată alături de iubitul ei. Dar asta nu mai este la modă. Cartierul Tor Marancia făcu o colectă pentru o coroană cum n-a mai fost alta, mai vorbește și astăzi despre ea, și zi de zi descoperă un nou amănunt minunat al acestei întîmplări. O lume care caută alinare de pe urma atîtor dolii, vrea să-și aibă, totuși, eroii ei. În același cartier, cu cîteva case mai încolo, un negru american vrea să ia de nevastă o femeie prea ușuratică pentru a-și putea face iluzii că-i va rămîne credincioasă; și mai departe încă, o fată de șaisprezece ani e îndemnată să se mărite cu un proaspăt îmbogățit, făgăduindu-i-se pentru ziua nunții rochia albă cu vălul și coronița care o să-i vină grozav.

DESPĂRȚIRE

Rămasă singură, măseaua stricată începu s-o doară puternic și i se înfipse în toată ființa, devenind toată durerea ei de femeie jignită. Se căsătorise la șaisprezece ani, mai trecuseră de atunci cincisprezece, avea acum treizeci și unu, și se pomenea văduvă, cu durerea asta de dinți. Era pentru prima oară că trebuia să ia o hotărîre fără să se aștepte la nici un ajutor, fără să i se dea nici un sfat. Era singură, trebuia să-și poarte de grijă, cum și începuse în dimineața aceea cu micul dejun frugal al femeilor singure, care nu trebuie să se gîndească la zdravăna poftă de mîncare animală masculină, acel mic dejun încropit din nimic al femeilor singure, atît de modest încît, dacă pămîntul ar trebui să le astîmpere numai lor foamea, animalele ar trăi în siguranță ca pe vremea paradisului terestru; ar fi o lume fără luptă, fără violență, fără lăcomia apropierii, fără nenorociri. Se mira că se gîndea la asemenea lucruri; era de ajuns s-o doară o măsea, ca să se piardă în niște gînduri ce nu-i mai trecuseră niciodată prin cap. Cu măseaua aia, o parte din trupul ei voia să se

desprindă de rest, după ce se desprinsese soțul ei, el care fusese atît de gelos. Căută în minte numele vreunei cunoștințe care să-i poată da adresa unui dentist, dar gîndul i se poticni : nu cunoștea pe nimeni. Pînă în ziua aceea fusese aproape claustrată. Dar își putea depăna în continuare gîndurile, putea lua o hotărîre, pînă și pe aceea de a ieși singură.

Nu mai era obligată să născocească pretexte încurcate pentru cele mai simple necesități ale ei, cu scopul de a ocoli gelozia și bănuielile lui necontenite. Acum putea ieși singură, după ce vreme de cincisprezece ani nu ieșise decît împreună cu el, care-i supraveghea fiece mișcare, fiece privire. El îi povestise despre schimbările înfricoșătoare prin care trecuse orașul, despre delicvenți, despre hoți, despre sadici, despre bolnavi ; insista asupra bolnavilor care molipsesc printr-un sărut, stîrnind în ea teroarea și fascinația vieții. Privind pe fereastră, vedea viața desfășurîndu-se viguroasă și sigură de-a lungul rîului, sosirea vehiculelor încărcate cu mărfuri, oamenii cumpărînd flori de la chioșcul de lîngă pod, îl vedea pe vînzătorul de cărți cu căruciorul lui, le vedea pe funcționarele și pe vînzătoarele din magazine, grațioase, de o grație necesară ca însăși viața, trecînd podul spre locurile lor de muncă. Dimineața era cețoasă, pavajul umed.

Nu mai trebuia să-l aștepte pe el, care se întorcea pe neașteptate de la lucru — și ea n-avea decît o vagă idee despre munca lui : afaceri ; el simula veșnica scenă a întîlnirii, ca și cum ar fi fost vorba de prima lor întîlnire, ea gătită cu ce avea mai bun, el care intra, o îmbrățișa, repeta

zi de zi aceeași scenă, o întreba implacabil ce gîndea, ce gîndise, ce simțise și ce încercase ; ea îi imita cu stîngăcie limbajul în care recunoștea fraze auzite la cinema alături de el, care o ținea strîns, cu un braț petrecut pe după umeri. Și apoi repetatele scene de gelozie din pricina vreunui lucru ce i se părea nelalocul lui la ea, un detaliu al toaletei, rujul uneori mai exagerat pe buze, căci ea nu prea știa să se machieze și, vrînd să-i placă, adopta cîteodată un aer echivoc, făcea un gest născocit de ea ca să-i facă plăcere lui, dar el o întreba :

— Unde-ai învățat asta ?

Trecuseră cincisprezece ani. Se îmbrăcă, recunoscînd unul după altul semnele trecerii timpului pe trupul ei, recunoscîdu-și mădularele care nu mai aparțineau acum nimănui ; se întreba ce vină avuseseră ele. Îi rămăsese o vînătaie, provocată de el, și el nu mai era. Își amintea părul lui cărunt deasupra ei, un păr care-i făcea rău, în timp ce-l întreba :

— De ce trebuie să suferi atîta ?

Faptul că întîlni alte femei în anticamera dentistului o reconfortă. Îi era încă frică : expresia figurilor, glasurile, felul lor de a fi o nelinișteau. Erau femei venite la dentist cu coșul de tîrguieli și cu pachețele, iar una avea o fetiță alături. Erau la o vîrstă mai înaintată sau de o vîrstă incertă ; oricum însă, erau între ele, între femei. Puteau sta acolo cu un aer de buimăceală din pricina durerii de dinți, ca și cum cineva le-ar fi tras de urechi sau ar fi fost asurzite de un zgomot ce le spărgea urechile ; erau femeile singure care nu au nevoie să adopte o atitudine, care se cunosc, nu se tem,

nu vor să se arate altfel decît sînt. Nu vorbeau decît pentru a schimba cu glas scăzut cîte un cuvinţel, cînd din camera de alături răzbătea un ţipăt scurt, înăbuşit îndată de pacienta care părea să aibă o neaşteptată revelaţie.

Îmbrăcată în negru, cu gulerul de astrahan ridicat peste obrazul chinuit de durere, cu picioarele strînse sub scaun, începu să fixeze cu ochii o firidă minusculă din fundul încăperii, cu cadrul scăldat în lumină : nu era imaginea vreunui sfînt, ci un nud de femeie, din porţelan, de un roz albăstriu, minusculă cît un idol şi de o goliciune ce te impresiona, atît de monstruos dădea senzaţia de carne vie. O vecină de scaun, cu o faţă de cincizeci de ani care căpătase o expresie de fetiţă ce pricepe totul, se uită la noua-venită fără să zîmbească ; îi trecu prin ochi o licărire de îngăduitoare răutate ; se uită şi ea la nudul acela minuscul din nişă şi clătină din cap, gîndindu-se la maniile bărbaţilor. Acum toate femeile ce-şi aşteptau rîndul la dentist o măsurau cu privirea pe noua-venită, care-şi strîngea uşor obrajii în gulerul de blană. Purta un palton negru, foarte strîns pe corp, o pălărie de culoarea guşii de porumbel, cu ciucuri de sub care scăpau şuviţe de păr ondulate pe frunte. O doamnă. Dar liniştită, suferindă, îmbrăcată de parcă n-ar fi avut o noţiune exactă despre ea însăşi, şi ar fi purtat mai degrabă un soi de uniformă. Părea că nu-i obişnuită nici cu hainele ei, nici cu pantofii cu tocuri prea înalte ce confereau prezenţei ei un fel de exaltare, de parcă o împingea ceva de la spate. Figurina goală din nişă încremenise în gestul de a-şi scoate desuurile, lepădîndu-le la picioarele goale.

— Doare ? o întrebă pe tînăra doamnă femeia cu figură de fetiţă.

Ea răspunse că da.

— Aţi telefonat ?

— Cui ?

— Dentistului, zise femeia.

— Dar de ce ? întrebă tînăra. De vreme ce sînt aici...

Femeia îi explică :

— Trebuia să-i telefonaţi ca să vă fixeze o oră.

— O oră ? se miră tînăra. Pentru ce ?

Femeia se aşeză mai comod în fotoliu, mulţumită că nu era aşa de proastă. Mai încercă o dată :

— Trebuie să vă scoateţi o măsea ?

Doamna răspunse liniştită :

— Cred că da. Sînt ani de cînd...

Femeia o măsură cu privirea :

— Ani ?

Tînăra doamnă făcu un gest afirmativ.

— Dar, scuzaţi-mă, unde aţi locuit pînă acum ?

— Aici, răspunse tînăra doamnă.

— Aici, la Roma ? ceru precizări femeia.

Tînăra doamnă răspunse că da.

Femeia ar fi vrut să le împărtăşească tuturor, pe loc, genul acela de răspunsuri. Ochii îi străluceau de o răutate simplă ca apa tare. Găsi modalitatea s-o facă şi, cu voce tare, în aşa fel încît s-o audă toate celelalte, zise :

— Sînt ani de cînd aşteaptă să-şi scoată o măsea ! Îi cedez locul meu. Eu pot să aştept.

— Mulţumesc, nu mă grăbesc. Oricum, mulţumesc, zise tînăra doamnă.

— Ei, o să ai o oră mai puţin de aşteptat. Dentistul e cumsecade şi o face fără să te doară. E tînăr. Nu are diplomă. O face cu uşile închise.

Tînăra se uită în jur neliniştită, de parcă ar fi auzit închizîndu-se nişte uşi şi cheia sucindu-se de două ori în broască. O femeie care se uita ţintă la ea, ţinîndu-şi coşul de tîrguieli pe duşumea, continuă jocul :

— Aş putea să vă cedez şi eu rîndul. Dacă, aşa cum am auzit, aşteptaţi de ani de zile...

— O, dar pot să aştept, replică tînăra. Am aşteptat atîta !

— Bine, doamnă, dar se poate şti ce-aţi aşteptat atîta ? Ar trebui să ne spuneţi şi nouă, intră în vorbă o brunetă de lîngă fereastră, care învăţase din filme cum se zîmbeşte deschizînd amîndouă buzele într-o strîmbătură americană.

Tînăra doamnă nu răspunse. Aşteptînd, toate femeile alea îşi mărturisiseră multe ; necazurile lor, unde făceau piaţa, ce mîncau, starea copiilor lor, cît mănîncă aceştia, întoarcerea bărbatului acasă cu pofta lui de mîncare. Pacienta care se afla de vreo jumătate de oră în mîinile dentistului scoase un ţipăt înăbuşit ; cine ştie ce avea, de stătea atîta ; femeile vorbeau între ele cu senzaţia de privilegiu pe care o încearcă femeile din popor cînd schimbă confidenţe despre sănătatea lor, despre rezistenţa lor la boli, „pe cînd aia dinăuntru cine ştie ce are !" ; mulţumite de ele pentru că sînt sănătoase, oarecum privilegiate şi descriu relele de care suferă vecinele lor, prietenele lor, care locuiesc în aceeaşi casă, ca pe nişte semne de lipsă de ocrotire din partea Providenţei ; pe cînd

ele se simt prietene ale Cerului, fericite : sănătatea este o mare avuţie.

Tînăra în doliu stătea şi asculta, ar fi vrut să participe şi ea la discuţie, dar simţea că tot ce ar fi spus ar fi ieşit aiurit. Era greu să vorbeşti despre lucruri atît de simple. Înţelegea însă că toate aşteptau un cuvînt de la ea.

— Nu-i vina mea că nu ştiu să spun nimic, zise ea într-un tîrziu, nu-s prea obişnuită să vorbesc. Îmi face atîta plăcere să-i ascult pe alţii vorbind !

Năzuroasă, naiba ştie ce comedie îndruga cucoana asta mare ! Avea nişte ochi ca doi cărbuni încinşi sub genele negre şi dese.

— Cine ştie ce-o fi în ochi ăia şireţi ! zise fără invidie femeia cu coşul de tîrguieli.

— Vai, doamnă, ce-aţi vrea să fie ! exclamă tînăra. Am stat închisă în casă vreme de cincisprezece ani şi n-am vorbit niciodată cu nimeni în afară de bărbatul meu.

Tocmai în clipa aceea dentistul dădu uşa de perete, niţel cam plăpînd în lungul lui halat alb, tînăr, cu masca de tifon strînsă pe după urechi, şi întrebă :

— Cine-i la rînd ?

Bruneta cu strîmbătură americană se ridică oarecum în silă şi, deschizîndu-şi braţele într-un gest de cinema, zise :

— Să-mi povestiţi şi mie după aia.

Uşa se reînchise şi, în vreme ce din camera alăturată se auzea ţîrîitul apei în lavabou, întreruptă de bolboroseala mai atenuată a apei de clătit gura ; femeia ce-şi adusese fetiţa cu ea întrebă :

— Şi cum de-aţi putut rezista ?

— Credeți-mă, doamnă, că totul a trecut ca un vis. Cincisprezece ani. Mi se pare c-a fost abia ieri. Zilele erau toate la fel, neschimbate. Așa au trecut toți anii aceștia.

— Și apoi ? se interesă doamna cu coșul de tîrguieli.

— A murit de gelozie, răspunse văduva.

Nu s-ar fi așteptat la strigătul de triumf cu care îi fură primite cuvintele ; parcă ar fi fost vorba de un dușman doborît la pămînt ; era o ură ce izbucnea brusc, în urma unei îndelungi oprimări. O găsiră drăguță, un biet suflet, o biată fată. Una dintre femei își dădu cu părerea, sentențioasă :

— De gelozie nu se moare. Uite, așa sfioasă, așa mîță moartă, l-a băgat în mormînt !

Vorbea ca despre un fapt citit în ziare, ca și cum văduva n-ar fi fost de față ; erau grăbite să iasă ca să le povestească și altora cazul.

— Eu ? exclamă văduva, și se înecă într-un sughiț care-i făcu sfîșietoare durerea de măsele. Eu ? Eu nu știam nimic. N-am înțeles nimic ! Mi-a fost doar frică. Mi-e frică pînă și să ies singură.

Dentistul deschise ușa, zicînd :

— Următoarea.

Femeile o împinseră înainte pe tînăra văduvă, cedîndu-i rîndul lor. Ușa se închise la loc, dar femeia cu coșul de tîrguieli o redeschise violent.

— Ei ? se miră dentistul.

— Să nu-i faceți vreun rău ! sentenționă fără drept de apel doamna cu coșul.

În spatele ei răsuna corul celorlalte :

— Să nu-i faceți rău ! Îi face rău ! Mai domol ! Ajunge ! Ușurel ! N-o faceți să sufere !

Tînăra se pomeni cu gura plină de sînge, cu buzele umflate, în timp ce bea un pahar cu apă ce i se oferea. Își văzu propriul sînge pătînd sticla paharului. Îi ștergeau o lacrimă ce-i curgea dintr-un ochi.

— Te-a durut, mititico ?

— Dar ce-i cu sentimentalismul ăsta ? se miră dentistul.

Tînăra se sculă de pe scaun. Simțea un gol cînd își trecea limba peste gingie. Așteptase cincisprezece ani și se simțea știrbă, bătrînă.

— Condu-o tu acasă. Nu știe să se descurce și-i este frică, o îndemnară femeile pe fata ce zîmbea americănește.

Pe stradă, la ușa de alături, era un chioșc de fructe.

— Frumoase fructe, îi zise văduva fetei ce o însoțea. Își petrecu brațul pe sub brațul ei și, cu glas scăzut, începu :

— Cînd eram mică, în satul meu...

CARTIERUL NOSTRU

Un tînăr preot fusese numit la o parohie din orașul nostru. Și, întrucît studiase manualul de catehism, cunoștea destul de bine lista unui mare număr de păcate. O cunoștea ca unul care, fără să fi călătorit niciodată, cunoaște plantele exotice dintr-o carte de botanică, știindu-le chiar și pe cele ciudate, perfide, de-a dreptul mortale, cu toate că rare. Avea chipul palid ca unii tineri preoți, parcă ar fi ținut post negru. Cînd începu să-i spovedească pe credincioșii din cartierul lui, un cartier de oameni înstăriți, își dădu seama că plantele exotice, perfide și de-a dreptul mortale, nu sînt chiar așa de rare. El îi sfătuia pe toți să nu adune asemenea flori, îi îndemna să nu le culeagă. Rămînea uimit cînd îi vedea pe credincioși trecînd prin fața ușiței confesionalului lui, măcar că, în teorie, știa prea bine cît de josnic, cu adevărat josnic, este omul : cuvintele ce ieșeau din gura doamnelor acelora atît de împopoțonate, din gura bărbaților atît de siguri de sine, erau neasemuit de sărăcăcioase, simple, neputincioase. Aceștia erau oamenii care-i făceau pe alții să tremure prin grația

și frumusețea lor, prin eleganța lor, prin bogăția lor. Paloarea de pe chipul tînărului preot cedă cu timpul locul unei nuanțe de veșted : era experiența, cunoașterea ; din pricina asta privirea lui deveni în curînd atît de înțelegătoare încît îi dădea un aer de prematură bătrînețe. Ceilalți oameni nu ajung să cunoască decît destul de tîrziu ce anume este o făptură omenească, află asta numai din experiența propriilor lor suferințe și din ceea ce izbutesc să citească pe chipul altora.

— Nu, nu, părinte, nu-l mai văd de loc. Nu, părinte, nu mai am nimic de la el, nimic, nici măcar amintirea de care fug. Am un singur lucru de la el, un fleac. M-am smuls cu totul din puterea lui, și n-am altceva de la el decît un lucrușor pe care-l păstrez în poșetă, care-mi mai aduce aminte de el. E un obiect minuscul, i-am cerut o dată să-mi lase o amintire din care nimeni să nu priceapă nimic, chiar dacă soțul meu ar fi dat peste ea, un lucrușor oarecare, fără nici o importanță, care nu spune nimic, nu înseamnă nimic, este chiar nimic. E doar o cheiță, părinte, o cheiță mititică, o cheiță care nu deschide nimic. Da, da, părinte, dacă ziceți dumneavoastră mă despart și de asta. Mi se părea că n-are nici o importanță, nici o valoare. Da, am s-o arunc. Nu-mi mai aduc aminte de el, nu-mi trec prin cap gînduri necuviincioase. Cîteodată numai, în societate, cînd se adună laolaltă atîția oameni, se vorbește despre atîtea lucruri, îmi vine să-i rostesc, așa, ca din întîmplare, numele. E și acesta un păcat ?

Tînărul preot e în camera lui, la ultimul etaj. În cartier s-au aprins luminile și el însuși, ca dintr-un spirit de fidelă concordanță, își aprinde

lumina în camera lui, de îndată ce vede că în blocul de vizavi se aprinde brusc o altă lumină, într-o cameră în care el nu știe cine locuiește. Ferestrele iluminate străpung peretele negru al nopții, amintesc de scena unui teatru, de o ficțiune. Acolo, dincolo de aceste dreptunghiuri argintate și aurite, este viața. Acolo, în spatele acestor dreptunghiuri, cineva mai luptă încă, mai luptă cu sine, dacă să arunce o cheiță care nu mai deschide nimic sau să pronunțe, ca din întîmplare, un nume pe care l-a iubit. Noaptea acoperă totul, împacă totul. Iar dimineața îți dai seama că n-a fost vorba de nici o împăcare, că ceva doare ca o rană niciodată cicatrizată.

— Da, părinte, i-am cerut cincizeci de mii de lire, și el mi le-a dat. S-a întîmplat la cîteva zile după ce am fost cu el. O singură dată, doar o singură dată. N-am să mă mai duc, vreau să am conștiința împăcată. Nu i-am restituit banii. Desigur, s-ar părea că m-am dus la el după banii ăștia. Dar nu-i adevărat : a fost o slăbiciune. Zice că iarna asta n-a putut să-și cumpere cărbuni pentru foc din pricină că-i lipseau banii ăștia. Dar eu nu mai știu de unde să scot atîția bani. Ar trebui să-i spun soțului meu. Ce să fac ? Eu n-am făcut-o ca să mă plătească. Am avut nevoie de banii ăia pentru rochia de comuniune a fiicei mele. Dar n-a fost ceva calculat din partea mea ; zău, așa a fost.

Sînt cîțiva ani de cînd tînărul preot spovedește. Păcatele se reîntorc mereu cu fatalitatea lor, cu remușcările lor sincere, cu căințele lor pline de umilință, dar se reîntorc. Ce să facă biata femeie, cum să ceară banii ăia de la soțul ei ? Cartierul

se cufundă în noapte. Iată că momentului acela care pare de sărbătoare, cînd ferestrele se luminează una după alta dînd semnalul sosirii nopții, îi succede un alt moment în care se aprind luminile pe străzi și orașul, care părea fericit să trăiască în dosul ferestrelor lui, aprinzîndu-și luminile ce parcă își răspund și se confruntă, ajunge să fie iluminat în întregime de lampioanele de pe bulevarde și capătă o culoare suspicioasă și echivocă. Mașinile încetinesc în fața femeilor așa cum încetinesc și bărbații pasul părînd, și mașinile, și bărbații, în stare de beție.

— Eu lupt cît mă ajută puterile. Toate vorbesc despre unul și același lucru, zidurile, afișele teatrele, cărțile, muzica. Eu nu știu ce să fie. N-am simțit nimic niciodată. El nu și-a dat seama de asta. Îl ascult, știu că trebuie să-i dau ascultare. Dar mă simt neliniștită. Nu că nu mi-ar plăcea el. Îl iubesc chiar foarte mult. Totuși ar trebui să știu și eu ce e dragostea asta de care toți vorbesc. Lumea e plină de ea. Știu, o să-i rămîn credincioasă, n-o să-i spun niciodată nimic. El nu și-a dat seama niciodată. Totuși, eu am senzația că mă duc la abator.

E greu să-ți imaginezi orașul lipsit de păcate. Tînărul preot încearcă să-și închipuie cum ar arăta cartierul lui lipsit de păcate. Tînăra doamnă, cea care vorbește cu un glas atît de lipsit de apărare și atît de umilit și pe care, prin ferestruica confesionalului, o vede venind și plecînd cu un pas aproape de copil, poate din pricina impresiei create de piciorul ei vîrît în niște pantofi cu tocurile joase și cu un decolteu de papuc, femeia asta îi cere soțului ei bani ca să-i restituie amantului. Iar

cealaltă, cu fața acoperită de un văl, doamna căreia nu-i poate ghici vîrsta decît după ochii arzători ce străpung vălul, aceasta o să-l părăsească pe bărbatul bogat acceptat și de părinții ei, niște bătrîni care profită de automobilul pus la dispoziția lor de bărbatul acela. Iar celălalt, personajul acela gras, care se exprimă în cuvinte aspre și grele, o să-i restituie bietei văduve suma pe care bărbatul ei i-o dăduse ca s-o pună la păstrare cu cinci ani în urmă cînd, fiind urmărit, trebuise să fugă.

— Am pus pe picioare o întreprindere cu alea zece milioane și, dacă i le dau acum înapoi, toate se duc de rîpă. Mi se duc de rîpă funcționarii, mi se duce de rîpă familia. El nu mai există, e mort în exil. A rămas văduva lui, un gen de femeie insuportabilă, care urlă și se văicărește. Și-a luat avocați. Dar ce? Eu trebuia să-i țin banii ăștia peșin la dispoziție, fără să fac nimic cu ei? Lăsați-o, că știe ea să se apere. O cunosc eu bine, se văicărește mereu, dar nu duce lipsă de nimic. Putea să piardă toți banii, trebuia s-o ia din loc din motive politice. Bine, bine, am să văd, am să fac tot ce-am să pot, am să-i restitui banii. Dar cu calm.

Tînărul preot își închipuie cartierul trezindu-se într-o dimineață izbăvit de toate păcatele lui. Părinții doamnei aceleia, care profită de mașina amantului ei, își fac plimbarea pe jos. Poartă acum haine uzate și portarul nu-i mai salută cu atîta considerație. Întreprinderea domnului cu cele zece milioane și-a închis porțile și el a început iar să lucreze ca mai înainte; e văzut întorcîndu-se acasă din centrul orașului; coboară din

tramvai, e un pic slăbit, dar îi stă mai bine așa. Are încă profilul de pinguin al bogătașilor, profil în care constă eleganța acestora. Ochii femeii prost măritate sînt mai îngăduitori și mai duioși — e, în sfîrșit, resemnată. E o zi diferită de toate celelalte. E ceva nou. E o zi cam ștearsă, nu se mai văd atîtea mașini, sînt multe apartamente de închiriat și portarii sînt ocupați cu scoaterea firmelor de la Est Locanda. Magazinele de lux își închid porțile. Apartamentele cu destinații dubioase au fost evacuate și geamurile date de perete reîmprospătează aerul stătut de atîta timp. Se face coadă la unele prăvălii unde au fost scoase la vînzare mărfuri la prețuri convenabile. Fațadele clădirilor par mai puțin strălucitoare și mai puțin discrete, întrucît nu mai există taine. Fug pînă și cameristele, care găsesc că starea asta este nedemnă de niște domni. În casa tinerei doamne cu pas de copil în pantofi cu tocurile joase se încarcă niște lucruri cumpărate de un negustor de vechituri, pentru a face rost de cele cincizeci de mii de lire. Cartierul nu mai are aerul de casă de bani închisă. Mîndri, la o anumită oră, spre prînz, ies în trăsură niște domni bătrîni; aceștia au fost tot timpul virtuoși, n-au avut niciodată nevoie de nimic și n-au dat niciodată nimănui nimic.

Tînărul preot și-a petrecut noaptea într-un soi de moțăială cu ochii deschiși, plină de asemenea viziuni. Se revărsară zorile și abia isprăvi cu îndatoririle sale matinale că se și duse să ceară audiență la Monseniorul Vicar. Iată-l făcînd anticameră, alături de alții ca el; uriașele foi de hîrtie ce trec de la un secretar la altul par aidoma cartușelor și pergamentelor care închipuie o pată albă

pe unele tablouri vechi cu fondul înnegrit. Cînd se înfăţişă la Monseniorul Vicar îşi dădu seama că sutana lui e foarte neagră în comparaţie cu firicelele alea de purpură.

— Iată-mă, Eminenţă, am venit să vă cer să fiu mutat din parohia mea. Răul e fatal şi, aş zice, chiar necesar. Cartierul meu mă îndoiesc că ar putea supravieţui din ziua în care răul ar fi extirpat. Am vegheat toată noaptea bîntuit de aceste gînduri, fără să izbutesc să le alung. Cer să fiu schimbat. Să fiu numit într-un cartier mai puţin bogat, şi poate acolo am să ascult păcate mai puţin indispensabile.

Monseniorele Vicar îşi aplecă uşor capul de un cenuşiu pudrat, ca de pulbere de zăpadă iarna, armonizîndu-se cu firele de purpură. Monseniorul Vicar îşi pleacă mustrător capul :

— Ce pretenţie din partea ta, fiule, să stîrpeşti răul ! E o gravă ispită a înfumurării, fiule. Dar crezi că tocmai tu, fiule, vei ajunge să stîrpeşti răul ? Că tocmai tu ai să ruinezi cartierul ? N-avea teamă. Întoarce-te, fiule, întoarce-te la păstoria ta. Şi fă penitenţă. N-ar mai lipsi alta decît ca răul să fie atît de neputincios ! Ca răul să nu fie nemuritor ! Du-te, fiule, du-te.

Tînărul preot se întoarce în parohia lui. Cartierul se trezeşte. A dormit bine, mai doarme încă. Servitoarele scutură covoarele de preţ afară, la geamuri, în vreme ce stăpînii se odihnesc după primirile şi jocurile din ajun. Măturătorii scotocesc prin gunoaie, punînd deoparte tot ce ar putea folosi la ceva. Două fete în „montgomery" au ieşit pe o motoretă nou-nouţă cu un parbriz transparent care le apără pieptănăturile. Totul e liniştit.

VIAŢA-I AMINTIRE

Cînd intră pentru prima oară în casa lui R. B., fata nu ştia nimic despre omul acesta destul de cunoscut. Îi ştia doar numele. Li se întîmplă fetelor, mai ales în nişte vremuri nesigure ca ale noastre, să-şi bage în cap un nume, numele unui bărbat de la care nu se ştie ce anume aşteaptă, poate să i se încredinţeze ca unui prieten nu prea primejdios. Şi ea, Lucia, instinctiv, nu nimerise prost. R. B. era la vîrsta cînd un bărbat nu se poate chema încă bătrîn, simte tinereţea de puţină vreme trecută ca pe o durere sfîşietoare şi îşi simte măsura anilor săi — dacă e un bărbat care se respectă. Ea îi prezentă fără greutate situaţia ei : fiică a unei familii tradiţionale şi formale, căuta un mijloc de evadare din mediul ei. Era, deci, într-un moment periculos. De ce însă nu căutase o primejdie adevărată şi i se adresa tocmai lui, omului prudent şi care trebuia să-şi facă o profesiune din cumpătare şi din virtute ? Într-adevăr, R. B. este una dintre personalităţile noastre publice de cea mai bună reputaţie, cu toate că unii îi confundă numele cu acela al unui senator,

al unui profesor universitar ; dar, la urma urmei, e „un cineva", nu contează ce anume. Numele lui e intrat în obişnuinţă. Asta, şi nimic altceva este astăzi, în genere, faima.

— Aş vrea să-mi iau o cameră şi să trăiesc singură. Ce mă sfătuiţi să fac ?

— Singură, bine, dar ce anume vreţi să faceţi singură ? întrebă el.

— Nimic rău, răspunse ea, hotărîtă.

R. B. se gîndi că ar fi fost uşor s-o corupă pe această tînără femeie. Cu siguranţă că acesta nu era un gînd de om virtuos. Dar ce este virtutea ? Se simţea că primise o educaţie onestă, ea însăşi era radical onestă. Poate că inevitabil era aşa. Îţi puteai imagina cum va arăta peste ani şi ani chipul ei, persoana ei, printre alte femei corecte, cu manierele ei, cu toaletele ei. Pe trupul unei femei corecte moda nu este decît un soi de uniformă lipsită de orice atracţie, chiar dacă toaleta, cum e şi inevitabil de altfel, face aluzie la ceva erotic ; e o atracţie de care ea nu-şi dă seama, ca podoabele unor păsări sau animale cu penetul şi blănurile bogate ; o simţi ca în îmbrăcămintea unei regine sau aidoma fotografiilor vechi ale unor femei decoltate, în înfăţişarea cărora dragostea nu este decît o bănuială, un semn de întrebare. Da, putea s-o corupă, se gîndea virtuosul R. B. Dar la ce bun ? Pentru cine ? Ochii ei albaştri şi inexpresivi, carnaţia de lapte, părul ei spălăcit, trupul robust, bine dezvoltat, armonios, picioarele sculpturale dar fără ostentaţie şi neprihănite, înfăţişarea aceea de femeie planturoasă în faţa căreia ţi-ai pune întrebarea cine ar putea-o iubi, nu se împăcau de loc cu imaginea unei femei corupte. Era

întru totul nedefinită : ochii, faţa, toată fiinţa ei, n-aveau nici o semnificaţie. Puteai să-i imprimi orice idee, orice obişnuinţă. Peste cîteva luni ar fi avut o semnificaţie : ar fi fost fata care a sorbit din paharul amar al experienţei, fata coruptă care trece din deziluzie în deziluzie, în afara lumii ei, pradă uşoară pentru orice nouă înşelăciune. Îţi puteai închipui cum ar fi fost îmbrăcată, pieptănată, cum s-ar fi mişcat. Nu, n-ar fi fost bine. Nu-i nimic mai rău decît să fii stricată avînd o înfăţişare de femeie cinstită. Capeţi figura aceea de femeie stricată care-ţi face milă cînd te uiţi la ea.

Pînă şi bărbaţii virtuoşi de felul lui R. B. sînt munciţi de remuşcări pentru că au amăgit cîndva o femeie ; pînă şi asupra lor se fixează ochii unei femei care-şi aduce aminte, nu poate vorbi, nu va vorbi. Şi, la urma urmei, nici nu se ştie ce-ar putea spune. Nu există nici un tribunal care să judece asemenea delicte. Totul pare siguranţă şi neştiinţă, se pare că fiecare s-a obişnuit cu răul său şi trăieşte liniştit. Pînă şi omul atît de stimat care este R. B. ştie că o fată s-a pierdut din pricina lui. Asta s-a întîmplat cu mulţi ani în urmă ; a fost de ajuns puţin, o discuţie într-o cafenea, era încă tînăr, într-un orăşel de provincie. Fata era îmbrăcată sărăcăcios, şi el era sărac, şi totuşi vorbise despre ţări îndepărtate, despre viaţa care trece, despre frumseţea ce se pierde, despre bucurii pe care nici măcar el nu le cunoştea. Uneori tinereţea este o vîrstă a cruzimii. Fata era drăguţă. N-a mai văzut-o vreme de mulţi ani, căci părăsise orăşelul de provincie. O întîlnise mai tîrziu, la Milano, acum femeie. Făcea trotuarul. Ea îl re-

cunoscu şi-l privi aşa cum se uită un cîine la cel ce l-a lovit, cu o mută şi tîmpă aducere-aminte. El se simţi prost toată noaptea. Se consolă însă spunîndu-şi că nu se putea ca numai el să fie autorul situaţiei în care ajunsese fata: că, de la bun început, avea în fiinţa ei semnele destinului ce-o aştepta; că mulţi trebuie să fi conlucrat la asta. Dar şi el, şi el, prin cuvintele rostite atunci. De altfel, şi el făcuse multe greşeli din pricina unor cuvinte auzite, fusese jignit. „Ceea ce ne jigneşte, ceea ce ne umileşte, ceea ce ne hotărăşte soarta, ceea ce ne răneşte pentru toată viaţa sau ne dă aripi, nu sînt altceva decît cuvintele, cuvintele, nimic altceva decît cuvintele. Povestea oamenilor zace în cuvintele rostite şi ascultate. Şi e uşor. Oricine poate s-o facă. E o armă pe care toţi o au la dispoziţie şi pe care toţi o pot mînui".

Îşi aduse aminte de cuvintele care-l răniseră pe el, care-i hotărîseră pînă la urmă destinul; piedicile, repulsiile, durerile lui intime nu erau altceva decît consecinţa jignirilor îndurate — şi aceste jigniri nu fuseseră decît cîteva cuvinte. E suficient să pronunţi alte cuvinte pentru a-i da unei fiinţe aripi, senzaţia vieţii, bucuria, speranţa.

Lucia credea în cuvintele lui. El recunoscu în ea aproape evoluţia unei boli. Cunoştea prea bine efluviile acelea, destăinuirea aceea totală a unei tinere lipsite de experienţă şi încrezătoare care nu i se adresează cuiva, ci universului, nu-l vede pe cel din faţa ei, ci vede o prezenţă necunoscută, care încă nu i s-a revelat.

— Să fugim împreună, zicea fata. Să mergem la Paris.

El ştia ce capcane tebuiau întinse pentru ca o femeie să cadă pe mîna unui bărbat experimentat, dibaci, ştiind să profite de momentul prielnic. „Trebuie să se mărite cît mai repede", îşi zise el, şi se lăudă pentru virtutea lui. Îşi jucă şi el rolul şi vru să-i cunoască familia: oameni cumsecade, onorabili, la locul lor. Mama îi recomandă să vegheze asupra Luciei, o dată ce fata i se încredinţase lui, şi se bucura că fiica ei nimerise bine. Se ştie că oamenii ăştia niţel mai cunoscuţi sînt nişte corupători periculoşi. Lucia începu să-l pună la curent cu zbuciumele ei sufleteşti, cu tulburările ei, îi vorbea despre bărbaţii ce o acostau şi-i făceau propuneri; bineînţeles, bărbaţi oneşti. De ea nu se puteau lega decît nişte bărbaţi oneşti şi bine intenţionaţi.

Totul se revărsă în numeroase plimbări, în întîlniri pe furiş, opriri în pieţele pustii şi singuratice, escapade prin locurile unde se îmbrăţişează înamoraţii. E foarte probabil că toate astea implicau, din partea lui R. B., o anumită perfidie. El îi cunoştea toate tresăririle, toate gîndurile şi toate înclinaţiile, nesiguranţa alegerii între un bărbat şi altul, neaşteptatele tentaţii, dorinţa de a fugi, buimăceala în faţa vieţii. Şi chiar intuia mult mai multe lucruri: intuia reacţiile ei fizice, ceva neplăcut. Virtutea e atît de aproape de natură, încît, poate, corupţia nu este decît răzbunarea omului împotriva a tot ceea ce-l stăpîneşte printr-o lege prea simplă şi prea adevărată.

Şi, într-o zi, Lucia dispăru. Făcu apoi o scurtă apariţie, pentru a-i spune că şi-a găsit bărbatul pe care-l căuta. Curînd se şi căsători, bineînţeles cu mare ceremonie. R. B. nu participă la nuntă căci

se afla, din întîmplare, într-o călătorie. El se gîndi pur și simplu că apropierea asta dintre o fată și un bărbat în puterea vîrstei se sfîrșește de obicei printr-o căsătorie. Bărbatul slujește uneori drept loc de popas și adăpost într-o clipă primejdioasă din viața unei fete. După doi ani, Lucia dădu semne de viață. El se pregăti s-o primească, fiindu-i recunoscător că evitase o întîlnire jenantă imediat după nuntă : da, în doi ani mai îmbătrînise nițel.

Cînd fata i se înfățișă, el se bucură că nu se înșelase ; devenise femeie, una din acelea în fața cărora nu te poți gîndi decît că au un bărbat care le iubește și ele nu trebuie să-i placă decît acestuia. Ochii ei nu căpătaseră nici un pic de expresivitate, în afară doar de un fel de uimire. Se temu că o să-i reproșeze ceva, că o să-i trezească o remușcare pe care o simțea fără a izbuti s-o definească. El fusese cel care-i dăduse brînci în viață, și își aminti ultima discuție dintre ei doi, afară, într-o zi de primăvară, cu florile de pe acum scuturate, plină de vînt și de praf. Fusese ziua în care Lucia izbucnise pe neașteptate în plîns ; ochii ei inexpresivi deveneau de un albastru mai întunecat ; el îi mîngîiase o clipă părul, pieptănat cu o buclă pe frunte, după un model dintr-o revistă. Și acum iat-o, cu ochii ei mirați.

Din același loc, din același fotoliu unde visase altădată cu ochii deschiși niște fugi imposibile, niște libertăți imposibile, îi vorbi acum despre copilul ei. Îl născuse și murise la cîteva ore după naștere. Fusese adus pe lume cu mare greutate. Vorbea fără nici o jenă de pîntecele ei, de chirurg, despre naștere, despre copilul născut anormal. Îi spunea

că era enorm. Că avea patru kilograme, că era lung de șaizeci de centimetri. Venise și dispăruse imediat. Dar, din fericire, zicea ea, îl botezaseră. Avea un nume. Nimeni din casă nu-și dădea seama cum putuse apărea și dispărea imediat. Avea fața normală, nedeformată de nașterea aceea anevoioasă. Era viața lui ; o viață de douăsprezece ore, avea un nume, o evoluție. Îl puseseră pe o măsuță. Îl pierduseră ca pe un obiect. Viața lui se desfășurase într-o călătorie care a durat mai bine de douăsprezece ore ca să vină pe lume, printre medici, specialiști, rude. Și douăsprezece ore de viață... Il chema... R. B. nu-și mai amintea numele copilului, cu toate că ea îl rostise cu cîteva clipe mai înainte. Nu trăise, nu cunoscuse nimic și, cu toate acestea, existase. Își are chiar locul lui în lumea celor morți. Mîine nimeni n-o să-și aducă aminte de el. Nimeni n-o să-i știe numele. Ea venise să ateste în fața lui R. B. prezența acelei scurte vieți. Cu ochii ei inexpresivi, iat-o, privind în gol : îl vede.

— Chiar de-aș mai avea alți zece, el există, există pentru mine. O să fiu singura care o să-și aducă aminte de el, singura care-l voi păstra în mine, singura care voi ști că a trăit.

R. B. ridică ochii și privește în golul acestui abis. Zărește pe pieptul ei, prin deschizătura paltonului, o fotografie într-un medalion. Înăuntru e ceva ca un fruct, ca o nucă de cocos, ca o piersică, între cutele unui scutec. Doamne. S-a născut, a ațipit, a murit. Și aceasta e mama lui. Fetișcana de ieri, pagina albă de ieri, pe care oricine ar fi putut scrie un destin.

Nu fără a se simți tulburat, R. B. o consolează :

— Ştii, dragă Lucia, viaţa o să-ţi ofere compensaţii. Viaţa nu e chiar atît de rea.

Ea avusese totdeauna nişte mîinii mari, puternice, de femeie care munceşte ; mîinile ei goale de mică mamă.

— Nu, eu nu vreau să-l uit. El trebuie să existe în sufletul meu. Eu sînt singura... înţelegi ? Mă gîndesc că e acolo, dincolo de poarta aceea... Acum e oaspete.

Şi totuşi R. B. încearcă o remuşcare aidoma celei încercate cînd o văzuse pe fata aceea sărmană făcînd trotuarul.

MONOLOG

(Acesta e monologul unei mame de astăzi. E o femeie încă tînără).

„Mi s-a întîmplat un fapt la care nu mă dusese niciodată gîndul : Azi-dimineaţă băiatul meu mi-a reproşat : «De ce nu m-ai făcut mai înalt. Dacă mă făceai mai înalt plăceam mai mult. Mă prezentam mai bine în societate. Aveam mai mult noroc». Zău dac-am ştiut ce să-i răspund. Era cît pe ce să-i trag o palmă, şi încă peste gură, dar nu mai e un copil. I-am zis : «Scuză-mă, îmi pare rău». Dar el, de colo : «Ei, în sfîrşit» ! şi numai ce-l văd că iese, trîntind uşa. Totdeauna trînteşte uşa aşa de tare de se zguduie casa. Iar eu am stat şi m-am gîndit la reproşul lui, şi mă simţeam de parcă cineva m-ar fi acuzat de o vină pe care o port în mine, dar nu depinde de mine ca s-o pot evita. Încă mai tremur, mă trec fiorii, mîinile mi-s reci. Nu izbutesc să-mi închipui că i-aş fi putut spune mamei asemenea cuvinte. Aş vrea să întreb pe cineva dacă e drept să fie aşa ; ca şi cum cineva ar putea alege din cine să se nască şi cum să se nască.

Adevărul — ăsta e: fiul meu îmi reproşează că l-am adus pe lume aşa cum e. Cu cinci centimetri să fi fost mai înalt, şi s-ar fi declarat mulţumit. Dar cum puteam s-o fac? Mă gîndeam la atîtea pentru el, cînd îl aşteptam să vină pe lume! Şi nu se poate spune că ar fi mic de statură. E mai înalt decît mine, mai înalt decît taică-său, nu e chiar înalt de tot, dar e bine făcut, aşa cum mi-l amintesc că era cînd l-am văzut pentru ultima oară la mare, şi eram mulţumită că aducea cu un mic Hercule. Are mare grijă de trupul lui, crede că depinde numai de el să nu se diformeze; şi apoi are o înfăţişare virilă şi deschisă, dinţi frumoşi, păr frumos, acum niţel ondulat, ca al meu — gura frumoasă. E adevărat că uneori îl confund cu vreun băiat pe care-l zăresc în mulţime; dar asta nu e vina mea; sînt mult mai mulţi băieţi frumoşi decît pe vremea mea, şi toţi seamănă puţin între ei: de aceea îi confund. Dar băiatul meu e sănătos tun, e inteligent. Bărbatul meu n-a fost niciodată frumos; cînd l-am cunoscut, chiar în seara cînd l-am cunoscut, îmi aduc aminte, mă gîndeam cu duioşie la el, zicîndu-mi: «Tare-i urîţel, săracu'!» şi nici nu mă gîndeam că o să-l iubesc şi o să mă căsătoresc cu el. Şi eu şi surorile mele ziceam că era urît de-a binelea. Eu îl scuzam, zicînd că e deştept. N-aş fi vrut niciodată ca o fată de-a mea să-i semene, dar pe el îl iubeam. Tatăl meu avea picioarele scurte şi, cum totdeauna purta haina lungă, îmi era ruşine să ies cu el în lume, dar el ţinea la asta, pentru că eu eram o fată frumoasă şi era mîndru de mine; pînă şi astăzi, cînd mă gîndesc

la el şi-mi aduc aminte că avea picioarele scurte, mă gîndesc la asta cu duioşie, ca la un copil; da, mă gîndesc la el de parcă ar fi fost mititel, poate pentru că e mort.

Dar e cu putinţă — mă întreb eu — ca pentru cinci centimetri în plus un băiat să se uite la maică-sa ca la o clocitoare care nu şi-a făcut bine treaba? Cînd eram fetiţă şi trăiam la ţară, o curcă a murit de pasiunea clocitului, căci nu mai mînca de loc. Acum există o maşină care scoate pui. Ei, bine, să-i facem şi pe ei să fie aduşi pe lume de o maşină şi cine nu iese bine, să fie vîndut la tîrg. Un defect de fabricaţie! Şi n-are decît să ridice mîna asupra cui l-a adus pe lume. Sînt nişte gînduri prea mari pentru mine. Şi adevărul e că eu i-am cerut scuze. Cînd auzi unele aiureli de astea, orice cuvînt de răspuns apare idiot. Nebunii, bolnavii cronici, sluţii, toţi cei pe care i-am văzut în orăşelul meu de provincie, neînvinovăţind pe nimeni, neînvinovăţindu-şi nici măcar soarta şi nenorocul, ar fi trebuit să treacă oraşul prin foc şi fier, dacă ar fi gîndit aşa cum se gîndeşte astăzi: ar fi trebuit să distrugă totul şi să statornicească o domnie a urii şi a răzbunării împotriva a tot ce exista. Nu, n-o iau razna cu închipuirea — sugerează nişte orori la care nu m-aş fi gîndit niciodată. Ororile din lagărele de exterminare.

Cred, pur şi simplu, că astăzi oamenii nu se mai privesc în ochi, unde se citeşte totul, unde străluceşte sufletul omului. (Îmi pare rău că nu-s deprinsă să mă folosesc de alte cuvinte: să se privească în ochi, sufletul care străluceşte; sînt mai degrabă o ignorantă, nu mă pot ex-

prima bine, dar știu ce vreau să spun). Vreau să spun că pînă și cînd te duci la doctor, nici măcar acesta nu izbutește să te înțeleagă ca pe un tot ; unul se pricepe numai la plămîni, altul la ficat, altul la oase. Nu cunosc din tine decît un fragment. Nu zic că asta ar fi rău, e chiar mai bine așa ; dar mi se pare că acesta ar fi sensul vieții de astăzi. Poate că-i mai bine, dar pînă la urmă concluzia e aceeași : că nu reușesc să te înțeleagă pînă la capăt, că nu izbutesc să te vindece. Pe cînd eram mică, doctorii îți vorbeau ca unui mister ce trebuia descoperit și spre care vroiau să fie călăuziți de tine însăți ; ceva depindea de o forță mai puternică decît oricare alta. Iar astăzi, pe un clișeu radiografic, tu ești acolo, în vertebra aia, în încîlceala aia de măruntaie și în inima mișcîndu-se ca o meduză în mare cînd vine primăvara ; un ceva palpitînd de marea palpitație a lumii dar care, abia luat în mînă, nu este decît un fel de cheag lipicios. Viața. Mi se pare că toți se uită prea de aproape la ea.

Toți pot vedea cum sînt făcute fetele care se despoaie ca să fie alese *miss* nu știu ce, sau pentru a-și comercializa imaginea. Și toți își aleg cîte o *miss ;* în privința asta toți sînt de aceeași părere, revoluționarii și reacționarii au aceeași părere despre femeia pe care vor s-o descătușeze. Nu-s destul de deșteaptă ca să încerc să pricep lucrurile mai în adîncime, dar mie îmi ajunge atîta. Își pun o eșarfă în bandulieră și se prezintă toate împreună ; și asta o fac tocmai ele, care se cred unice, unicitatea fiind veșnica aspirație a femeii, paradisul ei pierdut. Și de ce nu este supus și bărbatul la o asemenea ceremonie ? Așa gîndesc

eu ; s-ar putea să n-am dreptate, nu știu, sînt prea multe lucruri noi. Fetele alea se mărită și toți știu tot ce știe bărbatul lor. Unul se înclină în fața lor și se gîndește că... oricine își poate închipui la ce se gîndește. Și, la un moment dat, i se preamărește cîte uneia o parte a trupului. Să zicem — coapsele ; da, coapsele, pentru că toți le fotografiază și toți vorbesc numai despre asta. Uneori se îmbogățesc tocmai datorită acestui amănunt al trupului lor. Îi ajută să trăiască demni pe mama săracă și pe tatăl bătrîn. Și toți se laudă cu părinți de origine modestă, care au izbutit să urce pe scara socială. Despre ea, chiar dacă are o situație strălucită, se zice că nu s-a înfumurat, că a rămas o fată cumsecade și modestă. În saloanele oamenilor respectabili, femeile și bărbații discută despre coapsele alea : își transmit buletinul stării lor actuale ; unii spun că ar trebui să se ia unele măsuri de prevedere, să fie cumva menținute în aceeași formă ; ba chiar se află unii care cer să se facă un mulaj după ele, pînă mai e timp.

Ei, se zice, și grecii ? Bine, dar la ei astea erau rituri religioase, era un artist la mijloc, un mare artist care-și reprezenta creația inspirată de o muritoare, ca un zeu care se bucură de perfecțiunea lumii. Un sîn putea deveni cerul, căutarea unei legi a armoniei și a proporțiilor. Chestia cu coapsele faimoase am văzut-o și eu o dată. Bărbații își plecau ochii ca să se uite tocmai acolo. Și totuși, are un chip frumos, care se cere și merită să fie privit. Dar nimeni nu se uită la ea ca la o făptură care are un suflet. Oi fi eu înapoiată, dar cred că un chip de femeie se cere să fie privit așa cum sînt privite florile și chipurile făpturilor

însuflețite. Cred că, o astfel de femeie, tot privind-o cum nu trebuie, se prostește și ajunge inexpresivă. Are ochi frumoși, cu gene lungi și o figură deschisă, plăcută, de femeie din popor. Parcă ar grăi : uitați-vă un pic la gura asta care știe să rostească niște cuvinte simple, la fruntea îndărătul căreia mi se zbat și mie niște gînduri, voi, cei care m-ați lăudat pentru ceva ce nu-mi stîrnește respectul pentru voi, chiar dacă vă mulțumesc, întrucît norocul nu trebuie disprețuit.

Nouă, cînd eram fetișcane, ni se spunea că avem un fel aparte de a mișca buzele, o rotunjime aparte a bărbiei, pronunția un pic peltică sau o oarecare neregularitate a dinților care erau un element al farmecului nostru, chiar dacă cel mai irațional. Iar noi ne uitam în oglindă ca să ne dăm seama de acel detaliu intim al persoanei noastre, care ni se revelase. Uneori o femeie este atrasă de figura unui bărbat mai în vîrstă tocmai din pricina unei trăsături rămase infantile, ca un ecou al tinereții pierdute : genele puțin mai lungi și arcuite ca ale copiilor, sau gura cărnoasă încă, neuscată de trecerea anilor. Și ne aduceam aminte de un sărut sau de ceva nedeslușit, de un semn fără importanță, care ne făcea să ne uităm apoi în oglindă, în căutarea acelui farmec încă necunoscut și abia explorat — noua noastră mică avere. Erau lucruri neînsemnate și eram recunoscătoare pentru acest mister al trupului nostru, pe care înflorise din întîmplare o mică nouă atracție.

Și toate astea trec repede, fără să lase vreo amintire. Fata aceea poate că are un suflet delicat, cu siguranță că-l are ; poate să facă progrese și poate urca gradele cele mai înalte ale perfecțiunii

în inima ei, dar va rămîne veșnic cea pe care lumea se teme pînă și s-o vadă așezîndu-se pe comoara ei, comoara pentru care societatea o cinstește. Mi-ar plăcea să-i vorbesc o dată. I-aș povesti despre acuzația pe care mi-o aduce fiul meu, acuzația că nu l-am făcut mai înalt. Cred că noi două ne-am înțelege."

UN PARFUM SUBTIL

Am întreţinut o vreme relaţii cu Mauro — un criminal, am căutat să-l ajut, am încercat în toate felurile să-l fac să se îndrepte. Dar mi-am dat seama destul de repede că niciodată nu va izbuti să se îndrepte ; răul îl măcina pe dinlăuntru, îl dezagrega ; şi curînd nu mai ştiui cum l-aş putea ajuta. „Cum ? Îi ajutaţi pe criminali ? De ce nu l-aţi denunţat ? De ce nu l-aţi făcut să-şi ispăşească pedeapsa ?" mă va întreba cineva. O clipă : la ora asta cred că se va fi pedepsit singur destul de aspru. „A, da, credeţi deci în puterea destructivă a răului ? În vremurile astea ?" mi se pare că-l aud pe altul zicîndu-mi. O fi o naivitate din partea mea, dar totuşi zîmbiţi. Credeţi că în vremurile noastre răul a fost abolit, că pedeapsa a fost abolită, chiar dacă nu este vorba de cea administrată de oameni ? Lăsaţi-mă să vorbesc şi o să vedeţi că este vorba de un criminal, de un delict care i-ar lăsa perplecşi chiar şi pe judecători. Sînt pedepse pe care numai omul şi le poate aplica, prin el însuşi. Şi criminalul ăsta al meu se pedepseşte groaznic, fără să vrea.

Îl cheamă — cum spuneam — Mauro. Cînd s-a prezentat pentru prima dată în casa mea, se uitase în jur, îmi văzuse cărţile din bibliotecă şi zisese :

— Ce de poveşti, şi cum îşi mai sparg oamenii capetele ca să le compună. Dar eu, care am văzut atîtea întîmplări, ce să fac ?

— Cum adică ai văzut ? Ai avut ocazia să...

— Sînt şofer, îmi răspunsese el.

Era tînăr ; avea o oarecare delicateţe şi nu era chiar de tot incult. Meseria lui îi dăduse oarecari maniere, aş zice maniere diplomatice, adică ale unui om obişnuit să păstreze un secret, şi nu i se întîmpla să se prefacă vreodată că are. Pînă şi faţă de mine dădea dovadă de o încredere detaşată, de o familiaritate a unui om intrat în viaţa cuiva şi împărţindu-i povara ; avea ceva de infirmier. Un tip excepţional : le vorbeam despre el şi prietenilor cărora îl recomandam, care îl luau unul după altul în serviciul lor, dar pe care îi părăsea pe rînd. La un moment dat dispărea fără să dea nici o explicaţie sau un semn de viaţă ; în general, după ce încasa primul salariu.

— E un tînăr descurcăreţ, ataşat ; are o calitate esenţială pentru meseria lui ; se orientează oriunde, oricît de străin ar fi pentru el oraşul în care nimereşte ; ştie să se facă înţeles şi să iasă totdeauna din orice încurcătură. Păcat...

Aşa s-a întîmplat o dată, de două ori, de trei ori. Mauro se întorcea la mine şi acum ştiam, de fiecare dacă cînd se înfăţişa în casa mea, că-şi părăsise postul. Între timp decădea şi din punct de vedere fizic, lucru întristător la un tînăr. La un moment dat refuză să se mai prezinte undeva. Se

obişnuise să trăiască din expediente. De fapt nici nu mai era prezentabil.

Sînt un om care trăieşte mai degrabă retras. Am impresia că nu prea cunosc lumea de astăzi. Mi-o închipui uneori extrem de falsă şi de complicată ; alteori totuşi o privesc cu un naiv optimism. Teoretic, o judec primejdioasă ; practic însă sînt dispus să-i acord cuiva încrederea mea, şi mă mir pe urmă că m-am înşelat rău de tot.

— Corupţia ? îmi zice Mauro ; uneori nu este decît o aparenţă. Eram o dată în serviciul unei doamne căsătorită cu un bărbat foarte bogat. Frumseţea ei înfloritoare şi expresia naivă a celui ce a dat peste un noroc neaşteptat, mă făcea să pîndesc ziua în care voi descoperi cine fusese mai înainte. N-a fost greu. O dată nu mai rezistă. Îşi făcuse rost de o pînză veche, zicînd că voia s-o reconstituie la un pictor. Cel care ar fi văzut-o intrînd în atelierul acela, şi-ar fi putut imagina o aventură. Dar s-ar fi înşelat. Ea fusese o dată model ; voia să se reîntoarcă să-şi revadă un vechi prieten, să respire aerul acelui atelier, să mai simtă o dată mirosul culorilor, să se mai audă tutuită ca pe vremea cînd poza goală ; era ca şi cum şi-ar fi revăzut satul natal şi leagănul norocului ei, căruia îi aducea cinstirea de femeie simplă şi sănătoasă.

Văzînd că-i face plăcere să se destăinuie, eu îl lăsam pe Mauro să vorbească. Stătea în picioare, ca pe punctul de a pleca, şi aceasta era o atitudine dictată de meseria lui. În vreme ce vorbea, se ducea din cînd în cînd la fereastră. Piaţeta spre care dă apartamentul meu e singuratică, interzisă pentru circulaţie şi, tocmai de aceea, un loc unde îndrăgostiţii se cred singuri şi nevăzuţi de nimeni.

Totdeauna mă impresionează gesturile lor : femeile aplecîndu-se peste zidul scund al grădinii, bărbatul care le ţine în braţe ca şi cum le-ar fi rău ; sau bărbatul cărunt redevenit copilăros în faţa femeii, plin de nobleţe, o dată ce trebuie să o simtă nobilă şi neexplorată. Apoi, sfîrşindu-se ora întîlnirii, cei doi pleacă, se desprind unul de altul, redevin doi, separaţi şi feluriţi.

— Am fost şi eu pe-aici, îmi zise Mauro într-o seară, dînd puţin la o parte perdeaua.

— Ei, dar cine n-a fost ! i-am zis eu.

— Nu cum credeţi dumneavoastră, replică el. Vreau să spun, nu ca toţi ceilalţi. O însoţeam pe fiica stăpînei mele la o întîlnire. Era una din familiile acelea bogate care-şi iau mereu un martor dintre servitori şi unde e greu să-ţi găseşti complici. Stăpînul meu era într-o stare de continuă agitaţie din pricina fiicei sale, încă abia o copilă şi, în ciuda numeroaselor lui afaceri, obligaţii, întîlniri, părea că din cînd în cînd tresare alarmat şi întreabă : „Unde-i Olga ?". Mama ar fi fost mai îngăduitoare, îi era de ajuns să ştie că prietenii, însoţiţi de surorile lor, veniseră s-o ia deacasă. Tatăl ei părea însă că se teme mereu de o pată, de ceva ce-i putea murdări costumul totdeauna fără cusur, călcat, imaculat : avea predilecţie pentru costumele de culoare deschisă. Eu fusesem însărcinat s-o însoţesc pe domnişoara Olga în maşină, cu prescripţii şi îndrumări precise — şi s-o aştept la ieşire. Domnişoara, crescută într-un astfel de mediu şi sub o asemenea supraveghere, era o fiinţă ce nu putea stîrni într-un bărbat altceva decît ideea unei perpetue adolescenţe. Fata

părea încă și mai insignifiantă, de te întrista cînd, uneori, se machia excesiv. Cum avea un chip de păpușă, copilăros, chiar că te mîhnea.

Într-o seară, pe cînd ne întorceam de la una din prietenele ei, tocmai în fața scărilor ce dau spre piațeta asta, fata îmi spuse hotărîtă : „Oprește. Cobor un moment ". Oprii, ea coborî și o luă la fugă pe trepte în sus. Mă luai după ea, strigînd : „Domnișoară, domnișoară..." La ora aceea piațeta era pustie. Era încă frig, era seară. Perechile nu frecventează locurile astea decît primăvara. Un tînăr se desprinse din porticul bisericii, îi veni în întîmpinare și ea i se aruncă în brațe. Nu părea să fie un tînăr bogat, vreau să spun că nu era de condiția ei ; era, după înfățișare, un tînăr, un tînăr din provincie, aflat în oraș la studii. Fata nu se desprindea din brațele lui, așteptînd ; pălăria îi căzuse într-o parte și dezordinea asta părea s-o facă mai matură, mai coaptă. El o legăna în brațe și o apleca pe spate, sărutîndu-i febril toată fața. Apoi începură să se legene îmbrățișați, în vreme ce ea părea să-și urmărească o plăsmuire a închipuirii, asemuind-o cu realitatea. În viața mea nu mai văzusem o asemenea scenă atît de aproape ; stăteam la numai doi pași de ei, uitîndu-mă la ceas ; și murmuram : „Domnișoară, vedeți că la nouă fix ne așteaptă acasă". Astfel, atent la ceas și tot întorcîndu-mă s-o admir, aveam aerul unui arbitru la un meci de box. După înfățișarea copilăroasă a băiatului, mi se părea că sau el, sau altul, ar fi fost totuna, sau că el era toți ceilalți, lumea revelației virile. Cu toate că amîndoi erau evident lipsiți de experiență, născoceau binișor, cum

ți se întîmplă să le vezi uneori pe viețățile mici, neștiutoare, nevinovate și murdare ca însăși natura. Eu continuam să-i atrag atenția : „Domnișoară, domnișoară, încă cinci minute și trebuie să fim acasă". Ea își aranjă pălăria, gîfîind, îmbujorată și nevinovată de parcă ar fi făcut o cură de fructe. Tînărul profită de momentul în care ea-și punea în ordine ținuta, scoase portofelul și, măsurîndu-mă pentru prima oară din cap pînă-n picioare — eram în uniformă — îmi puse în palmă un bilet de o mie de lire. Privindu-l, în vreme ce-i mulțumeam cu distincție, îmi confirmai prima impresie despre el. Îmi întipării în minte fizionomia lui : Era — gîndeam — primul bărbat care se atinsese de fata asta. Mai tîrziu ea și-ar fi dat seama de asta, el ar fi dispărut, nu putea fi el cel predestinat. Nu putea să-i fi făcut cunoștința decît de la distanță, prin vreun bilețel ajuns la ea cine știe cum, sau în timpul vreunei întîlniri pe furiș. Coborînd treptele, se sprijini de brațul lui. Simțea nevoia să sară din treaptă-n treaptă, așa că-și rezemă celălalt braț de al meu. O duserăm astfel în zbor pînă la picioarele treptelor. În fața mașinii părură a nu se mai cunoaște, un gol și o dezamăgire vădită punea parcă stăpînire pe amîndoi.

Am devenit complicele acestor întîlniri. Scena se desfășura mereu în același fel, eu eram mereu cu ochii pe ceas, ca și cum aș fi cronometrat un antrenament. Uneori ea vorbea, dar cu voce atît de tare, de părea că visează. Apoi, în mod inexplicabil, întîlnirile deveniră din ce în ce mai grăbite. Ea era cea care zicea că se grăbește. Învățase acum să vorbească aproape în șoaptă ; murmurau cuvintele atît de aproape unul de altul, încît nu

auzeam ce-și spun ; pricepeam doar că, vorbind, cei doi se rătăceau, se chinuiau, se urmăreau, se regăseau, se mîniau, plîngeau. Nevinovăția lor se strica și putrezea.

Mauro tăcu. Era acum seară și eu șovăiam să aprind lumina. În piațetă, primele perechi dispăruseră ; altele le luau locul, aruncau în jur priviri cercetătoare și alegeau totdeauna locurile pe care le ocupaseră alții. Femeia se sprijinea în podurile palmelor și se sălta pe zid ; bărbatul o ajuta și rămînea mai jos decît ea, cu obrazul pe genunchii ei, începînd să vorbească, mereu cu aerul acela rugător și nesincer, în vreme ce ea îl privea de sus, sorbindu-i cu lăcomie cuvintele, gravă ca o împărțitoare a farmecelor.

— Și cum s-a sfîrșit ? îl întrebai pe Mauro.

— Rău, răspunse el. Fata și-a dat foc după ce s-a stropit cu benzină.

— Pentru atîta lucru ? mă mirai eu.

— Nu chiar. Într-una din serile alea, agitată, tremurătoare, după una din obișnuitele întîlniri, îmi ceru să facem un tur cu mașina. Se așezase lîngă mine. Se sprijini, poate fără să vrea, de brațul meu. Stătea pierdută, rezemată de spetează, fără apărare. Profitai de ocazie. Întrebuința un parfum subtil și deosebit de fin, pe care eu nu-l puteam suferi, care mă dezgusta. Mă mai dezgustă și acum, îl simt mereu plutind pe deasupra mea, învăluindu-mă din toate părțile. Se sinucise chiar în seara aceea. Există oameni care izbutesc să suporte o asemenea situație. Și care fac ca ziarele să scrie că „din cauze necunoscute..."

Se făcuse întuneric. Îl întrebai șoptit :

— Și băiatul ?

Îmi răspunse un glas stins :

— S-a otrăvit, dar a fost salvat la o stație de prim ajutor.

Mauro n-a mai venit pe la mine. Într-o seară, toamna trecută, mi se păru că-l recunosc, într-un individ ce se pregătea să doarmă pe o banchetă de pe bulevard. Își pusese o legăturică drept pernă la căpătîi, și se sucea căutîndu-și cu meticulozitate o poziție cît mai comodă. Sucindu-se, își ținea picioarele lipite unul de altul, ca și cum i-ar fi rămas prea multe lucruri cărora să le poarte de grijă.

FRUCTELE OPRITE

Ramusseau avea o mică librărie pe rue de ***. Într-adevăr, vocaţia lui ar fi fost să scrie cărţi mai degrabă decît să le vîndă, dar vremurile nu erau prielnice — vorbesc de anul trecut — cum nu sînt prielnice nici acum. Îţi dădeai seama de la bun început că librăria lui Ramusseau nu era dintre cele obişnuite, nici măcar la Paris ; vitrina era plină de cartonaşe reclamă de felul acestora : „Poezia este o pipă" şi „Poezia, ca şi viciul, merită respect". Din asta se poate trage concluzia că M. Ramusseau nu făcea afaceri prea strălucite. Metodele lui de publicitate erau modeste, dar inspirau teamă. Pe de altă parte, M. Ramusseau îi trata cu dispreţ pe clienţii care cumpărau cărţi necorespunzătoare gustului său. Un singur client îi rămăsese credincios, un domn bătrîn ce trecea periodic pe la el, întrebîndu-l de un al doilea volum, de negăsit, a unui album ilustrat tratînd despre viaţa sub Imperiu. Ramusseau era căsătorit, şi nevasta lui, o nemţoaică, stătea cu el în librărie. Avea şi un băiat care, la rîndul lui, îşi trata cu dispreţ părintele. Uitîndu-te la el, aveai impresia

că Ramusseau e ca un jucător pe cale să-şi piardă averea la bursă şi care aşteaptă să sune telefonul ca să afle amănuntele. Totuşi, la unele ceasuri, prietenii lui, care furnizau revistelor fleacăreli literare, veneau să-l vadă, şi atunci el uita de necazurile lui financiare, tot străduindu-se să afle expresia cea mai muşcătoare împotriva celor ce nu erau de părere că poezia este o pipă, adică nimic altceva decît plăcerea oferită de o pipă de bună calitate din care tragi un fum de tutun bun. Suferinţele unei vieţi pline de greutăţi alimentau ura acelor reuniuni în cadrul cărora, pînă la urmă, tot Ramusseau se dovedea a fi cel mai îngăduitor. El nu era decît ironic.

Şi tocmai în timpul unor asemenea ocupaţii o doamnă, probabil o clientă, trebui să aştepte mai bine de două ceasuri pe un scaun, într-un colţ al librăriei. Intrase şi obişnuitul domn bătrîn, cel cu albumul ilustrat, ducîndu-şi volumul întîi desperecheat într-o voluminoasă geantă de piele. Făcu însă stînga-mprejur la un semn de negaţie din partea lui Ramusseau, salutînd politicos şi mulţumind. Femeia rămînea însă în colţul ei. Nevasta lui Ramusseau se apropie de ea, dar femeia răspunse că dorea să vorbească numai cu librarul. Avea o voce blîndă, puţin tînguitoare ; parcă se întipărise în ea ecoul unei dureri sfîşietoare ; era o voce de copil trist. Să tot fi avut şaizeci de ani, şi hainele ei ponosite, ce-şi pierduseră orice aparenţă de ţesătură, nemaifiind decît un acoperămînt prin care se reliefau toate detaliile trupului ei, care odinioară trebuia să fi fost bine clădit, lăsară să se vadă la un moment dat, în vreme ce ridicase braţul ca să ia o carte dintr-un raft, o ruptură

la subsuori. Ea își retrase brusc mîna, poate aducîndu-și aminte de asta.

Rămas singur, Ramusseau încercă s-o concedieze în puține cuvinte, fără măcar să asculte ce dorea ea să-i vîndă. Vorbea de o ocazie rară, importantă, și un surîs promițător și sarcastic, de un dispreț ce-l depășea de departe pe al lui Ramusseau, îi zbîrci obrazul, transfigurînd-o. Se uita la Ramusseau, cu înfățișarea lui de tînăr mohorît, ca la o pradă și zicînd :

— Soția dumneavoastră va fi și ea mulțumită. Și adăugă : Pentru că va fi bogată.

Ramusseau n-avea chef de glumă :

— Credeți că se poate îmbogăți cineva din cărți ? Scrierea și vînzarea cărților e viciul cel mai fatal al omului.

Și Ramusseau continuă o vreme pe acest ton, uitînd de propria lui condiție și de ocazia ce i se oferea, pentru o divagație din cele care-l făceau adesea să uite că, procedînd mereu la fel, curînd urma să ajungă la situația de a nu mai putea plăti nici chiria pentru local.

— Și, încheie el, dacă aveți o asemenea bogăție, de ce n-o vindeți chiar dumneavoastră personal, în loc să căutați un librar, un intermediar ?

— Pentru că galanteria, viciul, au nevoie de intermediari, replică ea.

Ramusseau o privi uluit :

— Viciul lecturii, vreți să spuneți...

— Nu, domnule, viciul în sine, porcăria, replică femeia fără drept de apel.

Se sculă de pe scaun, nu-i mai fu rușine de haina ruptă la subsuoară, alungi brațul și scoase mașinal o carte din raft. O deschise la întîmplare.

O puse apoi la loc cu o precizie și cu o grijă care-i revelară lui Ramusseau o persoană îndemînatică în mînuirea cărților, ca un specialist la un instrument muzical.

— Domnule, reluă ea, vă aflați în fața unei femei care și-a pierdut soțul din pricina unor afaceri care ar putea însemna salvarea dumneavoastră. A murit acum trei luni, în închisoare, lăsîndu-mi o moștenire de care pot profita numai în parte întrucît, din nenorocire, în cursul sechestrului ce i s-a aplicat, s-a pierdut catalogul cu lista clienților lui. Îmi aduc aminte doar de cîteva nume, toate persoane respectabile și cu o bună poziție în societate, unele chiar suspuse, cel mai adesea evlavioase. Dar cum pot să mă prezint în fața lor, mai ales în halul ăsta ?

De data asta femeia ridică brațul, arătîndu-și ruptura de la subsuoară ca și cum și-ar fi arătat o parte devastată a trupului ei. Adăugă :

— La urma urmei, vedeți dacă merită osteneala.

Își vîrî mîna în poșetă, păru că vrea să-și scoată batista ca să-și șteargă o lacrimă a nenorocirii, o desfăcu cu amîndouă mîinile vreme de un minut care păru foarte lung. Pe batistă era imprimat un desen cu totul obscen, înconjurat de niște ornamente ale căror detalii erau greu de deslușit, dar pe care coloritul și compoziția le sugerau lubrice, alcătuite cu nesfîrșita și trista răbdare a imaginilor de acest soi.

— Nu-i așa că-i fermecătoare, surprinzătoare ? zise ea, uitîndu-se virtuoasă la Ramusseau.

Împături batista la loc, o vîrî grăbită în poșetă, ca și cum nu mai avea timp să aștepte.

— Cumpăr tot, zise Ramusseau.

— Sînt cîteva lăzi pline cu tot soiul de mărfuri, toate în stilul ăsta, cărți, stampe, obiecte surprinzătoare. Și pot să vă spun că mi-ar face plăcere să vă fiu de ajutor tocmai dumneavoastră, chiar dacă nu vă cunosc. Aveți o nevestică simpatică și care merită o situație mai bună, și dați dovadă de o dragoste intransigentă pentru poezie. Îmi aduceți aminte de bietul meu soț, pe cînd era tînăr, plin și el de astfel de idealuri. Și a sfîrșit-o în închisoare. E un martir.

Într-o seară, cîțiva ani mai tîrziu, o bătrînă femeie stătea pe o bancă de pe Boulevard Saint-Germain. Nu i se deslușeau trăsăturile, dar îți dădeai seama că trebuia să fie o femeie bătrînă după maldărul de haine vechi în care era înfofolită și sub care nu tresărea o mișcare, nici măcar o parte a trupului ei nu dădea impresia aceea de mobilitate și de nerăbdare care trădează o voință încă trează, o viață. Trebuia să fie la vîrsta cînd o haină modelează o înfățișare omenească pînă la punctul de a deveni un funebru simulacru. Stătea nemișcată. Vîntul rece de noiembrie mătura strada, și semnalele luminoase de la cea mai apropiată încrucișare de străzi se înălțau în piramide, amintind de jăraticul și de flacăra dintr-un cămin. Cercetînd-o pe femeia aceasta cu privirea, închipuirea putea să-și imagineze cine știe ce cusur sau monstruozitate, și era probabil ca vîrful de fier al unui baston ieșind din maldărul acela de vechituri să fie un picior de lemn aidoma celor purtate de cerșetori și pe care numai la Paris un cerșetor le poate purta. O umbră de bărbat, împingînd un cărucior de copil se așeză pe celălalt capăt al băncii. Luă peticul de lînă moale ce acoperea căruciorul — căruciorul era gol — și își vîrî picioarele înăuntru, acoperindu-le cu zdreanța aceea.

— Avem și noi confortul nostru, zise femeia, auzindu-l scoțînd un adînc oftat de ușurare.

— M-aș fi bucurat de alt confort, răspunse el, dacă aș fi fost mai norocos întru nelegiuire.

Răspunsul căzu în tăcere, luat parcă în zbor de vîntul ce răsucea frunzele căzute ale platanilor.

Într-un tîrziu, ca înfiorată, se auzi vocea femeii :

— Mai norocos în bine, voiați să ziceți.

— Nu-s chiar așa de prost, replică bărbatul, dar ea nu mai răspunse la întrebările lui și păru a nu asculta povestea pe care el o depăna ca pentru sine.

„Numai dracul mi-a trimis-o pe femeia aia să-mi propună să achiziționez o colecție de materiale erotice și, cu îngăduința domniei-voastre, obscene. Eram librar, aveam ceva talent literar și mă credeam un pătrunzător psiholog. S-o fi văzut numai : purta stigmatul unei meserii murdare, era decăzută și nerușinată. Nu puteai decît s-o crezi pe cuvînt, chiar dacă nu ți-ar fi oferit un eșantion de marfă demnă de toată considerația. Mi-am investit toate economiile și am intrat chiar în datorii ca să cumpăr totul în bloc, o cantitate considerabilă, care ar fi cerut săptămîni pentru a fi inventariată. Am întreprins o primă explorare în casa ei, dar după cîteva ore mi se păru că pot fi sigur de afacerea mea. Numai cotrobăind și răvășind conținutul acelor lăzi aveai senzația că ești sigur de ce cumperi, cum ești sigur că ai să

cumperi un kilogram de polipi numai văzîndu-le masa vîscoasă pe cîntar. Aveam nevastă și un fiu. Trebuia să fac inventarul numai eu cu nevastă-mea, noaptea, pentru ca băiatul să nici nu bănuiască măcar ce soi de comerț eram pe cale să punem pe picioare. Mai tîrziu însă, pînă și nevastă-mea ar fi fost de prisos. Căci problema era următoarea: cum să agățăm primul client, pe acela care ar fi răspîndit zvonul în sînul ocultei și respectabilei categorii de oameni care colecționează asemenea lucruri, oamenii cei mai ireproșabili, evitîndu-i pe imprudenții care ne-ar fi putut trăda. Trecea mereu pe la noi un individ care căuta al doilea volum al unei opere ilustrate. I-am spus nevestii-mi, chiar în seara aceea, ca și cum aș fi avut o revelație, că ăsta trebuie să fie unul din tipii aceia, că trebuie să-și fi pus în cap că într-o dugheană ca a noastră se ascundea ceva ilicit, sub o mască de dezordine artistică și de sărăcie. Trebuia să fie unul din cei ce adulmecă răul, corupția, călăuziți de un simț aparte, aproape presimțindu-le existența, și se încăpățînează să încerce pînă în clipa cînd încep să se manifeste, asemenea unei maladii diagnosticate. Înainte de a ne vîrî mîinile în comoara noastră, eu și nevastă-mea ne pierduserăm curajul. Îi spusesem că ar fi fost bine să încercăm să stăm numai cîte unul în librărie, ca să le dăm curaj celor mai timizi și individului aceluia misterios care putea să fie începutul norocului nostru.

— Eu? Singură? exclamase nevastă-mea.

— De ce nu? i-am tăiat-o eu scurt, măsurînd-o din cap pînă-n picioare, ca pe o străină. Ne-am putea îmbogăți repede și ne-am retrage

la țară, iar eu aș începe să-mi scriu propriile opere, adăugasem eu. Deschisesem prima ladă cu material pornografic și eu mai aveam încă destul curaj ca să-mi bat joc de titlurile ciudate ale unor cărți ca, de pildă: „Industria forestieră", „Plante și grădini", „Anuarul Ministerului Agriculturii". În vreme ce răsfoiam una din cărțile astea, întrebîndu-mă asupra eficacității ilustrațiilor, o auzi pe nevastă-mea zicînd, cu glas înăbușit:

— Va să zică ai fi în stare să mă vinzi și pe mine pe sub tejghea?

Ridicai ochii și o văzui stînd în fața mea, ca și cum n-aș fi cunoscut-o niciodată. Nevastă-mea era nemțoaică — și oricît de jenantă fusese poziția noastră în anii aceștia de după război, evitasem orice aluzii neplăcute la acest subiect. Mă căsătorisem cu ea tocmai în timpul războiului și apoi o ținusem mereu alături de mine, în librărie, ca s-o feresc de orice jignire. În noaptea aceea însă ea mă judeca plină de o revoltă care trebuia să se fi născut dintr-o ură ațipită și mută. Îi răspunsei cerîndu-mi scuze, dar ea stăruia într-ale ei cu o încăpățînare ce nu admitea replică. Tot ce ne împinsese o dată pe unul în brațele celuilalt devenise acum motiv de ură. La un moment dat o văzui repezindu-se la mine înarmată cu o pereche de foarfeci lungi. Mă aplecasem să culeg de pe jos o foaie căzută din marfa aceea, o fotografie, și mă gîndeam că ar fi fost destul de curios să cad rănit peste o poză de soiul ăla, scenă pe care o întrevedeam de o cruzime ieșită din comun.

Nu știu dacă dumneavoastră cunoașteți senzația de tristețe pe care o poate stîrni o poză de acest fel. Te cuprinde încetul cu încetul o toropeală ce se preschimbă într-o tristețe de moarte ; ți se pare că cineva te-a lovit în ceafă cu un instrument de tortură greu dar înfășurat în ceva moale, ceva care nu rănește dar îți destramă nervii și articulațiile. Ochii ficși și arzători caută altceva, caută ceva în plus, ceva suprem, ceva aproape de moarte și, nesățios, nu poți să te desprinzi. Văzui fotografia culeasă de pe jos și tocmai cînd nevastă-mea și coborîse arma spre capul meu, izbucnii într-un hohot de rîs.

— Uită-te, i-am spus.

Ea se opri pentru a arunca o privire peste fotografie. Fotografia reprezenta un măr splendid, un exemplar de expoziție agricolă, fotografiat parțial, tocmai la cavitatea pețiolului. Nevastă-mea aruncă foarfecele pe masă, se plecă deasupra mea și zise :

— Tîmpitule ! Și te-a mai dus și de nas !

Mînați de același gînd ne apucarăm să scotocim în grabă printre hîrtiile alea și, după primul strat de cărți întru totul mîrșave, dădurăm peste una de același gen fructifer : fotografiile celor mai frumoase piersice și ale celor mai frumoase mere pe care le văzusem vreodată.

— Ei, și acum distrează-te de unul singur ! îmi strigă nevastă-mea privindu-mă cu dispreț, și se retrase în camera ei. Nu mai simțeam în jurul meu decît noaptea, ca o cuvertură căzînd de pe un bolnav zguduit de fierbințeli și care nu mai izbutește să se trezească din starea lui de toropeală, ca să și-o tragă pe el și să se încălzească. Cu cît

exploram mai mult printre materialele acelea, cu atît mai mult ele se destrămau sub mîinile mele, printr-o vrajă nocturnă sau ca într-un delir. Pînă la urmă unele imagini nu mi se părură altceva decît niște mîzgîlituri făcute în grabă, niște linii trase la întîmplare și fără sens, oricum le-ai fi sucit. Dimineața, înțepenit, bătui la ușa nevesti-mi. Camera era goală. O luase din loc și încă împreună cu băiatul nostru. N-am înțeles nici pînă în ziua de astăzi dacă m-a părăsit din pricină că achiziționasem marfa aia, sau din pricină, să zicem, că nu era în regulă. Aș ține grozav să ajung la o concluzie — asta mi-ar împăca oarecum conștiința. Da, mi-ar sluji să stabilesc care sînt limitele răului."

Bătrîna, care părea să doarmă, se scutură din amorțeală :

— După cîte văd, domnule, sînteți un tip profund moral.

Bătrîna reflectă un moment. La un local de noapte de pe o străduță apropiată se trăgeau obloanele. Huruitul oblonului părea să coincidă cu o neașteptată coborîre a nopții, mai apropiată, mai amenințătoare, mai rece. Bătrîna zise, de data asta întorcînd capul sub hainele negre ce-o acopereau :

— Așa e, domnule Ramusseau. Dar dacă dumneavoastră ați fi privit fotografiile alea la o rază de lumină, v-ați fi dat seama că erau autentice, dintre cele mai rafinate sau, cum ziceți dumneavoastră, dintre cele mai obscene și mai abjecte : o marfă trucată și cu surprize. Și acum m-ar interesa să aflu ceva despre meditațiile dumneavoastră morale asupra unei asemenea chestiuni.

UN FIZIC PLĂCUT

Uitase la mine o pereche de mănuşi. Le pusesem într-un sertar, gîndindu-mă să i le restitui cu prima ocazie. Dar era greu de crezut că va mai trece pe la mine. Şi, cum îmi lăsase numărul ei de telefon, îmi ziceam că o voi suna. Avea un nume — şi ţinea să-i fie remarcat — un nume spaniol. Îl uitam, apoi mi-l aminteam pe neaşteptate, fără motiv. Deschizînd într-o zi sertarul acela, nările îmi fură izbite de un parfum puternic, cu miros de mosc ; erau mănuşile ei. Îmi reveniră în minte numele ei, imaginea ei şi o impresie : privirea ei. La ea nu ochii erau lucrul care atrăgea în primul rînd atenţia. Odată însă, cînd îşi acoperise faţa cu o mînă, într-un gest care trebuie să-i fi fost obişnuit — îi văzui privirea, dar ca şi cum ar fi fost privirea alteia — şi privirea aceasta parcă-mi zicea : „Sărman netot !". Ţi se întîmplă uneori să te simţi ca şi cum ai fi fost prădat, nu se ştie bine de ce anume, şi atunci începi să te agiţi, încerci să reconstitui după puţine indicii figura persoanei cu care ai stat între cei patru pereţi ai tăi. Căutai, deci, biletul pe care

mi-l vînduse, zicea ea, în folosul unui mare spital de tuberculoşi, care avea totuşi faima că este înfloritor. Găsii biletul. Era tipărit pe o hîrtie lucioasă, anexat la un fascicol dintr-o revistă muzicală intitulată „Reverii artistice". Biletul — costa o mie de lire — făgăduia un mare concert, „la o dată ce va fi fixată ulterior", cu participarea celor mai importante autorităţi ale statului, a doi faimoşi cîntăreţi şi sub oblăduirea unui comitet de onoare alcătuit din alese personalităţi, alături de care figurau nume total necunoscute. Nu era menţionată data. Revista purta însă o dată, de acum doi ani : 1947. Acum mi-o aminteam pe doamna aceea, cu un vraf de asemenea reviste. Răsfoii cîteva pagini. Primul articol făcea o divagaţie asupra reveriilor artistice. Fotografiile reproduse, în afară de una publicată cu toate onorurile, încadrată de o ramă, a unui faimos cîntăreţ, erau ale unor oameni necunoscuţi. Erau şi cîteva figuri de femei, cîntăreţe după cum era scris, de o oarecare frumuseţe istovită şi ambiguă. Mi-o amintii şi mai exact pe vizitatoarea mea, destul de frumoasă fiziceşte, dar de o vîrstă nelămurită. Putea să aibă optsprezece ca şi treizeci de ani. Iar privirea ei trăda o experienţă de cincizeci. Chipul ei nedefinit conturat ba era luminos, de un pal perlat, ba brusc îngrijorat, mirat, parcă din pricina unei plictiseli pe care o domina cu greu ; poate plictisul faţă de bărbaţi, aşa cum se manifestă la o curtezană.

O căutai la telefon. Îmi răspunse o voce de bărbat, stinsă şi aspră. Apoi vocea ei, promiţătoare, îndatoritoare, politicoasă. Ne întîlnirăm într-o cafenea, la o masă pe colţ. Ceru o ciocolată şi pră-

jituri, pregătindu-se să asculte. O lăsai un pic în postura aceea, cu gîndurile ei. Îmi spuse că-şi petrecea după-amiezile la biblioteca naţională, pînă la ora cînd trebuia să-l întîlnească pe tatăl ei, care ieşea de la serviciu. După cîte îmi dădui seama, avea o spoială de cultură. La ce-i putea sluji ? Îmi mărturisi că făcea sacrificii şi economii ca să încropească suma necesară pentru a-şi cumpăra un apartament de trei camere. Ba, chiar îmi şi sugera să vin s-o vizitez acolo de îndată ce va fi gata. O lăsai să-şi urzească reţeaua de palavre. Adăugă apoi că un cutare îi propusese să-i devină asociată la un birou de vînzări-cumpărări, cu condiţia să devină amanta lui. Zicea că stă încă la îndoială dacă să accepte sau nu, dar că înclina să răspundă afirmativ, pînă cînd va ajunge să-şi cîştige o poziţie independentă. După aceea s-ar fi dedicat cărţilor, muzicii şi unei vieţi cinstite, lipsite de griji. O întrebai dacă nu găsise un om pe care să-l iubească şi cu care să se poată căsători. Îmi răspunse că alegerea ei cădea mereu asupra unor bărbaţi săraci şi în imposibilitate de a-i asigura o situaţie.

Cît despre mine, mă gîndeam dacă venise timpul să-i dau lovitura, să-i destăinuiesc descoperirea biletului pe de-a-ntregul fals. Dar cu ce scop ? Pe de o parte, îmi făcea milă, pe de alta, credeam că poate aş izbuti să-i fiu de folos, silind-o să se retragă la timp de pe drumul rău pe care o apucase ; căci, la urma urmelor, era vorba de o excroacă. O cercetai o clipă cu privirea. Aproape că-i evaluam trupul, înfloritor, cu toate că ajuns de pe acum la plină maturitate. E posibil însă ca nu tocmai acesta să fi fost sentimentul ce-l încercam, ci unul de-a dreptul pervers : Voiam s-o umilesc, să umilesc în ea minciuna, viclenia, prefăcătoria, a căror victimă poate că fusesem şi eu în trecut. Oricum, mă hotărîi. Lovitura fu bine ţintită, în timp ce ea mînca o prăjitură. Îi vorbii despre descoperirea ce o făcusem, despre biletul fals, despre nepotrivirile pe care le găsisem în paginile revistei aceleia, şi o întrebai :

— Bine, dar dumitale nu-ţi este teamă că, într-o zi sau alta, cineva mai puţin îngăduitor decît mine o să te denunţe pentru excrocherie ?

Unul dintre spectacolele cele mai stînjenitoare este să vezi o femeie umilindu-se. Oricine ar fi aceasta, orice ar face, femeile sînt idealurile noastre, iluziile noastre, chiar minciunile noastre pe care le călcam în picioare. În clipa aceea îmi adusei iar aminte de mănuşile ei, de parfumul persistent care mă tulburase pe cînd le închideam în sertar, de forma lor : degetele scurte şi plinuţe, aproape egale, în chip de stea, ca amprenta unei mîini negre. Erau făcute dintr-o grea împletitură albastră. Ca în faţa unui judecător, îmi răspunse : se prezentase la multe persoane cu autoritate, la mari demnitari ; îi mersese totdeauna din plin. Cu siguranţă că, o clipă, mă bănuise că vreau să-i cer bani, să stabilesc un raport cu ea. Adăugă că nimeni nu-şi dăduse niciodată osteneala să facă investigaţii în legătură cu biletele şi că, în ce o privea, nu întîmpinase alte dificultăţi ; de cele mai multe ori trebuia doar să se apere de propunerile cumpărătorilor ei, ca şi cum faptul că era dorită ar fi fost o revanşă suficientă pentru excrocheriile la care se deda. Cu-

vîntul excrocherie îl rostii eu, dar nu făcu asupra ei nici o impresie. Stăruințele acelor bărbați, mi se păru a înțelege, o despăgubeau pentru înșelăciunile ei. În fond, ea își vindea aspectul fizic; adică înfățișarea ei și dorințele pe care le stîrnea. Mă gîndii că, poate, tocmai acest lucru o veștejea. O întrebai cum își aranja vînzările. Îmi răspunse că nu era singura, ci că încă cinci sau șase fete din oraș se ocupau de aceleași matrapazlîcuri. Își împărțeau atribuțiile și, bineînțeles, zonele. Dar cine le furniza revista?

Discuția noastră devenise aproape o confesiune, o destăinuire a unor secrete subtile, care ne-ar fi legat pentru totdeauna. Cîțiva clienți din cafenea ne priveau în vreme ce vorbeam cu însuflețire, ea cu aerul de a se confesa, și eu atent, impasibil, cu aerul că o dominam. Sorbi ciocolata de pe fundul ceștii, fixînd-o ca pe un leac amar. Revistele i le furniza o școală de dans, aceea a cărei adresă era imprimată pe coperta revistei. Am o memorie bună și, pe de altă parte, numele înserate în paginile revistei erau ușor de reținut: maestrul Però, despre a cărui carieră revista spunea minuni, și directorul artistic al școlii, profesorul Angelici.

— Maestrul Però, îmi zise ea, e foarte cumsecade. Cumsecade și totdeauna plin de griji. E un adevărat artist, numai că a nimerit printre niște chestii în care nu știe cum să se descurce. Într-adevăr, îmi pare rău pentru el.

Nu fu nevoie să mai stărui, căci ea continuă cu ușurință:

Maestrul Però e mulțumit cînd îi cer alte numere din revistă ca să le vînd. Îl plătesc anticipat, cu rabat. Sînt cea care vinde cele mai multe exemplare. „Bravo, bravo!“ îmi zice el mereu.

— Are mulți elevi la școală?

— În genere, eleve. Vreo treizeci. Dar se prezintă mult mai multe.

— Cît durează un curs?

— Cel mult cincisprezece zile. La fiecare cincisprezece zile profesorul dă un anunț la ziar, invitînd fete cu aspect fizic plăcut să se înscrie la școala de dans, postul fiindu-le asigurat. Dansează vreme de cincisprezece zile, sub conducerea maestrului Però, care este un artist și lucrează cu entuziasm. Dar e foarte ocupat și, cînd mă vede, îmi zice mereu: „bravo, bravo!“

— Și la fiecare cincisprezece zile face rost de posturi pentru treizeci de dansatoare? Unde?

— Nu știu. Fetele pleacă.

— Unde anume?

— Cred că e vorba de un soi de păcăleală.

Rostise ultimele fraze obosită, sleită, ca o femeie ce a spus tot ce avea de spus.

Ieșirăm în oraș. Era seară. Mulți bărbați întorceau capul după ea, ca strigați pe neașteptate, apoi se uitau la mine. Ea se tîra alături de mine, istovită — și eu însumi eram istovit, aveam o senzație de durere la ceafă și de gol. De-a lungul drumului nu mai schimbarăm un cuvînt: o însoțeam la autobuzul ei. La San Silvestro, unde se afla poșta, unde bărbații le așteaptă pe femeile care merg să-și ridice corespondența, ne simțirăm legați de unul din secretele întregii acelei lumi prudente și veșnic la pîndă. Și atunci ea îmi spuse:

— Iată, acum știți totul.

Îi era rușine să se uite la mine, cum se întîmplă cu femeile surprinse într-un moment cînd nu au nici un fard, nici ruj și par chinuite și înfrigurate. Iată cum se înădesc unele relații, unele secrete care-l leagă pe un bărbat de o femeie, făcîndu-l complicele sau sclavul ei. Vînzătorii de ziare anunțau nu știu ce delict, ca și cum ar fi istorisit încheierea discuției noastre. Am fi putut alcătui o excelentă pereche echivocă — și ea era gata — lipsită de voință, plină de ura necesară pentru a avea un stăpîn căruia să-i dea ascultare, pe care să nu-l mai poată minți, unul care o înțelegea.

ÎNTÎLNIRE

E greu de spus cum se încheagă astăzi sentimentele. Eu și Livia — așa mi se pare că se chema — ne aflam la Roma, anul trecut, în pragul ușii unei cafenele. Ea zicea că trebuie neapărat să-mi vorbească, și eu sînt acum destul de experimentat pentru a ști că, în asemenea cazuri, o necunoscută începe prin a înșira obișnuitele gînduri vagi, vrea să audă un cuvînt, un singur cuvînt din cele ce te ajută să trăiești un ceas — și pînă la urmă îți cere un mic sprijin pentru a-și găsi propriul drum în viață. Ne dădurăm seama că această cafenea era în plină demobilizare (nu știu de ce recurg la acest cuvînt, dar se întrebuințează atîtea cuvinte de acest fel pentru a exprima ideile cele mai pașnice) ; vreau să spun că localul era în renovare. Ezitam. Un chelner se îndreptă spre noi și ne făcu semn să intrăm, aproape un semn de înțelegere. Livia ezita ; eu sînt mai ușor de convins ; asta e slăbiciunea mea de bătrîn provincial. O îndemnai :

— Să intrăm.

Un galantar uriaş, cît un perete, împărţea în două localul ; galantarul era gol iar localul se reducea acum la spaţiul necesar pentru cinci sau şase măsuţe. Îmi mai dădui seama de ceva îndată ce intrarăm : atmosfera era mohorîtă, lumina palidă, ca în orice mediu în care încetează viaţa ; în colţul cel mai întunecos, o doamnă, care în lumina aceea părea supravieţuitoarea unei vieţi ratate, cu urmele veştede ale unei frumuseţi inutile, stătea singură în faţa unei ceşti de cafea. I-aşi fi putut cere Liviei să mergem într-altă parte, dar mă gîndii că nu aveam nevoie de o atmosferă aparte : o cunoşteam doar de cîteva minute, ştiam că poate după ce se va sfîrşi ziua asta, n-am s-o mai văd niciodată. Ea îmi trimisese obişnuita scrisoare debordantă a unei nevoi generice de expansiune, dar cu indicaţia limpede a unei nevoi de ajutor. Fetele de astăzi scriu foarte corect, firesc şi cu dezinvoltură, ştiu să se facă personaje atrăgătoare, complicate, înarmate cu cele mai alese subtilităţi psihologice. Şi Livia nu era urîtă, era serioasă, cu o expresie expeditivă şi practică, farmecul ei nemijlocit fiind o mică strîmbătură copilărească ce-i încreţea buzele cînd zîmbea. Şi zîmbea des. Poate puţin cam grosolană, de o grosolănie caracteristică unor vremuri ca ale noastre, care vor să treacă drept rafinate, grosolănie care transpare prin învelişul exterior creat de filme, de lecturile cele mai ocazionale, de acel atît de facil şic intelectual care pluteşte în aer. Dar grosolănia asta se potrivea de minune cu înfăţiarea ei — parcă era ceva nativ, o însuşire pe care nu izbutise s-o depăşească. Şi asta mi se păru a fi — poate din pricină că şi eu sînt aşa — calitatea ei cea mai de seamă.

La asta mă gîndeam, în vreme ce vorbeam aşezaţi la masă şi ea mă întreba dacă acesta era bulevardul cel mai elegant din capitală. Sosise cu o zi înainte. Îi răspunsei afirmativ, crezînd-o o femeie lipsită de imaginaţie — şi nici nu ştiam măcar de ce îmi trecuse prin cap această idee. A, da : îmi amintisem că, la un moment dat, spunîndu-i să fie atentă la chelner, se întorsese spre mine murmurînd :

— Dar de ce ? Ce-i cu el ?

Chelnerul stătea în spatele nostru, aşteptînd ; luă comanda şi se întoarse prea repede ; între timp însă eu izbutisem să-i spun Liviei :

— E o cafenea plină de delatori. Acum îmi aduc aminte.

— O, e grozav ! Şi de ce ?

Îi făcui semn să aştepte, întrucît chelnerul se apropia prea grăbit de masa noastră, ca să ne pună în faţă două îngheţate, specialitatea casei, pentru a se îndepărta apoi, dar numai la doi trei paşi, pironindu-se locului cu braţele încrucişate şi uitîndu-se afară. Dar era cu urechea ciulită spre noi, aşa cum fac caii cînd dau impresia că ascultă cu toată atenţia, întorşi însă într-altă parte. Îi răspunsei şoptit :

— Poate că acum o face din obişnuinţă ; e unul din cei care şi-au ciulit urechile vreme de atîţia ani, iar acum continuă s-o facă fără motiv. Mai sînt încă mulţi oameni care fac la fel, ascultă, spionează şi, în afară de cei care o fac pentru că asta li-i meseria, sînt printre ei şi voluntari — indiscretul ce-ţi deschide scrisorile şi le lipeşte prost la loc, cel care ciuleşte urechile la discuţia ta pe stradă sau la cafenea. E unul dintre fenomenele lumii de

astăzi ; şi rezultatul este că, măcar că nu avem nimic de ascuns, ne convingem cu toţii că urzim ceva interzis, ceva involuntar criminal, dacă nu pentru ieri sau pentru astăzi, atunci pentru mîine. Omenirea înţepeneşte, se congelează, pradă unei asemenea îngrijorări. Dumneata crezi că gîndeşti într-un anumit fel ; dar dumneata însăţi ignori cît de mult te minţi singură, cît de mult îţi interzici să gîndeşti. Dumneata înţelegi că, dacă o ţinem tot aşa, acţiunile publice sfîrşesc prin a nu se mai bucura de nici o înţelegere, nu mai există nici o certitudine în relaţiile dintre oameni. Să nu mai vorbim despre arte, despre idei, despre ceea ce se scrie. Anxietatea asta riscă să facă să crape o civilizaţie.

Livia clipi din ochi la acest ultim cuvînt, despre care nu pricepea cum de picase aşa, nitamnisam, în discuţie, şi făcu strîmbătura ei copilărească. Apoi se uită neîncrezătoare la mine şi remarcai cum pînă şi ea era pradă aceleiaşi îngrijorări pe care o ignorase pînă atunci. Dacă prin mine i se dezvăluise pentru prima dată acest lucru, eu eram cel dintîi care trebuia suspectat.

— Şi e o molimă, adăugai eu, văzînd-o perplexă.

Nu ne dădusem seama că, el, chelnerul, se afla în spatele nostru, sprijinit de galantar, cu braţele încrucişate şi cu ochii pironiţi pe cristalul opac al uşii, spre strada peste care se întindea umbra cenuşie, puţin incandescentă la margini, a apusului. Era un om acum consumat, făcea una cu decăderea localului care, peste cîteva săptămîni, avea să se redeschidă renovat, strălucitor, transparent. Livia se uită cu coada ochiului la omul din spatele nostru, îşi apropie scaunul de al meu şi începu să vorbească, dar cu glas scăzut, subliniindu-şi cuvintele printr-un ciocănit în masă, cu degetele unei mîini lunguieţe, moi, cu unghiile turtite şi puerile, scurte şi nedate cu ojă. Vorbea cu glas scăzut, dezvăluindu-mi scopul întîlnirii noastre : voia s-o recomand pe lîngă o doamnă pe care eu o cunoşteam şi la care ar fi putut să găsească de lucru. Intuiam perfect tonul cuvintelor ei — o femeie cerînd să fie recomandată altei femei, cu senzaţia că se dă pe mîna unei rivale, recurge la mijlocirea unui bărbat şi se abţine de la orice judecată. Înţelegeam însă că ea se socotea întrucîtva avantajată ; era tînără. Stăteam aproape unul de altul, şoptind şi, cu toate că vorbeam despre lucruri nevinovate, aveam grijă să le ascundem de urechile celui pe care-l botezasem supraveghetorul nostru voluntar. Şi, încetul cu încetul, din spaima aceea, se statornicea între noi o solidaritate, o complicitate, o tendinţă de a ne ocroti reciproc. Discuţia, iat-o : doamna care putea da de lucru, văzută ca o fiinţă inaccesibilă, păzind o comoară — şi fata care căuta de lucru ; dar cuvintele noastre, rostite abia auzit, ciuntite, adesea aluzive, se umpleau de tainice semnificaţii. Ne pomenirăm discutînd ca pierduţi într-un oraş îndepărtat şi necunoscut, unde numai noi doi existam unul pentru altul. Şi, simţind nevoia să ne destăinuim unul altuia, cuvintele cele mai banale deveneau grave, de o nespusă duioşie, aşa cum le ştie rosti cine trăieşte multă vreme singur şi, la un moment dat, ajunge să-i spună cuvinte duioase unei flori sau unei fotografii.

Cred — cel puţin sper — că şi Livia mă vedea pe mine aşa cum o vedeam eu pe ea — şi eu o vedeam plină de slăbiciuni dar şi de demnitate omenească; dacă o s-o mai revăd vreodată, aş vrea s-o întreb. O vedeam ca pe o creatură importantă şi nu desluşeam dacă era mai mult sau mai puţin fermecătoare; era o făptură, un semen al meu, alcătuită din aceleaşi gînduri şi nevoi, din aceeaşi spaimă a vieţii, era ceva din mine însumi. Cercetam mereu cu privirea acea privelişte a unei fizionomii umane — ochii, fruntea; şi nasul — cea mai problematică particularitate a unei fizionomii, care-i conferă cel mai pregnant caracter, care-i conferă un ce glumeţ: o protejam şi ziceam că aş face totul ca s-o ajut. O găseam aproape frumoasă, de o frumuseţe întîlnită la făpturile omeneşti cînd un sentiment de solidaritate te îmboldeşte spre ele şi toţi ne iluminăm sub efectul aceleeaşi raze. Şi asta împotriva unei voinţe ascunse care voia să ştie, să taie firul în patru, să scormonească, pătrunzînd în lumea atît de sacră a gîndurilor celor mai simple. Îmi dădeam seama că toate cuvintele noastre, ajungînd fragmentar la umbra aceea din spatele nostru, puteau căpăta o semnificaţie suspectă, puteau părea o aluzie misterioasă; exact ca toate cuvintele. Dar apoi cui i le-ar fi putut raporta? Şi cum putea şti cine eram? Ciudate sînt vremurile astea ale noastre, cînd omul înseamnă atît de puţin şi, cu toate acestea, se crede cunoscut de toată lumea, ignorînd el însuşi semnificaţia acţiunilor lui, care urmează să fie evaluate şi cîntărite într-un loc oarecare, cu o măsură pe care el n-o cunoaşte.

— Dar dacă însuşi omul care stă în spatele nostru simte nevoia să schimbe o vorbă cu cineva? nevoia să se agaţe de viaţa ce i se perindă prin faţa ochilor, de a smulge un cuvînt pentru el însuşi? Dar dacă pînă şi el, care a văzut şi care ştie atîtea, simte nevoia să-i adreseze cineva un cuvînt? o întrebai eu pe nepregătite pe vecina mea de scaun, dar dacă şi el, acum, după ce a ascultat atîtea discuţii prudente şi pline de spaimă, vreme de ani şi ani, simte nevoia să asculte glasul oamenilor, ca unul care vrea să asculte glasul naturii, stînd la ţară, freamătul pădurilor, cîntecul păsărelelor, glasurile animalelor, cu aceeaşi nevinovăţie, cu aceeaşi dezarmantă sinceritate, cu aceeaşi forţă inconştientă a fiinţelor vii în rînduiala firii? În jurul fiecăruia dintre noi s-a creat o legendă despre care nu ştim nimic. Abia acum, după mulţi ani, am aflat că se spusese despre mine că aş fi un delator. Delator al cui? Cine ştie? Delator al gîndurilor inofensive ale oamenilor. Închipuie-ţi cîţi oameni n-au trecut prin faţa mea, cîte cuvinte de care simţeam nevoia nu mi s-au spus! Şi cîte zîmbete pline de spaimă, de o spaimă pe care mi-am lămurit-o abia după aceea, n-am văzut tremurînd printre dinţi!

Livia îşi trase mîna de pe suprafaţa măsuţei şi îşi luă pardesiul în spate, cuprinsă de un fior. Era grăbită să se vadă afară din local, în vreme ce chelnerul lua tava şi ştergea cu cîrpa urmele prezenţei noastre. Trebuise să-i repet de mai multe ori că vreau să-mi facă nota, şi-mi dădui seama că înţelegea tot ce i se spunea numai din mişcarea buzelor. Era — în vechiul local pe cale de a fi renovat — surd.

BLANCHE

În dimineața aceea, pe via della Croce fu văzută desfășurîndu-se o circulație neobișinuită a sticlelor de vin, și nu ca în toate zilele, în mîinile gospodinelor pornite după tîrguieli, ci într-un automobil uriaș care ocupa aproape toată strada ; se oprise cîteva minute încurcînd circulația, cum așa de ades se întîmplă la Roma, și un individ, străin după înfățișare, ieșind din magazinul de vinuri cu o damigeană nouă în mînă, urca în mașină. Erau evident oameni sosiți de puțină vreme. Străini care se duc după tîrguieli pe via della Croce pot fi văzuți în număr destul de mare dimineața, cum și străine mulțumite că pot duce acasă verdețurile și fructele care sînt o grozăvie a acestui anotimp al iernii, satisfăcute, dar încercînd totuși un anume dispreț pentru ceva din jurul lor. Se întîmplă, în țara noastră, ca oamenii veniți din afară să o ducă bine, dar nu sînt totuși scutiți de o anume iritare, exact cîtă le trebuie pentru a adopta un anume aer de superioritate. E ca și cum ar fi devenit de-a dreptul clienți ai lui Dumnezeu, care cu siguranță că a făcut și

țara noastră, ca pe toate celelalte, dar oamenii au ei ceva cu ea, dacă nu din altă pricină, cel puțin pentru că a produs verze, vin, fructe ; și nu trebuie uitate nici maternele maniere repezite ale zarzavagioaicelor, grădinăreselor și fructăreselor.

Așadar, uriașul automobil cu damigeana la bord abia dispăruse, că o altă damigeană de vin fu văzută tot în condiții neobișnuite. O femeie tînără, și după aparență străină, se oprise în pragul farmaciei, cu un picior afară din pantoful pe care încerca să-l recupereze pe dibuite, în timp ce se clătina înainte și înapoi fără să izbutească să dea de ușă ; avea în mînă o damigeană de vin, o damigeană nouă și plină, pe care o ținea de laț. Era evident beată, dar nu asta atrăgea atenția oamenilor, ci damigeana aflată în primejdie. Femeia care stă pe scaun în fața chioșcului de ziare, iarna ca și vara, vînzătorul de fructe cu căruciorul lui, care seara stinge lampa cu petrol, bagă căruciorul în magazin și iese cu nevastă-sa într-un automobil costisitor, măcelăreasa, plăcintarul, toți stau să privească și să spună : „Acuși se rupe ! Cade, cade, cade !" Și fata continua să se clatine și să-și caute pantoful cu vîrful degetelor de la picioare, fără să se aplece și fără să se întoarcă pentru a nu-și pierde echilibrul, fără a bănui cîtuși de puțin că lațul damigenei s-ar putea rupe. Oamenii nu erau îngrijorați atît de pricina ei, căci Roma s-a obișnuit cu de toate, cît din pricina vinului, pradă excitației stîrnite totdeauna de un lucru cît pe ce să se spargă sau să se verse. Quinzio trecea tocmai pe acolo în dimineața aceea și o recunoscu pe străina devenită obiectul curiozității tuturor : era Blanche.

Blanche fusese trimisă la Roma de către o societate americană pentru vînzări de mărfuri la prețuri convenționale și Quinzio o cunoscuse în atelierul unui sculptor. Ea se lăsa ajutată la traducerea nomenclaturii acelor mărfuri, fasole uscată, mazăre, carne conservată, țigări, înșirate pe trei foi bune. Prietenii sculptorului, care pălăvrăgeau în grupuri, cu pălăria pe cap, întrucît era frig, îi sugerau, între o discuție și alta, denumirile italiene. Sculptorul stătea la o parte și, din cînd în cînd, îi răspundea cîte unuia din vizitatorii lui, dar trebuia să fie atent la sobița pe care se încălzeau fiarele, în timp ce trecea dintr-o mînă într-alta niște figurine de ceară pe care le modela, țopăitoare și mișcătoare ca într-o tentativă de evadare în nuditatea lor incipientă; și se părea că treaba creatorului lor era să nu le lase s-o ia razna pînă nu le-ar fi înzestrat cu o nuditate decentă și estetică.

— Uitați-vă numai ce ținută, ce demnitate, cîtă noblețe ! îi spunea Blanche lui Quinzio care stătea alături de ea.

— *Meat and vegetables* înseamnă exact carne cu legume ; ar fi impropriu să spui zarzavaturi, grăi Quinzio, răspunzîndu-i la o întrebare anterioară.

— Știi că a fost o vreme cînd Michelangelo sau Leonardo nu însemnau nimic pe lîngă o cutie de *meat and vegetables ?* întrebă unul din frecventatorii asidui ai atelierului.

Blanche notă „carne cu legume" — și Quinzio îi văzu mîinile de școlăriță, degetul mijlociu ușor turtit într-o parte, ca și cum ar fi scris toată viața. Întreaga ei ființă apărea puțin cam șubredă,

tînără, dar de o vîrstă nelămurită. Avea însă un zîmbet frumos, care nu trăda niciodată nici o emoție. La un moment dat, zise :

— Și eu vreau să-mi dedic viața artei.

Fiecare își are defectele lui, și cel al lui Quinzio e o anume manie pedagogică ; vrea mereu să-i fie de folos unuia care învață. Așa i se trezi curiozitatea pentru Blanche, se gîndi s-o ia sub aripa lui ocrotitoare și chiar în seara aceea ieși împreună cu ea din atelierul sculptorului. Începu prin a-i arăta cîte ceva din Roma, dîndu-i în același timp explicații, dar se încurcă în povestea aia nespus de încîlcită în cursul căreia nu se poate explica nimic fără a face aluzie la ceva ce s-a petrecut anterior, și apoi iar la un fapt anterior primului, și așa mai departe, ca în povestea cu găina și cu oul. Blanche era aproape fericită și din ziua următoare începu să scrie niște poezioare, adică niște rînduri scurte și puține, în cinstea lui Quinzio, vorbind despre niște flori ce se deschid noaptea ; noaptea era sufletul ei de fată care voia să ajungă artistă ; florile erau cuvintele lui Quinzio.

Quinzio o ajută chiar și să-și facă rost de micile unelte de artistă, de sobița electrică pentru încălzirea fiarelor, de turta de ceară din care urma să-și plăsmuiască imaginile, de unelte ; ca uneia care s-ar juca amintind de viață. Camera ei era mică și dădea spre o fundătură ; în față era o infimă terasă cu niște plante ofilite, un closet, și, în dosul unei ferestre opace și descleiate o femeie brunetă cu un chip de statuie : o vedeai trebăluind prin casă cînd aprindea lumina în cursul zilelor scurte de iarnă. Blanche proceda acum ca

artiştii : trebuia să se supravegheze, să se controleze. Îşi părăsi slujba de la societatea ei americană. Quinzio o văzu o dată trecînd printr-o piaţă, remarcă pasul ei vioi şi fericit, zîmbetul de om care priveşte totul de la înălţime, ca şi cum ar fi membru al unei organizaţii de iniţiaţi. Văzu pînă şi prima figurină ieşită din mîinile ei, o femeie miniaturală cu talia lungă şi cu sînii sus, cu o ciudată pălărie în cap şi într-o rochie lungă pînă la călcîie. Nu voia să facă deocamdată nuduri, îşi declarase trimufătoare motivul : toţi făceau nuduri. Quinzio nu-i spuse că figurina aceea era o imitaţie grosolană a unor imagini create cu sute de ani în urmă, la fel îmbrăcate, cu aceeaşi pălărie şi cu talia prelungă : figurine cretane, etrusce, alexandrine. Nu voia să o sperie, întrucît Blanche nu cunoştea decît drumul de la camera ei la atelierul sculptorului.

Mai tîrziu însă, potrivit maniei lui de a-i învăţa pe alţii şi a-i face să înţeleagă, Quinzio o călăuzi pe străzile vechii Rome. Blanche căsca ochii la vastele atriumuri transformate cu timpul în magazine şi ateliere meşteşugăreşti.

— Aici, îi spunea el, poţi să-ţi faci o imagine despre viaţa din vremurile străvechi ; tîrgoveţii înconjuraţi de meşteşugari, într-o înlănţuire a vieţii — şi acesta mai este încă un cartier de acest tip. E o societate eterogenă — burghezul şi omul din popor locuiesc aproape unul de altul şi comunică între ei ; burghezul e constrîns să fie cel puţin discret, să nu bată la ochi, fără ifose şi fără falsă modestie. De aceea e o viaţă plină de varietate şi atrăgătoare. Nu-i unul din cartierele alea uniforme, locuit de un singur soi de oameni

de aceeaşi condiţie socială, unde pierzi sensul raporturilor şi al limitelor, în mizerie ca şi în bogăţie, oamenii locuind izolaţi şi pe categorii.

Blanche pîndea interioarele atelierelor, îl vedea pe scărarul vestit ca un maestru al artei, care-şi cunoaşte secretele meseriei, pe meşteşugarul de sub bolţile unui atelier adînc, părînd să exercite o meserie străveche. Se pomeniră sub porticul adăpostit al bisericii Santa Maria della Pace, locuit şi acesta. Copiii coborau să se joace pe stradă, femeile se întorceau cu sticlele de lapte, urcau scările prăpădite, treceau de micile uşi împodobite cu un simplu arc de piatră, — antica Madonă era iluminată sub arcada ei.

— De ce-s aşa de mici uşile ? se interesă ea.

— Pentru că aici totul este proporţionat după om. Totul era făcut pentru om, bun pentru om. E uşor să construieşti mare. E şi mai uşor să construieşti enorm, dar e greu să construieşti pentru om. O să vezi porticul Capitoliului, sub care omul se regăseşte, cîştigă valoare, nu se simte strivit şi nici înjosit, ci reconfortat — se simte om.

Se întoarseră de la plimbarea aceea năpădiţi de o nespusă tristeţe. Era începutul unei crize în cursul căreia oamenii caută să se ascundă unul de altul, fără a putea găsi cuvinte prin care să se explice. Quinzio cunoştea oraşul de ani şi ani de zile, trăise impresiile la care sînt supuşi toţi cei ce locuiesc aici, cunoscuse clipe de exaltare, de consternare, de ură şi de plictiseală, dorinţa arzătoare de a evada şi nostalgia după aceste locuri îndată ce se afla departe de ele, nostalgia luminii, ca şi cum sufletul i-ar fi fost impresionat ca un clişeu fotografic. În seara aceea putea însă defini

panica lui Blanche, care era propria lui panică: cutreierînd niște străzi rămase așa de veacuri și care vor rămîne încă neschimbate veacuri de-a rîndul — doar dacă o catastrofă nu ar lovi toată civilizația — încercai un sentiment de deprimare, de provizorat, mai intens decît orice alt oraș tumultuos despre care se știe bine cum se va schimba, cum va putea fi demolat, reconstruit, transformat. Se despărțiră în pragul ușii. Blanche locuia în casa în care locuise un arhitect, autor al unei faimoase piețe din Roma; în coridorul îngust, care ținea loc de vestibul, o placă de marmură amintea că un papă venise aici în vizită. Blanche zise:

— N-au făcut altceva decît să reproducă chipurile oamenilor. N-aveau altceva mai bun de făcut, cei din vechime? E ca și cum ar fi băgat și rîșnit totul într-o piuliță, iar ce a mai rămas se află acolo, în palate.

In noaptea aceea Quinzio se trezi brusc și își aminti de chipurile împăraților, rînduite unul lîngă altul, chiar și ale celor ce domniseră cîteva luni sau cîteva zile, ba chiar cîteva ore, trăsăturile lor, marcînd urcarea pe tron a unei rase de oameni violenți, mereu aceiași apoi, de-a lungul veacurilor — și trăsăturile familiare ale lui August, ostenit și bolnav, și trăsăturile altora, blînzi și umani, chipuri de toate zilele, cu care se nasc sfinții și săracii și artiștii.

Asta se întîmplase cu o seară înainte ca el s-o întîlnească pe Blanche pe via della Croce, beată și cu damigeana în mînă. Se simțea oarecum vinovat și de aceea se apropie de ea; fata îl recunoscu, manifestînd aceeași surpriză pe care ar fi manifestat-o întîlnindu-l într-un loc cu totul neașteptat, într-un oraș necunoscut amîndurora. Quinzio se aplecă să tragă pantoful spre ea în așa fel încît să-și poată vîrî piciorul în el, luă damigeana și o însoți pînă la pensiunea la care locuia, în timp ce toți cei de față întorceau spatele scenei ce se isprăvise.

Acesta fu începutul noii vieți a lui Blanche. Închisă în camera ei, lucrează acum de luni de zile să plăsmuiască o monstruozitate, ceva cu totul neomenesc, care să nu însemne nimic și să nu aducă aminte de nici un element al vieții. Se îmbată și se întoarce la monstrul ei. Visează să plăsmuiască unul cu adevărat înfricoșător și să devină celebră prin această creație a ei.

— Mai există astăzi ceva pe măsura omului? îl întreabă ea pe Quinzio.

Femeia din casa de vizavi a aprins lumina; i se vede profilul de statuie aplecat peste mașina de cusut. Își coase rochia de primăvară.

ELEGIE PENTRU MAGDA

Sala era plină de lume. Mulţi se întîlneau aici an de an, pentru a-şi lua rămas bun înainte de a pleca în vacanţă. Cîteva doamne ce se prezentaseră fără amanţii lor, cunoscuţi de toţi, păreau părăsite şi dădeau o impresie de dezordine; iar cele care se ştiau părăsite, se adunau să vorbească între ele, urzind parcă un complot. Cîteva femei tinere, retrase într-un colţ, ca pentru a se apăra, ascultau înfierbîntate vocea bărbatului, în mijlocul confuziei şi al pălăvrăgelilor ce răzbăteau pînă pe palier şi pe scări, cu un sentiment de zădărnicie plină de îndîrjire.

Silverio intră şi dădu îndată de cineva care-l căuta plin de zel, întrucît o doamnă necunoscută dorea să-i vorbească. Şi imediat, cu acea neîntîrziată complicitate a bărbaţilor cînd favorizează primele întîlniri, el se şi pomenise în faţa ei, în vreme ce un grup de doamne aruncau priviri de nepoftite spre colocviul acela devenit deodată însufleţit.

— Aţi cunoscut-o pe soră-mea, pe Magda, zise ea. Magda îmi vorbea mult de dumneavoastră, încît totdeauna mi s-a părut că ne cunoaştem. Măcar că eram pe atunci o fetiţă.

Pironindu-şi ochii asupra ei, o recunoştea acum, şi chipul acela aproape uitat, secerat încă tînăr de moarte, i se înfăţişă asemenea anilor pierduţi. Avea ceva din trăsăturile sorei ei, cu toate că era blondă iar sora ei fusese brunetă, trăsături ce se cereau parcă sesizate, şi tocmai cele pe care el le uitase, ca să-şi amintească doar o faţă oacheşă, palidă, cu doi ochi mari şi nemişcaţi, văzută printr-o sticlă aburită. Şi recunoştea acum în sora ei aceeaşi dorinţă de a plăcea, de a lăsa o amintire asemenea vibraţiei unui instrument cu coarde pe care este de ajuns să-l loveşti pentru ca în toate ungherele cutiei lui de rezonanţă să răsune ecourile tuturor acordurilor sale posibile. Acum, o dată ce imaginea Magdei se ivea limpede din nelămuritul în care o uitase, i se părea că trebuie s-o reînvie, să-i dea viaţă şi, vorbind cu cea din faţa lui, se adresa umbrei ce-şi relua înfăţişarea, gesturile, înclinarea capului în mers, pînă şi umbra de pe buza superioară.

— N-am s-o uit niciodată, declară el, el care de ani de zile aproape că nu-şi mai adusese aminte de ea, dar regăsind-o nealterată în memorie. — Şi începu să povestească despre ea, reliefînd semnificaţia vieţii ei cum înainte niciodată n-o formulase şi n-o înţelesese. — De cîte ori n-am aşteptat-o ! exclamă apoi, ca şi cum asta ar fi voit să însemne sensul relaţiilor dintr-o viaţă întreagă. Căci ea avea o calitate excepţională, ca în poveştile arabe, calitatea de a te ţine necontenit legat de ceea ce va urma. Şi, ca în poveştile arabe,

nu exista la ea niciodată un sfîrșit, sfîrșitul era mereu amînat la capătul altei fantezii. Se oprea în toiul povestirii, la înmugurirea întîmplării, care înseamnă de fapt tot ceea ce va urma, și de aceea nu merită osteneala s-o sfîrșești. Înțelegeam prea bine că era vorba de un miraj, că, sfîrșindu-se ceasul acela, n-aveam să ne mai revedem poate decît după îndelungă vreme. Și știam ce mă aștepta : aș fi rămas seara, apoi noaptea, în somn, sub impresia unui bun dobîndit și îndată pierdut, trecînd prin toate treptele unei beții nocturne, un somn dominat de o idee și o trezire lipsită de amărăciune. Eram pregătit pentru asta și, de aceea, știam că femeile alături de care poți crea o inofensivă și efervescentă fantezie nu sînt prea multe la număr.

Cea din fața lui (cum o chema ? în mintea lui îi dădea un nume asemănător cu al Magdei, un nume în afara timpului, în afara modei care o îndepărta), cea din fața lui își ridică ochii, surprinsă :

— Da ? Și adăugă : Era exact cum spuneți dumneavoastră. Mama ne obișnuise încă de mici cu ceea ce dumneavoastră numiți povești arabe. Ne învățase să ne facem plăcute, adăugîndu-i vieții un dram de fantezie.

— O fantezie inofensivă, repetă el, temîndu-se că ea nu-l înțelesese bine.

Dar ce mai însemna acum, pentru memoria Magdei, dacă au avut sau nu ceea ce se cheamă o legătură ? Ce mai poate însemna asta după trecerea anilor ? Ce mai înseamnă dramele care au provocat catastrofe în viață, după ce viața s-a curmat ? De dincolo de ani, de dincolo de timp,

se înfățișează fapte ale singurului anotimp pe care-l au oamenii, animalele, plantele. Fără drame, fără durere și fără scandal, istoria oamenilor relatează cu indiferență tot ce aceștia au iubit și au ascuns în decursul întregii lor existențe. În cazul Magdei, cît fusese în viață, mulți se omorîseră să afle care erau relațiile ei, dacă iubea pe cineva și pe cine anume ; pînă acolo încît moartea ei, care fusese violentă, stîrnise zvonul că ar fi fost voluntară. Dar se adăugase imediat că era cu neputință, căci bărbatul despre care se spunea că i-ar fi provocat-o nu se bucura de prea multe simpatii. În genere, nouă nu ne plac bărbații din pricina cărora suferă femeile pe care le admirăm. Odată ce Magda dispăruse — și mai ales după atîția ani — nu mai era nimic de ascuns. Dimpotrivă, te întrebai dacă sărmana fată, moartă atît de tînără, iubise. Și, descoperind acea dragoste a ei, i-am fi destăinuit numele iubitului, l-am fi stimat pe omul ce deținea acel secret, i-am fi găsit o calitate mai de preț.

Silverio își dădea seama acum că trebuia să insiste, odată ce sora aștepta să afle, cum se întîmplă cînd ți se povestește despre cineva care nu mai este, despre bucuriile lui din timpul vieții, despre acele fructe oprite și amare, dar coapte după aceea, cînd devin amintire. Silverio zise :

— Relațiile dintre mine și Magda au fost cu adevărat și curat fanteziste.

— Da ? repetă interlocutoarea lui, aproape neîncrezătoare.

Silverio se înflăcără :

— De cîte ori n-am așteptat-o pe la colțuri de stradă, pe aleile parcurilor ! Făceam de mai

multe ori înconjorul cvartalului în care locuiaţi. Nu ştiu dacă pe atunci iubea pe cineva.

Se opri, încercă să citească în ochii surorii Magdei un secret după care el scormonise fără folos ; îşi dădu seama că ea urmărea acum o altă idee. Continuă :

— Uneori eram sigur că ştiu. Şi cum aş fi putut să nu fiu sigur ? De mai multe ori în viaţă am trecut pe sub raza unei dragoste care nu era pentru mine, dar care mă încălzea mai plăcut, poate, decît îl încălzea pe însuşi obiectul pasiunii ei. Şi asta pînă cînd nu eram cuprins de descurajarea şi de revolta pe care bărbaţii o cunosc. Alături de Magda însă, n-am încercat niciodată acest sentiment. Îşi dădea seama că vorbeşte cu sora Magdei. Zise : Magda ştia să păstreze un mister. Ştia să întreţească firele unei aventuri care să nu se sfîrşească vreodată. Să ne vedem seara, chemîndu-ne printr-un telefon neaşteptat, aşteptîndu-ne într-un loc puţin frecventat, să ne ascundem, să o luăm repede pe după vreun colţ de stradă !...

Îşi aminti brusc că o luase o dată de braţ şi-i simţise braţul puternic şi plin ; i se păruse că o înţelege mai bine :

— Era puternică ! zise el, aparent în afara subiectului, şi întări : Da, puternică. Apoi : În cadrul unor asemenea relaţii surprinzi numai clipele de rătăcire. O pierdeam din vedere cu săptămînile şi apoi venea o vreme cînd ne vedeam seară de seară. Ne spuneam orele la care obişnuiam să ieşim, ca să vedem dacă ne puteam întîlni vreodată din întîmplare. Dar asta nu s-a întîmplat niciodată. Totuşi, ne spuneam că încercasem să ne găsim în oraş, la cutare oră şi în cutare loc.

Voiam să atragem de partea noastră întîmplările, poate destinul. N-am izbutit. Toate astea făceau parte din propriul ei spirit de aventură, întrucît i se părea că viaţa devenise prea simplă, lipsită de fantezie.

— Da, da, aşa era ea, încuviinţă sora ei. Toţi din familia mea sîntem niţel cam fantezişti. O vedeam uneori pe Magda îmbrăcîndu-se în grabă, zicînd că trebuie să-l întîlnească pe Silverio. I-o spunea şi mamei. Vorbea adesea de dumneavoastră.

Fata îl fixă cu ochii ei limpezi, păstrînd în adîncul lor un gînd pe care nu l-ar fi mărturisit niciodată. El încercă s-o facă să-l dea pe faţă şi continuă :

— Fantezistă, sigur că era fantezistă. Cînd o vedeam, mă întorceam acasă ca hipnotizat, totul mi se părea cu putinţă, mi se părea că în drumul meu nu mai există nimic imposibil, nici o piedică. Acum îmi dau seama ; îmi vorbea ca o fată care renunţă să-şi urmeze drumul în viaţă, sau care ştie că nu va ajunge să şi-l urmeze, şi atunci îi încurajează pe alţii, cu sentimentul acela precis şi fără rezerve pe care numai o femeie îl poate avea. Sau un bătrîn, unul care a renunţat la toate şi a desăvîrşit tot ce avea de desăvîrşit. Poate ştia că trebuie să renunţe. Şi, poate, tocmai de aceea căuta drama unor fapte şi a unor sentimente labile, nelămurite, neexprimate. Dramele de un ceas. Şi, de altfel, vremurile acelea erau nişte vremuri ciudate. Toată lumea aştepta ceva, nu ştia ce anume, ceva nou, ceva ce ne-ar fi preschimbat pe noi, înfricoşaţi şi suspicioşi cum eram, în oameni capabili de generozitate şi de o pasiune

care să ne reveleze pe unii altora. Era în ajunul războiului. Au trecut mai bine de zece ani de atunci.

Sora Magdei își lua acum ochii de la el, nu mai era persoana pe care o căuta. El încheie :

— Am cunoscut-o și pe mama ei, am fost în casa ei. Am avut impresia că mama era încă și mai fantezistă, îmi dădea senzația că mă aflu în fața unei doamne de la curtea din Viena.

— Săraca mama ! exclamă fata. N-a mai vrut să vadă pe nimeni. A surzit. Iar în ziua cînd am convins-o să-și pună un aparat auditiv, a fost înspăimîntată. Zicea : „Vai, dar cîtă larmă există în vremea de astăzi : e insuportabil ! Nu știu cum de puteți voi rezista. Cît despre mine, prefer să nu aud de loc". Așa zicea mama, și singură a vrut să trăiască fără să mai audă nimic.

În clipa acea intră în sală o pereche : o doamnă despre care se spunea că-și părăsise soțul. Era urmată de un tînăr, de unul mai tînăr decît ea, fîstîcit ca un băiat prezentat pentru prima oară în societate. Toți îl găseau drăguț și vorbeau despre el ca despre un cățeluș. O femeie fu auzită zicînd cu invidie :

— Cît o iubește !

FRUMOASA DOAMNĂ

— Nu știu dacă vi se întîmplă și vouă să vă muncească remușcările din pricina unei persoane pe care ați întîlnit-o o dată și pentru a cărei soartă ați avut o răspundere, zise prietenul nostru, stăpîn pe o mare experiență a vieții.

Cuvintele lui ne azvîrliră pe toți, brusc, într-o altă ordine a ideilor, a ideilor pe care, poate, toți le evită cu grijă. Trecuse de miezul nopții și începea ceasul cînd urma să ne spunem lucruri venind în contact cu tainica mărturisire a viselor. Ceasul, marcînd orele mici, sugera impresia unui tren de noapte schimbîndu-și linia, în vreme ce cineva veghează pentru noi și ne conduce. Tot ce era în jurul nostru devenea imaginație, pînă și doamnele în rochiile lor de nevinovată paradă mondenă. În timp ce-și luau pardesiile pe umeri, din pricina unui matinal fior de frig, ai fi dorit să le ajuți să-și ridce gulerul, cu o solicitudine ce voia să pară nevinovată pentru ea însăși. Era clipa rece și de înviorare a nopții de iarnă. Cineva replică :

— Ați remarcat că remușcarea asta ni se înfățișează aproape periodic, în cursul întîlnilor noastre din oraș, ca o nălucă revenită în vis ?

Ne uitarăm unii la alții, fiecare cu puterea lui de a săvîrși răul. Se auziră glasuri :

— Continuă tu, care-ai început discuția. Înseamnă că ai ceva de spus.

Prietenul nostru începu :

„Era o femeie pe care o admiram ca pe o făptură dintr-o altă specie, și era astfel făcută încît putea pune în încurcătură pe oricine. Cu ea natura fusese nespus de darnică, inspira teama pe care o inspiră femeile favorizate peste măsură de soartă, cărora noi le atribuim însușiri suverane, socotindu-le ca făcînd parte dintr-o altă lume și nutrind alte gînduri decît ale noastre. Cel puțin, pînă la o anumită vîrstă. Și eu eram tocmai la vîrsta aceea. Femeia de care vorbesc era căsătorită cu unul din bărbații pe care noi îi socotim lipsiți de orice merite, firește, ca și cum noi singuri, fiecare dintre noi, am fi adevăratul bărbat, potrivit vanității și prezumpției noastre masculine. Cînd mă aflam alături de ea, încercam o plăcere dezinteresată, plăcerea de a sta în umbra frumuseții, plăcerea de a auzi această frumusețe grăindu-mi cu cuvinte obișnuite. Îmi amintesc mîinile ei mari, căci era toată plămădită în mare, strîngerea ei de mînă care mă făcea să mă gîndesc la ceea ce avea mai intim, o mînă de o moliciune nudă în care îi simțeam întreaga ființă. Tocmai asta mă făcea să rămîn uneori perplex în fața ei. Cu intuiția sigură a femeii, ea avea încredere în mine și eu știam că-i merit încrederea. De aceea, în cursul întîlnirilor noastre, bărbatul ei fiind de

față, îmi încredința gîndurile ei cele mai nelămurite.

Îmi aduc aminte de o seară cînd, într-un salon de dans, ațîțată de tot ce vedea în jurul ei, începu să-mi spună cu glas scăzut că viața i se părea, pînă în clipa aceea, un vis. Toate i se păreau ireale — bărbatul, fiica, viața ei și schimbarea orașului în care locuiau. Eram la Roma, unde e ușor să-ți făurești o idee ireală despre viață, în căutarea unei taine neliniștitoare, ca și cum ai fi în așteptarea unei revelații și a unei bucurii care nu vine niciodată. O să vi se întîmple și vouă, la Roma, în unele zile, să așteptați altceva decît cafeaua de dimineață. Plutește în aer dorința unei bucurii pierdute, uitate, pe care te străduiești s-o regăsești, ca și cum o bucurie s-ar putea uita. Ea vorbea cu un soi de relaxare și de oboseală care contrastau cu natura ei generoasă ; avea deci una dintre cele trei sau patru însușiri ce alcătuiesc fascinația unei femei : aerul visător. Părea să nu aibă conștiință de sine, și acesta e lucrul care ne uimește cînd sîntem tineri cum eram eu, cînd ignorăm că o femeie nu are niciodată conștiință de sine, că noi sîntem cei care-i imprimăm frumuseții un sens sacru și sublim.

Ochii mei îl căutară pe soțul ei, care se dusese să danseze, și-l văzui dansînd cu privirea întoarsă spre ea. Ea nu dansa, căci era mereu într-o stare de oboseală. În seara aceea, îmi dădui seama că în sufletul ei încolțea o nemulțumire ; devenii prudent, pentru a nu trezi gîndurile adormite, răzvrătirile inconștiente. Atunci înțelegeam lucrurile astea doar intuitiv, trezirea gîndurilor ascunse ale unei femei, acel soi de fermentație

care o poate îndemna să săvîrşească cine ştie ce fapte în stare de incoştienţă, cu instinctul orb al animalelor creaţiei, înveşmîntate în blănuri uimitoare, cu neştiutoarea lor solemnitate şi măreţie, ca nişte sfincşi ai firii şi adoptînd manifestările dictate pe neaşteptate de instincte, de nevoi — maternitatea, apărarea instinctivă, bănuiala, dorinţa nestăpînită, fuga şi căutarea furişă a chemării.

Ea şi soţul ei treceau drept o pereche fericită ; se povesteau despre ei episoade de o duioşie aproape absurdă, pentru că era legitimă. El părea a nu-şi fi revenit încă din emoţia de a o stăpîni, ca şi cum ar fi cucerit-o incontinuu, zi de zi, printr-un noroc al sorţii. Spun adevărul susţinînd că am încercat s-o evit de îndată ce am bănuit că ar trece printr-o stare de nefericire care, pentru moment, se manifesta printr-o senzaţie de gol şi de uluire în faţa vieţii, parcă ar fi căutat sensul acestei vieţi şi n-ar fi înţeles care-i era propria valoare şi în ce consta ea. Pînă la adînci bătrîneţi omul încearcă senzaţia asta, de a se afla în afara vieţii, senzaţia că viaţa o trăiesc alţii, toţi ceilalţi, în afară de el însuşi. Acesta este şi motivul multor drame de astăzi. Cu cît înaintez în vîrstă, cu atît mai mult aştept ziua în care voi înţelege totul, în care totul îmi va fi limpede. Aştept să înţeleg, potrivit cu inteligenţa lucidă de astăzi. Dar poate că totul va fi înţeles într-o fulgerare, cînd va fi prea tîrziu.

Într-o zi, îmi telefonă zicînd că vrea să-mi vorbească. Era grăbită. Nu-ţi trebuia mult ca să-ţi dai seama, după felul cum intră în atelierul meu, că era vorba de prima ei întîlnire clandes-

tină. Ştiam că venea să-mi ceară un sfat, sau din nevoia de a vorbi cu cineva despre ea însăşi, şi că mă socotea un om chibzuit. De aceea nu încercam o emoţie complice văzînd-o în ce stare se afla, emoţia aceea care ne dezvăluie că totul ne este hărăzit, că tot ce face pe ascuns e pentru noi şi care stîrneşte cea dintîi şi cea mai sugestivă emoţie în relaţiile cu o femeie. Venea la mine ca şi cum ar fi venit la un doctor, şi aceasta fu atitudinea ei tot timpul cît rămase la mine, aşezată într-un fotoliu în care aproape că se temea să se aşeze mai comod, cu senzaţia proprie femeilor cinstite, dezgustate să aibă de-a face cu lucruri nefamiliare şi în afara obişnuinţelor lor.

Era înfricoşată ca de începutul unei boli. Începu prin a-mi spune că venise la mine după ce chibzuise îndelung. Mă rugă să nu scot niciodată un cuvînt despre vizita ei. Dacă vorbesc astăzi, este numai pentru că multe lucruri s-au schimbat şi păstrarea secretului e acum inutilă, chiar dacă s-ar înţelege despre cine vorbesc. Stărui :

— O să mă fac totdeauna că nu ştiu unde locuieşti dumneata. Apoi mă întrebă : Ce-ai zice dacă ai afla într-o zi că m-am făcut actriţă de cinema ?

Mi se păru că acum o văd pentru prima dată şi întîiul meu gînd fu : Doar dacă se grăbeşte ; perfecţiunea ei e pe cale să se altereze uşor. Abia atunci o descopeream şi acum o priveam nu ca pe o persoană asupra căreia ochii mei stăruiau cu o anumită veneraţie şi pudoare, ci ca pe un obiect căruia-i apreciam utilitatea şi rostul. Continuă, spunîndu-mi că i se făcuse o ofertă im-

portantă în acest sens și că trebuia să ia o hotărîre în cîteva ore. Îmi închipuii imaginea ei devenită deodată comună, ieșită dintr-o individualitate precisă, dintr-un cerc de prieteni, dintr-un cadru familiar, trecută de la cunoașterea bărbatului ei în genericul unui șir de umbre ce se confundă una cu alta, purtînd false nume asemănătoare între ele. Remarcam semnificația ochilor ei, a frunții, a gurii, semnul și enigma ce ar fi devenit în imaginile ei ce urmau a fi răspîndite. Era ca și cum ar fi anunțat că se duce să se închidă într-o mănăstire, să se izoleze, să dispară. Mă gîndeam și la simbolul ce ar fi devenit trupul acestei femei ce aproape că se sfia să se sprijine cu spatele de speteaza fotoliului, temîndu-se parcă să nu dezvăluie prea mult din ea însăși.

Pot reconstitui raționamentul meu de atunci : «Totul depinde de relațiile pe care le ai cu soțul dumitale. Soțul dumitale muncește, îți poartă de grijă, și toate astea îl costă osteneală. Dumneata ești obișnuită cu un fel de viață în cadrul căreia orice are valoare, un dar modest ca și cea mai mică atenție. Mi se pare că el nu se întoarce niciodată acasă fără un buchet de flori. Îmi displace să-ți reamintesc, eu fiind un străin, un obicei intim și scump ; cu siguranță că e o indiscreție din partea mea ; dar despre perechile fericite se vorbește cu o senzație de uimire și aproape de scandal. Acum dumneata ai ocazia să-ți schimbi felul de viață. Banii pe care-i vei aduce în casă, dacă vei avea noroc, vor face să pălească orice cucerire realizată de soțul dumitale pînă astăzi, tot ce a făcut el va apărea ca o trudă puerilă, o strădanie în disproporție cu rezultatele.

În schimb dumneata, arătîndu-te doar, vei aduna într-un an cît a adunat el poate toată viața. Îl vei privi pe bărbatul dumitale ca un bogat care-l vede pe sărac prăpădindu-se pentru prea puțin. Îl iubești destul de mult ca să poți trece prin această încercare ? Și apoi, să discutăm și cealaltă alternativă — posibilă și aceasta : că nu vei avea succes. Impresia de ratare, nu numai pentru dumneata, dar și pentru el. Pentru el, astăzi, dumneata ești totul, ai toate posibilitățile, toată frumusețea și tot farmecul ; pentru el, dispui de o forță incomparabilă, de care nu te folosești. Dacă dai greș, gîndește-te cum ar fi apreciată această neizbîndă, nu numai în ochii dumitale, ci mai ales în ochii lui. Banul este energia supremă a lumii de astăzi — știu asta — și știu că e sfînt să-l cîștigi. Dar trebuie luate în considerație consecințele, schimbarea de raporturi, schimbarea viziunii asupra vieții, pe care acest fapt o implică. Și chiar pentru cîtimea aceea de rău pe care ai putea să-l faci, trebuie să te gîndești dacă ești destul de puternică pentru a-l putea îndura. O doză de rău e ca unele otrăvuri — fatală pentru temperamentele slabe, dar pe care temperamentele robuste o suportă cît se poate de bine».

Nu știu de ce rostii această ultimă frază ; nu eram convins de adevărul ei. Dar noi sîntem înclinați să ne lăsăm tîrîți de cuvinte, înainte ca acestea să se îmbine într-un concept. Ea rămase cîtva timp pe gînduri, cu aerul ei leneș și absent. După ce plecă, îmi spusei că o condiție ca a mea, de om căruia i se cer sfaturi, este dintre cele mai absurde — fiind absurd să vorbești ca o conștiință experimentată și să dai mereu același răs-

puns. Căci viaţa îţi cere altceva, îţi cere să te măsori cu primejdia, să rişti înfrîngerea, să încerci răul necesar pentru a te răscumpăra în lupta cotidiană pe care o duci cu tine însuţi.

N-am mai văzut-o o bună bucată de vreme. Am aflat într-o zi că şi-a părăsit casa — şi totul. Legenda unei perechi fericite nu mai era subiectul discuţiilor prietenilor ei ; nu mai merita osteneala să vorbească despre asta ; în felul acesta totul părea mai veridic, mai normal, mai raţional. Într-o noapte, pe cînd mă întorceam acasă, o întîlnii alături de un bărbat, în Roma nocturnă, populată de pisici, de sfincşii spectrali ai amintirilor şi ruinilor ei. Erau la uşa casei lui, şi el îi puse mîna pe spate, îndemnîndu-o să intre. Mi se păru mai puţin frumoasă, ca şi cum s-ar fi descotorosit de povara unei maiestăţi. Înainte de a intra, ea mă recunoscu. Îmi spuse cu glas scăzut, ca şi cum ar fi încheiat o veche discuţie, «Noapte bună» — şi mă chemă pe nume. La zgomotul uşii ce se închidea, desluşii susurul fîntînii ce se vărsa în timpul pierdut al nopţii fără a izbuti niciodată s-o umple, vorbind limbajul unei indescifrabile şi triste fericiri."

DOI OCHI DE FEMEIE

El ştia că nu trebuie să protesteze ; ştia instinctiv că pe copii nu-i bine să-i dojeneşti prea aspru, de teamă să nu se dedea la fapte neplăcute, să nu ia hotărîri iremediabile şi absurde. O ştia aproape instinctiv, aşa cum ştia că sticla se poate sparge. Pe vremea lui, cînd era el copil, erau bătăi în neştire, scatoalce, picioare în fund ; erau scene umilitoare, simţeai cum îţi ard obrajii, era ca şi cum trupul s-ar fi sfîşiat aidoma unor haine care nu mai ajung să te acopere, făcîndu-te să te simţi mizerabil. Dar îţi făcea bine să fii pedepsit, să fii lovit, îţi dădea sentimentul că ai plătit, că ai încheiat o socoteală, că ai isprăvit o datorie şi că aveai acum un credit de afecţiune, dreptul la o despăgubire. În sfîrşit — bătaia asta era o manifestare de dragoste. Astăzi — nu. Astăzi un tată trebuie să stea mut în faţa fetei lui care se întoarce acasă la ora opt dimineaţa. Ba, mai mult, el era mulţumit că fata se întorsese acasă, mulţumit că nu i se întîmplase ceva îngrozitor. Era mulţumit pentru simplul fapt că era în viaţă. Te mulţumeşti astăzi cu atît de puţin, tocmai pentru

că vreme de prea mulți ani ai fost mulțumit doar să supraviețuiești. O auzise deschizînd ușa, se înfățișase la intrare ca s-o vadă intrînd în casă, cu aerul acela de personaj care joacă un rol în afara casei, care cine știe cum se înfățișează și ce reprezintă acolo; un personaj despre care el — tatăl — nu avea nici cea mai vagă idee și care ar fi putut fi orice.

El nu zise nimic. Era o lașitate din partea lui să nu vrea să știe nimic. Dar orice i-ar fi spus ea, el n-ar fi știut cum să racționeze, n-ar fi știut cum s-o ajute. Toate lucrurile serioase se întîmplaseră, trecuseră, se repetau inutil pentru oameni sătui de ele. N-o întreba nici măcar unde fusese și de ce se întorcea la ora aceea. O privi doar ca să-i citească ceva din expresia chipului, un semn aproape imperceptibil pe fața ei de o paloare delicată și matură, dar nu citi altceva decît oboseala, o senzație de înfrîngere, ca și cum ea ar fi fost lăuntric mizerabilă și el ar fi fost vinovat pentru asta — fiind un cusur al propriei lui naturi. Ea însă îi mărturisi, fără a se lăsa rugată, că se dusese la douăzeci de kilometri depărtare de Roma, că bătuse o bucată bună de drum pe jos și că, apoi, făcîndu-se noapte, fusese nevoită să ceară adăpost la niște țărani. Dimineața luase primul tramvai.

„Dar ce făceai? Cum de te-ai dus acolo?" ar fi vrut el s-o întrebe.

Ea însă păru să preîntîmpine și această întrebare, adăugînd:

— M-a luat un băiat în mașinuța lui și, la un moment dat, m-a dat jos departe de orice mijloc de circulație, pe un drum de țară.

Rostea cuvintele astea pe un ton ce-i displăcea părintelui ei; era tonul unei fete respinse, căzută la un examen, decăzută, care a suferit un eșec și nu-și află propriul drum. Decăzută — în ce privință? Decăzută în comparație cu o imagine extrem de veche și plină de mister. Totuși, își zise că nu era de loc urîtă, cu fața aceea a ei, ceva între un băiețoi căpățînos și o femeie dulce, neînțeleasă, sub părul negru pieptănat zbîrlit, care-i dădea un aer de cutezanță. Făcîndu-și curaj, el întrebă totuși, cu aerul că glumește:

— Și cine era terchea-berchea ăla?

— Parcă eu știu? răspunse ea, necăjită.

— Cum? Nu știi nici măcar cum îl cheamă? se miră el.

— Tocmai de asta m-a și dat jos, pentru că nu știam cum îl cheamă, răspunse fata.

— Ascultă, Luisa, mai învață puțin să vorbești. Cum să-ți spun — nu se zice „M-a dat jos". Ești o femeie, nu ești o marfă oarecare, o povară inoportună.

— Dar ce altceva a făcut? întrebă fata. M-a dat jos — și gata. Asta-i adevărul.

E limpede că tinerii de astăzi au ceva — și acest ceva este sentimentul realității. Și totuși, faptul îi dădea tatălui Luisei o senzație neplăcută, parcă realitatea ar fi stîrnit ceva rece și oamenii nu s-ar fi simțit destul de acoperiți fără un văl de minciună în plus.

— Iartă-mă, Luisa, dar trebuie totuși să ți-o spun: nu pricep cum poate o fată să urce în automobil cu un băiat căruia nu-i cunoaște nici măcar numele.

— Nu, nu poți înțelege, răspunse ea.

Şi, într-adevăr, fata se gîndea tocmai că el n-ar putea înţelege, cu ideile lui fixe, cu mania lui de a da lucrurilor alte nume decît le dădea ea. În timp ce-o însoţea spre camera ei, îi mai puse o întrebare stupidă :

— Dar ce te duceai să faci cu un necunoscut ?

Fata închise uşa şi se aruncă în pat. Tatăl rămase afară, ciulind urechile ; se temea că exagerase. Întrebarea lui fusese într-adevăr stupidă, aşa i se păru şi lui, amintindu-şi că şi el fusese tînăr, că, o dată, stătuse pe iarbă cu o fată, aceeaşi fată pe care mult mai tîrziu, pe cînd se afla într-o călătorie, o văzuse ieşind dintr-o căsuţă de ţară cu trei sau patru plozi în jurul ei — şi ea îl recunoscuse, aruncîndu-i o privire simplă şi îndurerată, căci el era trecutul, absurdul trecut care nu-i al nimănui. Acum el era curios, obiectiv curios să afle ce era cu povestea asta a Luisei. Se pomeni că-i trece prin minte gîndul acesta, ca şi cum Luisa n-ar fi fost fiica lui de atîta vreme, de cînd era o fetiţă — şi abia acum şi-ar fi dat seama de asta. Bătu la uşă, deschise, intră şi se aşeză lîngă patul ei.

— Dar zău că n-a fost nimic, tăticule, începu ea. Eram şi noi aşa, cu nişte băieţi, băusem niţel şi eu am ieşit cu unul din ei. M-a întrebat dacă n-aveam chef să facem un tur, şi ne-am dus. Era zăpadă peste tot. Muntele era orbitor, părea un perete, priveliştea părea deosebită, un peisaj chinezesc. La un moment dat, el m-a întrebat dacă ştiu cum îl cheamă. I-am răspuns că nu. Atunci m-a întrebat de ce mergeam cu el, dacă nu ştiam nici măcar cine era. I-am răspuns că era un băiat ca atîţia alţii şi că mie-mi era totuna ; nu voiam

decît să fac o plimbare. Atunci el mi-a zis că asta nu era bine, că era o lipsă de demnitate. „Dă-te jos", — mi-a zis, a deschis uşa şi m-a lăsat, într-adevăr, în mijlocul drumului.

El o cerceta cu privirea în vreme ce ea vorbea cu faţa în pernă. Femeia asta era fiica lui.

— Ăsta-i adevărul ? insistă el.

— Ăsta-i adevărul, tăticule, ăsta-i adevărul. Fii liniştit. Ţi-am spus că m-a dat jos. Ce altceva mai vrei ? E-n regulă ?

Tatăl nu găsea un cuvînt să-i spună, n-o putea ajuta ; era o femeie înfrîntă, pe care un bărbat o putea părăsi în mijlocul drumului ; era acolo, în faţa lui, fără mister, cu frumuseţea ei inutilă. „Rău am făcut, gîndea el. Ar fi trebuit s-o ţin ca la închisoare, chiar legată, s-o ameninţ cu moartea, s-o omor dacă... Pe vremea mea, în satul meu, bătrînii aveau o bărdiţă agăţată după uşă şi le-o arătau fetelor lor ca pe o unealtă a judecăţii care le-ar fi lovit dacă ar fi căzut în greşeală. Cea mai săracă, cea mai sărmană fată avea un mister al ei. De privirea unei asemenea fete îţi aminteai toată viaţa."

O astfel de privire i se deschise adîncă şi adumbrită în amintire ; era într-o vară, la mare. Era o plajă pustie, unde el locuia împreună cu ai săi, în singura casă existentă, aparţinînd unui feroviar pensionar. Pergola ce acopera terasa era singura pată de umbră văzută cît cuprindeai cu ochii, pe plaja aridă şi pustie. Un mănunchi de iarbă, o piatră, păreau că trebuie să se însufleţească pe neaşteptate, că pe ţărm trebuia să se ivească o făptură omenească, întrucît imaginaţia omului nu putea domni peste o atît de nemărginită singu-

rătate. Şi într-o zi, ţăranii din interior, alungaţi de căldură, ridicaseră, încă din zori, colibele de crengi pentru femeile lor ce se duceau să facă baie, sau corturi din cearşafuri uriaşe. Femeile lor erau văzute coborînd în apă toate deodată, cu lungile cămăşi de pînză umflate de apă. În soarele dogoritor apa avea o consistenţă de mineral, jumătatea celuilalt element din care e alcătuită lumea ; femeile coborau în apă ca între valvele unei scoici şi apoi se legănau în cerc, ţinîndu-se de mînă. El stătea la fereastră, în dosul perdelei de trestie, cînd simţi prezenta cuiva foarte aproape de el. Se aplecă în afară. Pe gardul scund de cărămidă, în umbra pergolei agitate de briză, stătea o femeie, aruncînd priviri cercetătoare în jur şi, asigurîndu-se că n-o vedea nimeni, îşi cobora pe umeri un văl negru care-i acoperea capul şi spatele. Încurajată, îşi întinse faţa leoarcă de sudoare în răcoarea ungherului aceluia umbros. Dar nu părea liniştită. Ochii ei erau la pîndă, îşi ridică privirea şi-l descoperi pe el, care nu mai era un copil, era în prima vară a tinereţii lui şi o privea de la fereastră. Îl privi cu doi ochi adînci, îl văzu proaspăt ca ea, netrecut prin viaţă ca ea — şi-i zîmbi. Gura i se reînchise însă imediat şi îşi aplecă imediat capul, acoperindu-se cu vălul ei îndoliat. Un bărbat venea în goană de-a lungul drumului, urcă precipitat pe bordură şi strigă :

— Hai, plecăm ?

Bărbatul se uita la zidul casei, scruta ferestrele, gelos că nu ştiu cine ar fi putut-o vedea, cumplit de zgîrcit cu farmecele ei. Şi, încă, mergînd cu ea de-a lungul plajei, bărbatul acela mai arunca o privire înapoi, să afle dacă o văzuse cineva.

Tatălui i se păru că e momentul să-i spună fiicei lui ceva extrem de important.

— Un lucru n-ai înţeles, începu el.

Întorcîndu-se spre ea, văzu că adormise. O acoperi uşurel cu un pled.

APĂRAREA UNUI HOȚ

„Domnule judecător! Am să rostesc puține cuvinte întru apărarea clientului meu, întrucît rezultatele interogatoriului sînt prea concludente. Acuzatul n-a negat un singur fapt, totul este în defavoarea lui. Introducîndu-se, cu o neîndoielnică intenție de a fura, în apartamentul doamnei pe care nu o văd prezentă în aula acestei instanțe, acuzatul a izbutit, potrivit planurilor lui, să-și aproprieze cîteva din bijuteriile dînsei. Lovitura a reușit din plin. Dînsa era în patul ei, dormind atît de adînc încît nu și-a dat seama că un străin pătrunsese în cameră, umbla liber prin ea, își însușea un colier de aur, o brățară de asemenea prețioasă, un ceas de aur împodobit cu perle și încadrat într-o ramă de email, pe care dînsa îl ținea la căpătîi întrucît, cînd se trezea noaptea, pe întuneric, acționa un resort și grațiosul ceas îi susura bătaia orelor.

Da, domnule judecător, îmi dau seama că descrierea de către apărare a acestui ceas capătă o importanță excesivă. Dar acest minuscul obiect, cu glasul lui plăcut de altădată, exprimă per-

fect starea de singurătate a unei doamne locuind într-un mic apartament modern, cu ascensor, telefon, legătură prin telefon cu camera portarului, frigider etcetera. Și, noaptea, acest glas de odinioară îi susură la ureche orele, cu o veselie tainică și trăită, dar avînd nuanța farmecului străvechi și a amintirilor. Doamna cu pricina trăiește singură. Dumneavoastră ați văzut-o, domnule judecător. Tînără încă, a fost căsătorită, are copii, are nepoței; de sub părul cenușiu, chipul ei apare înmărmurit de ani, de viață, de singurătate. În vremurile noastre n-ai voie să îmbătrînești. Și vine vremea unei cumplite singurătăți într-un apartament dotat cu tot confortul modern, după ce i-ai purtat de grijă unui bărbat și ai crescut cîțiva copii. Îți mai rămîne, totuși, ceva, — vechiul ceas și o mobilă veche. Bunicuța se îmbracă după ultima modă, doarme într-un pat mare, rufăria ei e împăturită cu grijă, are lenjerie fină pe care o pune pe scaunul de lîngă pat, ca pe vremea cînd era la colegiu, vremea cînd era o fetișcană, vremea cînd era o tînără soție. O bunicuță din vremurile noastre, care se uită la noi ca la niște sălbatici, la noi, la oamenii moderni, nemaiavînd nici un mister pentru cel care a iubit-o degeaba, o bunicuță încălzindu-se încă la căldura acelei amintiri, auzind spunîndu-i-se cît de tare a fost iubită și cum ea n-a iubit niciodată pe nimeni. Dragostele neîmplinite sînt cele mai durabile.

Și iată hoțul. E tînăr. Știm cîte ceva despre viața lui, cu toate că niciodată înaintea acestui episod n-a mai avut de-a face cu justiția. E tînăr; nu se poate spune că ar fi frumos. E cert

că asta e prima lui tentativă de furt şi, dacă n-ar fi comis o imprudenţă de necrezut, i-ar fi reuşit perfect ; aproape totdeauna o hoţie izbuteşte la prima lovitură, aşa cum adesea, la ruletă, dai lovitura de la prima încercare. Pătrunsese cu uşurinţă în apartament, după cum singur afirmă, după ce o urmărise pe femeie şi se strecurase aproape pe urma paşilor ei pe uşa pe care tot ea o deschisese. A pus stăpînire pe bijuteriile ei, mulţumindu-se, discret, cu cele găsite pe noptieră, după ce dînsa adormise. Ar fi putut ieşi din apartament cu aceeaşi uşurinţă. Dar în loc de asta, după ce dăduse lovitura, iată-l că se întinde pe pat alături de stăpîna bijuteriilor, cu pălăria în cap. Adoarme şi el, începe să sforăie. Sforăitul acesta o trezeşte pe doamnă care, descoperind un necunoscut alături de ea, anunţă poliţia ; şi clientul meu a fost găsit încă dormind ; a trebuit să fie scuturat violent ca să deschidă ochi. Bijuteriile furate au fost găsite în buzunarul lui.

Acuzatul a negat în repetate rînduri că ar fi fost beat în seara aceea. Priviţi-l, domnule judecător ! Nu vă lăsaţi înşelat de nasul lui mai degrabă roşu, de aerul lui de perpetuu peregrin care niciodată nu doarme destul. Mizeria încondeiază uneori chipul ciracilor ei cu culorile trandafirii ale veseliei ; săracii şi suferinzii, expuşi frigului şi intemperiilor în cursul vagabondajului lor, adesea dau impresia că au băut, au pometţii roşii, nasul roşu, ochii rătăciţi. Iar clientul meu aparţine unei categorii aparte de oameni săraci şi de pungaşi ocazionali. E un individ care în prima lui tinereţe a făcut studii, şi-a făcut unele iluzii, a scris pînă şi versuri, a făcut războiul, s-a întors,

n-a învăţat niciodată — şi cine ştie cum ar fi putut învăţa — ce e banul, cum se cîştigă, cum se păstrează şi cum se cheltuieşte. Asta e o meserie grea, poate cea mai grea de învăţat. În privinţa asta, el, ca atîţia alţii, a rămas un copil. Nu ştiu dacă vă amintiţi, domnule Judecător, de ziua cînd ni s-au dat, copii fiind, cei dintîi bani de buzunar. Ni se părea că avem o energie inepuizabilă ; am încercat şi surpriza de a afla că din banii aceia, odată cheltuiţi, nu mai rămînea nici de sămînţă ; şi cît ne era de greu să ne închipuim că i-am putea cîştiga chiar noi ; şi miracolul primului ban cîştigat !

Există o întreagă generaţie, în vremurile noastre, care n-a izbutit să înveţe acest elementar secret al vieţii civilizate, poate secretul cel mai important. Sînt tineri pe care naţiunea îi obişnuieşte din fragedă tinereţe să nu-şi cîştige viaţa, ci să şi-o vadă asigurată, în schimbul singurei obligaţii de a fi gata să-şi ia rămas bun de la ea ucigînd sau lăsîndu-se ucişi într-un război civil sau într-unul miltar — şi nu pot învăţa cu uşurinţă ceea ce noi, domnule judecător, şi toţi cei ca noi, am învăţat în decursul unei îndelungi experienţe, nu totdeauna uşoare. Ei însă nu ştiu de unde să înceapă, aşteaptă mereu lovitura norocoasă care să le dea posibilitate să înceapă. Noi ne-am făcut începutul adunînd ban lîngă ban, dîndu-ne astfel seama de puterea lor. Ei, însă, nu ! Şi apoi, în vremurile noastre e nevoie de prea mulţi bani. Cei din generaţia noastră, cînd erau la ananghie se mulţumeau cu un împrumut de zece lire. Iar astăzi, dacă eşti sărac, nu poţi cere mai puţin de zece mii de lire împrumut.

Clientul meu aparţine acestei categorii de oameni. Remarcaţi indiferenţa lui în vreme ce noi vorbim despre el. S-ar zice că-l doare în cot de noi, că noi sîntem spectacolul lui. Se poartă, în problema asta a lui, cu o indiferenţă de intelectual. Ca şi cum n-ar fi vorba despre el. Ar putea să fie condamnat şi iarăşi s-ar găsi într-un mediu care să-i asigure viaţa numai în schimbul condiţiei de a sta închis, gîndindu-se la infracţiunea lui. Îi lipseşte, ca atîtor altor tineri ca el, sentimentul responsabilităţii. Aceeaşi societate, care i-a dezobişnuit să lupte pentru viaţă, ar trebui să aibă o obligaţie faţă de ei. Şi dacă, din cînd în cînd, se pare că lumea întreagă vrea să-şi mai rezolve încă o dată crizele prin nişte lovituri norocoase, e pentru că noi toţi ne aflăm în situaţia acestui client al meu, a acuzatului, credem că ne rezolvăm problemele noastre prin noi lovituri, adică printr-o administraţie excepţională care ne scuteşte de chinul de a lupta pentru viaţă, pentru a cuceri zi de zi viaţa şi tihna. După o altă încercare de acest fel, lumea întreagă va decădea într-o stare tribală, singura raţiune a existenţei reducîndu-i-se la nevoia de a-şi crea mereu un noroc excepţional. Ar renaşte, domnule judecător, întreg Evul mediu, cu soldaţii lui mercenari, cu fuga la mănăstiri, între zidurile castelelor întărite — feudalitatea ! Ar reîncepe apoi cucerirea lumii libere, dar noi n-am mai exista, pentru a putea fi mulţumiţi.

Aş vrea să revin asupra momentului în care clientul meu s-a introdus în patul păgubaşei. El şi-a însuşit doar ce a găsit la îndemînă, nu şi-a dat nici măcar osteneala de a scotoci, atît este de neobişnuit cu orice iniţiativă. A aşteptat ca păgubaşa să adoarmă. A ascultat, din ascunzătoarea lui, şi a simţit ce înseamnă o făptură omenească singură în cadrul confortului civilizaţiei moderne. Apoi, auzindu-i respiraţia liniştită de femeie adormită, — intră. Ea se odihneşte. Patul e mare şi văduv de ani de zile. E abia perceptibil ticăitul ceasului ei, bătînd cu subţirimea şi uşurinţa proprie unor vremuri cînd ceasurile erau lipsite de gravitate, cînd oţelul mai avea încă un sunet ascuţit. În jur totul respiră tihnă, încerci senzaţia de vechi obiceiuri ; iar în pat, iată, o femeie ! El n-a cunoscut asemenea lucruri decît, poate, în copilăria lui.

Domnule judecător ! Trebuie să ştie domniavoastră că tinerii de astăzi se desprind cu greu de casă, se cramponează de casă cu încăpăţînarea cu care noi, la vremea noastră, încercam să evadăm din ea. Hoţul se întinde în pat, alături de femeia adormită. E tînără, în vîrstă ? O femeie, o viaţă, o casă, o familie. Simte căldura aceea molcomă, somnul ei, misterul odihnei sub acelaşi acoperiş, încrederea în ziua de mîine, încearcă senzaţia de continuitate, senzaţia unei lumi din care a fost alungat pentru totdeauna sau care s-a destrămat în spatele lui, dar care, totuşi, există. Pentru că indivizi asemenea acuzatului încep să nu mai găsească o femeie săracă precum ei, în stare să doarmă propriul lor somn. Ne îndreptăm spre nişte timpuri în care pentru cei sărmani nu va exista nici măcar o femeie, ultima fiinţă rămasă credincioasă celor aflaţi în suferinţă. Acuzatul se întinde pe pat. Aţipeşte. Fie ce-o fi : merită să rişti pentru senzaţia de somn alături de o altă

făptură. Căci timpul nostru se înşeală amarnic, domnule judecător, prezentîndu-le oamenilor imagini erotice şi grozăvenii ; oamenii nu caută decît un pic de apropiere sufletească. Da, a fost o mare nenorocire pentru clientul meu faptul că a început să sforăie. Sforăitul o trezi pe femeia de lîngă el şi nu era o recomandaţie prea strălucită. Doamna, trezindu-se, îl văzu alături de ea, în patul ei, pe acest străin, cu pălăria pe cap, cu nasul puţin roşu şi, de ce s-o ascundem, la prima vedere antipatic. Nici nu-şi dădu osteneala să se uite mai bine la el, că şi anunţă poliţia."

Avocatul şi-a terminat pledoaria. Peste o jumătate de oră trebuie să se pronunţe sentinţa.

FETIŢA RĂPITĂ

Se opri să se uite la fetiţă ; nu era o fetiţă ca toate celelalte. I se întîmpla să se oprească — şi o făcea aproape pe ascuns — ca să se uite la fetiţe. Nu la băieţi — băieţii n-o interesau — cu toate că, din cînd în cînd, mai ales cei mititei se întorceau s-o privească de parcă ar fi descoperit în înfăţişarea ei ceva cunoscut. „Am eu atracţia mea. Copiii îmi zîmbesc, vor să vină la mine", îşi zicea ea, dar nu spunea că, văzîndu-i, îşi căsca ochii cu o expresie de şugubeaţă admiraţie. Se zice că femeile sînt vanitoase şi vor să se facă remarcate ; dar bărbaţii le întrec — încă de mici nu se văd decît pe ei înşişi, sînt vanitoşi şi egoişti. Da, e adevărat, cînd sînt mici de tot şi au nevoie de ajutor, sînt graţioşi. Ea era înfricoşată, zicea, pentru că avea un băiat acum mare, un bărbat, vanitos şi mincinos. Băiatul ăsta se substituise în sufletul ei, încetul cu încetul, soţului ei, insensiblităţii soţului, cu toate că „lucrează, bietul de el, face de toate ; nu-i nimic de zis. Îl iubesc foarte mult." Dar în adîncul inimii ei mocnea încă o străveche jignire, o jignire pe care n-o

putea exprima, nespus de dureroasă şi, tocmai de aceea, ea era plină de duioşie şi de ură. E greu de spus ce anume înseamnă raporturile dintre soţ şi soţie, mai cu seamă în vremurile astea. Nu-s nişte vremuri păguboase, după cîte scriu ziarele ? Nu se poate spune că ea nu face tot ce poate pentru cauză ; bărbaţii nu ştiu ce înseamnă truda de fiecare ceas, de fiecare minut, care te face să te simţi seara sleită din pricina caznei de a îndrepta mereu tot ce strică şi murdăresc bărbaţii.

Îşi dedicase viaţa casei, mai că şi păstrase casa în propria ei imagine care, la limitele vîrstei mature, are o strălucire stinsă şi trandafirie, o gură cuminte şi precis conturată, aproape intactă şi proaspăt plămădită. Încă se mai întîmplă ca, seara, cineva s-o urmărească pe stradă. „Ah, bărbaţii ăştia ! Sînt nişte brute. Auzi, la vîrsta mea !“ Nimeni nu poate spune ce anume este o femeie la o anumită vîrstă cînd, printr-o crudă lucrătură a anilor, se reîntoarce la gesturi şi apucături de fetişcană, încît te doare inima să le vezi pe fetişcanele astea surprinse de trecerea anilor şi ofilite. Ea se crede bătrînă, crede că nu mai are de ce să se apere, că nu mai are de ce să fie privită, pîndită şi supravegheată cum se întîmplă cu femeile tinere ; e asemenea lucrătorului care şi-a isprăvit treaba şi poate să trîndăvească, aidoma actorului care şi-a jucat rolul şi-şi vede de drumul lui spre casă, veştejit şi încărunţit din pricina machiajului. E o vacanţă. E o femeie îmbătrînind cu ochii plini de amintiri şi de uitare, ochi care nu mai bănuiesc nimic, nu se tem şi nu mai aşteaptă. Mai există oameni care şi-o amintesc aşa cum era odinioară : în chip neaşteptat ascunsă şi fugară, imaginea ei de odinioară se suprapune în memorie ca o sălbăticiune fugărită, auzind strigătele vînătorilor în pădure. În ochii ei aproape că a rămas vie spaima urmăririi. Ochii ei de leoaică în captivitate.

Acum se putea aşeza pe gărduleţul de zid din piaţetă, la soare, între biserică, turnul clopotniţei şi poarta parcului. Gardul de zid e o ruină de piatră a unui monument roman, poros şi colţuros, asemănător mai degrabă unui trunchi de copac putrezit. Piaţeta e ca o sobă : soarele devine aici dogorîtor, reflectat de lespezile vechi din jur, şi primeşte oameni de toate condiţiile ; îi primeşte pe cei din cine ştie ce mahala umedă, veniţi să-şi usuce hainele jilăvite, pe fetele şi pe băieţii vagabonzi, pe cerşetori în clipele lor de odihnă, pe mame cu copiii lor, pe fetele pieptănate à la Napoleon, readucîndu-ţi închipuirea la durătul acela de arme, la furtuna şi la înfrîngerea aceea, la prăbuşirea de odinioară a unui imperiu ; au expresia aceea de efeb, concisă şi neliniştită, cu care pictorii şi sculptorii curteni sfîrşiseră prin a-l răsfăţa pe Napoleon. Soarele îi adună aici pe toţi, ca în preajma izvoarelor de apă caldă de pe micile plaje de la Ischia.

„Dar cum pot trimite o fetiţă la plimbare în halul ăsta ?“ Doamna era uluită. „Nu, nu se poate, o mamă nu poate proceda aşa. Cu siguranţă că-i o mamă străină. O fetiţă pieptănată ca o femeie, cu părul strîns pe creştet într-o bentiţă albastră, cu o bluză albastră, cu o jachetă şi o fustă de culoarea alunei ! Nu vor să priceapă că fetiţele nu se cade să fie travestite în femei, mai ales cînd sînt aşa de graţioase. Şi asortată în felul

ăsta, cu ciorăpeii albi, scurți, pînă sub genunchi — și cu genunchiul gol ! Se poate vorbi de goliciune în legătură cu o fetiță ?" Doamna o cerceta cu privirea : era o minusculă creatură fără vîrstă, o femeie în miniatură aidoma statuietelor nedefinite din unele prăvălii, monstruoasă și provocatoare. E o fetiță venită din nord, care nu știe, care-și deschide pe neașteptate ochii sub cerul marin al sudului. Pînă și puii de vrabie sînt neîncrezători pe la noi și nu-ți umblă printre picioare cum se întîmplă prin multe ținuturi mai nordice. Pînă și puii de vrabie știu că pot fi prinși și omorîți. Dar fetița nu știa asta. Cu înfățișarea ei de străină, din pricina căreia ți-o puteai imagina femeie în toată firea și în spatele căreia îți puteai închipui o întreagă lume adultă și ignorantă în anumite privințe, ațîțată de un decor în cadrul căruia toate lucrurile se văd limpezi, pînă în cele mai mici detalii, limpezi și într-o stare de lîncezeală și sleire sub norii domoli vestitori de furtună pe cerul de culoarea mării ; vîntul sufla dinspre cine știe ce pajiște azurie, grăbit, răvășind totul, pentru a se poticni apoi brusc, destrămîndu-se în soarele ce scălda piațeta. Un palmier foșnea lin.

La început fetița (să tot fi avut șapte sau opt ani, dar cu un chip bine conturat de femeie) fusese atrasă de un băiețel cu pantaloni lungi, care se distra singur alergînd și plăcîndu-i să simtă cum toate mădularele îi dădeau ascultare ; curînd însă îl găsi netot. „Fetițele de astăzi nu-s ca pe vremea noastră : văd, știu, simt și se uită la noi, la cei mari, cu un aer de parcă ar zice că știu ele multe despre noi". În acel refugiu al oamenilor de toate categoriile, de la doamnele ce-și expuneau picioarele cu genunchii strîns lipiți, așa cum le învățase încă de mici, fără întîrziere, mama lor, așezate acolo ca niște ghivece pe o terasă, din care oamenii rup o floare ca s-o miroase, s-o strîngă între degete, s-o mototolească, la servitoare, fetițe și cîini, fetița-femeie era atrasă de cu totul alți oameni : cîteva mutre de vagabonzi și de violenți, cu ochii ageri și impasibili, cu părul negru : o seminție omenească viguroasă, obraznic triumfătoare asupra mizeriei. Cu siguranță că nu-i mai văzuse și nici nu și-i închipuise vreodată, dar adunătura asta de oameni, strîns unită, intimă și singuratică, mîngîindu-se cu violență și burdușindu-se cu gingășie, o atrăgea. Asupra lor își țintuia fetița privirile, lor ar fi dorit să le placă, să se facă recunoscută de ei. Și atunci ar fi avut senzația că pămîntul însuși o recunoaște, cald, murdar și matern. Dar ei nu dădeau semne că ar vedea-o cu ochii lor nemișcați și ageri, ațintiți spre ceva ascuns.

Dar cel puțin dacă s-ar fi uitat la ea băiatul ăla brunet, un cerșetor în repaos, care dădea de data asta un spectacol doar pentru propria lui plăcere și pe gratis. Umbla simulînd o infirmitate, schilod, tremurînd din toate mădularele, cu fața schimonosită, cu glasul plîngăreț și bîlbîit. Și, brusc, ca și cum o zînă l-ar fi atins cu bagheta ei, își îndrepta trupul, devenea agil și chipul lui căpăta expresia unei fericiri și a unei forțe vitale mai bogate decît toate avuțiile lumii. Fetița își aducea aminte că în casa din țara ei o statuie reda această imagine mizeră și triumfătoare, cu două cornițe ieșind din clădăraia de păr creț, cîntînd dintr-un instrument asemănător cu o mînă cu degetele lipite

unul de altul. Dar această mică statuie săltăreață în soare n-o învrednicea cu o privire ; acum se ghemuia la soare, întins pe o lespede, cu cotul îndoit, cu capul sprijinit într-o palmă. Iar micuța străină nu știa să facă altceva decît să se sucească asemenea unui șurub pe piciorușele vîrîte în ciorăpeii albi, bălăbănindu-se pe ele. Acum două perechi de ochi, ai unui bărbat și ai unei femei, care pînă atunci număraseră un teanc de bancnote murdare, erau ațintiți asupra ei. Fetița părea să aștepte un semn ca să se apropie de panglica de piatră pe care cerșetorul se lăfăia majestuos la soare : ar fi dorit să se confunde cu ei, să privească întocmai ca ei, cu niște ochi neclintiți și visători, în acea complice amestecătură omenească, delicat protectoare și nelegiuită.

„Dar, bine, fetița asta n-are chiar pe nimeni ?"

Într-un colț, lîngă un copac, o femeie cu chip de străină stătea așezată alături de un tînăr tolănit pe jos cu picioarele crăcănate, cu mîna pe genunchii lui ; și-o retrăgea, o punea la loc și el o privea leneș și toropit de căldură. „Asta să fie, oare, guvernanta ei ? Sau e o fetiță rătăcită ?" Dacă era rătăcită, nu arăta nici o teamă. Era atrasă de o lume care, la origini, e comună tuturor, adevărată ca sudoarea, rîsul, plînsul, o lume de care fusese despărțită o dată cu primele învățăminte ce-l introduc pe copil într-o lume a convențiilor : educația. În adînc rămîne însă curiozitatea pentru viață așa cum este ea, crudă și reală. Poți să te uiți cu dispreț și superioritate la un cerșetor ațipit la soare pe o lespede ca pe un sarcofag, dar te întorci să-l mai privești o dată, cu o vagă senzație de invidie și de spaimă. „Această atracție a nordului pentru sud, alcătuită din neîncredere și perplexitate, din ură și din nostalgie, vacanța, fiorul pierzaniei...

„Vai, dar ia te uită, fetița ! O răpesc pe fetiță... răpesc fetița !"

Doamna care stătuse să se uite la ea, se repezi spre mititică, în vreme ce aceasta se îndepărta, atrasă de ochii aceia albi, de smalț, care o priveau dintr-un abis întunecat.

„Doamne, și începe să plîngă. Și urlă împotriva mea, care vreau s-o salvez ! Vino, fetițo, cum te cheamă, unde locuiești, unde e mămica ta ? o întreba, simțindu-i trupșorul convulsionat.

Într-o lărmuială confuză, toată piața se întoarse spre ea și cineva îi smulse fetița din mîini. Fetița, acum strîns ținută de femeia ce stătuse lîngă tînărul cu picioarele crăcănate, o privea tremurînd și cu ochii plini de lacrimi. Își întrerupse sughițurile și le zîmbi ochilor acelora nemișcați care continuau s-o privească din abisul lor negru și de smalț. Doamna se strecură cum putu, fugind prin mulțime, pînă cînd strigătele se pierdură în depărtare :

— O hoață de copii ! Voia să răpească o fetiță bogată. Sub ochii guvernantei !

Peste tot, în amurgul de primăvară, se înstăpînea imaginea a ceva ce se strică, a ceva ce nici nu rîvnește altceva decît să se strice, să se corupă, să trăiască. Pe pragurile ușilor, în prăvălii, în cafenele, de la o fereastră la alta, purcedea marea operație a primăverii : lumea plină, umflată, populată, nu rîvnea la altceva decît la această distrugere. Un băiat cu obrazul negru, lucrător într-un atelier, îi ațînu drumul pe o străduță și-i adresă prima frază obscenă din viața lui, plin de sfială, sforțîndu-se, așa, ca să încerce și el.

CINCIZECI DE LIRE

Mi se ceru prin telefon să mă prezint imediat la comisariatul de poliție, camera 7. Așteptai cîteva ore, întrebîndu-mă între timp despre ce anume putea fi vorba : mi se păru că în ultimele luni nu puteam fi găsit vinovat de nimic, nici măcar de cel mai banal incident pentru care aș fi putut fi chemat să depun mărturie : așa că mă dusei la comisariat cu inima ușoară, imediat după prînz, cînd funcționarii mai stăteau discutînd pe coridor, și încă nu se arătaseră, ca de obicei, femeile care fac anticameră în grup, la intrare. Funcționarul din camera 7 stătea la locul lui, la masă, lîngă fereastră. Mirosul țigării lui îmi sugeră ideea a tot ceea ce e neschimbător și sfidează orice împrejurări : mulțimea, viața cazonă, călătoria cu vreun trenuleț într-o oarecare îndepărtată provincie. Își deschise carnețelul cu scoarțe liliachii, cu foile dactilografiate în rînduri dese, negre, monotone. După primul salut nesigur, vocea comisarului păru plictisită că trebuie să se ocupe de niște fleacuri, asemenea celui pe care evident îl descoperea acum în mijlocul foiței negre.

— O cunoașteți pe doamna Agata Z. ? mă întrebă.

Era un nume la care nu mă așteptam. Reflectai un moment, pînă cînd numele acela îmi evocă în memorie ceva circumspect, un chip cu trăsături nelămurite, strălucirea a doi ochi negri și adînci, ochii uneia dintre acele femei violent brunete, care par că te avertizează de prezența unei primejdii și nu exclud ideea că trebuie să se măsoare cu tine, eternul uneltitor — bărbatul.

— Sigur că o cunosc. Pînă acum două săptămîni venea mereu pe la mine, căutînd ceva de lucru.

— Ce puteți să-mi spuneți în privința acestei persoane ?

— Trebuie să fie dintr-o familie bună. Îmi dădeam seama de asta după felul ei de a se purta, căci sînt aproape din același sat cu ea. Avea o însușire caracteristică : nu era niciodată acolo, unde eram eu, dar își făcea simțită prezența peste tot, ca dușmanul într-un deșert, în hărțuielile din romanele de aventuri. Și nu se întîmpla ca privirea ei să nimerească în gol asupra mea. Să mă explic.

Comisarul îmi întrerupse discursul printr-o privire, uluit de genul meu de informații.

— Dacă dumneavoastră credeți că oamenii mă interesează din acest punct de vedere ! exclamă el.

— Dar atunci din care punct de vedere ? mă mirai eu.

— Sînt cincisprezece zile de cînd sus-zisa persoană se află la spital. A luat otravă. De cincisprezece zile nu răspunde la nici o întrebare. Căpățînoasă. Un zid. O să moară fără să scoată o vorbă, zise el.

Îmi venea să vorbesc şi să tot vorbesc. Şi, pe de altă parte, neînsemnata apreciere a comisarului asupra încăpăţînării acelei femei mi se părea o derogare de la stilul sec al unor astfel de discuţii.

— Nu e încăpăţînare, susţinui eu. E dispreţ. De ce ar trebui să vorbească ? Aşa, ca să ne dea o explicaţie, dumneavoastră sau mie ? Totuşi, eu o credeam puternică, în stare să depăşească orice dificultăţi. Mi se părea prea disperată ca să se dea bătută. E tare nefericită clipa cînd cei sărmani şi disperaţi renunţă la viaţă, la conflictul dintre suferinţă şi viaţă. Şi, la urma urmei, ea nu era chiar aşa de sărmană. Muncea. Avea doi copii — un băiat şi o fată. Trebuie să i se fi întîmplat ceva deosebit de grav. Altfel n-ar fi renunţat la viaţă.

Comisarul avea aerul că ştie pe de rost tot ce-i spuneam eu, adică aceleaşi cuvinte : ştia totul asemenea celui ce a citit o piesă de teatru înainte de spectacol. Mă întrerupse :

— Poveşti de-astea ni se cere nouă să lămurim, informaţii de-astea ; nici n-ar trebui să fie treaba noastră. Dumneavoastră aveţi vreo idee despre cauzele care ar fi putut-o determina să... Poate obişnuita poveste sentimentală ?

— Nu cred. O fi trecut şi prin asta, căci cine nu trece ? Oricum, trebuie să fii cu multă băgare de seamă cînd judeci un asemenea caz. Fiica ei îi crea multe probleme, îndeosebi. Nu ştiu dacă dumnevoastră cunoaşteţi secretul atîtor femei care se păstrează cinstite pentru ca fiicele lor să nu aibă, în spate, ca viitoare soţii, umbra infidelităţii. Şi, cum vă spuneam, fiica ei îi dădea mult de furcă, cu curiozitatea ei bolnăvicioasă faţă de oameni, curioasă să lucreze în mijlocul altora, printre alţii, să cunoască, să ştie, să vadă, să asiste la spectacolul pe care-l dă lumea, să se confunde şi să alcătuiască o singură plămadă cu toate acestea. Ultima dată îşi găsise o ocupaţie în croitorie, după o sută de alte inutile tentative. Din fericire, tocmai lua fiinţă o fabrică de drapele.

— De drapele ?

— Da, domnule, o fabrică de drapele, la Roma, repetai eu.

Comisarul îşi ridică ochii spre mine, perplex, căutînd să priceapă ce voiam să spun. Continuai :

— Doi copii greu de ţinut în frîu, domnule comisar. Personal nu i-am văzut niciodată, dar îi cunosc din ce povestea despre ei mama lor, lucruri ce-mi erau aduse la cunoştinţă de soţia mea. Doi copii violenţi şi setoşi de viaţă. Ea era înspăimîntată şi nu-i trecea prin minte că amîndoi erau leit portretul ei, ceea ce ea însăşi ar fi devenit dacă ar fi dat ascultare adevăratei ei firi. Copiii noştri, domnule comisar, ne dezvăluie pe noi înşine. Arată, arată cu ostentaţie ceea ce noi ascundeam, lucrurile împotriva cărora luptam. Ori de cîte ori îşi găsea ceva de lucru la vreo familie, printre care şi la familia mea, era mereu îngrijorată pentru faptul că-şi lăsase acasă unul din copii, şi nu ştia niciodată ce ar fi fost în stare să facă acesta. Necazuri sentimentale — nu cred. Era o femeie care îndurase pînă acum viaţa ca pe o violenţă. Are treizeci de ani, dar parcă n-ar fi trăit niciodată. S-a căsătorit la şaisprezece ani — şi prost. Alesese, împotriva oricărui îndemn al instinctului şi al oricărui sfat al părinţilor ei, un tînăr cu sănătatea şubredă, putred pe dinlăuntru. Pentru că era politicos, delicat, distins, aşa zicea. Dar

nu era vorba decît de fragilitatea unei boli. Bărbatul i-a murit după patru ani, tocmai cît trebuia ca s-o lase cu doi copii, și atunci ea s-a mutat la Roma. Îmbrăcată în negru, cu ochii aceia negri scăpărători, oacheșă, cu un trup încă de adolescentă, rămăsese oarecum o adolescentă. Uneori venea pe la noi îmbrăcată ca o fată, o cosiță neagră îi cădea pe spate. La ea ochii spuneau totul. Vreau să spun că erau în stare de orice. Impresia era că se răzvrătea împotriva privirilor, că le respingea, că angaja o luptă, și în lupta asta era învinsă, dar numai pentru a amenința apoi cu o obscură răzbunare. Nu exista nici cea mai mică umbră de ipocrizie în ochii ei : ochii ei arătau că ea știa totul, fără o cît de mică atenuare a pudorii, ca un animal, dar că femeia ar fi fost implacabilă. De altfel, era de ajuns să observi cum gătea.

Comisarul, care stătea să mă asculte cu răbdare, păru deodată interesant de ce spuneam.

— Cum adică, să observi cum gătea ?

— Avea treizeci de ani, continuai eu, și trăia de zece ani la oraș fără să se fi deprins cu risipa care sugerează orașul, cu nevoia de superfluu caracteristică oamenilor. Din ceea ce o femeie îți oferă la masă poți judeca unele aspecte ale naturii ei, aspecte care scapă oricărei alte observații. Există un ce senzual în bucătărie, o modalitate de a intra în raporturi cu lumea fizică, lucru care nu-l poate înșela pe un bărbat dotat cu instinct. Există feluri de mîncare materne, domnule comisar, precum și feluri de mîncare de o castitate suspicioasă, temătoare de a se încredința pînă și gustului. Există feluri de mîncare care-ți solicită ceva ție personal și care-ți deschid porțile lumii materiale. Există feluri de mîncare complice. Nu știu dacă sînt destul de lămurit...

— Continuați, continuați, totuși, mă îndeamnă interlocutorul meu. Dar nu văd...

— E ca și cum femeia asta ar fi furat ceva pe ascuns de la viața devenită avară, muncită, crudă, așa cum este, în fond, natura. Erau cheltuieli la care se opunea cu încăpățînare, ca, de pildă, la cumpărarea trufandalelor. Era capabilă să recurgă la cele mai incredibile pretexte, la minciunile cele mai sfruntate și aproape fățișe în acest scop. Recăzusem într-o altă epocă a vieții, cînd lumea era săracă și sobră, banii puțin, și se afla timp pentru orice, pînă și să faci niște economii care astăzi ar părea ridicole, o dată ce timpul costă acum prea scump. Era însă generoasă cînd era vorba de oaspeți, ținea ca totul să li se ofere din belșug, tot ce era mai bun, în cinstea necunoscutului. Așa stăteau lucrurilor în vechea societate, cînd oaspetele sosit de departe într-un sat îndepărtat mai era încă primit ca într-o poemă antică, pentru a-și aminti apoi veșnic de purcelușul acela de lapte la cuptor, garnisit cu macaroane ; pentru a-și aminti de o familie, de un nume, de un ținut, de care să întrebe apoi mereu, ori de cîte ori ar fi întîlnit pe cineva bănuit că ar fi venit de prin părțile alea.

— Înțeleg, zise comisarul. Dar eu am nevoie de un motiv pe care să-l consemnez pe foicica asta. Cum se face că a încetat să vă mai calce pragul casei ?

— Exact acum cincisprezece zile s-a prezentat la noi fără chef, cu întîrziere, refuzînd să se apuce de orice fel de lucru. Nu-mi adresase niciodată

cuvîntul pînă în ziua aceea, vorbise totdeauna numai cu soția mea, ca și cum ar fi avut nevoie de un interpret. În ziua aceea însă m-a înfruntat, de parcă eu aș fi jignit-o în nu știu ce fel. Mi-a povestit că băiatul ei îi ceruse bani, ca de obicei ; ea îi dăduse cincizeci de lire, zicîndu-i :

— Bagă de seamă cum îi cheltuiești, că eu trudesc pentru banii ăștia, ei sînt sîngele meu.

Băiatul luase biletul de cincizeci de lire, îl împăturise între degete, îl sfîșiase, îl mai împăturise o dată, îl făcuse bucățele și-l aruncase pe stradă, zicîndu-i :

— Încearcă să-ți faci rost de un sînge mai bogat.

Mi-a repetat de mai multe ori fraza asta, ca și cum n-ar fi izbutit să-i priceapă în întregime sensul. Și-a luat rămas bun de la noi fără să vrea să ia o îmbucătură. Îmi spuneți că acum cincisprezece zile a luat otravă. Aceasta ar fi ultima amintire a vieții ei. Din punct de vedere logic, aceasta este cauza disperării ei.

— Credeți ? mă întrebă comisarul.

Însăilă pe foaia neagră fraza : „Neplăceri familiale“ și închise carnețelul cu scoarțe liliachii.

CÎNTECUL ȘI TĂCEREA

Fetița — o chema Irma — voia să alerge în întîmpinarea frățiorului ei, dar surioara pe care o purta în brațe nu voia să umble și acum atîrna greu. Irma îi zicea :

— Uite, Viviana, uite că vine Otello, uită-te, Viviana, uite cît e de frumos ! Fuga, fuga, să-i ieșim înainte !

Dar mititica nu voia să înțeleagă. Era a noua, ultima născută și se încăpățîna să nu vrea să umble, să nu vrea să vorbească, să nu vrea să înțeleagă : palidă, cu două pete de roșeață în obraji, refuza, refuza totul, nici măcar nu plîngea, nici măcar nu era lacomă. Tăcea tot timpul, ca surioara lor cea mai mare, de șaisprezece ani, Raffaella. Toți aveau niște nume grozave. Irma vorbea pentru toți și izbutea să facă rost de cîte ceva la vila domnilor din apropiere. Cei trei frați, numai cu puțin mai răsăriți decît ea, o însoțeau, ca s-o vadă întorcîndu-se cu o felie de pîine cu unt și stăteau ascunși îndărătul cadrului de zidărie al porții. Otello venea spre ei pe potecă, răsfățîndu-se pe bicicleta lui strălucitoare ; scotea din gî-

tlej o uşoară tuse armonioasă, prin care-şi dregea glasul : o învăţase de la un cîntăreţ, fost ţăran ca şi el şi care acum cînta la radio. Tusea asta uşoară suna ca un clinchet de pahar. Irma se gîndea că fratele ei va cînta şi el în curînd, o dată ce toţi ajung să cînte la radio şi-l aştepta ori de cîte ori se întorcea din sat, nădăjduind că va aduce o veste bună sau o scrisoare minunată din oraşul unde auzi cîntîndu-se cîtu-i ziulica de mare. Din hotelul vilegiaturiştilor, radioul răzbătea pînă la căsuţa lor, umflat de sunete ca nişte porumbei înfoiaţi de o pală bruscă de vînt.

Fratele ajunse în apropierea lor, se înclină într-o parte pe bicicletă şi-şi puse pe pămînt piciorul încălţat într-un mocasin din piele de zebu. Ea îl privea de la marginea cărăruiei, îl găsea frumos cu pletele cîrlionţate şi lucioase, cu unghiile îngrijite şi trandafirii. Era un domn. Fetiţa îl privi drăgăstoasă şi-l întrebă :

— Au scris ?

De doi ani îi punea mereu aceeaşi întrebare şi acum nu mai avea ce să-i spună decît asta. El îi răspunse iritat :

— Ce mai vrei, şi tu ! Tu nu pricepi nimic.

Ea o ţinea într-un braţ pe fetiţa cea palidă cu ochii deschişi spre nimic, cu gura fin subliniată şi pecetluită. Cu toate că era măruntă, încît părea şi ea o fetiţă, Irma avea doisprezece ani : era desculţă, cu fustiţa scurtă peste genunchiul aspru şi cenuşiu ; pieptăraşul de lînă ferfeniţită lăsa să se vadă o spinare împlinită, de adultă, de femeie ; pieptăraşul era rămăşiţa unei jachete vechi şi, pe pielea ei fragedă, arăta ca o scoarţă grosolană.

— Profesoara de canto, zise Otello, vine să petreacă o săptămînă la noi, la aer curat.

Şi scoase din buzunar o scrisoare.

— Ţi-a scris ? se bucură Irma.

Îi scriau ! Otello preciză :

— Soseşte mîine. Vine împreună cu soţul ei. Trebuie să mă duc s-o întîmpin la gară. E oarbă. E nevoie de o maşină.

— O maşină ! repetă Irma.

— Şi tu nu poţi umbla îmbrăcată aşa, îi reproşă el. Eşti neprezentabilă.

Fata rămase impresionată de cuvîntul acela pe care nu-l mai auzise rostit niciodată : neprezentabilă. Cu abia doi ani în urmă fratele ei mergea cu boii la păscut, se ducea să scoată apă din fîntînă, se ducea la sapă. Iar acum se ducea după apă Raffaella de şase ori pe zi. El trebuia să fie cu băgare de seamă, să nu-şi strice vocea.

— Da, neprezentabilă, adăugă Otello. Pînă şi mama e neprezentabilă.

— Dar tu eşti îmbrăcat bine, remarcă fetiţa. Tu pari un domn sadea.

El mergea la pas pe bicicleta fîşîitoare şi surioara desculţă se ţinea cu mare osteneală după el.

Se întîlniră pe potecă cu proprietarul terenului şi cu poştaşul care se întorceau de la căsuţă. Otello începu să fredoneze un cîntec în care se repetau mereu cuvintele : „mamă, mamă“ ; cînta cu sentiment şi surioara îi auzea intonaţia fericită, guturală, de pe vremea cînd mergea cu boii. Îi zise :

— A venit proprietarul cu o hîrtie, s-o semneze tata. Zice că ne dă cincizeci de mii de lire dacă ne mutăm anul viitor. Tata a semnat. Peste un an n-o să mai avem nevoie. Tata i-a zis : „Pes-

te un an începe să-mi cînte băiatul." Iar poştaşul l-a întrebat : „Da'ce, e un pui ?"

Irma încercă s-o facă pe fetiţă să meargă pe jos cîţiva paşi, dar mititica începu să scîncească, stricîndu-şi desenul precis şi intact al buzelor. O luă iar în braţe :

— Nu vrea să umble, nu vrea nimic.

Cu ea în braţe, îşi dădea sufletul să se ţină după Otello, zicînd :

— Peste un an...

El se opri :

— Sînt lucruri pe care tu nu trebuie să le ştii. De care nu trebuie să te ocupi. S-a-nţeles ? Peste un an, sau peste doi, peste trei...

Surioara îl privi plină de admiraţie :

— O să fie de ajuns să deschizi gura şi să cînţi.

— Vezi să nu-mi umbli aşa cînd vine profesoara, o povăţui el. Ea e oarbă, dar bărbatul ei îi povesteşte tot ce vede el. Ei vin să vadă cum stăm. Trebuie să îndrugăm o groază de minciuni, ai priceput ?

Începu să enumere minciunile : trebuiau să spună să ei erau proprietarii terenului ; apoi că bunica era bucătăreasa, iar Raffaella — camerista. Şi că cei trei fraţi mai mici, precum şi ea, Irma, şi fetiţa erau copiii unor ţărani din vecinătate. La masă urmau să stea numai cei doi fraţi mai mari.

— De ce ? întrebă Irma.

El nu răspunse, şi ea adăugă, sfioasă :

— Pot să mă îmbrac mai ca lumea. Domnii din vila de alături mi-au dat asta.

Îi arătă o legăturică pe care o ţinea în mînă, sub şezutul fetiţei.

— Ce e ? întrebă el.

Desfăcu legăturica : era o bluză de lînă albastră deschis.

—Asta îmi vine bine mie, hotărî el. Pentru tine e prea mare. Işi scoase haina şi o încercă. Îi venea bine, şi-o aranjă la spate şi o întrebă :

— Cum îmi vine ?

Irma îl privea încîntată :

— Îţi vine grozav. Ţi-aş fi dat-o ţie. Mă şi gîndisem la asta. Te face foarte arătos.

— Tu n-ai nevoie de ea, zise el împăciuitor. Eu trebuie să-mi păstrez vocea. Şi altceva nu ţi-au mai dat ?

Reveni pentru o clipă la uşoara lui tuse muzicală. Ea dădu negativ din cap :

—Nu, nu mi-au dat nimic altceva.

—Sînt bogaţi, adăugă el. Ar fi putut să mă ţină la studii, oricum le-aş fi plătit cînd aş fi început să cînt. Le-aş fi restituit totul cu dobîndă. Le-aş fi dat procente pentru fiecare audiţie, pentru fiecare reprezentaţie.

Irma nu pricepea, dar îi da dreptate.

— Şi-ar fi întrebuinţat bine banii. M-ar fi jecmănit de bani pe toată viaţa aş fi fost sclavul lor. M-ar fi exploatat. N-au vrut.

Vorbea cu ură. Ea repetă o frază auzită de la el :

— E o nedreptate.

Otello se opri, punîndu-şi piciorul încălţat în piele de zebu pe iarbă ; se făcuse bun :

— Auzi, Irma, auzi. Trebuie să te întorci la ăia de la vilă.

— Ţăranii se uită chiorîş la mine, se apără ea. Ţăranii zic că nu se cade să te duci să ceri, zic că un ţăran nu trebuie să ceară.

— Eu nu-s țăran, protestă el. Eu sînt un artist, pricepi ?

— Un artist, repetă ea, iar el insistă :

— Trebuie să te duci la ăia de la vilă. Trebuie să le ceri să trimită automobilul la gară, s-o ia pe profesoară. Și să-ți dea o rochie pentru mama. Ei au multe boarfe, pricepi ?

Ea se gîndi o clipă și spuse „da", însă tremura aducîndu-și aminte că la vilă stătea de pază un cîine rău. Zise :

— Au un strugure de masă, uite, așa de mare, pe viță. Îl vrei ?

— Întreabă dacă nu vor să te ia la ei, o îndemnă el. N-au copii.

Fetița își privi picioarele goale.

Irma stătu toată după-amiaza pe marginea șanțului din fața porții vilei, de cealaltă parte a străzii. Învățase la școală cum să facă flori din foițele de staniol de la ciocolată, cum să facă ghiveciul dintr-un borcan mititel de bulion învelit în staniol. Pe niște tulpinițe de sîrmă se leagă florile, cu corolele închise sau deschise, de felurite culori. Aștepta să se deschidă poarta vilei. Viviana stătea pe jos, cei trei frățiori mai mici se strînseseră lîngă ea, și o priveau, în vreme ce sub degetele ei luau ființă florile, galbene, de culoarea lichiorului, verzi, albastre-închis. Își povățui frățiorii :

— Voi să nu vă arătați, că altfel se tem că e prea multă lume și nu-mi dau nimic.

Unul dintre băieți începu să cînte : „Mama, mama". Începu și ea să cînte în surdină un cîntec în care era vorba de săruturi, încercînd să-l imite pe Otello. Frățiorii stăteau la pîndă în vreme ce ea trecea de poarta vilei cu surioara în brațe.

Profesoara sosi împreună cu soțul ei, în automobilul domnilor de la vilă. Mama lui Otello purta o rochie cu jachetă din lînă albastră. Irma plecă împreună cu cei trei frățiori să-și petreacă zilele în pădure. În timpul nopții se adăposteau într-o colibă de crengi. Auzeau, răzbătînd de la căsuța lor, cîntecul fratelui. Glasul profesoarei îl întrerupea din cînd în cînd, dîndu-i sfaturi. Irma se ducea de două ori pe zi după pîine. Întorcîndu-se, le povestea frățiorilor ce mai văzuse pe acasă. Bunica făcea pe bucătăreasa, sora mai mare pe camerista. Mîncau puii din cotețe, beau vinul, iroseau făina. Vorbeau despre cîntăreți, despre canțonete, despre cîștigurile cîntăreților. Și, întrucît profesoara găsise vinul pe gustul ei, Otello îi promisese să-i trimită două damigene cînd se va reîntoarce în oraș. Apoi profesoara găsise că aerul era grozav și că i-ar fi făcut plăcere să-i cheme pe fratele și pe sora ei să petreacă o lună împreună, întrucît la oraș era încă zăpușeală. Într-o zi, copiii încercară să se apropie de casă ; fratele lor stătea în fața porții, cu mînecile cămășii sumese, îi văzu și se răsti la ei :

— Ce căutați voi aici ?

Și, întors spre soțul profesoarei, adăugă :

— Sînt copiii unui țăran, vecin de-al nostru.

Îi privea ca și cum într-adevăr nu i-ar fi cunoscut. Purta o pereche de ochelari negri, ca o mască. Întorcîndu-se iar spre sora profesoarei, zise :

— Eu trăiesc din cîntec, respir cîntec, mănînc cîntec.

Pronunța „cîndec" și „resbir". Profesoara îl corectă :

— Trebuie să înveți să pronunți cum trebuie. Grația este harul cel mai de seamă la un cînăreț.

Între timp în bucătărie, între mamă și fiul mai mare izbucnea un incident : el zicea că-și ia valea a doua zi, că n-avea chef să se gheboșeze muncind ca să întrețină un frate leneș. Mama îi spuse Irmei :

— Du-te pe la vecinii de la vilă, să-ți dea un pic de slănină, zece ouă și cîteva kilograme de făină. Otello intră și interveni cu glas scăzut :

— Ba nu, să se ducă mai bine Raffaella. Să se ducă de-a dreptul la domnul de la vilă. El știe că am o comoară în gîtlej. Să-i ceară zece mii de lire împrumut. Are nevoie de banii ăștia profesoara, care zice că apoi o să-mi dea lecții pe gratis și o să-i recupereze cînd voi începe să cînt.

— O însoțesc eu, se oferi Irma. Raffaella...

— Ba nu, să se ducă singură, hotărî Otello. Și îmbracă-te bine, se întoarse el apoi spre sora mai mare, care stătea lîngă cămin.

Ea nici măcar nu întoarse capul. O extraordinară senzație de reculegere și de tăcere emana din ființa ei. Se îmbrăcă și plecă. Cîmpia, copacii, gravi și reculeși, parcă se încordau s-o privească. Totul în jurul ei era numai tăcere, pînă și atunci cînd, văzînd că nu se mai întoarce, ieșiră s-o caute și o descoperiră zdrobită în fundul unei prăpăstii.

VILLANOVA

Probabil că Domenico Piromanti nu se va mai întoarce niciodată în satul lui, Villanova, unde trăia din precara îndeletnicire de pescuitor de arici de mare. Acum se află de un an la Roma, nu se știe bine cum se descurcă și din ce trăiește, și dacă într-o zi va muri de foame, puteți fi siguri că o va face cu demnitate, fără să plictisească pe nimeni, nici măcar grupul de intelectuali, cum li se spune ăstora, care l-au adus aici din satul lui, făgăduindu-i să inițieze o subscripție ca să-și cumpere o barcă și să se facă pescar, îmbunătățindu-și situația. În felul acesta doamna Annunziata, proprietara pensiunei din Villanova, care seară de seară, cînd vede bărcile ieșind în larg, se pune în genunchi la fereastră să se roage pentru pescari, s-ar fi rugat și pentru el. Domenico așteaptă. Nu trebuie să credem că el ar fi atît de simpluț încît să stea și să aștepte să-i pice banii pentru barca de care se pare că toți au uitat ; așteaptă altceva, un lucru pe care numai un om de felul lui îl poate aștepta ; așteaptă, sau cel puțin a așteptat pînă la un moment dat, să vadă urmările

sărutului pe care i l-a dat în public Lorenza Mami, în prezența multora, în seara cînd s-a deschis lista de subscripție pentru barca lui și care apoi s-a oprit la suma de cincisprezece mii de lire.

Scena a avut loc în atelierul pictorului Ferruccio Raspelli. Piromanti era îmbrăcat într-un costum vechi al lui Ferruccio, prea larg pentru el și care-i dădea un aer de emigrant ; purta o pereche de pantofi buni, din cauza cărora îl dureau picioarele și cu care trebuia să se obișnuiască, așa cum trebuia să se obișnuiască să nu mai simtă pe genunchiul stîng ruptura pantalonilor pe care-i lăsase în satul lui natal. În seara aceea se discuta, se dansa, se cîntau cîntece, cîntece de oameni sărmani și se bea. Ferruccio, beat, își scosese pantofii și începuse un pas de dans popular, în ciorapi de lînă ; apoi se pusese pe cîntat, revărsîndu-și o frumoasă voce plină de mîhnire în cîntece de durere și de răzbunare. Din cînd în cînd, întors spre Piromanti, ca și cum s-ar fi înțeles între ei, ridica paharul, privindu-l cu duioșie în ochi. Apoi îl rugase :

— Piromanti, ia zi-i tu unul de-al săracilor din satul tău.

Piromanti răspusese că poate să-i zică un cîntec de ocnași, și nu se lăsă mult rugat. Era un cîntec energic și plin de deznădejde care, unit cu vinul, păru adînc mișcător. Și tocmai după cîntecul acesta Lorenza, supunîndu-se unei porniri irezistibile, se întorsese spre bărbatul care-i stătea alături, zicînd :

— Vai, Oscar, dragule, de-ai ști cu cîtă plăcere l-aș săruta pe Domenico. Vreau să-i dau o sărutare. Da, lasă-mă să-i dau o sărutare. Dă-mi, te rog, voie !

În postura aceea, Lorenza îi amintea lui Domenico de femeile din Villanova, de tinerele femei căzute pradă unui delir pe care nimeni nu și-l putea explica, de o durere a întregii lor ființe, de o durere în pîntece, și care se rugau aiurînd, cu ochii țintă la un lucru pe care numai ele îl vedeau, pe care numai ele îl cunoșteau.

Oscar, cu mîinile în buzunar, acceptase :

— De ce nu, scumpo, de ce nu ? Hai, sărută-l !

Lorenza se apropie, Domenico tremura, totul se întunecase în jurul lui, inima îi bătea în surdină, departe și, în vreme ce simțea buzele ei pe ale lui, reci, lipicioase, încît părea că nu trebuiau să se mai desprindă, auzi un vuiet de aplauze. Răspunse sleit sărutului și-și aduse aminte de vremea cînd, copil fiind, culegea clopoței pe pajiști, aduna un buchet, se lovea cu el peste frunte și le auzea foșnetul ușor. O văzu pe Lorenza îndepărtîndu-se, cu pleoapele zvîcnindu-i, ca și cum s-ar fi rușinat să-și arate obrazul gol. Apoi cîntecele și urările continuaseră. Domenico nu se mai uita la Lorenza. Între ei exista un pact. Ea îl sărutase. La sfîrșitul seratei, Lorenza îl salutase de departe, zicîndu-i „Ciao, ciao" ; Oscar scosese mîna din buzunar și i-o întinsese ca și cum i-ar fi făcut un dar generos. Lorenza îl luase pe Oscar de braț și se îndepărtase fără să mai privească înapoi.

În felul acesta se părea că totul luase sfîrșit. Într-o zi, Ferruccio îi dădu lui Domenico cele cincisprezece mii de lire la care se oprise subscripția pentru barcă. Îi vorbea grav și cu aerul plin de demnitate al unui protector. Domenico îi zise :

— La Villanova eu nu mă mai întorc. Am plecat de acolo ca să mă întorc cu banii pentru barcă. Toţi ştiu asta. M-aş face de ruşine dacă m-aş întoarce aşa.

Ferruccio îl bătu pe umăr, era un om mare, înţelegea totul şi iubea pe toată lumea.

Domenico îşi aducea aminte cum sosise la Villanova grupul, cum i se spunea, de intelectuali. Veniseră, ziceau, să studieze condiţiile de viaţă de prin părţile locului, să scrie despre ele, să le înfăţişeze, să fotografieze, făgăduind că vor supune totul atenţiei lumii. Dar oricît aşteptaseră cei din Villanova ca cineva să-şi aducă aminte de ei, pe aceşti tineri îi întîmpinară bănuitori. Cel mai important părea Ferruccio, un bărbat moale, cu un aer autoritar şi dulce, care-i asculta şi-i privea pe toţi ca şi cum ar fi fost vorba de nişte animale. Localnicii nu-i văd cu ochi buni pe străini — şi asta din felurite motive : pentru că fac să urce preţurile, pentru că tulbură închipuirea femeilor, pentru că, urmîndu-le exemplul, oamenii învaţă să fie mai puţin respectuoşi. Domenico, pescuitor de arici de mare, se dusese să-şi ofere marfa acelor străini, aflaţi în pensiune la doamna Annunziata, cea care se ruga în dosul ferestrei pentru pescarii despre care zicea că sînt ca nişte copii şi nu fac deosebire între ce-i al tău şi ce-i al meu, şi care-i făcea pe străinii aceia să-şi plătească destul de scump pofta de mîncare ; consumau foarte multă băutură, cu un aer vindicativ faţă de sărăcie. Începuseră să-i pună întrebări lui Domenico. El nu era obişnuit cu asta, toată lumea ştia că este inutil să lege o discuţie cu el pentru că umbla desculţ, nu-l auzea nimeni nici măcar cînd se apropia şi-şi

arăta genunchiul stîng prin pantalonii zdrenţuiţi. Se temea că-şi bat joc de el. Ferruccio îl găsea amabil, civilizat, inteligent, original ; aşa zicea, şi-l tutuia, pretinzînd chiar ca şi Domenico să-i vorbească lui cu tu. Ce însemna familiaritatea asta ? Domenico evita să i se adreseze direct, să-l interpeleze într-un fel sau altul ; nu erau egali, el nu accepta egalitatea aceea plină de condescendenţă şi bunăvoinţă. Ferruccio îi propuse să-i facă un portret şi el acceptă. Domenico se văzu apoi în portretul acela şi se opinti să se recunoască : avea o figură de martir şi o expresie idioată. Zise :

— Nu-i nevoie să mi se scrie numele dedesubt.

— Dar oare nu suferi ? Nu eşti sărac ? îl întrebase Ferruccio, la care el răspunse :

— Ba sufăr şi sînt sărac, dar asta-i treaba mea. Nu-i nevoie să i se spună asta Romei şi întregii lumi.

De atunci, Domenico evitase compania lor. Se cereau prea multe confidenţe.

— Ai ceva cu mine ? îl întrebă într-o zi Ferruccio, întîlnindu-l.

Toată ranchiuna se topi în inima lui Domenico. Ferruccio stătea în faţa lui cu chipul satisfăcut, satisfăcut că respiră aerul celor săraci, cu un vag surîs rătăcindu-i pe buze.

— Nu ; am eu ce am cu mine, îi răspunsese Domenico.

Era la ceas de zăpuşeală, Ferruccio ieşea împreună cu prietenii săi de la o ospătărie unde plătiseră o notă piperată. Băuseră, ca de obicei. Întors spre tovarăşii lui, Ferruccio îi întrebase :

— Ce-ar fi să-l luăm pe Domenico cu noi, la Roma. Îl facem să stea un pic cu noi, punem la cale o subscripție ca să-i cumpărăm o barcă pe cinste. Domenico, ai să te întorci la Villanova cu banii trebuitori ca să-ți cumperi o barcă. Ne-am înțeles, Domenico ?

Și-l salută strîngîndu-i mîna puternic, cu aerul acela cu care cuprindea toată lumea sub protecția lui, toată lumea cu chipul urît și idiot al săracilor așa cum îi picta el. Domenico se uită după ei în vreme ce se îndepărtau discutînd însuflețiți. Se gîndea că, probabil, nu glumeau pe socoteala lui ; de mic copil învățase să stea mereu în gardă, să vorbească puțin, să se dea la o parte pe stradă din calea gentilomilor, să nu rostească decît cuvintele necesare și nimic altceva. Pe picioarele lui desculțe, trecea cu discreția și demnitatea unei pisici. Nu știa dacă n-avea să-i spună una de la obraz lui Ferruccio, care-l trata cu o încredere excesivă, jignindu-i demnitatea.

Așa se pomeni cu adevărat la Roma, cu o pereche de pantofi și într-un costum pe care i-l procurase Ferruccio. Dormea în atelierul unui sculptor, înspăimîntat de toate mutrele ce se uitau la el, dezgustat de femeile acelea goale cu șoldurile mari, răsucite în poziții necuviincioase. Dimineața mătura, deretica prin atelier, ieșea. Trebuia să aștepte pînă seara, cînd se întîlnea cu Ferruccio și cu prietenii lui, care-l luau cu ei la cină. Apoi, după sărutul acela, se gîndi că nu era nici demn și nici cinstit să mai stea la masă cot la cot cu Oscar, bărbatul Lorenzei. Se făcu văzut din ce în ce mai rar, pînă ce dispăru cu totul, după ce pri-

mi cele cincisprezece mii de lire de la Ferruccio, uitînd motivul pentru care acesta îl tîrîse la Roma.

„Își aduce aminte numai cînd e beat", își zicea. Trecea prin fața cîrciumii unde știa că toată gașca lua masa. Auzea veșnica lor pălăvrăgeală, pînă în clipa cînd Ferruccio începea să-și intoneze cîntecele lui obișnuite și recunoscu într-unul din ele pe cel al ocnașilor din satul lui. Cuvintele îi părură mai degrabă pocite, își pierduseră vigoarea, ca niște plante sădite într-un pămînt care nu le priește.

„Iată la ce le-am folosit ! își zicea Domenico. Să expun o mutră de idiot într-un tablou și să-l mai învăț încă un cîntec de care omul ăsta să-și aducă aminte la beție !"

Totul era lipsit de demnitate, gîndea el. De ce-l sărutase Lorenza ? Poți să săruți un bărbat pentru că e sărac, pentru că are nevoi, un bărbat care n-a cerut niciodată nimic ? Se poate da o sărutare așa cum ai da de pomană ? Totul era lipsit de demnitate.

Veni iarna. Oricît de în bună stare erau pantalonii lui, i se părea că simte înștiințarea frigului amintindu-și fizic de ruptura, care acum îi lipsea, de la genunchiul stîng. Aștepta la adăpostul unei porți, lîngă cîrciumă. Nu știa ce avea să facă de îndată ce grupul lor ar fi ieșit. Cu siguranță că Lorenza se afla printre ei. Îi auzea din cînd în cînd vocea, vocea ei pătimașă de femeie febrilă, plină de o emoție neprevăzută sau de o neprevăzută sfîrșeală. Ea trebuia să-și aducă aminte. O s-o facă el să-și aducă. Avea să-i înapoieze sărutul, nici el nu știa bine cum, dar în așa fel încît să stîrnească o ceartă, și l-ar fi înfruntat pe băr-

batul acela, pe Oscar, care era dispus la orice. Se simțea atît de nenorocit cum niciodată nu se simțise pe stîncile de la Villanova, cînd pescuia arici de mare, sau cînd începea să hălăduiască ducîndu-și tașca și strigînd cu glasul lui dogit: „Fructe de mare, fructe de mare!"

Începu să plouă dintr-un cer cu nori atîrnînd foarte jos, iluminați de reflexele orașului. O femeie se refugie sub poarta aceea, alături de el. El se întoarse și văzu un chip consumat ca o monedă uzată; ea își întoarse capul cu o severă demnitate, cu mișcarea prin care te desprinzi de cineva care te-ar putea jigni printr-un cuvînt. Apoi însă, pe măsură ce ploaia se întețea, îl învrednici cu zîmbetul strîmb al unei guri prea machiate. Mai tîrziu, într-un culcuș murdar, ea nu voi să-l sărute; zicea că buzele le păstra pentru bărbatul pe care-l iubea.

Domenico Piromanti a rămas la Roma. E puțin probabil că se va întoarce la Villanova, doar dacă nu va fi repatriat printr-o foaie de drum. Ar vrea să priceapă ceva din raporturile dintre oameni. I se pare că înțelege ceva pe neașteptate, în fiecare zi. Apoi își dă seama că n-a priceput nimic și o ia de la capăt.

MĂGĂRUȘUL ȘI „THE FIFTH AVENUE"

Voia să mă duc în America, la o sărbătoare a Sindicatului cămășarilor, toți italieni emigrați și meridionali, și încă de prin satele noastre. Și el era un meridional emigrat, se chema Consolino și devenise șeful acestor fabricanți de cămăși.

Consolino voia să ducă în America pe cineva din același ținut cu cămășarii și pantalonarii, pe cineva care citise cărți, studiase, învățase să scrie, ca să arate că nu toți meridionalii fac pe cămășarii, pe barmanii, pe salahorii și altele. Zicea:

— Vii cu avionul, stai trei zile la New-York, aranjăm un dejun de trei mii de persoane într-un local cît de-aici pînă colo, apoi treci pe la consătenii noștri, iei parte la alte dejunuri și te întorci tot cu avionul, și mai aduci cu tine și o „cufără" de cămăși, bașca alte hăinuțe. Chiar multe hăinuțe. Nu spunea numai „cufără" și hăinuțe, ci întrebuința și alte cuvinte, mult mai puțin de înțeles în dialectul la care recurgea ca să vorbească italienește. Vorbea însă perfect americana, după cum auzii apoi la prînz; cei doi secretari americani ai lui mă întrebau cărui tip de scriitor

i-aş fi corespuns eu în America, pentru a-i face să înţeleagă asta pe consătenii noştri cămăşari. De pe acum se şi informaseră asupra mea şi mă comparau cu nişte nume de care eu habar n-aveam. Să zicem că numele astea erau Brown sau Williams — şi ei voiau să le poată spune consătenilor noştri cămăşari că eu eram un Brown sau un Williams meridional.

— Perfect, ziceau ei, şi dumneavoastră trebuie să fiţi cît se poate de mulţumit să fiţi comparat cu Brown sau cu Williams.

Dar încă înainte de acest prînz, cînd Consolino fusese la mine acasă, însoţit de un interpret în calabreză, îmi spusese că-şi făcuse el rost de informaţiile lui, că-mi citise numele într-un ziar important şi că, de aceea, era cît se poate de liniştit. Interpretul îi explica în dialectul nostru ceea ce eu spuneam în italiană, dar uneori el stătea să mă asculte fără să aibă nevoie de explicaţii, mulţumit de sonoritatea cuvintelor, de întorsăturile discuţiei, şi avea aerul unuia care a făcut o achiziţie grozavă.

— Ai să ţii un discurs la dejunul ăla de trei mii de persoane. Am să aranjez eu să fie de faţă Şeful Departamentului de Stat şi guvernatorul New-York-ului. Şi-o să te mai întorci acasă şi cu nişte dolărei, pe care toţi o să ţi-i ofere la sfîrşitul dejunului.

— Îţi aduci aminte, îl întrerupsei eu, cum, în satul nostru, pe la nunţile ţăranilor şi ale păstorilor, invitaţii orăşeni puneau, la sfîrşit, pe uriaşa farfurie din mijlocul mesei, un bilet de bancă mai mult sau mai puţin valoros ?

Consolino n-avea chef să se lase pradă amintirilor ; întreaga lui atitudine era a unuia ce stă pe

trei sferturi, vorbea întorcînd capul pe trei sferturi. Îi era teamă să fie privit drept în ochii ce i se umezeau, în ochii aceia încă strălucitori de meridional, sub părul devenit cenuşiu şi cărunt în America.

— Trebuie să-mi spui la timp dacă vii. Peste două zile trebuie să telegrafiez la New-York, cerînd să se tipărească trei mii de cărţulii.

— Ce cărţulii ? mă mirai eu.

Cărţuliile erau invitaţiile la faimosul banchet, la un preţ pe care toţi trebuiau să-l achite anticipat ; şi cărţuliile astea trebuiau să conţină descrierea acelui Brown sau Williams meridional care eram eu. Consolino vorbea un dialect nealterat, întrebuinţînd nişte cuvinte vechi, care mi se reîntorceau în memorie şi pe care le recunoşteam după amar de ani, dar le regăseam aride, lipsite de vechea lor poezie, cenuşii şi sărăcite.

— Mai întîi aranjăm o expoziţie a produselor noastre, mă puse el în temă.

Îmi descrise localurile închiriate pe Fifth Avennue, printre cele mai grozave din oraş şi a căror chirie se ridica la două mii de dolari, chirie plătită, bineînţeles, de cămăşari. Regăseam atitudini cunoscute în vreme ce Consolino vorbea, stînd aplecat într-o parte, cu mîinile în buzunar şi fără să mă privească drept în faţă, ca o rudă îmbogăţită pe cale să le facă un cadou unor rude sărace, nevrînd nici măcar să-şi privească mîinile, necum să-i privească pe aceştia, — acel fel expeditiv de a se purta propriu momentelor de generozitate. Tot aşa omul nu se uită la săracul căruia-i dăruie ceva. Ideea expoziţiei mă atrase şi începui s-o proiectez, descriindu-i-o lui Consolino, care acum

se uita la mine satisfăcut, de parcă el ar fi fost acela care m-a trimis la studii și m-ar fi auzit vorbind despre niște probleme dificile, după ce mă văzuse, copil încă, părăsind casa părintească. Expoziția trebuia să aibă loc într-un cadru rafinat, cît se poate de modern și, înăuntru, pe fundalul unor fotografii uriașe reprezentînd elemente meridionale de odinioară, Demétra pe tron, Columna solitară străjuind marea la Crotone, o pagină vizionară a abatelui Gioacchino — toate umilele elemente la care se redusese viața noastră, dar pline de amintirile unei vieți de altădată și în aceeași formă.

— Da, bine, numai că dacă tu nu vii, nu tipăresc cărțulia și nu aranjez nici expoziția, mă întrerupse el de mai multe ori cu încăpățînare, pe măsură ce-i descriam cum vedeam eu expoziția. Banchetul acela de trei mii de persoane, discursurile, și apoi întreg cartierul de cămășari și pantalonari, mă înfricoșau. Mă înfricoșa ideea de a-mi revedea ținutul natal sub un alt cer, pe care nu-l cunoșteam, ținutul meu devenit bogat, în stare acum să-mi umple valizele cu cămăși și hăinărie, precum și ideea de a mă revedea pe mine în calitate de om care și-a făcut studiile și în care mii de oameni caută amintirea unui pămînt părăsit, imaginea faptului că unul dintre ai noștri mai poate încă să se dedice unor îndeletniciri mai înalte, neînțelese de mintea cămășarilor noștri, dar privite de ei, totuși, ca o răscumpărare. Îmi aminteam de polemica neîntreruptă din paginile unor mici ziare ale emigranților, îndreptată împotriva celor ce susțin că meridionalii ar fi o rasă inferioară, precum și nesfîrșitele înșiruiri de nume prin care revendicau caracterul civilizat al satelor lor — compensație a analfabetismului. Poate că aveam să-mi revăd rudele emigrate, care cred că eu fac pe actorul de cinema. Nu, nu-mi plac emoțiile astea, mă doare să revăd anumite chipuri, ca pe cel al lui Consolino, de pildă, chipuri pe care sînt întipărite durerile trecutului, dureri cu neputință de șters de nici o avuție. Mă tem de emoțiile de acest gen, emoții fără motiv, nemărginite, zguduindu-ți pînă în adîncuri ființa.

Izbutii să-l distrag pe Consolino de la încăpățînarea lui care aluneca acum spre un ton violent.

— Cunoști cumva păpușile de Vicleim pe care le face cineva din Longobardi ? îl întrebai.

Nu, nu știa nimic despre ele. Luă în mînă obiectul sărăcăcios pe care i-l dădui : era un măgăruș negru, cu botul alb de paiață, cu gura prea roșie și, de-a-n călare pe crupa lui, cu coatele sprijinite de samar și cu obrazul în palme, un copil visînd cu ochii deschiși. Avea jachețica roșie și pantalonii albaștri-închis.

— *U ciucciarellu !* exclamă pe neașteptate Consolino și gura lui se strîmbă în rictusul chinuit al unui copil sărac. Se așeză, puse obiectul pe măsuță.

— Da, da, murmură el apoi. Și zici că e din Longobardi ? Longobardi e lîngă satul meu. *Ciucciarellu* ăsta e din satul meu.

— Ba nu, e din Longobardi ! mă încăpățînai eu.

— Dar satul ăsta, Longobardi, e vecin cu al meu. Cine-i ? Cum se numește cel care le face ?

Căuta o legătură, o amintire și voia ca păpușarul să fi fost din satul lui.

— Nu ştiu cum îl cheamă. Le-a adus la Roma într-un cărucior, anul trecut, de Crăciun, şi era din Longobardi.

La masă, după cum am mai spus, erau de faţă cei doi secretari americani ai lui, precum şi un avocat, consătean cu el. A fost un prînz chinuit, cu toate că el, Consolino, nu-şi dădea seama. Şi asta pentru că avocatul, îmbrăcat în negru, cu un stilou în buzunarul de sus al hainei şi cu un lănţişor de aur la răscroiala cămăşii boţite, căuta să-şi amintească un Consolino copil, în satul lui, şi nu izbutea, iar băieţaşul acela oarecare era acum şeful organizaţiei fabricanţilor de cămăşi şi de pantaloni din New-York, avea doi secretari şi putea să ofere o masă într-unul dintre cele mai costisitoare restaurante din Roma. Avocatul adopta un aer protector faţă de consăteanul lui favorizat de noroc, dar ceea ce pentru mine nu era decît un crud divertisment, pentru Consolino însemna reîntoarcerea unui trecut, a unor imagini scumpe, de care era puternic legat, cu toate că socotea tot ce părăsise aici ca pe un ţinut inutil, cîrcotaş şi idiot de sărac.

— Dar tu te-ai jucat vreodată cu mine? îl întrebă avocatul. Nu izbutesc să mi te închipui printre tovarăşii mei de odinioară.

Consolino dădea din cap că nu, că nu se jucase niciodată cu el, dar avocatul stăruia. Unde locuia Consolino? Care era casa lui? Ce făcea taică-său? Voia să-şi stabilească superioritatea, descendenţa, plin de ranchiună faţă de omul care fugise într-o altă ţară, sustrăgîndu-se unei legi a mizeriei şi a supunerii. Pînă la urmă izbuti să-şi aducă aminte:

— Maică-ta venea adesea pe la noi să ne spele rufele.

— Da, răspunse Consolino. Asta era pe cînd li se plătea femeilor şase gologani şi jumătate, plus ciorba, pentru două zile de spălat neîntrerupt la rîu.

Avocatul continua să vorbească la urechea lui Consolino, amintindu-şi an de an de acea biată femeie. Cei doi secretari ai lui Consolino nu pricepeau, dar eu percepeam cu exactitate cuvintele avocatului, vedeam cum le vărsa ca pe un venin în urechea lui Consolino şi cum acesta zicea mereu „Da, da, da", amintindu-şi frîntură cu frîntură viaţa de odinioară. Stătea acum cu trupul aplecat într-o parte, cu coatele pe masă, lîngă farfuria cu roşii. Chelnerii cu cravată la gît îi aşteptau ordinele. Avocatul dădu însă comanda:

— Piept de curcan la tavă. Şi nu uita, adu şi nişte ficăţei. Apoi continuă: Şi maică-ta umbla desculţă! Grozave vremuri!

Ei, şi eu nu m-am dus la New-York şi habar n-am ce s-a întîmplat cu banchetul şi cu expoziţia. Cîtă vreme mai rămase în Italia, Consolino colindă mai multe oraşe şi-mi dăduse lista hotelurilor unde avea să fie găzduit zi de zi, ca să-i telefonez că sînt de acord să plec. Aştepta zi de zi în hotel, între orele opt şi nouă. Cu siguranţă că nu pricepea de ce nu profitasem de cămăşi, hăinărie şi cei cîţiva dolari. Ca să spun adevărul, nu ştiu prea bine nici eu. Îmi aduc însă precis aminte că, în vreme ce avocatul îi vorbea la ureche, în ziua aceea, la restaurant, Consolino se scuturase deodată, exclamînd:

— *U ciucciarellu!* L-am văzut. Nu ştii care? Îl are el. Îl ducem în America.

DOROTEA

Dimineața, spre orele opt, pentru un meridional care trăiește la Roma sună ora meridionalilor. Vin cu trenul de pe meleaguri calabreze — și ia-tă-i în dosul ușii, în veșminte de culoare închisă, în stare să mai aștepte încă o zi întreagă pe palier, învăluiți de o tăcere și o singurătate tîrîte parcă după ei din ținuturile natale. Îți cunosc adresa, îți spun că-l cunosc pe un bătrîn unchi al tău și sînt încredințați că e suficient să rostească : „Sînt dintr-un sat cu dumneavoastră“, pentru ca ușa să li se deschidă larg. Și tu îi asculți în vreme ce ei vorbesc cu buzele arse de călătoria noctură. Cer un post, ceva de lucru, orice fel de lucru. Ceri vești din satul tău ; clatină din cap, îți spun că satul nu mai este ca pe vremuri, vorbesc despre el de parcă ar fi fost distrus de un incendiu din care numai ei ar fi scăpat. „Fugim“, zic ei. Nu se prea știe cum izbutesc să strîngă atîtea adrese ale unor oameni cu influență. Te întreabă dacă-l cunoști pe comendatore cutare sau pe cavaliere nu știu care ; cunosc relațiile acestora, gradele de rudenie, originea și cariera lor. Și tu începi să cauți printre

două milioane de locuitori numele acela necunoscut, ca și cum toată populația Romei s-ar reduce la acele cinci sau șase personaje care, se pare, pot totul ; viziunea orașului se restrînge, devine sat.

Într-o dimineață se prezentă la mine un grup de cinci inși, printre care o femeie și o fată, care părea mai degrabă o fetiță precoce. Ceilalți erau un băiat, să tot fi avut paisprezece ani, și doi bărbați. Femeia e mama celor doi copii, iar bărbații călătoriseră împreună cu ea și-o însoțiseră ca să găsească strada pe care locuiam eu.

— Vorbesc eu, le zice femeia celor doi bărbați.

Toți refuză să ia loc, trăgînd cu coada ochiului la scaunele capitonate. Femeia înaintează un pas. O recunosc : recunosc adică, în spatele ei, un personaj : înveșmîntată în negru, cu un văl negru pe cap, subțirică, un chip cum adesea se vede în sud, reluînd trăsăturile unor străvechi și pline de agerime figuri populare, ale unor figurine de lut ce au surîs odată spiritual ; aceasta pare abia scoasă la suprafață în urma unor săpături și e înfricoșată de tot ce vede în jurul ei. Nu se lungește cu vorba. Zice că vine dintr-un sat din interior, că bărbatul ei a murit și mă vestește că și ea va muri în scurt timp. Vorbește fără să facă din asta o dramă, nu caută să stîrnească mila ; îmi spune că va muri ca și cum mi-ar aminti de existența unei legi. O dată, soțul ei îi pomenise numele meu. Și pentru că ea urma să moară în curînd, venise să mi-o încredințeze pe fetița ei.

— Unde-i nevasta dumneavoastră ? mă întreabă.

Mă uit uluit la cei doi bărbați ce o însoțesc. Chipurile lor nu exprimă nici un pic de mirare. Femeia continuă. O să-și ducă băiatul înapoi în

sat și, între timp, eu aveam să-i găsesc ceva de lucru ; s-ar putea înrola — îmi sugerează ea, pentru vreun război ; pe unde era război în momentul acesta ? Mă uit la băiat și-mi exprim îndoiala că, lăsînd altele la o parte, ar avea vîrsta potrivită pentru asta. Nu, are optsprezece ani. Pare să aibă doar patrusprezece și stă cu chipul lungit înainte, aidoma unui animal care-și dă seama că se vorbește despre el, dar nu pricepe nimic. Are un chip gingaș, cu toate că n-are privirea mamei, care este sigură de existența unei providențe, a unei puteri ; el e aici ca o vinovăție — și nu e vinovăția lui. Dar nu judecă. Ochii mi se opresc asupra fetiței. O cheamă Dorotea. E desculță și ține în mîini o pereche de galoși — încălțările ei. Plăpîndă — să tot aibă doisprezece ani ; așa pare, dar mama ei îmi spune că are șaisprezece ; știe să vadă de casă, să gătească, să facă fel de fel de treburi. Are trăsăturile nelămurite ale unui animal capturat în pădure — o nevăstuică sau o vulpe — și o masă de păr blond, strîns într-o lungă coadă sucită de două ori în jurul craniului teșit. Îmi spune pe neașteptate, cu o voce de fluier — o cunosc, recunosc fluierele ce acompaniază cimpoaiele, distonante :

— Eu lucram cu Barretta, îl cunoașteți pe Barretta ? Îi aduceam lemnele de sus, din munte, și seara îmi dădea nouăzeci și cinci de lire.

Vorbește un dialect neaoș, gîtlejul plăpînd i se umflă ca al porumbeilor cînd gînguresc. Tace brusc. Mama îi spune :

— Ce Barretta ! O să-ți strîngi aici o mică zestre cu ce-o să-ți dea.

Mă gîndesc că va începe să mănînce, că această plăpîndă plantă trudnic crescută va înflori, aidoma

unora de prin părțile noastre care, plecați în America, stăpîni pe un trup firav de abia le ajungea să le țină viața, s-au întors solizi și grași, cu mersul domol al americanilor.

Nu zic că n-am opus rezistență, că nu m-am împotrivit dorinței acelei femei. Simțeam însă că eu eram cel slab. Sub vălul acela negru azvîrlit pe spate cu o antică grație, în gestul acela al antebrațului care susține mîna dreaptă strînsă pe pîntece, în tonul imperios și rugător totodată, ca al unei mame vorbindu-i fiului ei crescut departe de dînsa și care a văzut prea multe, revedeam atîtea figuri și, printre toate, mai ales una ; erau figuri care-mi surîseseră, mă ocrotiseră, mă lăudaseră și mă binecuvîntaseră pentru faptul că eram viu ; din pricina asta rezistența mea a fost totdeauna foarte slabă. Înțelegeam că săvîrșesc ceva irațional. Dar sărmanele povești ale vieții noastre sînt iraționale pînă la ridicol.

Așa am luat-o în casă pe Dorotea. Graiul nu i-l înțelegeam decît eu. E adevărat că în ultima vreme îmi reveneau în minte cuvinte uitate din dialectul meu, țîșnind de undeva fără motiv, ca licărul unei amintiri, și cuvintele cele mai potrivite mi se păreau crescute o dată cu mine, căpătau un iz de antichitate întrucît, în spatele lor, recunoșteam cuvîntul grecesc sau italian de la origini, îngropat în vechile cărți și rămas viu, acolo, în satul acela, unde cine știe cum ajunsese și rămăsese viu de șapte sute de ani. Da, eu o înțelegeam pe Dorotea. Dar cînd o surprindeam vorbind cu soția mea sau cu camerista, mi se întîmpla un fenomen curios : o înțelegeam și, în același timp încercam impresiile celor ce-i ascultau incomprehensibila cantilenă. Și

ea însăşi, Dorotea, vorbea cu mine de parcă nici chiar eu n-aş înţelege-o, ridicînd glasul ca în faţa unuia cam tare de ureche, agitîndu-se în acel soi de obscuritate.

— N-a vrut să mănînce decît pîine şi brînză, îmi spuse nevastă-mea. S-a uitat cu ură la mîncare.

— Nu, nu cu ură, o contrazisei eu. N-o să-i facă plăcere să mănînce carne, pentru că mama ei nu mănîncă.

— I-am scos bluza, ca să văd de ce are nevoie, adăugă soţia mea. Are un tricou numai găuri şi petice, nimic altceva. Nu poartă cămaşă, n-are nimic. Şi are un stomac atîtica, nu mai mare ca pumnul.

— Înţeleg, ce să-i faci, o înţeleg prea bine, i-am răspuns eu.

După-amiezile ne retrăgeam fiecare în odăile noastre, la preocupările noastre. Acum însă, revenind la obişnuitele treburi în biroul meu, mi se păru că pricep pentru prima dată dimensiunile convenţiei în care trăim şi pe care se sprijină munca noastră, legătura fragilă a norocului nostru. Şi pentru prima dată îmi aduceam aminte cum intrasem şi eu în convenţia asta, cum niciodată nu izbutisem să mă adaptez total acestei situaţii, cum mă temusem totdeauna că iluzia aceasta a unor false bunuri care este civilizaţia se va spulbera, şi că nimic nu este mai adevărat decît asprele nevoi ale vieţii.

Soţia intră în biroul meu şi-mi zise :

— Dorotea întreabă mereu cît e ceasul. Şi-a scos pantofii, intră ca o umbră în camere şi întreabă : „Ştiţi cîtu-i ceasu' ? Şi face asta cam din sfert în sfert de oră.

Da, asta este : la început timpul nu voia să mai treacă, îmi aduceam foarte bine aminte. Îmi aduceam aminte de schimbarea climei, de lumina deosebită, parcă un paravan s-ar fi interpus între mine şi soare, dar de fapt oraşul este cel care îndulceşte, prin culorile edificiilor lui, dogoarea unui soare nemilos. Trăieşti impresia că ai intrat într-o altă lume, unde nimeni nu te aşteaptă, nimeni nu te cunoaşte, unde nu există un loc pentru tine. Încerci să ghiceşti semnificaţia zgomotelor de afară, vuietul oraşului asemenea prevestirii unei catastrofe, urletul lui pierzîndu-se în depărtare ca şi cum s-ar retrage într-o pădure. Cînd te uiţi pe fereastră vezi oameni liniştiţi, bine îmbrăcaţi. Totul pare o adunare de oameni privilegiaţi, puternici, de o tainică putere. Nu par să aibe nevoi. Nu cară poveri, nu duc nimic. Par să se grăbească spre un loc de întîlnire clandestin. Totul e indiferent, toţi sînt de nerecunoscut ; pot săvîrşi acţiunea cea mai ilicită. Gîndul ţi se pierde în acest mister, poţi face orice, nimeni nu te cunoaşte. Misterul acesta este secretul puterii.

Soţia mea intră iarăşi în birou :

— Dorotea a luat oglinda de pe perete, n-a simţit cînd am intrat eu în cameră, atît era de absorbită tot privindu-se în ea şi zicînd : „Dorotea, tu eşti, eşti frumoasă, frumoasă, draga de tine !“ Trebuie să fie pentru prima oară cînd se uită într-o oglindă. Şi cînd te gîndeşti că o făptură atît de sărmană a lăsat, poate, în sat, pe unul care-o iubeşte şi pe care-l iubeşte !

Spre seară simţii cum cineva se strecura în spatele meu ; îi simţeam răsuflarea. Aprinsei lumina. Era Dorotea. Mă pîndea cum scriam, pentru ea

18 — Întîlniri de dragoste vol II — c. 1040

astea erau semnele unei răbdări inexplicabile, aşa cum trebuie să-i apară o foaie scrisă unui analfabet.

— Ce faci aici, Dorotea ? o întrebai.

— Mi-e frică în odaia aia, îmi răspunse. Mi-e frică în casa asta. Mobilele sînt vechi. Sînt vechi. Afară, palatele, bisericile, sînt vechi. Mi-e frică.

O întrebai dacă i-ar fi frică să se aşeze acolo, în fundul camerei, într-un fotoliu. Se aşeză, continuai să scriu, să zgîrii hîrtia, auzeam peniţa pe foaia aspră a hîrtiei timbrate. Îmi răsări în minte imaginea unui elev, rămas elev pînă la vîrsta părului cărunt. Şi, din nou, mă năpădi ciudăţenia şi convenţionalitatea profesiei mele. Dorotea mă privea, căznindu-se să priceapă ce putea însemna răbdarea aceea. Mă întrebă, din fotoliul ei :

— Cîtu-i ceasu' ?

Erau ceasurile şapte seara.

— Vai, şi numai de zece ceasuri mă aflu aici ?

Dădui din cap afirmativ :

— Mi se pare că au trecut zece zile, continuă ea. Am mîncat, am dormit, am vorbit, m-am uitat pe fereastră, m-am gîndit. În satul ăsta timpul s-a frînt. Vorbea bine, în felul ei. Adăugă, după o clipă de gîndire : Vreţi să vă vorbesc ca unui bărbat ? Dumneavoastră aveţi treburile dumneavoastră. Eu le am pe ale mele. Eu am de lucru. Eu trebuie să car lemne de la munte şi Barretta îmi dă pentru asta nouăzeci şi cinci de lire pe zi. Îmi cîştig ziua. Barretta mă aşteaptă şi acum se gîndeşte că am plecat fără să-i dau de veste şi fără să-mi iau rămas bun de la el. Vi se pare drept ? Dumneavoastră îl cunoaşteţi pe Barretta ? E ăla care umblă cu un fular colorat înfăşurat în jurul gîtului, prins în patru noduri mititele. Poartă perciuni şi ţine mereu între buze un fir de iarbă. Barretta porunceşte. Nu se dansează în piaţă dacă nu este el conducătorul dansului. Barretta mă aşteaptă şi, cu fiece zi ce trece, eu pierd nouăzeci şi cinci de lire. Vreau să plec de aici îndată.

Soţia mea îmi povesti apoi cum a condus-o pe Dorotea, cu două zile mai tîrziu, la gară, ca s-o încredinţeze conductorului de tren. Dorotea dăduse buzna spre trenul oprit la peron, strigîndu-şi fratele şi mama. Totuşi, din cînd în cînd atenţia îi era distrasă de altceva, îşi uita necazul şi alerga spre cîte o cişmea ce-şi împrăştia stropii pe lespezile lustruite ale băncilor de piatră şi ale coloanelor, lua o gură de apă şi reîncepea să-i strige pe ai săi. O femeie, trecînd pe acolo, o întrebase pe soţia mea :

— Dar ce-i faceţi, doamnă, fetiţei ăsteia ? — Şi replicase explicaţiilor soţiei mele : — Vai, doamnă, înţeleg perfect chestiile astea. Şi eu am avut fete din astea, am şi acum una care-mi umblă cu aiureli de-astea, a încercat de mai multe ori să iasă din casă. N-au sentimentul distanţelor. Dar eu m-am pus cu joarda pe ea şi am liniştit-o. Încercaţi să-i ardeţi cîteva, că se linişteşte imediat. Vor să-şi simtă stăpînul. Şi necunoscuta mai adăugase : Da, văd că e subnutrită, că n-a izbutit să crească. Aici, la dumneavoastră, ar mînca, şi-ar pune ceva bănuţi deoparte, şi-ar face un trusou şi s-ar întoarce în satul ei să-şi afle un bărbat. Nu-şi dă seama ce noroc pierde.

— Nu ştiu, doamnă, dacă pierde vreun noroc sau nu, îi răspunsese soţia mea. Gîndiţi-vă numai că am bătut cu ea jumătate din Roma şi că fe-

tişcana asta îşi purta mereu pantofii în mînă.
Soţia mea urcase în tren, urmînd-o pe Dorotea, care trecea dintr-un vagon într-altul, strigîndu-şi fratele. Necunoscuta se îndepărtase zicînd :

— Joarda, asta le trebuie. Credeţi-mă, aşa se linişteşc. Am cunoscut eu una care avea un braţ rupt în urma bătăilor ce i le dădea bărbatul ei şi continua să-l slujească, să-l respecte şi să fie bătută.

La plecarea trenului, dintr-un vagon de clasa a treia, cineva aruncă pe peron o pereche de pantofi de damă, aproape noi.

GELOZIE

Sînt fel de fel de modalităţi de a te folosi de doctor şi de prescripţiile lui în Calabria, îmi zise un prieten al meu, el însuşi medic, pe care-l reîntîlneam după amar de ani. Una dintre modalităţile astea, poate cea mai veche, constă în punerea reţetei sub perna bolnavului : duhul rău, omorîndu-se să descifreze hieroglifele doctorului, e distras şi-şi ia gîndul de la bolnav. Nu-i cazul să zîmbim : multe din prejudecăţile omului modern nu fac doi bani mai mult. Dar, ca să spun adevărul, acesta este un remediu nu chiar atît de utilizat. Un altul, la care se recurge mult mai des, constă în punerea reţetei în dosul unei icoane, aşteptînd ca bolnavul să se vindece. În această epocă a istoriei omenirii, cînd întrebările asupra sorţii omului alternează cu rapoartele statistice asupra conduitei sexuale şi a concursurilor de frumuseţe feminine, astfel încît ţi se poate întîmpla să-ţi prezinţi omagiile unei doamne, după ce şi-a arătat osul sacral unui număr de trei sute de mii de bărbaţi în paginile unei reviste, pe fundalul acesta, zic, vreau să-ţi

povestesc una din dramele geloziei și ale pudorii, așa cum mai pot avea acestea loc și astăzi.

Înainte de a mă stabili la oraș, am fost, vreme de cîțiva ani, medic de circumscripție în unele sate din provincie. Știi cum sînt oamenii pe acolo, și cum din atitudinea cuiva își făuresc judecata despre el și-i acordă sau nu stima. E o măsură cam primitivă, dar ar putea fi acceptată de cele mai bune colegii școlare: să vorbești limpede și răspicat, fără urme de șovăială în glas, fără să vorbești tărăgănat sau pe nas, fără să te îmbraci excentric dar nicidecum neglijent, să porți pălăria în perfect echilibru pe cap, să ai o înfățișare autoritară și potolită, să nu te lași pradă unor accese de furie. Ei vor să-l respecte la maximum pe cel ce are o responsabilitate. „Mănîncă pe gustul tău și îmbracă-te după gusturile altora", sună una din zicalele lor.

O dată am fost chemat aici, în Aspromonte. A venit la mine un băiat spunîndu-mi că mamei lui îi era rău. Avea o durere la șold, îmi zicea, o durere ce-o supăra de două zile. Făcurăm drumul pe jos; pe atunci nu exista decît un drum de catîri. Îl cunoșteam pe băiat din vedere, dar oricît îl întrebam eu și oricît îmi tot repeta el numele, pronumele și porecla tatălui său, nu izbuteam să-mi evoc în minte imaginea acestuia. Se duseseră să secere puținul grîu și cerealele ce se coc tîrziu la munte, pe ogoarele alea ce ți se înfățișează brusc într-o zi de vară, bălaie, într-o răritură de pădure, cu un pom roditor la mijloc, a cărui umbră o deslușești peste galbenul lanului, dîndu-ți o senzație de străveche pace. Băiatul, care avea în grijă o mică turmă de capre, mă puse la curent. Făceau parte

dintre oamenii mai înstăriți, cărora nu le place să se vorbească despre ei, păstrînd o rezervă și crezîndu-și un prestigiu care-i face să semene cu un soi de nobilime în cadrul clanului muntenilor, păstorilor și țăranilor, sau sînt și țărani, și nobili, ca de obicei. Băiatul mă călăuzea, lăsîndu-mă furat de gîndurile mele. Briza înalturilor parcă-ți vestește deodată existența, dincolo, a unei alte împărății; muntele, cu văile lui, e o imensă cochilie care reproduce ca un ecou freamătul unduitor al întregii lumi vegetale străbătute de țîșnetul apelor. Cele trei ore de mers pe jos nu mă obosiră de loc. Totul era curat și pur, ca dimineața asta.

La început ne ieșiră în întîmpinare cîinii, soiul acela de mici monștri reduși la minimum, atîta cît e nevoie ca să aibă un glas și să poată lătra, oprindu-se în dosul gardului de nuiele ce înconjoară colibele. Se arătă apoi o femeie tînără, care se opri și ea în dosul gardului.

— Îmi pare rău că v-am făcut să bateți atîta drum și, mi se pare, de pomană, îmi zise ea.

— Cum adică, de pomană? întrebai eu. Unde e bolnava?

— Acolo, îmi indică ea o colibă în fund, unde se vedea o gamelă soldățească atîrnată afară, la soare.

— Pot s-o văd? stăruii eu, văzînd că ea rămîne neclintită în dosul gardului de vreascuri.

— Nu, îmi răspunse ea. Mai trebuie să vină și bărbatu'su. E soră-mea.

— Dar pînă atunci pot s-o văd, nu mă lăsai eu.

— Nu, nu se poate, replică ea. E o femeie tînără.

— O să aştept să vină bărbatul ei, mă resemnai eu.

În cursul practicii mele nu prea îndelungate văzusem unele din aceste femei hotărîndu-se abia la bătrîneţe să se arate unui medic, dezvăluindu-şi o boală ascunsă vreme de mulţi ani şi ajunsă, de cele mai multe ori, de nelecuit. Pentru o asemenea femeie bătrîneţea înseamnă o eliberare faţă de toţi, începînd cu bărbatul lor : devin spirituale, din rezervate ce erau sfîrşesc prin a întrebuinţa cuvinte îndrăzneţe, te privesc cu francheţe drept în ochi, dincolo de orice bănuială a unei drame, masculinizate, debarasate de duhurile geloziei, de ispite, de solicitări, aş zice de pudoare. Şi, în sfîrşit, pot să-i arate doctorului de ce boli suferă, partea trupului lor purtătoare a răului. Şi cum se ofilesc repede, cu puţin înainte de a împlini patruzeci de ani, dacă nu chiar treizeci, par să aparţină unui al treilea sex, viguros, liber, superior.

Drumurile de podiş sau ideea infinitului, par că ar trebui să continuie în cer, iar în Calabria, în marea care, la orizont se uneşte cu cerul, o mare estivală, văzută de sus, albă, ca de cositor. Popăsuiam cu plăcere într-o lume aflată deasupra alor toate şi auzeam răzbătînd din colibă pînă la mine expresia aceea repetată la infinit de către oamenii din popor cînd sînt bolnavi : „Vai, mor, moor, mor !", pentru a avertiza că sînt vii şi treji. La intrarea triunghiulară a colibei zăream atîrnînd de o creangă urciorul cu apă şi, sub o rază de soare, picătura strălucitoare ce se forma pe fundul argilei jilave. Bolnava probabil că măsura după picătura aceea scurgerea timpului. Urciorul era nou. Urciorul cumpărat de puţină vreme, din care soarbe

prima înghiţitură, făcîndu-i începutul, bărbatul, soţul sau fiul, întrucît se zice că dacă o femeie bea cea dintîi, în argila proaspătă se întipăreşte o de neşters esenţă feminină. Să fie şi aici vorba de gelozie ? Nu vreau să fac consideraţii asupra condiţiei femeilor noastre din popor. Dacă bărbatul e om de omenie, de inimă şi nu este hărţuit de mizerie, raporturile dintre soţi sînt de un patriarhalism ce ajunge aproape la un soi de eleganţă; îşi vorbesc pînă şi cu dumneata, în public, după moda veche şi cum se mai întîmplă şi astăzi în unele familii burgheze din Franţa ; dacă soţul e rău, atunci vezi femei care prind din zbor cea mai mică manifestare de gingăşie, cea mai banală privire, dovezile de milă faţă de cei slabi, faţă de copii şi de animale, cu o sete de afecţiune ce se revarsă în cîntecele şi în ofrandele aduse Preacuratei la altare. Madonele din Italia meridională trebuie să cunoască toate cuvintele pe care aceste sărmane femei ar vrea să le audă odată măcar rostite numai pentru ele însele, şi nu în anotimpul fecioriei, ci în cel al îndurerării.

Îmi găsisem adăpost într-o colibă dinspre drum. Eram hotărît ca, de îndată ce va sosi soţul, să-mi fac datoria, adică s-o ajut pe femeia bolnavă, înfruntînd prejudecăţile şi gelozia acelui om. Îmi rumegam în gînd argumentele : secretul profesional pe care aveam să-l păstrez ; denunţul ce l-aş fi putut înainta împotriva lui justiţiei, învinuindu-l de omucid, întrucît la asta s-ar fi redus pînă la urmă împotrivirea lui : femeia acuza, după cîte înţelesesem din spusele fiului ei, o durere insuportabilă la şoldul drept, şi eu mă gîndeam la alternativa cea mai gravă. Rămăsei cîtva timp în co-

libă. Din Aspromonte se urni o furtună cum se întîmplă mereu în august, muntele năruindu-şi fulgerele asupra vreunui arbore secular din pădurile sale. Aici sus, la numai şase sute de metri depărtare de pisc, aveam impresia că am pătruns în tainele unei fiinţe atotputernice, într-o făurărie a naturii. Ploaia căzu răpăind şi tot atît de repede încetă. Ieşii în mijlocul acelui surîs neaşteptat al naturii, în mijlocul acelei fericiri ce atîrnă în fiece picătură sclipind în ramurile copacilor ; priveliştea era cristalină pînă în cele mai îndepărtate ascunzişuri, dînd senzaţia că toate trec şi se uită, şi că bucuria este însăşi clipa aceea. Numai încăpăţînarea oamenilor e neostenită. În coliba bolnavei aveau loc parlamentări şi, sosind, îmi tîrşii paşii spre a-mi vesti prezenţa.

Mă oprii la intrare cuprins de o emoţie cum arare încercasem, adică emoţia aşteptării unui om care trebuia să vină la mine ca să fie salvat. Soţul se înfăţişă la intrare : îl recunoscui. Există unii oameni care-ţi rămîn întipăriţi în memorie prin modestia, prin tăcerea lor ; rămîn întipăriţi după ce ţi-au intrat în memorie prin simplele lor saluturi de la distanţă, ca şi cum ar fi şovăit să-ţi spună ceva, un cuvînt deosebit de oricare altul. Se întoarse spre aşternutul în care zăcea femeia, pe care eu n-o vedeam, şi zise :

— A venit doctorul. Vrei să te consulte ? Să te vadă ?

— Nu e treaba mea, răspunse femeia. E treaba dumitale. Eu sînt nevasta dumitale. Dumneata trebuie să hotărăşti.

Între timp ieşiră doi bărbaţi, împreună cu sora bolnavei. Aceasta şi intră în vorbă :

— Domnul Doctor e aici de azi-dimineaţă.

Soţul făcu un semn spre cei doi bărbaţi :

— Să hotărască fraţii ei. E sora lor, şi ei ştiu dacă un străin trebuie să vadă sau nu cum e făcută sora lor.

Indignarea stîrnită în mine de cuvintele acelea calme şi calculate ca la un tîrg, în vreme ce o făptură omenească era în primejdie de moarte, mă ajută să-mi exprim răspicat argumentele ce mi se închegaseră în minte : secretul profesional, posibilul denunţ pentru omucidere ; adăugai că peste puţin aveam să-mi părăsesc postul din acel sat şi că, oricum, chiar dacă aş vedea-o pe femeie, aş fi dus taina asta cu mine. În sfîrşit, încercai cu hotărîre să intru în colibă, dar sora bolnavei îmi tăie drumul cu un gest dramatic al braţului :

— Nu intraţi ; pînă la urmă cea care va plăti va fi ea. Bărbatul o s-o chinuie mereu cu gelozia lui, amintindu-i că un alt bărbat a văzut cum e făcută, că un alt bărbat a atins-o. Unde mai pui bătăile !

Vorbea aşa ca despre o nebunie fatală, nebunia bărbaţilor. Mă uitai la bărbatul pe care mi-l imaginasem atît de blajin. Coborî ochii şi repetă :

— Dacă fraţii ei îngăduie, ei vor purta mai tîrziu răspunderea.

Cel mai tînăr dintre fraţi replică sec :

— Nu. După aceea ai să dai vina pe noi. E nevasta ta.

Femeia îmi opusese singurul argument pe care nu-l prevăzusem : suferinţele ce ar fi urmat să i le provoc bolnavei pentru tot restul tinereţii ei.

— Dacă făgăduieşti şi juri că n-ai să te porţi rău cu ea, că o s-o respecţi, că n-o să-i aminteşti niciodată că a fost văzută aşa cum o vezi tu, ne

învoim. Altfel o să trebuiască s-o apăr eu, zise amenințător fratele mai mare.

Întunecat la chip, chinuit de obsesia ce se prevestea încă de pe acum, soțul se împotrivi :

— Nu, nu pot să făgăduiesc asta.

Dinăuntru, vocea bolnavei, o voce de copil în pragul delirului, interveni :

Duceți-vă cu bine, domnule doctor. O fi cum o vrea Dumnezeu, pentru păcatele mele.

Plecai după ce-i înștiințai că voi sta la hotel toată noaptea, pînă în zori, dacă se vor hotărî să mă cheme. Hotelul cel mare abia fusese terminat pe atunci și nu era încă deschis. Pereții proaspăt zidiți erau încă pătrunși de vasta respirație a muntelui, asprimea înălțimilor mai vibra încă precum un ecou în încăperi, pe coridoare, în salonul în care atîrna un vechi tablou reprezentînd o femeie coborînd cîteva trepte ale unei scări, în vreme ce un bărbat se înclina ca să-i surprindă cu ochii piciorușul ce i se dezvelea în mers. Astăzi hotelul acesta e mare și bogat, în jurul lui a luat ființă un dezvoltat sat turistic. Un kilometru mai încolo, pe platou, mai dăinuie colibele unde s-ar putea desfășura și acum asemenea drame. Plecai de cum se crăpă de ziuă. Trecînd iar prin fața colibei, întrebai cum se simțea bolnava :

— E ceva mai bine, mi se răspunse. Cum o vrea Cel de Sus.

Las pe seama închipuirii tale să judeci dacă femeia a scăpat sau nu cu viață.

CIVILIZAȚIA

Chirurgul se opri împreună cu vizitatorul în fața pătucului fetiței din Geroni și-i zise acesteia :

— Il vezi pe nenea ? Știi cine e ?

Ridicîndu-și capul de pe pernă, fetița răspunse :

— E domnu' primar de la noi din sat.

Primarul și chirurgul începură să vorbească între ei, fetița își dădea seama că vorbeau despre ea, i se părea că aproape îi fac portretul, că o împodobesc cu niște ornamente pe care ea le ignora. Nici nu încerca măcar să asculte, atît de fericită era că vorbeau despre ea.

— Nu mi-o amintesc, zicea primarul. Nu-mi amintesc a cui este.

— E cea care a fost adusă într-un coș, îi explica chirurgul, în coșul în care fusese pusă de mititică, întrucît nu se putea ține pe picioare. Murdară. Un gunoi !

Primarul se uită la ea :

— Ar fi o fetiță frumoasă.

Ochii lui poposiseră o clipă în locul unde fetița trebuia să-și țină picioarele, sub cuvertură. Apoi îi privi din nou chipul. Chipul fetiței se închega

ca un mugure într-un copac mustind de sevă ; îi stîrnea amintirea unei fotografii din adolescență, a unei ființe dragi, o mamă sau o soție ; privind asemenea fotografie, inima ți se îndeamnă spre neprihănirea acelui anotimp neștiutor al vieții : e un chip precis conturat, cu trăsături regulate și cu un ce de frăgezime nealterată, cu părul proaspăt și înrourat al tinereții, cu pieptul abia involt, și totul avînd harul unei bogății firești, inconștientă de sine. Regăsi, în sfîrșit, trăsăturile oamenilor din satul lui, o formă pe care o cunoștea și asupra căreia gîndul lui întîrzia știindu-i toate amănuntele. I se strînse inima de emoție ; niciodată nu se simțise atît de bun și era grozav de mulțumit că era în stare de asta.

— S-a făcut drăguțică, zise el.

Și fetița îl auzi.

— Ce păcat ! murmură el apoi, cutremurîndu-se. Acum îmi aduc aminte a cui este.

Da, acum își aducea aminte de ulița satului, de odaia la nivelul pămîntului, își aducea aminte de mama acestei fetițe vopsind lîna pentru țesut, își amintea de fetița asta pusă într-un coș pe pragul ușii : nu se putea ține pe picioare, se uita fără uimire la drum, la mama ei care lucra ; toată viața ei se rezuma la această privire. Nu era nici măcar nefericită, nu știa, nu se considera egala celorlalți, în singurătatea aceea întreruptă numai de glasul puternic al mamei ei, adresîndu-i-se ca unui animal lipsit de orice sentiment, ca unui animal care nu folosește la nimic și, de aceea, inutil.

— Mi-ați trimis atunci, își aduse aminte chirurgul, o căruță întreagă. Nu știam unde să-i mai pun. Clinica era înființată de puțină vreme și eu nu eram pregătit să-i primesc.

— Pe vremea mea nu era așa, replică primarul. Astăzi, după toate cele ce s-au întîmplat, războiul, lipsurile, mizeria, se nasc atîția nefericiți ! Se nasc cu oasele nelalocul lor, cu oasele plăpînde, n-ai ce să le faci. Decalcifiere din naștere. Sînt rodul unor generații care n-au mîncat niciodată pe săturate. Odinioară, satul nostru era vestit prin frumusețea femeilor lui ; veneau străinii să le vadă la ceasul cînd scoteau apă din fîntînă. Și bărbații erau falnici. Uitați-vă la fetița asta, cu figura ei, și dați-vă seama ce trebuie să îndure ! Pentru că acum înțelege, înțelege totul, se vede că înțelege.

Rostea aceste cuvinte cu simplitate, ca și cum ar fi dat un raport, fără umbră de emoție. Dar își aducea aminte de toate astea numai acum, în salonul ăsta de spital, uitîndu-se la copiii de aici. Cîțiva stăteau în picioare lîngă pat, cu picioarele și cu brațele în ghips, cu chipuri de țărani și de păstori în miniatură : ceva asemenea figurinelor de Vicleim. În spatele lor se simțea rumoarea și osteneala zorilor de ziuă, cînd satul se trezește și se grăbește cu animalele și cu sapele spre ogoare. Îi aduceau aminte de arborii tineri ai cîmpiilor, legați de aracii lor, sau înfofoliți în paiele și fesele altoiului. De toate astea își dădea seama abia acum, față în față cu importanța ce o dobîndeau copiii aceștia aici, într-o clădire ce fusese construită pentru ei, cu infirmieri și infirmiere, bucătării, medici, consilieri administrativi, vizitatori și vizitatoare. Nu izbutea să lege imaginea acelei vieți, devenite prețioase, adunate aproape picătură cu picătură, de risipa de viață a satelor. La Geroni

existau măgari orbi și șchiopi, șopîrle cu coada ciuntită, boi subnutriți părînd să aibă mai multă compasiune pentru oameni decît pentru ei înșiși, făpturi omenești incapabile să ridice ochii spre cer ; și oamenii se uită la toate ca la nevinovăția unei lumi neexprimate, mamele privesc totul ca pe o măsură a unor păcate nesăvîrșite, a unui rău pe care nu l-au făcut : „pentru păcatele noastre purtăm crucea aceasta grea".

Aici, în salonul ăsta de spital, primarul se gîndea la satul lui, la Geroni, și i se părea că, întorcîndu-se acolo, ar putea schimba totul, că totul era ușor de schimbat ; fiece aspect i se prezenta plin de așteptare și de speranță ; își închipuia că, așa cum sufletul lui fusese atît de profund mișcat, ceva trebuia să se fi schimbat pînă și în sat. Puterea acestui edificiu i se păru puterea însăși a omului, a tuturor oamenilor luați împreună. „Omul vrea binele". Dar aproape în clipa aceea îl asaltă amintirea unor ceasuri nesfîrșite și tulburi, amintirea neînțelegerii animalelor, a copiilor, a oamenilor, toți gata să fugă, să se ascundă mereu, să tremure mereu de frică. Îl năpădea iar aceeași senzație dintotdeauna : senzația a ceva ce se șubrezește zi de zi, se consumă, se distruge ; și totul fără durere, fără remușcări, fără țipete : apoi însă urmau strigătele de durere neașteptate prin care, de la o zi la alta, cineva realizează brusc existența durerii, a nelegiuirii, a morții. Apoi Cerul se închide asupra tuturor, viața își reia cursul la fel de resemnată, puternică în resemnarea ei, stăpînă pe o forță necunoscută chiar Cerului. „Ei, ce să-i faci, sîntem niște nenorociți !" zise el. În ziua aceea era mulțumit că se simțea bun, că încerca sentimente

despre care de atîtea ori citise sau auzise vorbindu-se — elanuri de dragoste în cine știe ce parte a lumii. Se simțea civilizat, egalul oricărui alt om de pe cuprinsul pămîntului, i se părea că joacă un rol într-o piesă de teatru, dar adevărata piesă de teatru în care trebuie să joace omul.

În ușă se arătă un tinerel purtînd în față o armătură ortopedică, ceva ca un balconaș pueril sau eșafodajul unei clădiri în construcție.

— Nu, el nu ! Cu el nu-i același lucru, zise chirurgul. Un trunchi de copac, în pădure, i-a fracturat un picior. A trebuit să-i grefez o tibia cu totul nouă.

Tinerelul se înfățișa cu curiozitatea unui animal al pădurii, a unei veverițe. Începu s-o contemple uimit pe o fetiță ce stătea întinsă într-o poziție nefirească, în ghips pînă la gît, înfășurată ca o crisalidă : din cămașa de ghips cu guleraș ieșea o fetișoară copilărească de călugăriță. Fetița nu se putea întoarce să privească, dar își dădea ochii peste cap, fixîndu-i cu fermitate asupra unui lucru inexistent în acea încăpere. Primarul mai stătea încă la căpătîiul patului consătencei lui.

— În curînd o să-i punem picioarele, reluă vorba doctorul. Un aparat american nou, perfect. I-l facem cadou. Costă cincizeci de mii de lire. Apoi i se adresă fetiței : — E bine așa ?

Ridicîndu-și capul, mititica zise :

— Așa o să-i pot fi de ajutor mamei. O să mătur, am să-i spăl pe frățiorii mai mici, am s-o ajut să depene lîna. Și să facă pîinea.

Continua să enumere ce ar fi făcut, dar despre multe lucruri nu se înțelegea ce erau.

— O să fie de folos în casă, zise primarul.

Cuvertura asupra căreia ezitase să-şi fixeze privirea se lăsa la înălţimea genunchilor.

— Vreau să mă întorc acasă cît mai repede. Mama are nevoie de mine. Cînd îmi daţi drumul ? întrebă fetiţa cu un aer ingenuu, de femeie grozav de ocupată.

— Peste cîteva zile, o linişti chirurgul.

— Bine, fie şi peste cîteva zile, se resemnă ea, crezîndu-l pe cuvînt. Dar să nu uitaţi. Că eu am de lucru.

Dorea să-i spună ceva plăcut vizitatorului şi întrebă :

— Şi doamna, soţia dumneavoastră, cum o duce ?

Primarul făcu un gest de satisfacţie.

— Transmiteţi-i urările mele de bine, adăugă fetiţa. Spuneţi-i că o salută Elena.

Nu se apropiase niciodată de ea, o văzuse doar o dată trecînd pe lîngă casa lor, pe cînd stătea în coş, în pragul uşii. Acum însă, cînd se simţea o făptură demnă de atenţie, pentru care atîţia oameni se puseseră în mişcare, mintea ei scotea la lumina conştiinţei impresiile nelămurite de altădată ; şi asemenea unei trîmbiţe magice, glasul ei rostea cuvinte pe care ignora că le ştie şi care-i înmugureau pe buze, înflorind şi desfăcîndu-şi petalele cu voluptatea de a trăi. Printr-un fenomen pe care ea nu-şi bătea capul să şi-l lămurească, atît de adînc era înrădăcinat în calitatea ei de făptură omenească, putea vorbi, putea să fie ascultată, să fie privită în ochi ; vorbea asemenea băieţaşilor şi fetiţelor pe care, în imobilitatea ei, îi observase de atîtea ori din pragul uşii şi care, pe ascuns, departe de strigătele şi cruzimea celor mari, simulau că sînt adulţi, vorbeau despre lucruri serioase, se luau în serios, mult mai în serios decît oamenii, spunîndu-şi cuvinte politicoase, îndatoritoare şi pline de delicateţe, simulînd mari dureri şi oboseli fără seamăn.

— O să-i transmit soţiei urările tale de bine, zise primarul.

Pe calea asta fetiţa intră în multe amănunte ; întrebă de copiii primarului, despre sat, despre unii oameni al căror nume abia de-l auzise şi care-i reînmugureau acum în memorie. Erau oameni de departe, dintr-o altă împărăţie, care acum se apropiau de ea şi o făceau seamănul lor. Şi, în adîncul gîndurilor ei, se întruchipă brusc o figură, era cineva asemănător tatălui ei, puternic, repezit, cu mîna aspră şi mîngîierea gingaşă. O să-i facă patul, o să mături, o să-i coacă pîinea, o să-i dea de mîncare. Încheie oftînd :

— Of, sătucul nostru !

Aştepta să-l revadă. O să meargă acolo. O să vorbească despre picioarele ei americane. Cincizeci de mii de lire ! Numai pentru ea ! Primarul dădu semne că ar vrea să plece şi zise :

— Ei bine, atunci pe curînd, la Geroni.

— Sigur că da, şi o să-i fac o vizită doamnei primărese, soţia dumneavoastră. Spuneţi-i că o să vină la dînsa Elena.

— Şi mulţumeşte-i domnului primar, interveni chirurgul, că te-a trimis la mine şi că a venit să te vadă.

— Pe mine ? se miră ea. A venit să mă vadă pe mine ?

Zise mulţumesc. Îl privi pe vizitator ieşind, în vreme ce, la un semn al chirurgului, copiii ziceau în cor :

— Bună ziua ! Mulţumesc.

Fetiţa se gîndea la întoarcere. În închipuire satul i se înfăţişă mult mai prietenos, uliţa ei curată şi mare ca salonul acela de spital. Poate că se întîmplase ceva nou. Poate că, în timpul lipsei ei, civilizaţia pătrunsese şi acolo.

ANGELINO

În satul nostru, Argoni, a fi urmărit de justiţie înseamnă să ai o bună condiţie economică şi să fii o partidă grozavă pentru fete. Expun doar raţionamentul argonezilor, fără să adaug nimic de la mine. Un urmărit, se zice, e un om căutat de către forţa publică pentru faptul de a-şi fi însuşit un bun ce nu-i aparţinea. Lucrul astfel însuşit e pus în siguranţă în mîinile logodnicei lui şi ale părinţilor acesteia, şi cu asta totul merge strună. Trece puţină vreme pînă cînd urmăritul e scos din bîrlogul lui din munţi sau se dă singur pe mîna justiţiei. Cît timp stă la închisoare, e mulţumit, întrucît logodnica, devenită între timp soţie, are cîte ceva din cele de trebuinţă. Apoi iese, doar se mai dau şi amnistii, o ia de la capăt, ajunge iar urmărit, şi astfel familia are din ce trăi. Nevasta îl aşteaptă. Nu că urmăritul ar fi tîlhar sau hoţ de buzunare. Aşa ceva nu le poate trece prin minte argonezilor. Fură doar animale din turmele satelor vecine ; şi le comercializează, vii sau moarte. De lucru — nu se găseşte ; chip de a cîştiga ceva — nici măcar în mod ilicit. În urma inundaţiilor ce

s-au abătut asupra ținutului, găsești peste tot grămezi de zdrențe, dar argonezii n-au nevoie de zdrențe. Afli, printre altele, zdrențe multicolore, dar astea nu-s zdrențe ca lumea. Expun doar raționamentele argonezilor în această privință. Trăiesc departe de ei și, din cînd în cînd, mai vine cîte unul de-mi dă de veste despre ce se întîmplă. Lucrurile astea mă impresionează, semn că sînt pe cale să uit cum se trăiește la Argoni. Am uitat cum își ascund prăzile urmăriții din munți. Le ascund sub pămînt — și, dacă e vorba de animale, sub un strat de zăpadă. Tot acolo, deasupra, fac un foc. Sosesc forțele ordinei și ei sînt găsiți stînd liniștiți, în jurul focului.

Sînt fapte ce se întîmplă în satul acela minuscul și care mă interesează și pe mine, tocmai pentru că acolo m-am născut. Mă interesează, de pildă, întoarcerea în sat a vărului meu Angelino, întrucît îmi aduc aminte cum plecase, copil încă, în America. Tatăl lui, unchiul meu, care nu găsise nimic de făcut la Argoni, devenise, după treizeci de ani de emigrație, bancher. Îmi aduc aminte de ziua plecării lor. Nu pentru că unchiul meu s-ar fi bucurat de un prestigiu grozav, ci pentru că mereu se întîmpla ca vreunul din sat să treacă oceanul. O mulțime de femei îi conduseseră pe toți la gară, pe el, pe nevastă-sa, pe micul Angelino, și pe fiica lor, Teresa. Și acolo, pe peron, toate femeile se puseseră pe un plîns cu hohote încît, plîngînd, părea că se îmbrățișează între ele, într-o scenă de rămas bun de o extremă duioșie. Apoi emigranții luaseră loc în vagon. Lacrimile și îmbrățișările se curmară ca prin minune, emigranții se înfățișară la fereastră, mătușa mea le

agrăia pe rînd pe femeile de pe peron, încurajîndu-le și povățuindu-le să fie cuminți, să-și amintească de „treaba aia“, „să faci, știi tu ce“ și așa mai departe. Unchiul meu se uita, cu o expresie ce făcea să-i pară tîmp chipul isteț, la satul ce se întindea departe, pe povîrniș, la ruina albă a unei surpături. Cîțiva ani mai tîrziu unchiul trimisese o scrisoare întrebînd ce pămînturi, din domeniile marilor latifundiari, erau de vînzare. Apoi s-a aflat că avea o bancă și că mătușa murise, că Teresa se măritase, dar nu se știa nimic despre Angelino.

Și iată că Angelino se întoarse într-o zi, restituit satului său natal ca un criminal. Argonezii erau oameni puși pe raționamente, și se porniră lungi discuții în contradictoriu dacă Angelino trebuia sau nu să fie considerat un criminal născut în satul nostru, sau dacă, dimpotrivă, se făcuse criminal acolo unde ajunsese încă pe cînd era un copil necopt.

În zilele acelea mă întorsei și eu la Argoni, și astfel am putut să-l îmbrățișez din nou pe Angelino. L-am îmbrățișat fără cea mai mică șovăire, întîi de toate pentru că eram veri și în al doilea rînd pentru că, la noi, un criminal nu e un criminal numai din pricină că legile îl definesc ca atare, întrucît morala satelor sărace n-are nimic de-a face cu ceea ce e universal acceptat, pe baza presupunerii că totul pe lume e drept și că toți ar avea aceleași drepturi. Angelino era acum un bărbat, înalt, robust, aproape obez, astfel încît nu mai avea prin ce să semene cu un argonez și nici măcar cu cineva din familia lui, aidoma unei plante crescută trudnic la început și care, mai

tîrziu, se dezvoltă peste măsură nimerind într-un sol prielnic. În cazul în speță, Angelino mîncase pe săturate. Era curios să-l vezi judecînd, devenind grav, căznindu-se parcă să înțeleagă, și în clipa asta de nehotărîre părea cinstit, dotat chiar cu o anume ingenuitate. Toți oamenii isteți au un aer de ageamii. Femeile îl priveau cu admirație, pentru că era bine hrănit.

În primele zile, cînd povestea cum și din ce pricină fusese expulzat din America, avusese mulți ascultători. Încercase să arunce în aer cu dinamită toată casa părintească, împreună cu tatăl său și cu fata de nici douăzeci de ani cu care acesta se însurase a doua oară, după moartea mătușii Caterina. Tatăl lui Angelino trecuse de șaptezeci. La acest punct al povestirii rîsetele ce întîmpinau simpla descriere a cartușului de dinamită, făcută de Angelino, erau înăbușite de exclamațiile pline de compătimire ale femeilor :

— Săracu ! Și-a adus aminte de maică-sa, care și-a irosit viața și apoi a murit, fără să aibă parte de atîta bine ; și în vremea asta, o mucoasă, care n-a trudit în viața ei, trăia fără griji în huzur.

Angelino întorcea spre ele o figură tîmpă și neghioabă :

— Chiar așa a fost.

Descria efectul primei explozii, aproape ratate ; abia la a doua, tatăl lui, scăpat ca prin miracol, prin fugă, împreună cu tînăra lui soție din dezastrul ce se abătuse asupra casei, hotărîse să-și denunțe fiul la poliție. Angelino nu ajunsese să facă să explodeze și al treilea cartuș, căci se pomenise îmbarcat, cu foaie de drum, în calitate de criminal

indezirabil. Posibilitatea de a arunca în aer o locuință întreagă dădea ideea de țară liberă.

Datorită acestui talent, lui Angelino i se oferise să se afilieze la Onorata Societate, altfel zisă Asociația delicvenților, constituită în scopul de a contracara injuriile aduse fetelor și furturile suferite pe nedrept (așa zic ei), precum și orice fel de abuz de putere din partea celor puternici. Proba trecută cu succes de Angelino putea să-i deschidă drumul spre o slujbă bine plătită, ajungînd pînă și la demnitatea de a-l escorta pe Episcop în cursul vizitelor sale păstorești, în semn de onoare, întrucît societatea e religioasă, sau din pricină că Argoni e teritoriul în cuprinsul căruia se află sanctuarul unde, la fiecare trei ani, cu prilejul marii sărbători și al pelerinajelor, este ales viitorul șef al asociației, dintre cei trei șefi de pe cele trei versante. Anul trecut nu avuseseră pe cine să numească întrucît, în afară de Macrino, nu se găsea niciunul care să aibă prestigiul necesar. Macrino avea șase condamnări la activ, în cadrul episodului celui mai recent îl înjunghiase pe majorul care-l pălmuise la închisoare, tocmai în ziua cînd ieșea în urma ispășirii unei alte condamnări.

— Nu m-a tratat cu respect, zice Macrino.

Și mai zicea Macrino că pentru el venise vremea să se odihnească, să se mai gîndească la copii și la familie.

Prin antecedentele lui, Angelino dăduse dovezi că e capabil de hotărîri rapide. Numai că dobîndise în America și cultul afacerilor, și de afaceri n-avea de gînd să se lase. Nu se știa cum ar fi putut să descopere afaceri într-un sat ca Argoni. Dar cînd cineva are o inițiativă, nu se pierde.

Angelino descoperi modalitatea de a pune la cale afaceri şi chiar de a le face un bine consătenilor lui, întrucît dobîndise sentimente umanitare.

Care erau aspiraţiile tinerilor din Argoni? Să emigreze oricum şi oriunde, ca să-şi cîştige pîinea. Ei, şi în toate colţurile lumii există femei nefericite de toate vîrstele, care s-ar însoţi cu plăcere cu nişte vlăjgani zdraveni, printr-o căsătorie cinstită. Problema era doar să le facă să lege cunoştinţă cu flăcăii. Şi astfel, din sătucul Argoni porni, pe căi numai lui Angelino ştiute, apelul către atîtea şi atîtea nefericite, cu fotografiile bravilor flăcăi şomeri, care şi-ar fi dat şi sufletul diavolului, dacă diavolul l-ar fi cerut, numai să găsească de lucru.

— Băgaţi de seamă, îi avertiza Angelino, să nu vă aşteptaţi la cele şapte frumuseţi ale lumii. Trebuie să închideţi un ochi, să-i închideţi chiar pe amîndoi, dar să ajungeţi fiecare bărbatul unei străine care vă cheamă alături de ea, legitim, în ţări unde se găseşte de lucru şi se cîştigă; nu trebuie să aveţi pretenţii prea mari.

Fotografii de-ale femeilor ce aspirau la asemenea măritiş nu le putea arăta, dar le spunea că or să vină ele, or să le vadă şi totul va fi în regulă.

Lumea de astăzi e extraordinară prin faptul că te poţi afla într-un loc sau altul, ca picat din cer, ca şi cum veşnic ai fi fost acolo — şi apoi pleci: lumea a devenit practicabilă, sătucul Argoni este descoperit ca un mare oraş. E un gînd care-ţi dă ameţeli, un lucru formidabil, dacă toate celelalte ar fi la fel de uşoare. Într-o zi, sosi prima din acele femei. Am spus de la bun început că expun faptele fără a adăuga nimic de la mine. Nu vreau, deci, să descriu cum arăta femeia aceea. Ajunge să

spun că în clipa cînd se găsi faţă în faţă cu Bruno, flăcăul pe care şi-l alesese după fotografie, acesta şovăi, se ascunse şi, întrucît ea întreba: „Mă vrei?", făcu de mai multe ori un semn de negaţie cu mîna, murmurînd: „Nnuu...".

Considerînd-o global, femeia era simpatică, avea un aer bărbătos, expeditiv şi nu era lipsită de simţul umorului; aşa că întrebă, uitîndu-se roată la grupul de tineri curioşi:

— Ei, cine mă vrea?

Se oferi Basilio, un băiat mărunt, graţios, cu aerul lui isteţ de tînăr ce-şi petrecuse adolescenţa prin trenuri în vremea pieţii negre iar mai tîrziu fusese respins, cînd voise să se înroleze în poliţie, pe motiv de insuficienţă toracică. De data asta fu rîndul femeii să refuze. Se oferi atunci Mattia:

— În regulă, acceptă ea, haidem.

Se luară de mînă şi-şi făcură plimbarea de logodnă pe drum, afară din sat, şi toţi se îmbulziră să-l vadă pe tînărul îndesat dar bine făcut, alături de femeia aceea puternică, o uriaşă care păşea alături de el sprijinindu-se într-o cîrjă de oţel nichelat. Petrecură noaptea în unica încăpere a hanului. Femeia adusese pentru viitorul ei soţ un ceas de mînă şi un inel, şi-i făgădui o bicicletă pentru zilele ce ar fi trebuit să le mai petreacă în sat. După o lună se căsătoriră prin procură, întrucît ea plecase peste o săptămînă; iar la capătul unei alte luni, iată că pleca şi Mattia.

— Ai s-o părăseşti sau ai s-o ştergi în alt sat, sau ai s-o omori, îi ziceau oamenii.

— E nevasta mea, le răspundea însă Mattia. Asta mi-a fost hărăzită. Am să lucrez şi-am să fiu un tată de treabă.

De atunci, sătucului Argoni i-a fost dat să le vadă pe cîteva dintre cele mai nefericite femei din lume. Dacă afacerea va mai continua, o să le vadă și pe cele ce-o să-și facă puțin curaj și care toată viața lor au crezut că în vecii vecilor nu vor putea trăi alături de un bărbat. Tinerii le așteaptă la gară, le conduc în sat cu autobozul local, le studiază, se gîndesc dacă la convin sau nu. Se obișnuiseră cu toate relele ce se pot abate asupra unei făpturi omenești în ziua de astăzi în orașele unde se lucrează și se cîștigă cinstit. Ca și cum și-ar fi trecut una alteia parola, toate logodnicele își fac prima plimbare sentimentală pe drum, afară din sat, printre fisticii înalți, aduc un ceas de mînă și un inel, promit o bicicletă, petrec cîteva nopți în hanul care și-a sporit numărul încăperilor la trei. Angelino e mulțumit, întrucît totul se desfășoară în avantajul lui, în avantajul tinerilor din Argoni și al femeilor nenorocite și nefericite. Pusese pe picioare o prăvălie plină de cutii de conserve, cu portretul Președintelui Republicii Înstelate. Și le vinde pe credit tinerilor care-și așteaptă nevestele din străinătate.

CASTELUL DINSPRE GOLF

Am locuit cîtăva vreme, vara, într-un castel din Golful Neapole. Era un castel părăsit, cu saloanele tapetate cu damasc, o sală de biliard, una de joc, la etajul superior trei apartamente cu baie, și alte două pentru servitorime, la cel inferior uriașe bucătării dotate cu ascensoare pentru mîncăruri, apoi alte apartamente la demisol, iar în jur un parc înțesat de plante exotice, o vie și o grădină de zarzavat cu unelte de lucru făurite dinadins grațioase și elegante, ca și cum ar fi trebuit să slujească unor grădinari și unor cultivatoare de zarzavat decorativi. Mai era și o seră cu geamurile sparte, și un chioșc de taină ca un mic templu, în care o pereche de îndrăgostiți, care găsiseră deschisă ușa gata-gata să cadă, lăsaseră scrise două nume și o dată. Totul era rupt, șubrezit, în ruină. În prima seară cînd încercai să închid persianele din odaia mea, lamelele căzură una după alta ca o legătură de scîndurele.

Starea asta de părăsire stîrnea o oarecare tulburare și erai mai ales tulburat cînd chelnerul sfrijit, care venea la ceasurile cînd se servea masa, începea

să povestească cum aici fuseseră găzduiţi doamna Goering împreună cu mareşalul şi suita lui, pînă şi Goebbels şi, în sfîrşit, generalul Eisenhower. Într-una din camere, tăblia patului, căptuşită cu atlaz brodat, era ferfeniţă, mobilele rupte şi răsturnate; pe salteaua umflată, pătată, se zărea amprenta cuiva care şezuse mai înainte pe marginea patului. Uşile n-aveau încuietori, nici portiţele tainice ce dădeau spre un ascensor acum încremenit pe stînca de la Posillipo sau jos, în portuleţul rezervat unde ajungeau, în unele zile, reziduurile golfului.

Afară era splendid, afară se întindea golful oraşului Neapole, de o negrăită frumuseţe, păstrată veşnic la fel de sublimă, golful chiar, agitat sau răscolit de furtună, fiind aidoma unui străvechi nume italian, estetic pînă şi în mînie dezlănţuită. Iar jos se zărea oraşul, cu străzile lui forfotind de oameni cu priviri fixe şi lacome, ca şi cum ar aştepta, niciodată osteniţi, niciodată deziluzionaţi, apariţia unei neaşteptate bucurii. Aşteptau o asemenea bucurie pînă şi de la ziarele apărute în mijlocul unei lărmuieli nemaipomenite, căci în ziare se citeau articole pline de fantezie, abstracte, pline de bun-simţ şi de ascuţime, scrise la persoana întîia de cineva care-şi făcea jocul de cuvinte ca un vajnic acrobat intelectual. Într-unul din aceste articole se prevedea cu suficientă precizie ce avea să se întîmple pe pămîntul acesta peste cîteva mii de ani, şi totul era scris cu seriozitate, într-un articol de fond. Oamenii păreau pasionaţi de aceste lucruri şi, abia ridicîndu-şi ochii de pe pagina ziarului, îşi dădeau iarăşi seama că magazinele de articole alimentare, patiseriile, birturile, se bucurau aici de prestigiul privilegiat al băncilor şi al locurilor de agrement.

Stăteai deci în sus-amintitul castel, iar în faţa ochilor ţi se desfăşura priveliştea minunată a golfului, şi ceas de ceas descopereai ceva aidoma unui joc al răbdării. După cum se schimba lumina, satele şi colnicele, coasta şi castelele apăreau şi dispăreau, o casă albă era dezvăluită în depărtare de razele soarelui şi într-o clipă spulberată. Din timp în timp, alergai la fereastră să surprinzi ultimul fapt al luminii osîndite la fericire pe toată durata existenţei pămîntului. Tabloul reprezentînd o erupţie vulcanică, pe un perete al uneia dintre încăperi, dovedea că pînă şi o erupţie îşi avea frumuseţea ei. Şi gîndurile tălăzuiau mereu spre un lucru care, în adînc, le hărţuia ca o invazie; şi nu era vorba de altceva decît de străduţele forfotitoare, de femeile palide trudind toată ziua în subsoluri, la lumina lămpii, de răpăiala continuă a văcsuitorilor de ghete care colindă străzile tamburinînd cu peria în ladă ca să-şi cheme clienţii şi care, în unele dimineţi, bagă spaima pînă şi în camerele marilor hoteluri de la Santa Lucia.

Pe mare veneau numai pescarii, îşi aruncau în grabă năvoadele, înconjurau o porţiune de mare însăilînd un hotar, apoi scoteau tot atît de grăbiţi plasele goale şi plecau cu însăşi mobilitatea norocului. Sau veneau seara. Lumina de la proră lăsa barca în umbră, marea devenea de un verde de smarald, o pajişte; şi pe verdele acesta, umbra întunecată a bărcii, vîslele negre, profilul pescarului încovoiat nu aveau mai multă importanţă decît o frunză plutitoare. Dar pînă şi acest lucru era frumos, era frumoasă răbdarea, truda, căutarea

unui bine oarecare. Această fericire a tuturor elementelor, pînă şi a durerii, îţi dădea o senzaţie de nelinişte, de anxietate, de parcă toţi am fi fost victima unei glume pline de cruzime prin care totul se transforma într-o frumuseţe inefabilă şi numai a ochilor. Ochii mari, umezi şi ageri ai ştrengarilor din Neapole. Te puteai gîndi că vei rămîne prizonierul acelui castel în paragină, lipsit de orice voinţă, pînă la ultimul grad de mizerie, ţintuit de acele ceasuri mereu egale şi mereu felurite, fără să-ţi dai seama că decazi, că îmbătrîneşti, că mori.

Într-o dimineaţă, un glas puternic se auzi chemîndu-ne la fereastră. Napolitanii nu mai cîntau ca altădată ; cîntau cu o voce acră şi umilită cîntecele lor de odinioară. O barcă plutea spre noi, încărcată de oameni în costume de baie ; două tinere femei erau întinse la pupa şi la proră, cu picioarele desfăcute, iar alta stătea în picioare îmbrăţişînd catargul, cu părul în vînt ; în fundul bărcii, doi bărbaţi şi vîslaşul, un bătrîn marinar ce trăgea cu putere la rame, insensibil ca un animal tîrînd după el un echipaj elegant. Cel ce cînta era un omuleţ păros dintr-o bărcuţă de cauciuc tîrîtă în urma bărcii, cu mîinile şi picioarele bălăcindu-i-se în apă. Fredona romanţa „Vissi d'Arte".

Faptul acesta marcă începutul sezonului. De la Mergellina la Santa Lucia ambarcaţiunile o luau încoace, pînă la Marechiaro. Erau bărci şi bărcuţe de toate formele şi culorile, bărcuţe de cauciuc şi cutere, vechi bărci de pescuit cu pînze. Marea părea acum o veche pînză zugrăvită pe care se desfăşura o serbare din alte vremuri. Un Neapole al unor imagini dureroase, al sfinţilor plini de plăgi şi imploratori, al Criştilor flagelaţi la fiece

răspîntie, oferea un spectacol cu neputinţă de văzut altundeva decît, poate, în fanteziile cine ştie cărui creator al unor ireale navigaţii spre Cythera ; şi nu era vorba de o lume de privilegiaţi, ci de oameni de rînd, oameni oarecare, întîlniţi pe stradă, dar care, despuindu-se de orice semn al condiţiei lor, de starea lor civilă, de munca lor, înscenează un spectacol în cadrul căruia toţi devin participanţi la o rafinată serbare curtenească. Soseau grămezi de carne omenească. Cel mai adesea femei cu un singur vîslaş, care părea ajuns sclavul unei mulţimi de bacante ; sau mai mulţi bărbaţi, împreună cu o femeie întinsă pe burtă pe puntea unui yacht, velele şi strigătele şi vîntul fiind în concordanţă cu trîndavele ei dorinţe. O puteai surprinde pe cîte una făcînd cunoştinţă cu propriul ei trup de parcă acolo i s-ar fi oglindit imaginea şi amintirile şi remuşcările : o zgîrietură, un coş, ceva ce decădea sau înflorea. Mădularele ei, mădularele ei muritoare, căpătau acum aspect de statuie. Cîte unul sosea, vîslind harnic, cu prada lui ; bărbatul vîslea cu putere, femeia stătea ghemuită, tristă şi singură. Uneori puteai să-ţi dai seama, de la două sau trei sute de metri depărtare, de neliniştea femeii, de teama ei, de resemnarea celei ce aşteaptă totul de la bărbat, parcă s-ar fi dus la tăiere. Se pierdeau în depărtare, femeia începea să vîslească şi ea, bărbatul îşi punea mîinile peste ale ei pe vîsle, şi amîndoi, cu mîinile unite, ca şi cum s-ar fi implorat pe rînd, neizbutind totuşi să se îmbrăţişeze, se pierdeau în larg. Adesea femeia era cea care vîslea la întoarcere. Dar cele mai numeroase echipaje îşi făceau siesta într-o radă netedă ce se decolora sub dogoarea

soarelui, încît uneori părea chiar densă, solidă ca o pistă. Poverile de oameni de la pupa şi de la provă le dădeau ambarcaţiunilor aspectul acela de piept avîntat, specific lebedelor. Pînzele cuterului atîrnau moi, focul strîns la proră simula ciocul sculptat al unei ambarcaţiuni din antichitate. Pe ţărm, grupurile de excursionişti debarcate pe lîngă grote, prin ascunzişuri, printre stînci, prin rade, păreau locuitorii unui eden unde, ca în imaginea pe care ne-a lăsat-o o dată pentru totdeauna Michelangelo, femeia părea să nască din coasta bărbatului. Puteai să vezi poziţiile clasice ale tuturor nudurilor realizate de cînd există pe lume pictură, acea supunere a trupului omenesc mereu aceloraşi legi şi aceleiaşi armonii. Şi gesturile vieţii de toate zilele, cele care mai cu osebire mişcă sufletul omului, aranjarea părului, uitatul în oglindă, senzaţia aceea de singurătate a făpturilor omeneşti îţi dădea — acolo unde toate mădularele păreau învălmăşite — sentimentul patetic al unor lucruri terminate. Tot aşa gestul de a-ţi încheia rochia în talie.

Ca la ora ieşirii artiştilor de la teatru, te puteai duce de-a lungul drumurilor coastei să vezi cine erau acele fantastice personaje. Erau oameni de rînd care seara se îmbrăcau în hainele lor obişnuite şi se confundau cu mulţimea.

Într-o zi, pe neaşteptate, asupra golfului se năpusti vîntul dinspre uscat. Stîrnea nişte valuri estetice, argintii, de un gust baroc. O ambarcaţiune lupta împotriva valurilor, cu pînzele atîrnîndu-i moi, plină de apă ; se şi scufundă într-o clipită. Celelalte ambarcaţiuni se şi retrăseseră cu puternice lovituri de vîsle spre ţărm. Ca spectatori, toţi

oamenii de pe balcoanele din Posillipo erau încîntaţi de furtuna aceea. Vezuviul nu se mai zărea, marea căpătase culoarea aceea cenuşie pe care numai pictorii străini o văd în golful Neapole. Ambarcaţiunea fu remorcată pe ţărm, răsturnată. De ea se agăţase o mică familie, mama şi doi copii. Tatăl pierise în valuri, încercînd să ajungă înot la ţărm, ca să le vie apoi în ajutor cu o altă ambarcaţiune.

OAMENI FOARTE CIVILIZAŢI

Cînd intra în biroul lui şi uşierul pirpiriu, îmbrăcat în negru şi purtînd o cămaşă albastru închis, îi deschidea uşa cu cheia pe care o avea în păstrare, domnul director se întreba ce-l mai aştepta în ziua aceea sub aparenta monotonie a timpului în acel oraş meridional. După unele vagi semne pe care le remarca în jurul lui, putea să-şi dea seama de situaţia lui actuală. Nu ţinea să şi-o păstreze. Oraşul în care se transferase nu avea cine ştie ce secrete grozave ; nu era nevoie să trăieşti aici vreme îndelungată, întrucît pricepeai totul dacă stăteai doar trei zile, în trecere ; iar ceea ce putea să te distreze vreme de trei zile, începea, cu timpul, să te irite.

Domnul director conducea o reprezentanţă comercială, şi curînd îşi dăduse seama că era inutil, cu pretenţiile lui de ordine, de precizie, de punctualitate. Pricepu asta după numai zece zile, cînd îşi dădu seama, după expresia chipurilor din jurul lui, că nimeni nu socotea că prezenţa lui acolo va

fi de durată, că totul era, cum de altfel fusese şi va fi, într-o stare de provizorat. Nu pricepea motivul, dar printre funcţionarii lui se răspîndise îngrijorarea apariţiei unui alt patron, cel de mîine. Senzaţia cea mai frapantă a acestora era senzaţia sfîrşitului, şi asta nu se manifesta cum oricine şi-ar fi închipuit, prin răutăţi şi obrăznicii, ci printr-o politeţe extremă. Unul din funcţionarii lui, incapabil de orice muncă şi stăpînit de o încăpăţînată voinţă de a nu dori să facă nimic, ascultă reproşurile domnului director ca şi cum nu i-ar fi fost adresate lui, ci altcuiva, aprobînd grav totul, dîndu-i dreptate şi, la sfîrşit, îi luă mîinile, le strînse la pieptul lui şi plecă asemenea unui actor care a făcut gestul marcînd sfîrşitul unei scene, şi asta nu înainte de a-i apăsa încheietura mîinii cu degetele, ca pentru o misterioasă înţelegere. Parcă i-ar fi spus :

„Ce vă mai bateţi capul cu mine ? Lăsaţi totul aşa cum este. Eu voi rămîne aici pînă la sfîrşitul zilelor mele, iar dumneavoastră veţi dispărea. Cîţi ca dumneavoastră n-am văzut eu, şi cîţi am să mai văd ! E inutil ca, de la un director la altul, să-mi schimb felul de a fi."

După întîlnirea asta, funcţionarul se purtă şi mai politicos şi mai îndatoritor cu domnul director : uneori, trecînd prin faţa uşii directorului, în clipele cînd era deschisă, îi făcea cu ochiul sau, auzindu-l vorbind cu cineva, îi trimitea o bezea din vîrful degetelor, în semn de aprobare. Continua să tragă chiulul, iar admonestările nu-l jig-

neau cîtuşi de puţin. Un altul, plin de demnitate, în ziua cînd avu parte de un reproş din partea directorului rămase două zile acasă, sau, mai bine încă, făcu o ieşire la iarbă verde cu nevasta.

Erau o groază de uşieri. Unul, fumător, ca să-şi economisească chibriturile, ţinea tot timpul aprins radiatorul electric. Ponoasele le trase tot domnul director care, trecînd pe acolo, îi spuse că preferă să-i cumpere o cutie cu chibrituri decît să-l vadă risipind curentul. Era un om cumsecade, cu un chip blajin sub clădăraia de păr lăţos şi alb. Era cel ce-i oferea cu plăcere paharul lui cu apă rece : înţelegea dorinţa directorului după sunetul clopoţelului, intra şi rostea patern, fără să-l lase măcar să deschidă gura : „Da vă rog, un pahar cu apă rece" ; se întorcea cu paharul plin ochi, se uita la director care-l sorbea cu lăcomie, îl privea cu mîndrie, cu un aer protector, cu plăcere : era bună apa, apa grozavă din oraşul lui însetat. Lua paharul înapoi, dar nu fără a întreba persuasiv : „Mai doriţi ?"

Era un oraş vechi, vechi şi dărăpănat, nu străvechi, ci fizic îmbătrînit, dînd senzaţia de rufărie uzată, un oraş care nu credea în ordine, în organizare, în precizie ; fiecare avea alte lucruri la care să se gîndească : nevasta, copiii, o îmbucătură la iarbă verde, cafeluţa. Cînd domnul director se ducea să-şi bea cafeaua la barul de la parter, cîte unul din funcţionarii lui, care-l văzuse, dădea buzna la casă cerînd să i se facă rabat, şi asista satisfăcut la tabietul domnului director. Uneori, biroul acela închis, plin de rumoare şi de zăpu-

şeală, de la fereastra căruia se putea citi o enormă reclamă „Împrumuturi pe Garanţie", devenea un soi de teatru. Un individ cu nume necunoscut cerea să fie anunţat, intra, îşi grăbea pasul spre masa domnului director, iar cînd ajungea la un pas de el se precipita, îl îmbrăţişa, îl săruta pe obraji ca un vechi prieten şi, tutuindu-l, îl punea la curent cu cîte o chestiune aproape totdeauna neadevărată, o aiureală, o bîrfă, ceva absurd. Apoi însă, tot ce părea doar rodul unei imaginaţii, tot ce părea extravagant şi neverosimil, devenea în oraşul acela, mai curînd sau mai tîrziu, realitate. În genere, vizitatorii îl puneau la curent pe domnul director cu propria lui situaţie, cu ceea ce se urzea şi se uneltea pe socoteala lui.

Pentru că aşa stăteau lucrurile în acest oraş : cînd cineva ajungea să ocupe un post mai mult sau mai puţin important, toată lumea începea să pronosticheze, să ghicească, să-şi dea cu presupusul asupra momentului cînd postul va fi părăsit de titularul lui. Şi asta nu din răutate. Oamenii aveau experienţă. Momentul optim, în care toţi erau cu adevărat emoţionaţi, cel puţin judecînd după ochii puţin mai umezi, era cel în care cineva ocupa un post bine remunerat. Şi chiar de a doua zi, toţi începeau să se gîndească la clipa cînd acest cineva va trebui — nu se ştia bine din ce pricină — să-şi părăsească postul. De cum intrai, simţeai această uzură temporală din atitudinea portarului, a uşierului, a celui ce-ţi aducea paharul cu apă, a funcţionarului ieşind din birou, a necunoscuţilor ce se prezentau mereu mai puţini la număr să solicite

sau să propună ceva. În cursul primelor zile, coridoarele erau înțesate de necunoscuți ce așteptau să fie primiți, pe cînd alții se opreau la intrare așteptînd să-l salute pe domnul director. Apoi, aceiași oameni încetau să mai aștepte un post, așteptau ca domnul director să și-l piardă pe al său, din nici un alt motiv, în afară de acela că, mai curînd sau mai tîrziu, toate au un sfîrșit, și deci, într-un chip sau altul, se va sfîrși și cu domnul director. Erau în stare să aștepte luni, ani de zile, erau în stare să îmbătrînească așteptînd, cum unii chiar îmbătrîniseră. Domnul director înțelegea asta perfect, cu precizie ; nu era nici un mister la mijloc. Își dădea seama de situație după intensitatea saluturilor ce i se adresau. Dacă i-ar fi spus cuiva că-i oferă un post de funcționar, cu siguranță că ar fi fost refuzat ; fiecare aștepta numirea noului director, aștepta să-i spună acestuia că cel dinaintea lui îl persecutase, așa cum i se plînseseră și lui. Și toate astea fără răutate, ba chiar cu rezervă, cu demnitate. Simțeau, încă înainte ca omul în cauză să aibă cea mai slabă bănuială, că directorul acela n-avea să facă mulți purici pe-acolo. Trebuie să fi înțeles asta imediat după sosirea lui, căci, de fapt, directorul își ocupase postul cu capul plin de proiecte. Orașul era sărac, oamenii trăiau în condiții umilitoare. Iar el voia să se pună pe lucru, să ajute orașul să devină mai puțin sărac, să-i ajute pe oameni să fie mai puțin umiliți. Dar își dădu curînd seama că aproape toți angajații lui, sau cei ce aspirau la un post, se umileau singuri, ca pentru a preveni orice altă umilință. Exista

pînă și în asta o inexplicabilă demnitate, demnitatea celui ce se osîndește la o pedeapsă înainte de a fi osîndit de alții, a celui ce se jignește pe sine temîndu-se de o jignire mai mare.

Și unele apariții erau cu adevărat singulare. „Un oraș al unor oameni care ar putea fi extraordinari, numai de-ar avea un pic de demnitate", gîndea domnul director. Dar aceștia se temeau mereu de cineva care nu sosise încă, dar care ar fi putut să sosească. Aparițiile singulare erau niște oameni care veneau să propună afaceri, oameni plini de inteligență, de iscusință, de istețime. El îi asculta încîntat. Se plîngeau de starea orașului, de lipsa de încredere, de delațiunea neîntreruptă. Îndemînatici, atenți, îndrăzneți, se părea că nu-l așteptaseră decît pe el ca să-și pună planurile în acțiune. Și iată, el era acolo, gata să realizeze totul. Căci totul trebuia făcut de la început. Dar cînd vizitatorii aceștia plecau și domnul director își chema secretarul ca să dea imediat dispoziții în legătură cu acele planuri, vedea figura indulgentă a acestuia ridicîndu-se de pe registrul de însemnări și-l auzea zicînd :

— Dar cum, dumneavoastră credeți cu adevărat în ce spun ăștia ? O să vă dați seama că...

— Bine, dar atunci cu ce scop vin la mine ?

— Știu eu ? Vin, și gata. Eu sînt aici de treizeci de ani. Totdeauna a fost la fel. Ori de cîte ori ne vine un nou director, se prezintă mereu aceleași persoane și spun totdeauna același lucru. Așteptați, și veți vedea.

Într-adevăr, niciunul din oamenii aceia atît de îndrăzneţi, atît de inteligenţi, atît de plini de resurse, nu se mai arăta la faţă. Îi întîlnea uneori, dar ei păreau să nu-şi mai aducă aminte că au rostit cuvintele de atunci. Domnul director îşi imagină deci un oraş locuit de nişte oameni care, ştiind că nu se poate face nimic, se mulţumeau să facă proiecte, să dea frîu liber imaginaţiei şi fanteziei, risipindu-şi toată vigoarea în discuţii, încercînd să uluiască, dorind să se vadă admiraţi pentru o clipă, ca să dispară apoi sau să se ascundă, trişti şi însinguraţi.

Într-o zi, domnul Director se pomeni salutat şi făcîndu-i-se temenele cu o fervoare neobişnuită. Se gîndi că se copsese ceva şi că asta trebuia să fie ultima lui zi. Înainte de a şti el, toţi ştiau totul, pînă la ultimul servitor, o ştia omul de la barul de vizavi, care ieşi să-l vadă pe cînd urca scările, o ştia nevasta portarului care abia acum îl saluta pentru prima oară şi care, mai înainte, se prefăcuse mereu că nu-l vede, întrucît „i-a văzut ea pe atîţia alţii perindîndu-se pe acolo". Toţi se uitau la el ca la un bolnav şi iarăşi aveau ochii umezi. E un mare oraş care se emoţionează la sosiri şi la plecări şi care, obişnuit să fie părăsit, e uluit să vadă pe cineva rămînînd.

Un funcţionar al commendatorelui se înfăţişă reverenţios, comunicîndu-i domnului director necesitatea de a-şi prezenta demisia. Găsi calea cea mai bună, în aşa fel încît să nu pară că-i face o nedreptate, rugîndu-l chiar să rămînă. La sfîrşit, îi oferi domnului director să aleagă între suma ce i se cuvenea şi prietenia commendatorelui. Îi atrase atenţia că acesta era un personaj bogat şi influent şi că frecventa cele mai bune hoteluri din oraşul unde domnul director trebuia să se întoarcă. Era o prietenie care putea să-i fie utilă, mult mai utilă decît suma ce i se cuvenea la lichidare. Domnul director alese suma. Funcţionarul păru extrem de uimit.

— Gîndiţi-vă, îi zise, aţi putea sta cu el mereu, la prînz, în cel mai bun restaurant din oraş.

FETIȚA DIN AMALFI

În sufragerie, la ceasul cînd oaspeții hotelului stăteau la masă, răsună un concert de mandoline și de ghitare. Ne gîndeam că va trebui să o luăm de la început cu muzica asta care acum ne urmărea peste tot, pînă și în autobuz, unde, la stații, un cîntăreț din ghitară și unul din mandolină ocupau ultimele locuri, cîntau o sonatină, și apoi treceau cu cheta printre pasageri, adunîndu-și sărăcăciosul obol. Erau unii străini cu buzele strînse și strînși la pungă, care nu dădeau un chior. E adevărat, era plictisitor, cu siguranță că nu erau distractive aceste vechi canțonete napolitane stătute, cu vechea lor veselie acoperită de un văl întunecat și devenită necesitate. Un italian poate înțelege asta, un străin, nu ; acest mod al nostru de viață, în cadrul căruia totdeauna prisosește ceva, firimiturile de pîine căzute sub masă pentru cei sărmani și lipsiți de apărare, îndurerați, plini de amărăciune. Vechea canțonetă are rolul să-ți aducă aminte de asta. Un prieten mi-a povestit o dată

că, la Neapole, cineva se apropiase de el cu o armonică, îi fredonase la ureche motivul unei canțonete și apoi îi întinsese mîna. Nu voia să-l plictisească. Ei, și acum ne așteptam ca, în cadrul acestui concert de mandoline și de ghitare din sufrageria hotelului, să răsune obișnuita canțonetă, cîntată cu obișnuita voce lipsită de modulații, tărăgănată, fonfăită, ca a unui țîrcovnic. În loc de asta țîșni limpede, proaspătă, nouă, vocea unei copile. Era plăcut. Nevinovăția îți face totdeauna plăcere, și fetița avea o voce nevinovată, bineînțeles de o nevinovăție meridională, învăluită într-o veche durere încă neînțeleasă și cu o ușoară intonație de rugăciune.

Era duminică, sufrageria destul de aglomerată. Era acolo și englezul sosit în cursul dimineții cu un rucsac în spate și care, la masă, citea poeziile lui Eliot. Era și neamțul care-l citea pe ultimul poet francez în ediție de lux. Mai era și o pereche cu părul cenușiu ca o ceață nordică peste niște chipuri tinere, el închis și morocănos în fața mării, a cerului, a vieții populare atît de bogată în experiență și, aparent, atît de spontană ; și ea care abia izbutea să se stăpînească, avînd o licărire de beție în ochii pe care și-i zgîi la un moment dat cu un zîmbet de dementă la femeia care lua masa împreună cu mine. Un francez, într-o haină în mari carouri galben-roșcate și cenușii, consumat de prea multă experiență, avînd în atitudine un ce plin de cruzime și de neîncredere care părea ultimul secret ce izbutise să i-l smulgă plăcerii, putea, în principiu, să fie luat drept napolitan. Îmi

confirma o idee care adesea îmi trecuse prin minte, și anume că Parisul este un Napoli reușit, cu același sens nobil și aventuros al vieții, cu aceleași posibilități de mizerie iremediabilă, cu aceeași îndîrjire a veseliei, cu aceeași mînă plină de gravitate ce modelează chipurile evoluate într-o expresie a experienței și într-o aceeași politețe formală, cea mai distantă cu putință.

La auzul glasului acestei fetițe, toți acești oameni se înfățișară în pragul sufrageriei, pînă și noi, care stăteam pe verandă. Instrumentiștii erau trei, dintre care unul înarmat cu un uriaș urcior de lut în care sufla ritmic, scoțînd niște acorduri de contrabas. Și nu cînta numai o singură fetiță : erau două, una de vreo nouă iar alta de vreo doisprezece ani. Erau îmbrăcate în costume napolitane, din acelea care nu se mai văd decît, poate, la figurinele din vechile stampe, dar curate și proaspete. Mica familie — puteai să-ți închipui că bărbații erau tatăl, un fiu, un unchi sau cel mai bun prieten al casei — știuse să se organizeze, se prezenta într-o formulă industrială perfectă. Urciorul era nou, dintr-un lut proaspăt și poros, cu reflexe arămii ; mandolina și ghitara sclipeau de podoabele lor marine de sidef. Fetițele erau grațioase. Cea mai mică părea costumată și înfofolită ca pentru un mic program folcloric ; cea mai mare însă, datorită reliefului ce-l dădea pielii ei de ambră gulerașul de organdi, părea fără vîrstă ; sau aparținea unei vîrste de mult apuse, vîrsta unei femei din secolul al optsprezecelea, cu perucă pudrată. Un mic neg de adultă răsărea pe obrazul ei nevinovat. Dar o dată

ce atîția bărbați maturi, unii evident perverși, sau, într-un chip oarecare, dezaxați, oameni melancolici sau neurastenici, evadați din viața urbană, se îmbulzeau s-o privească, trebuie că simțeau la ea ceva nu întru totul nevinovat. Fetița cînta o canțonetă care avea ca refren cuvintele : *„Co' chesta vocca' e zùcchero..."*, dar zăbovind asupra pauzelor ca într-o amintire a unui imn religios și acompaniindu-se cu gesturi, cu gesturile unor mîini plăpînde, de culoarea feții, ca și cum ar fi fost absolut fragedă, neexpusă încă soarelui vieții ; cu siguranță că o învățaseră să-și legene mîinile ritmic, în așa fel încît bustul ei, cu sînii abia înmuguriți, să se avînte înainte așa cum fac de obicei cîntărețele, dar ea-și domesticise instinctiv gestul ; îl restrînsese, și mîinile ei firave se mișcau ca și cum ar fi întors în palme o cocă, o plăcintă, și astfel cîntecul ei cu „zahărul" și cu „mierea" devenea o nevinovată prăjitură, o bunătate casnică. Era poate apărarea la care o împingeau neprihănirea și pudoarea ei ; ochii negri, pătrunzători, îi erau plini de o experiență pe care ea însăși o ignora. Se afla printre oameni de condiții diferite, și era singura care nu pricepea ce zice, care poate nu căutase niciodată un sens în cuvintele rostite, obișnuită să le audă din copilărie.

Nu știu dacă vreodată, adultă, va ajunge să înțeleagă. În ziua asta rostea cuvintele de parcă era numai treaba celor mari să le înțeleagă ; cuvintele ei erau un divertisment pentru străinii de acolo, îmbinate într-o expresie cu totul populară, a celui ce se face instrumentul unei plăceri de neînțeles și

care nu-şi bate capul să înţeleagă el însuşi. Plăceri de nemărturisit. Plăceri aproape vecine cu desfătarea. Mă întrebam cine, dintre cei cinci, avea să umble cu cheta. Sarcina îi reveni ei. Se apropie ca şi cum am fi chemat-o pe nume, sigură de ea şi încrezătoare. De aproape îi vedeam mîinile, pieptul firav cu sînii neînmuguriţi, gulerul imaculat de organdi în jurul grumazului fraged. Dar nu mai era aidoma imaginii ei de departe, nu mai era fetiţa care se roagă, fetiţa asemănătoare unei doamne din Settecento miniaturizată, ca într-un bal mascat de copii, fetiţa care întoarce în mîini canţoneta cu „gură de zahăr" ca pe o plăcintă.

Îi simţeam răsuflarea ; zîmbea uitîndu-ni-se în ochi ; şi ne puteam oglindi în ochii aceia, cu toate gîndurile noastre păcătoase. Umbla cu cheta şi, în acelaşi timp, îndrepta spre noi o privire de femeie, plină de amintiri, în care se citea silnicia, opresiunea, violenţa, durerea. În taler avea cîteva bancnote de cîte cincizeci şi o sută de lire. Ne dădurăm şi noi obolul de o sută de lire, pînă şi noi îi cumpăram clipa aceea. Singurul care nu zîmbea — iar zîmbetele noastre erau nişte zîmbete forţate şi încurcate în timp ce vîram mîinile în buzunare — singurul care nu surîdea era unul dintre cei trei bărbaţi, şi acesta trebuia să fie tatăl ei. Fetiţa ştia de pe acum să spună „mulţumesc" într-un chip graţios, şi de pe acum zîmbetul ei încremenea într-un rictus din pricină că era nevoită să accepte banii, prea mulţi bani pentru ceea ce dăruise. Nu ştiu dacă, adultă, îşi va da seama că a primit prea mult şi dacă faptul n-o s-o doară ca o primă jignire. Dar noi aveam scrupule dîndu-i banii. Ne puteam gîndi că ea-şi închipuia că bărbaţii, domnii cei mari din restaurantele de lux, le fac daruri fetiţelor ; dar o mică cerşetoare — căci la urma urmelor asta era, cu ochii ei ascunzînd dureri îndurate de nenumărate generaţii, nu putea să-şi facă iluzii. Te pierdeai într-un vălmăşag de gînduri în vreme ce cumpăneai dacă o puteai jigni sau nu, în vreme ce mîna alerga spre biletul de o sută de lire, prea mulţi bani pentru o astfel de chetă ; şi iată că, în sfîrşit, înţelegeai totul într-o străfulgerare ; o plăteam ca să n-o mai vedem, ca să plece, plăteam mult pentru a evalua ceea ce, în fond, chiar dacă nu ne venea la îndemînă să rostim cuvîntul — însemna prostituţie. S-o tratăm ca pe o prostituată, sau ca pe o cerşetoare ? Toţi păreau de acord să nu se uite la tatăl ei care, asemenea unui osîndit, înstruna acorduri din mandolina lui sclipind de sidef. Poate că nici nu-i treceau prin cap asemenea gînduri. Viaţa e plină de cruzime şi oamenii răspund numai la nişte emoţii puternice — de pildă la emoţia stîrnită de nevinovăţia în primejdie ; dacă totuşi era încă nevinovăţie, dacă nu era inconştient coruptă de pe acum ? Şi atunci bărbaţii îşi pierd capul, atunci sînt nelămurit asaltaţi de amintirea unor vechi culpe, şi plătesc. Dar pînă şi în mizerie cer lucruri de calitate superioară, fapte emoţionante, un lucru de care conştiinţa se izbeşte, răscolindu-i adîncul abisal. Da, trăim într-o epocă a exigenţei : într-o epocă a obiectelor şi a delictelor de prima calitate.

Numai așa merită să trăiești, să plătești, să te ruinezi. În vreme ce ieșeam, fetița își cînta melodia de rămas bun și de mulțumire. Tatăl ei nu ne aruncă măcar o privire, nici unul dintre cei trei bărbați nu ne privi. Cu capul drept, cu chipul insensibil, atent la instrumentul lui, avea un aer vindicativ.

FLORI ARTIFICIALE

Am întîlnit-o pe Leila după scena de mai deunăzi, care avusese loc acasă la ea, și acum totul îmi revenea în minte ca și cum n-ar fi fost vorba de mine. Își conducea mașina cu gesturile virile și neglijente ce-i erau caracteristice, și nu cu sîrguința studiată specifică în general unei femei aflate la volan. Îi spusesem că am să fac un gest necugetat îndată ce voi ieși din casa ei ; și iată că acum mă vedea plimbîndu-mă liniștit. Dar era exact ca și cum scena cu pricina ar fi declamat-o un altul, un eu rămas copil, un copil viclean. Dar la mine nu putea fi vorba de viclenie, n-aveam de gînd s-o înșel. Mă înșelam mai degrabă pe mine, înșirînd cuvinte care altădată erau adevărate. De ce nu mai sînt adevărate și acum, nu izbutesc să-mi dau totdeauna seama.

O cunoscusem pe Leila la Roma, și de atunci îmi rămăsese în minte imaginea pălăriei ei împodobită cu o pană, înfiptă într-o parte și dată puțin spre ceafă, o pană lungă și îndrăzneață care, la fiecare mișcare a capului, indica un spațiu pe bolta

cerului. Sub minuscula calotă de fetru pe care era aplicată cu o rară artă acea pană, zărisem părul ei blond, arid, dîndu-i şi chipului o nuanţă de ariditate. O pană — asta îmi rămăsese în amintire — un obiect cumpărat de la o mare modistă. Dar îi dădea un aer sfidător, nestatornic, aidoma tuturor lucrurilor nestatornice pe care bărbaţii ar dori să pună mîna. Aşa s-a făcut că, deunăzi, căzusem în genunchi la picioarele Leilei, cum se obişnuia odinioară cînd se făceau declaraţii de dragoste. Fusesem ridicol, făcusem un gest cum nu mi se mai întîmplase niciodată să fac ; evident, nu mai înţeleg cum trebuie să te comporţi în asemenea cazuri. Ea nici nu izbucnise măcar în rîs ; o femeie ştie atît de multe asemenea secrete despre bărbaţi ; înţelegeam asta în vreme ce o vedeam trecînd şi salutîndu-mă ca şi cum m-ar fi cunoscut într-o copilărie plină de stîngăcie. Simţeam aproape fizic apăsarea pe pedală a pantofiorului ei în vreme ce lua o curbă, şi-i simţeam mîna osoasă, întoarsă cu palma în sus, schimbînd viteza într-un gest pe care o femeie, chiar şi Leila, îl transformă în ritual.

O cunoscusem deci la Roma, şi o căutasem în oraşul străin unde mă aflu pentru o vreme. Îmi răspunsese la telefon, cerîndu-mi să mă duc s-o văd acasă la ea, dar pe un ton convenţional. Cînd însă mă îndreptam spre locuinţa ei — era într-o după-amiază — mă pomenii că o făceam oarecum în silă. Pe drum, începui să mă ţin după o femeie mai degrabă de condiţie modestă, purtînd o ciudată jachetă verde brodată la margini. Îmi amintea vag de uniforma unei instrumentiste dintr-o orchestră vieneză, sau a unei călăreţe de circ ; poate că tocmai din pricina asta începusem s-o urmăresc, aşa cum urmăreşti una din primele sugestii ale adolescenţei. N-o văzusem la faţă, dar mersul ei mă atrăgea. La un moment dat mă întrebasem de ce o urmăresc, temîndu-mă ca ea să nu observe asta, sau, mai rău încă, să nu dea semne că ar accepta să fie urmărită. De fapt, ea îşi şi dăduse seama de ce se întîmpla, căci se oprise în faţa unei vitrine cu covoare orientale, prefăcîndu-se că o interesează. Într-o clipă mă pomenisem alături de ea, ea îmi aruncase o privire piezişă, şi colţul gurii ei, pe care i-o zăream machiată peste linia buzelor, amplificîndu-i-le, mi se păru aidoma surîsului făcut al unei măşti. Mă apucă acel tremur vag — drogul cotidian al unor plimbări — adică neîncrederea şi atracţia stîrnite de anumite întîlniri. Necunoscuta părea să mă călăuzească printr-un fir invizibil, încetinindu-şi pasul ; se temea să nu mă piardă, mergea nesigură şi răbdătoare, simţind povara unui lucru ce se săvîrşea împotriva propriei ei voinţe. În oraşul precaut şi suspicios, alte întîlniri de acelaşi gen aveau loc în jurul meu, şi în puţine minute se consumau revelaţia, surpriza, acceptarea, dezamăgirea şi repulsia. Era reînsufleţirea vesperală a unor sentimente supravieţuind în nişte oameni suspicioşi dar setoşi de confidenţe. Mă oprii s-o privesc de la o depărtare de o sută de metri pe femeia aceea ; traversa, şovăind, o încrucişare de străzi : se întorcea din profil, şi-şi urma hotărîtă drumul spre un cartier periferic, aproape satisfăcută că mă pierduse. Mi-o imaginai intrînd în casă cu iluziile destrămate, obişnuitele

iluzii ale serii. Mă oprisem sub un afiş de cinema : reprezenta o pereche îmbrăţişată, perechea salariată pentru a proclama că dragostea învinge.

O găsii pe Leila într-o odaie a casei părinteşti, în vechiul cartier al oraşului. Casa fusese restaurată în stilul ei străvechi, cu o rigoare a lucrurilor trecute şi trainice. Sub tavanul jos, din grinzi de nuc, pereţii cenuşii dădeau încăperii o opacitate de ceaţă plutitoare, un văl al timpului. Şi îndărătul acestui văl era ea ! După trecerea cîtorva ani, Leila îmi apăru ca o floare artificială cu culorile dinadins alterate, chipul unui trandafir de culoarea acuarelelor, şi acolo unde nu era trandafiriu, de un alb nefiresc, de ceruză. Pe grumazul lung, fraged şi viu, un colan mare de aur împodobit cu flori de smalţ părea de un trandafiriu firesc şi cald. Prin răscroiala jachetei gri, o bentiţă de un trandafiriu stins întreţesută cu fire aurii îi ascundea sînul, pe care i-l ghiceai fără nici un reazem şi ca ostenit să mai palpite. Ochii Leilei, albaştri şi reci, mă cercetară o clipă.

Începui să vorbesc despre Roma, îi amintii de pana îndrăzneaţă a pălăriei ei. Ea căzu pe gînduri şi apoi îmi spuse că trecuseră cinci ani de atunci, ca şi cum ar fi vorbit despre altcineva. Părea surprinsă că-mi aduceam încă aminte de pălăria ei, parcă i-aş fi zugrăvit o imagine pierdută a ei însăşi, şi pe care ar fi dorit s-o uite.

— Pălăria e totdeauna o problemă dificilă, îmi zise, ca şi cum pălăria ar fi fost unul din lucrurile ce-i izbutiseră în viaţă.

Îmi dădeam pentru a nu ştiu cîta oară seama că amintirea unui amănunt neînsemnat face impresie, şi cu atît mai mult cînd e spus aşa cum îmi veni mie în clipa aceea, cînd eram pradă unei neaşteptate emoţii.

— Pana aceea hotărnicea spaţii pe bolta cerului, spaţii vagi şi nestatornice, asemenea catargului unei bărci legănate de valuri în port.

Leila se lăsă năpădită de amintiri :

— Şi eu eram nestatornică, recunoscu ea, şi păru să-şi aducă aminte că plătise scump pentru asta. Şi adăugă : Eram primejdios de nestatornică.

Rostind aceste cuvinte, păru să mă recunoască ; ochii ei reci şi albaştri recunoşteau în mine pe unul ce păstrase ceva din ea, un moment al vieţii ei care nu-i mai aparţinea şi care trecuse în posesia mea. Acest fapt, amintirea pe care noi o lăsăm în alţii, ne seduce, cum ni se întîmplă în tinereţe cînd ni se povestesc fapte de-ale noastre din copilărie. Deveni comunicativă şi, vădind o amabilitate neaşteptată, deschise un mic bar strălucitor de oglinzi dintr-o mobilă străveche. Privind-o în timp ce-şi făcea de lucru, îi remarcam gesturile sîrguincioase şi răbdătoare. Şi o văzui cît se poate de aproape de mine, cînd îmi întinse paharul.

Cunosc puţine lucruri atît de emoţionante ca un obraz aproape de al tău. Poziţia ochilor încredinţîndu-şi unul altuia un mister, nasul, gura, alcătuiesc o vastă şi neexplorată regiune, sugerează ideea a ceva privilegiat, a ceva divin. Arcul neted al genelor, dominînd lumea aceea a unor gînduri neexprimate ce se îmbulzesc toate deodată şi contradictorii, e o trăsătură exotică desenată de un penel chinezesc. E ca şi cum te-ai pomeni pe

neaşteptate, seara, ridicîndu-ţi ochii, faţă în faţă cu luna plină, îndepărtată şi totuşi cumplit de aproape, o lună părînd să cunoască totul, dorind parcă să-ţi vorbească, dar rămînînd mută. Asta ţinu doar o clipă ; apoi faţa ei se îndepărtă, reluîndu-şi expresia închisă ; era o femeie la apusul tinereţii ca şi mine, şi mă privea aşa cum te uiţi la priveliştea unei vîrste trecute, în care ai cunoscut fericirea, totul apărînd acum distrus şi pîrjolit de crudul anotimp în al cărui toi ne aflam.

Voiam să evit privirile ei ferme şi pătrunzătoare. Şi, regăsind parcă o privelişte scumpă amintirii, căutam aspectele ce ne încîntaseră odinioară, şi nu-mi dădeam seama că mint. Mă minţeam pe mine însumi. Şi totuşi îmi aminteam — şi memoria mea mă uluia pe mine cel dintîi — multe din trăsăturile Leilei de pe cînd era la Roma : schimele, gusturile, entuziasmele ei. Ajuns aici ea îmi spuse că sfîrşise prin a prefera locuri şi aspecte mai puţin frapante, dar mai intime şi mai reale. Mi se păru că aceste cuvinte mi se adresaseră mie, că mă acuza de falsitate — poate eram chiar fals — întrucît îmi dădeam seama că tot ce spuneam despre ea puteam spune şi despre alta, într-atît vîrstele oamenilor se aseamănă între ele, iar tinereţii îi este comună uimirea, dorinţa de a cunoaşte şi de a te risipi cu frenezie ; toţi scoatem aceleaşi exclamaţii în faţa unei descoperiri pe care toţi au făcut-o înaintea noastră şi pentru toţi este la fel acea clipă unică a existenţei unui prisos de dragoste pe care-l investeşti în orice ; cerîndu-le tuturor un semn, îmbogăţind cu fiinţa ta totul, rămînînd pînă la urmă o făgăduinţă pentru mîine,

cînd oameni abia cunoscuţi se vor înfăţişa să-ţi aducă aminte cine erai, şi tu nu ştiai că ai dăruit atît de mult tuturor, că ai lăsat să se ghicească atît de mult din tine.

Se lăsase seara. Odaia era învăluită în penumbra unor obiecte străvechi, rămase însingurate, dar păstrînd în ele prezenţa unor fiinţe omeneşti. N-o mai desluşeam pe Leila în penumbră decît ca pe o pată mai deschisă într-un colţ al divanului ei, acolo unde îşi petrecea atîtea ceasuri din viaţă, în faţă cu fotoliul pentru cei care-i vorbeau ca mine. În atmosfera aceea nelămurită nu mai aveam noţiunea persoanei căreia mă adresam : era o făptură a timpului ce s-a scurs, o imagine care a fost, era trecutul în faţa căruia nu făceam alta decît să repet mereu aceleaşi cuvinte, să fac aceleaşi gesturi, părîndu-mi-se totuşi că eu aş fi altul, că rostesc alte cuvinte, adresate unei alte fiinţe. Dar ea era una şi aceeaşi, femeia din timpul tinereţii mele, femeia care te priveşte cu ochi materni, îţi ascultă convinsă fiece cuvînt şi, ieşind din misterul şi din tăcerea ei, din nemaipomenit de adultă devine puerilă şi-ţi face promisiuni nebuneşti. Leila aprinse brusc lumina pe măsuţa de lîngă divan. Eram în genunchi, lăudînd înfierbîntat imaginea ei în întuneric. Văzînd-o acum în plină lumină, mi se părea că m-am înşelat, întrucît mă privea cu ochii reci şi imobili ai unui portret. Mă ridicai, începui să vorbesc despre lucruri banale, despre oraş, despre casa ei, despre vechea fîntînă pe care o zărisem în curticica interioară pe cînd urcam scările, un vechi puţ acoperit cu pămînt din care răsăreau cîteva tulpine de flori.

Şi iată că în seara asta, întorcîndu-mă la hotel, găsii un bilet de la Leila. Îmi spunea că-i pare bine că mă revăzuse şi că într-una din aceste zile, dar cît mai curînd, ar dori să mergem cu maşina să vizităm un castel vestit printr-o legendă foarte patetică. Fără a sta o clipă pe gînduri, pradă unei porniri neaşteptate, începui să-mi fac bagajele. O să dau un telefon la recepţie şi am să plec cu primul tren.

DIVINA

Impresarul ne propusese să aranjăm un spectacol pentru un mic teatru pe care-l modernizase. Trebuia să fie un spectacol elegant, spiritual, inteligent, foarte inteligent alcătuit. Se spunea că era într-adevăr nevoie de asta. Impresarul îl interesase în montare pe un vestit regizor de cinema, că doar era vorba de artă. Desigur regizorul, de dragul artei, s-ar fi mulţumit cu micul onorariu pe care i-l putea oferi un mic teatru. Oamenii cred totdeauna că artiştii bogaţi fac cu plăcere cîte ceva pentru arta lipsită de mijloace, aşa cum doctorii îi vindecă gratuit pe bolnavii săraci. Spectacolul trebuia să fie o satiră la adresa cinematografiei, a moravurilor din cinematografie, a organizării acesteia, a mijloacelor prin care poţi ajunge să lucrezi în cinematografie. E una dintre puţinele ambianţe care-i interesează pe oameni, întrucît în spatele cinematografiei sînt mulţi bani, mult noroc neaşteptat, multe femei. Cinematograful este arta noastră naţională.

Faimosul regizor îşi făcu apariţia într-o seară, se aşeză în mijlocul camerei picior peste picior

— ne aflam în biroul impresarului — își împlîntă o mînă în șold și începu să vorbească întors din profil, spunînd că da, că era gata să-și dea tot sprijinul pentru artă. Pletele lungi pînă la guler, îngrijit pieptănate, îi dădeau aerul unui mare artist de odinioară, la apogeul carierei și calm.

— Da, da, teatrul, zicea el, desigur, pentru artă, oricînd... Sînt la dispoziția artei.

Vorbea despre teatru ca despre o rudă săracă sau despre un biet prieten din tinerețe, față de care te porți cu deferență, chiar dacă n-a avut noroc. Apoi marele regizor nu se mai arătă. Căutarăm alții, și toți vorbeau la fel, că da, pentru teatru, pentru un spectacol artistic, cu plăcere, s-ar fi angajat. Dar nu făcură nici măcar act de prezență ; fiind mai puțin importanți, nu trebuiau să arate că se umilesc în fața artei. Ne gîndirăm să apelăm la o tînără speranță care, printr-un spectacol îndrăzneț, se putea lansa. Acesta, se zicea, studia manuscrisele cu textul spectacolului, aparținînd unor buni scriitori. Tînărul trimise manuscrisele înapoi, toate numai tăieturi și ștersături, lăsînd să supraviețuiască doar cîteva rînduri dactilografiate. Nici măcar acesta nu se arătă la față.

Nădăjduiam că în urma atîtor refuzuri, sarcina montării spectacolului îmi va reveni mie. Aveam nevoie de asta. Mă aflam la Roma, singur, lipsit de orice ajutor și, profitînd de anotimpul prielnic, dormeam în gară, dacă un prieten de-al meu, de aceeași vîrstă cu mine, nu-mi oferea un loc pe divanul din sufragerie cînd părinții lui nu erau acasă. Între timp eram însărcinat cu organizarea acelor întîlniri, cu telefoanele de dat în dreapta și în stînga pentru a-i aduna pe participanți. Faptul acesta mi-ar fi îngăduit să acostez unele persoane cărora să le demonstrez talentele mele, persoane ce puteau să-mi fie de folos. Am o solidă cultură teatrală și cinematografică, am citit mult, posed o întreagă arhivă de situații dramatice și comice, înregistrate cu sîrguință pe baza faptelor diverse, pot să citez cu orice ocazie o situație tipică, poate folositoare dacă ar fi imitată, știu o groază de posturi clasice în stare să stîrnească rîsul sau să emoționeze.

Nu se fixase încă nimic, nu se încheiaseră contractele, nu se împărțiseră atribuțiile ; eram într-o fază pregătitoare și totul depindea de *sketch*-urile ce urmau să fie puse în scenă. Cunoșteam faptul că tinerele ce se oferiseră să joace în spectacol, alese la un concurs de frumusețe, nu știau nici să cînte, nici să danseze, iar cît despre vorbit, aveau puternice accente dialectale. Impresarul făcea totul cu distincție ; se gîndea să achite costul mesei comune, în serile cînd trebuia să ne reunim la un faimos restaurant, unde dispuneam pînă și de un salonaș rezervat pentru discuțiile noastre. O dată, pe la început, se prezentară autorii. Îi prevenii că regizorul n-o să vină, dar că dorea să discute cu ei la telefon. Ne strînserăm în jurul aparatului și ne trecurăm receptorul din mînă în mînă, ascultînd vocea gravă, ca a unei sibile, de la celălalt capăt al firului. Autorii își luară valea. Rămăsei singur să fac față cinei.

Într-o seară, veniră tinerele care trebuiau să joace. Aveau cîte un nume de alint care se confunda cu atîtea altele la fel. Erau trei la număr. Cea de a patra era nevoită să întîrzie, era o tînără actriță consacrată, juca într-un spectacol de

varietăţi şi urma să sosească după reprezentaţie. Cele trei habar n-aveau că toţi regizorii refuzaseră să ne ajute. Aşteptam să le vorbesc despre asta la masă, iar între timp aveam de gînd să le dovedesc priceperea mea, în aşa fel încît să le conving să mă aleagă omul lor de încredere. Poate că sînt prea tînăr, mai am şi o pereche de urechi cît toate zilele, sînt sfrijit şi înalt ; adesea, stînd în picioare, mă simt oarecum stînjenit şi nu ştiu de ce să mă proptesc.

Aşteptam în salonul învecinat cu separeul. Chelnerul care veni să ne ofere aperitivele se uita chiorîş la mine ; avea o atitudine severă faţă de fete. Aşteptam momentul în care să le spun că regizorul nu va mai veni, şi secretul acesta mă irita ca şi cum, trecîndu-l sub tăcere, aş fi recurs la un subterfugiu. Aveam impresia unei întîlniri ratate cu un suveran de a cărui privire ar fi depins norocul, chiar şi existenţa acelor fete, care aşteptau să vină cineva să le reveleze propria lor existenţă, ca nişte flori uimite într-o grădină. Stăteau în faţa mea. Una era preocupată să-şi aranjeze faldurile rochiei de seară, o rochie albă, de un alb de chitră îngheţată, mult prea largă, mai să acopere tot divanul. O alta, în colţul rămas liber pe divan, purta o rochie cu fişiu, care-i dădea un aer subordonat, de slujnică. Avea o gură mare şi populară, ca un cioc de rîndunică.

Ca să depăşesc momentul acesta de stînjeneală, începui să vorbesc despre artă, despre temele predominante în filme şi la spectacole, şi schiţai o teorie a motivelor care determină rîsul în teatru, unul din efectele cele mai greu de obţinut. Mă ascultau de parcă le-ar fi vorbit un gramofon,

îngrijindu-se să aibă cît mai puţin de-a face cu mine. Aş spune că mă priveau chiar cu dezgust, aşa cum te uiţi la o primejdie, la unul din acele tipuri de intelectuali care pot distruge instinctul, spontaneitatea, natura. Pînă şi pe mine mă apucă un soi de lehamite : fata îmbrăcată în imensa rochie albă lăsa să i se vadă, prin răscroiala cu volane, rădăcina sînilor ; în felul acesta, puternicul ei accent dialectal evocă sate mizere, pîinea abia frămîntată şi pusă la dospit sub cearşafurile albe, adolescenţa cu atîtea imagini topite în frămîntarea dorinţei de a înţelege. În vreme ce eu vorbeam, cele două fete de pe divan legaseră o conversaţie strînsă :

— Talia şaizeci de centimetri, bustul nouăzeci. E tocmai ce-mi trebuie. Ce-mi mai lipseşte ?

Cum acestea două nu mă ascultau, mă întorsei spre cea de a treia, care şedea mai retrasă într-un fotoliu. Îmi dădui seama că mă privea zîmbind, şi dincolo de acel zîmbet recunoscui o figură clasică, nişte ochi negri şi limpezi, ceva ca o amintire. Purta o rochie de lame *bleu nuit*, cu jachetă, ingenuu pretenţioasă. O adevărată mască de actriţă, îmi ziceam, bine făcută, cu ochii mari şi gura ferm conturată. Îi admiram puritatea, ţinuta de fată frumoasă din provincie care observă cu aviditate tot ce se petrece în jurul ei, care studiază „cum fac ceilalţi". Se aşeză în faţa mea la masă, după ce hotărîrăm să nu mai aşteptăm nici pe cea de-a patra tovarăşă a lor, nici pe regizor, zicînd că, fără îndoială, amîndoi vor veni doar după miezul nopţii. Percepeam discuţiile celorlalte două aşa cum auzi unele pălăvrăgeli în tren, cînd tăcerea cîmpiei înconjurătoare năvăleşte pe ferestre, şi

glasurile par nude în aerul calm. Vorbeau despre fripturi — acesta fiind felul pe care-l aveau în farfurie ; cea în alb povestea cum erau servite în nu știu care restaurant. Nu, nu la „Mefistofele". Nu, nu la „Don Quijote". Era un restaurant afară din oraș. Trebuia să mergi cu mașina. Îi plăcea să conducă mașina cu mare viteză. Dar mamei ei îi era frică. Săraca măicuță, avea nevoie de ocrotire. Mama ei voia s-o îndoape. Dar ea nu voia să se îngrașe. Era îngrijorată că mai pusese pe ea un kilogram și jumătate.

Își duse mîna la talie, amintindu-mi prin asta încă o dată de tinerele femei pe care le cunoscusem în adolescență, cînd un asemenea gest te duce cu gîndul la ceea ce poate el însemna în ochii bărbatului, în ochii unuia *care știe*. Își dădu seama că o ascultam și păru contrariată. Ca pentru a mă sfida, reîncepu să vorbească, cu glas tare. Știam cît de implacabile sînt fetele de acest gen, cînd aproape că le este frică să nu se molipsească de la un tînăr ale cărui lupte și a cărui trudă o intuiesc. Fata din fața mea mă privea cu o ingenuă atenție. Îi spusei în șoaptă :

— Vulgaritatea, asta contează. Și e greu de imitat, ca geniul, ca frumusețea. E un har. Nu oricine vrea poate să fie vulgar.

Fata nu înțelese. Zîmbi asemeni celui ce se preface că înțelege. O întrebai de unde era, așa cum se procedează cînd vrei să pornești o discuție care are aerul că va dura cel puțin cît stînjeneala noastră. Prevăzătoare, cu glas scăzut, rosti numele unui sat dintr-o provincie îndepărtată. Cunoșteam satul, întrucît figura în fișierul meu de întîmplări

neobișnuite, de care aveam de gînd să mă folosesc în cadrul unor teme.

— A, cunosc satul, i-am răspuns. Era acolo o fată care lăsa sudoare de sînge în fiecare vineri din săptămîna patimilor.

Fu surprinsă de dezvăluirea acestui secret naiv și grosolan.

— Da, da, am auzit vorbindu-se de asta. Dar eu sînt plecată de multă vreme din sat.

În mintea mea imaginea fetei care lăsa sudoare de sînge și a celei ce se afla acum în fața mea se confundau. Pe asta o chema Divina. Era chiar numele ei, nu era un nume fals, și era un nume cam exagerat pentru o fată care voia să joace teatru. Vorbeam încetișor, să nu ne audă celelalte două, ca și cum ar fi fost vorba de un secret rușinos. Ca să mai schimbe discuția, fata zise :

— Cînd vine, o să vedeți. Lilí e spirituală și inteligentă ; joacă deja, are dicțiune.

Lilí sosi mai tîrziu, spre sfîrșitul cinei. Se bucura de oarecare prestigiu în fața prietenelor ei ; nu mai era chiar așa de tînără, era prea slabă, înaltă, cu o gură mare, pronunțată. Era îmbrăcată ca o funcționară ce lucrează ceva neobișnuit, ca o artistă. Divina se uita la ea cu admirație. Lilí era perfect la curent cu toate cele. Zise :

— Ce mai ardem gazul de pomană pe-aici, fetelor ? Nu-i nimic de făcut. Toți regizorii au refuzat. Haidem...

Stătea în picioare în fața măsuței, ridică brațul și rosti tare o frază obscenă. Divina mă privi o clipă, asemenea copiilor care caută în ochii celor mari impresia produsă de un cuvînt de care aceștia se feresc. Plecară toate patru împreună, uitînd să-și

ia rămas bun de la mine. Divina era ultima. În pragul ușii mai întoarse o dată capul, ca să-mi spună cu glas scăzut „bună seara". O auzii pe Lilí repetîndu-și fraza pe coridor. În timp ce Divina se întorsese, îi văzusem șoldurile robuste și picioarele puternice. Rîdeau pe coridor. Încercam să-i deslușesc rîsul.

UN NUME

Se pare că numai vestea despre bomba cu hidrogen l-a îmboldit pe scriitorul R.-N. să se ducă în provincie, în satul său natal. Fusese o reacție necontrolată și cu siguranță că va reveni asupra acestei hotărîri. Ce anume se dusese să caute, nu se prea știa ; voia să vadă poate dacă grupul acela de case ce nu se prea țineau pe picioare, cu zidurile crăpate din cauza cutremurelor, dacă parterul vreunui palat cu colonadele prăbușite, cu etajele înlocuite de o cocioabă rustică, dacă femeile desculțe și copiii pe jumătate goi îmbrăcați numai de la mijloc în jos cu o pereche de pantaloni sau cu o haină lungă pînă la glezne, dacă toate astea, răbdătoare, veșnic în stare de provizorat, amețite de viață, mai erau la locul lor. În sat, întîlnise puțini oameni din cei cunoscuți în prima lui tinerețe, dar le recunoscuse perfect trăsăturile în ale fiilor și nepoților lor, pînă într-atît încît i se părea că erau tovarășii lui de joacă din copilărie, rămași etern copii. Iar fetițele, unele moștenind

frumusețea maternă, parcă reîncepeau de la capăt povestea unei scurte bucurii, înflorirea neașteptată, tăcerea ce se împînzește cînd aceste flori trec printre oameni, și apoi chipul istovului, ochii ajunși acum să cunoască totul, fără uimire și fără revoltă. Dar soarele! Răsare din mare, străin de toate, vede și nu vrea să privească; aparține lumii bogate a cerurilor.

Lui R. N. i se păru că regăsește vechiul soare al satului ca pe un lux, ca pe Dumnezeu. Chiar în ultimele clipe, după ce citise comunicatul, i se păru că soarele ce se înalță deasupra orașului e ca un lampadar comod, util, dar pe care cineva putea să-l scoată și să-l stingă, ca la teatru. Și oare ce ar fi devenit atunci viața care se perpetuează și așteaptă reîntoarcerea anotimpurilor, care dorește fierbinte mereu aceleași aspecte, aceleași bunuri, aceleași roade, reia mereu de la capăt aceleași pasiuni și, din vremuri imemorabile, reproduce și reamintește totul, zugrăvește, cîntă și scrie totul? Unde, la urma urmei, vor sfîrși Hamlet, „Patimile după Matei", „Venus adormită" a lui Giorgione, celebrate ca nemuritoare? Tocmai cînd ajunse aici cu gîndurile, scriitorul văzu soarele nu numai ca pe un lampadar care s-ar putea să ducă lipsă de combustibil, ci ca pe ceva care amenința să ajungă să nu mai poată reproduce, să glorifice, să născocească viața, ca o reverie infantilă. Dar marii oameni, trudindu-se să dea o explicație a universului, să-l făurească potrivit imaginației lor, trudindu-se să imagineze un mister,

cu siguranța, cu seriozitatea copilului care simulează lucruri mai mari decît el! Și totuși, lumea asta puerilă care, sub impresia unor anumite comunicate, s-ar părea că nu este decît o joacă, e plină de truda ceasurilor de creație și a satisfacerii nevoilor ce dau măreție vieții.

Animalele din sat îl priveau pe țăranul scriitor cu compătimirea adevărului neclintit în ochii lor lipsiți de inteligență. Iar el le revedea mereu aceleași, cum mereu aceiași îi revedea pe copiii prietenilor lui de odinioară, căci pînă și animalele seamănă cu satele în care viețuiesc. Parcurgea cu mașina ulițele pustii din sat, acolo unde natura respiră prospețimea lucrurilor nealterate și vechiul parfum al gardurilor de nuiele. Ieși pe podiș, cînd deasupra unei cocioabe, adăpost al țăranilor în zilele cînd lucrau în munți, citi fraza:

„Glorie lui Cembali!"

În cadrul acelei priveliști solitare, printre cele dintîi flori primăvăratice îmbobocind în cortegii și mulțimi fără număr, cu desenul lor de floare străveche, amintit acum doar în vechile cărți ale poeților, șofranul și crinul cenușiu de pădure, inscripția aceea era creionată cu o ridicolă vanitate. Nu se înțelegea cine putea asista la o asemenea glorie printre boi, grîu rar de munte, scoruși, volbură. Și ce fel de glorie? Scriitorul se gîndi că pe acolo nu exista scris nici un alt nume decît acesta, al lui Cembali; că nenumărații analfabeți nu l-ar fi putut citi; iar cei care puteau să-l citească habar n-aveau nici măcar de existența lui Homer. Dacă nimeni nu știe, nimic nu există.

Se gîndi că era vorba de vreo rămășiță a propagandei electorale anterioare și deplînse prostul gust al susținătorilor acestui domn Cembali.

Se străduise să repună cît mai bine pe picioare casa părintească de la țară, cu pereții despărțitori făuriți din lungi nuiele strîns legate unele de altele asemenea rogojinilor. Simțea iar mirosul de nuiele uscate în aerul acela purificat. Grădina de zarzavat din apropiere reproducea aproape în aceleași locuri ca pe timpul copilăriei lui aceleași aspecte, florile de cîmp își desfăceau petalele în grup și toate deodată, ca și cum s-ar fi îmbulzit spre locul unde se întîmplase un lucru pe care numai ele îl vedeau. Totul era atît de umil, încît bomba cu hidrogen devenea o amenințare disproporționată. Nu se înțelegea ce folos puteau aduce floricelele acelea sîngerii, nu mai mari decît o picătură, și nici ce primejdie putea să le amenințe. Întorcîndu-se de la plimbare, văzu că-l aștepta cineva. Îmbrăcat în negru din cap pînă-n picioare, cu o cravată neagră lucioasă, cel ce-l aștepta avea un cap încununat de o coamă albă și creață, și un chip de culoarea ocrei, presărat cu punctulețe negre. Se ridică de pe bolovanul pe care ședea și mi se prezentă drept cavaliere Cembali.

— A, dumneavoastră sînteți ? exclamă R. N. V-am și citit numele.

— Unde ?

— Pe zidul unei cocioabe de pe platou.

— Nu-i vorba de mine, zise bătrînul, ci de fiul meu. Ochii îi sclipiră îndărătul ochelarilor. Adăugă : Am venit să vorbesc despre el, despre fiul meu.

Avea în mîini un caiet și i-l dădu lui R. N. Acesta aruncă o privire asupra foilor : erau versuri.

— A, fiul dumneavoastră scrie versuri ? exclamă.

— Scria, preciză bătrînul. A murit la douăzeci de ani.

Valea, cu torentul ei alb de prundiș, brăzdat de pîraie cenușii în bătaia soarelui, răsuna de glasurile femeilor ce spălau rufele. Totdeauna fusese la fel în anotimpul acesta. Scriitorul își aruncă ochii asupra cîtorva rînduri din caiet : se întruchipa din ele imaginea unei femei și, dincolo de ea, aspirația spre tot ce este necunoscut. Versurile erau mediocre, dar aspirația era aidoma tuturor cîntecelor omului.

Bătrînul urmări rîndul asupra căruia se fixaseră ochii cititorului și zise :

— Asta-i tot ce-a lăsat în urmă. E cu putință să se fi săvîrșit astfel ? Totul s-a sfîrșit. Și n-am rămas decît eu și maică-sa să-i păstrăm amintirea. E cu putință așa ceva ? Nu aștepta răspuns. Continuă : În jur toate sînt la fel, toate vor dăinui, toate se vor schimba și totul va fi mereu la fel. Iar el — parcă nici n-ar fi fost. De ce ?

Vorbea calm, fără să trădeze cea mai mică emoție. Între o frază și alta, gura lui schița un rînjet care odinioară trebuia să fi fost un zîmbet. Cu siguranță că nu rostea pentru prima oară acele cuvinte, poate că le repeta așa cum le spusese atîtora, și poate că nu mai erau o durere pentru el. Vorbea chiar cu un soi de animozitate, ca și

cum ar fi fost victima unei nedreptăţi la săvîrşirea căreia interlocutorul lui ar fi luat într-un fel parte.

— Şi acum eu am de ce să trăiesc, trăiesc ca să-i nemuresc memoria, să le aduc oamenilor aminte de el.

— Şi dumneavoastră credeţi, credeţi într-o amintire care să dăinuie ? întrebă scriitorul.

Bătrînul păru o clipă surprins, apoi exclamă triumfător :

— Monumentele, monumentele dăinuie !

Se aşezară pe bordura de piatră a zăcătoarei. Omul trebuia să fie un mare proprietar de pămînt, era de ajuns să vezi cum se uita cu indulgenţă şi fără curiozitate, cu măsura şi cu socotelile în ochi, la modestele privelişti din jur. Descoperise caieţelul după moartea fiului său, poate că astea erau cele dintîi rînduri rimate pe care le citise în viaţa lui, şi i se păreau minunate, nemairostite vreodată de altcineva : le scrisese fiul lui, aşa cum, într-o zi, rostise cele dintîi cuvinte ale pruncii, stîrnind duioşia tuturor o dată cu spaima intrării în viaţă şi în cunoaştere. Scriitorul redeschise caietul la întîmplare. Bătrînul îl întrebă :

— Nu simţiţi cît e de uluitor, cît e de măreţ, dumneavoastră, care vă desfătaţi cu asemenea lucruri ?

Îl privi cu evaluarea nesigură a bogatului faţă de artist, a moşierului faţă de un om ce se bazează pe o meserie ale cărei bunuri sînt impalpabile şi existente doar într-o realitate convenţională.

— Citiţi, citiţi, uitaţi ce spune aici !

Scriitorul citi şi-i veniră în minte miile de versuri din fiece colţişor necunoscut al pămîntului, unde cineva e convins că încredinţează hîrtiei sentimente niciodată trăite de alţii, întîmplări ale tuturor dar în cadrul cărora fiecare se consideră unic, şi-l năpădi plictisul pentru o lume în care cerinţa faţă de viaţă este veşnic aceeaşi, cum aceeaşi este precara convenienţă a combinării cuvintelor, sunetelor, culorilor.

— Da, da, bine, foarte bine, zicea el de loc convins.

Bătrînul îl privi aproape cu dispreţ în vreme ce scotea din buzunar un portofel ; îi vîrî în ochi nişte hîrtii roase de cît le întrebuinţase, zicînd :

— Bine ? Citiţi colea ce zic directorul spitalului, prefectul, substitutul de procuror general, vicepreşedintele Senatului. E un cor, un plebiscit, toţi se închină în faţa poetului răpit de moarte la vîrsta de douăzeci de ani. Toţi aceştia sînt oameni cu autoritate, persoane oficiale, senatori, deputaţi şi sper că şi vreun ministru îşi va uni glasul cu ale lor întru slăvirea poetului.

Vocea bătrînului căpătase acum un ton declamatoriu, toate vocalele se rotunjeau în gura lui, aşa cum li se întîmplă uneori analfabeţilor care repetă ca pe nişte oracole cuvintele scrise. Cerşise scrisorile alea, invocase răspunsuri, îmbrăcat în negru, cu lacrimile lui de părinte ; şi aşa cum nu putea pricepe valoarea acelor biete versuri, comune atîtor tineri care-şi închipuie că au venit cei dintîi pe lume, tot aşa nu pricepea nici sensul scrisorilor ce le arăta : scrisoarea deputatului care ţinea să-şi păstreze un bun alegător, a ministrului care răspundea din politeţe, a avocatului care nu putea renunţa la un client gras ; se închinau în faţa unei tinereţi prea de timpuriu secerate, şi cîte

unul dintre ei profita de asta ca să-şi reia propria literatură abandonată o dată cu tinereţea, să-şi declame propria jeluire după ceva pierdut.

— Monumentul va fi ridicat acolo, în piaţă, rosti bătrînul, arătînd spre satul ghemuit sub munte ca nişte flori pe o pajişte. Şi dumneavoastră, o dată ce sînteţi aici, n-aţi vrea să rostiţi discursul inaugural ? Vor veni şi autorităţile. Dar dumneavoastră aţi putea vorbi ca unul de meserie. Va fi o ceremonie oficială. Satul are nevoie de marele lui poet. Şi l-a regăsit. E fiul meu !

Putea să dispară o întreagă civilizaţie, o civilizaţie, şi în satul acesta salvat din pricină că nu merita să iroseşti ceva pe el, monumentul lui Diego Cembali, poet, ar fi rămas neatins. Un nume şi acesta, ca al lui Giotto sau al unui Michelangelo, ale căror opere ar fi pierit. Şi încet-încet, cu trecerea anilor, nu s-ar mai fi ştiut cine a fost acest Cembali, un nume care, poate, ar fi apărut în cursul nelămuritului sfîrşit al unei civilizaţii, iar fantezia i-ar fi atribuit cine ştie ce fapte mari, ce opere, ce farmec. Scriitorul se uită la acel om obişnuit pînă mai ieri să socotească chintalele de ulei şi de grîne şi care acum, în faţa morţii, credea în supravieţuire, în nemurirea amintirii, în gloria lucrurilor celor mai pieritoare de pe lume.

— Dar dumneavoastră ştiţi ce este bomba cu hidrogen ? îl întrebă.

— Pentru Dumnezeu, ce-are bomba asta cu noi ? răspunse bătrînul dispreţuitor.

Aşa ajunse scriitorul R. N. să-şi rostească discursul în faţa monumentului, bineînţeles după discursurile prefectului şi primarului din sat. Monumentul reprezenta un tînăr inspirat, cu mîna stîngă în buzunarul pantalonilor şi cu chipul avîntat înainte. Scriitorul îşi aduse umilul omagiu memoriei oamenilor, viitorului, gloriei înveşnicite într-o lespede de piatră. Vorbea în faţa chipurilor atente ale ţăranilor, care nu ştiau să scrie şi să citească, îndemnîndu-i să aibă totdeauna grijă de monument şi să-şi amintească veşnic de numele acela : Diego Cembali.

SUMAR

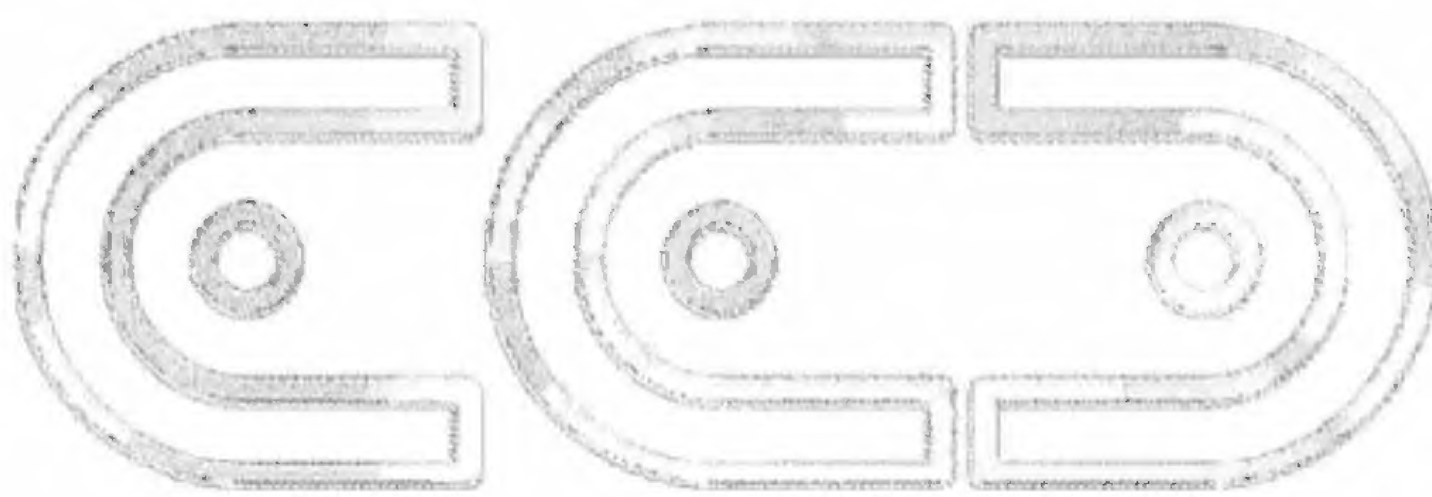

TIPARUL EXECUTAT LA

ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ „13 DECEMBRIE 1918"

Coli tipo: 11; comanda nr. 1040

Scanare și prelucrare digitală

de

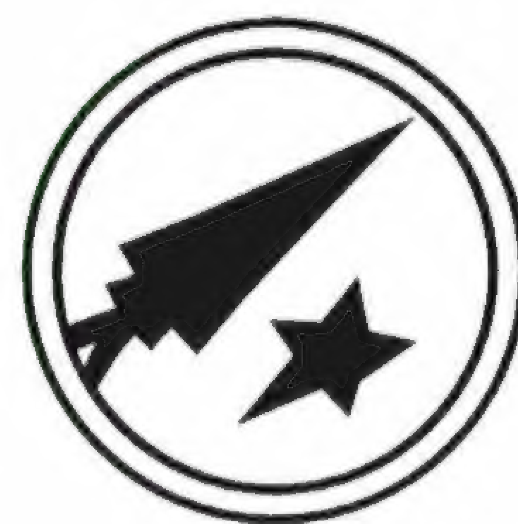

Anonim

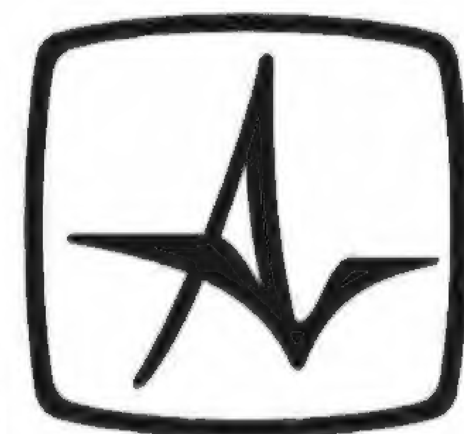
și

CAT Graur

Antwerpen

2023